

Nem süketelünk!

Bevezetés a magyarországi siket* közösség kultúrájába

Fogyatékos Személyek
Esélyegyenlőségéért Közalapítvány

* Bár a mai magyar köznyelvben a „süket” kifejezés a bevett, az érintettek a régies „siket” alakot alkalmazzák magukra. A „süket” ugyanis pejoratív, hiszen esetenként az ostoba vagy figyelmetlen szinonimájaként használatos (Például: süket duma, De süket vagy!, süketel stb.). Hasonló törekvés megfigyelhető más nyelvekben is. Például angol nyelvterületeken a korábban használt „deaf and dumb” és „deaf-mute” elnevezéseket utasítják el egyértelműen. A nagy kezdőbetűvel írt „Deaf” fogalom a siket kulturális közösség tagjait takarja (követve az angol nyelv azon helyesírási szabályát, mely szerint a nyelvek és nemzetiségek neveit nagy kezdőbetűvel írják) és a kisbetűvel kezdődő „deaf” elnevezés azokra a hallássérültekre vonatkozik, akik nem tagjai a siket közösségnek és általában nem jelnyelven kommunikálnak. Magyarul a „deaf” elnevezés megfelelője a „nagyothalló” vagy „súlyos mértékben nagyothalló”.

Készült az Új Magyarország Fejlesztési Terv

„A FIZIKAI ÉS INFO-KOMMUNIKÁCIÓS AKADÁLYMENTESÍTÉS
SZAKMAI HÁTTERÉNEK KIALAKÍTÁSA”
CÍMŰ TÁMOP 5.4.5 kiemelt projekt keretében

Szerkesztő:

Szrena Renáta
Ungár Nóra

Írta: Henger Krisztina

dr. Kósa Ádám
Mongyi Péter
Saleh Negash
Szili Tamás
Ungár Nóra

Lektorálta: Dr. Biczó Gábor, Herbszt Róbert

Projektvezető: Szentkatolnay Miklós

Kiadja a Fogyatékos Személyek Esélyegyenlőségéért Közalapítvány

Felelős kiadó: Kovács Gábor

Székhely: 1139 Budapest, Pap Károly u. 4-6.

Tel.: (+36 1) 450-3230

Fax: (+36 1) 450-3235

ISBN: 978-615-5043-57-4

Arculat, design és grafika: Nova-Products Kft.

Nyomás: AduPrint Kiadó és Nyomda Kft.

A kiadvány ingyenes, kizárólag zárt körben, oktatási céllal használható.

A kiadvány kereskedelmi forgalomba nem hozható.

A felhasználás a jövedelemszerzés vagy jövedelemfokozás célját nem szolgálhatja!

© Henger Krisztina, 2010

© dr. Kósa Ádám, 2010

© Mongyi Péter, 2010

© Saleh Negash, 2010

© Szili Tamás, 2010

© Ungár Nóra, 2010

© Fogyatékos Személyek Esélyegyenlőségéért Közalapítvány

Tartalomjegyzék

Elő-hang nélkül STARTPISZTOLY INDULÁS.....	7
Köszönetnyilvánítás KÉZCSÓK.....	9
Dióhéjban MINDEN BENNE	10

I. KUTATÓK A SIKET KULTÚRÁRÓL KULTURÁLIS-ANTROPOLÓGUS SIKET KULTÚRA KUTAT11

1. Csak kulturáltan? KULTÚRA EZ	11
A kultúra, mint komplex rendszer.....	11
A kulturális relativizmus	11
Kutatásmódszertan.....	12
A kultúra meghatározása	12
A kultúra és az egyén egymásra hatása	12
Az interkulturális élmény	12
2. A siket kultúra SIKET KULTÚRA MIT	14
A siket közösség meghatározása	15
Siket kultúra.....	17
Globális kultúra?.....	18
Zárt világ	18

II. SIKETEK A SIKET KULTÚRÁRÓL SIKETEK ÉLET ÖVÉK MESÉL19

1. Kezdetek TE SIKET.....	19
Valami történt SIKET LESZ-BELŐLE	20
A gyerek nem figyel NEM-FIGYEL	21
Fő, hogy egészséges! FŐ EGÉSZSÉGES	21
Kérdések.....	22
2. A család SIKET SZÜLETIK.....	22
Fogalmuk sincs róla FEJ-ÜRES	23
Magányosan ÁRVA	24
Mégis van kapcsolat ÖSSZEKAPCSOLÓDIK	25
Siket családok SIKET ÖRÖKLŐDIK	27
Kérdések.....	27
3. Élet az iskolában ISKOLA JÁR+++	28
Bekerültem a siketek iskolájába SIKET ISKOLA BEAD	29
Ne mutogass! JELEL TILOS / HÁTRATESZI-A-KEZÉT	31
Mégis ellesem a jelnyelvet LOP MEGSZEREZ-TŐLE++	33
Egyedül a hallók között EGYETLEN SIKET.....	34
Kérdések.....	35

4. Pályaválasztás SZAKMA MIT	36
A siketek erre nem alkalmasak NEM-ALKALMAS	37
Mi lesz velem egyedül? EGYEDÜL / FÉL	38
Érthetetlen beszéd SAVASA+SZÁJRÓL-OLVAS	39
Végre valaki! SEGÍT / MELLÉÁLL	40
Kérdések.....	41
5. Közösség MINDENKI SIKET	42
Baráti kör BARÁT KÖRBEÁLL.....	42
Klikkesedünk HALLÓ KLIKK / SIKET KLIKK.....	43
Ha én ezt a klubban elmesélem TÖRZS	44
Ott leszek KÖTELEZŐ ODA.....	45
Mindenki sportol SPORT BENNE	46
Kérdések.....	47
6. Beszélgetünk JELBEN-BESZÉLGET	47
Ha Rómában jársz... "AP" SIKETEK.....	47
Figyelj csak! "FIGYELJ"	48
Pertu TE*	49
Kézről kézre INFORMÁCIÓ MEGOSZT	49
Ezt ő is megerősítheti Ő IS TUD	50
Pletyka TÁVIRAT TERJED	51
Nahát! ÉRDEKES	51
Mindig erről van szó BETEG MÁNIÁS.....	52
Rátesz egy lapáttal HOZZÁTESZ+++	52
Kérdések.....	53
7. Identitás SIKET IDENTITÁS	53
Vérbeli siket TISZTA SIKET SZEMÉLY	54
De jó neked! JÓL-ÉL	56
Rétegződés ESZES, KÖZÉP, KISEGÍTŐ	57
Kérdések.....	59
8. Saját család HÁZASSÁG, BABA SZÜL	60
Hát én immár kit válasszak? RÁHAJT	60
Jeleljek a gyerekemmel? JELEL-lefelé	62
A jelelés ciki JELEL SZÉGYENLI	63
Mit mondott? MOND++ Ő	64
Kérdések.....	64
9. A munka világa MUNKA	65
Dolgozik, mint egy gép DOLGOZIK* MARHA.....	66
Egy siket csinál nyarat ELSŐ SIKET / SIKET FELVESZ+++	67
Mindig én közvetítek LÉGY-SZÍVES, MEGBÍZ	68
Valami kis pénz az is pénz valami / HÁLA megbecsül	68
Kérdések.....	69
10. Kapcsolat a halló társadalommal HALLÓ KAPCSOLAT	70
Aki lemarad, az kimarad NEM-ÉRT, NÉZ-ide-oda++	71
„Hosszú...” RÖVIDÜL	71
Hogyan tudunk kommunikálni? FELVESZI-A-FONALAT	72
A hallók uralkodnak rajtunk SIKET ELNYOM	73
Mi lenne, ha eltűnnének a határok? INTEGRÁCIÓ.....	76
Érdekvédelem SINOSZ	78
A siketeknek ez jár! FŐ INGYEN	79
Egy gonddal kevesebb GOND KEVESEBB.....	80
Kérdések.....	81

11. Mindennapi tárgyak VILLOGÓ+++ , MOBIL, MÁS+++	82
Hallod? HALLÓKÉSZÜLÉK.....	83
Ez pont jó a siketeknek SIKETNEK ALKALMAS	84
Látva hallunk LÁMPA-FELÉM-VILLOG+++	85
Kérdések.....	85

III. AZ OLVASÓ A SIKET KULTÚRÁRÓL KÖNYV EZ SIKET KULTÚRA, ÉRDEKES LAPOZGAT GONDOLKODIK+87

1. Hermészi szerepkör ODATESZ	87
2. Tanulni, tanítani TANÍJTÁK, TANÍT	88
3. Hallók a siket közösségben SIKETEK BENNE HALLÓ	89
4. Segítség vagy elnyomás? SEGÍT / VAGY ELNYOM	89
5. Önállóság kontra támogatottság ÖNÁLLÓ FEJLŐDIK / VAGY BELEKAROL	90
6. Bizalmatlanság és közeledés HALLÓ NEM / VAGY SIKET SZERET	92
7. Kommunikációs akadályok KOMMUNIKÁCIÓ LŐTTEK-NEKI.....	92
8. Fényt! ROSSZUL-LÁT	94
9. Kultúra és viselkedés SIKET SZOKÁS ÖVÉ.....	95
10. Önazonosság TÉTOVA	95
11. Csúfolódás CSÚFOLÓDIK	96
12. Társas magány vagy közösség? CSOPORTOT-KÖRBEJÁR.....	97
13. Információéhség INFORMÁCIÓ ÉHES	98
14. Kapcsolatok KAPCSOLAT-MINDENKIVEL	99

IV. ÚTRAVALÓ KÖNYVET-ÖSSZECSUK, GYERTEK.....101

V. BIBLIOGRÁFIA KÖNYV LISTA104

VI. FÜGGELÉK: VICCGYŰJTEMÉNY106

VII. MOTTÓK ÉS IDÉZETEK JEGYZÉKE112

Mottók	112
Idézetek fejezetenkénti mutatója	112
Idézetek megszólalónként	117

Elő-hang nélkül

STARTPISZTOLY INDULÁS¹

Vigyázz, kész, rajt!
Vágjunk bele!

Idén lett hatéves a nagyobbik gyerek. Egész nyáron készülődtünk, alig várta, hogy szeptember legyen, és elkezdődjön az iskola. A beíratást még nyár elején a feleségem intézte, ő átlátja ezeket a hivatalos dolgokat, én még a papírokat se értem, annyira nem megy a magyar. Az iskolákat is ő járta végig, jobban tudja, hogy mire kell itt figyelni, aztán együtt döntöttünk. Nekem az volt a legfontosabb, hogy közel legyen, mert én viszem reggelente a két gyereket oviba meg iskolába.

Eljött a nagy nap, évnyitó ünnepség az iskolában. Mentünk mind, a kicsi, a nagy, az anyjuk meg én. Ott volt még az egyik szomszéd is, akivel csak akkor beszélek, ha valami szerszámot kérünk kölcsön egymástól. Azt még megoldjuk mutogatva, különben nem nagyon értjük egymást.

Nem volt egyértelmű, hogy az iskolában hol lesz az ünnepség. Megkérdeztem valakit, de nem értettem, hogy mit válaszol. Amikor visszakérdeztem, megismételte félig kiabálva, de hát ettől nem lett világosabb. Aztán csak mentünk a többiek után az udvarra.

Az évnyitón, gondolom, ment minden, ahogy szokás. Nekem furcsa, hogy itt az első nap nincs is tanítás, csak az ünnepség. Elég nagyszabású volt, erre se számítottam. Ahová én jártam annak idején, ott nem volt ennyi gyerek. Itt meg volt ének-kar, énekeltek, aztán köszöntő, megint ének, és közben még szavaltak is a gyerekek. Nálunk sose énekeltek ennyit, legfeljebb a Himnuszt. Hátról álltunk a többi szülővel, és jobb híján térferegtem. Az énekekből meg a köszöntőből nyilván egy kukkot se értettem. A feleségemet kértem néha, hogy foglalja össze gyorsan, miről van szó, de meg is volt hatva, csak oda tudott figyelni, meg a kicsi is rajta lógott. Ha végig „tolmácsolt” volna nekem, zavartuk volna a mellettünk álló többi szülőt. Voltak vicces pillanatok, ezeket én is nagyjából levettem, meg én is nevettem, amikor mindenki nevetett, és tapsoltam, amikor tapsoltak, ahogy kell. A végén a mi lányunk szavalt a kis elsősök nevében. Már otthon se értettem, amikor az anyjával tanulták a verset, de lefordították nekem, egy helyes kis gyerekovert mondott. Édes volt nagyon! Miután átadta a virágot a tanító nének, nem tudta, hol kell lejönni a színpadról, annyira zavarban volt.

Aztán az összes diák a saját osztálytermébe ment. Amíg a gyerekek leültek a padokba, a feleségem beszélgetett egy másik anyukával. Szóltam a feleségemhez a saját nyelvünkön, de annyira furcsán néztek ránk, hogy inkább ráhagytam az ismerkedést, és csak barátságosan mosolyogtam mindenkire. Aztán a tanító néni beszélt, a feleségem jegyzetelt, én igyekeztem okos képet vágni.

Ezt is megértük, nem lehetett kihagyni, egyszer első osztályos a lányom. Roppant büszke is voltam rá. Az ünnepelője is igazán csinos volt, kész nagylány! Az is biztos, hogy többet nem megyek évnyitóra, úgyse értek semmit belőle. Nem untam még ennyire évnyitót. Szerencsére a fényképezés lefoglalt. Vagy kétszáz kép készült a nagy napról.

Az előbb leírt esemény megtörtént esetet dolgoz fel, szereplői valós személyek. Mindennemű egyezés vagy ráismerés hasonló tapasztalat vagy az empátia műve. Könnyen lehet az emberből külföldi a saját hazájában is, és nézhetnek rá furcsán vagy idegenkedve, ha az anyanyelve, a szokásai, a gondolkodásmódja és a viselkedése más, mint a többieknek. Még annak is lehet hasonló élménye Magyarországon, akinek már a felmenői is itt születtek. Gyakran előfordul, hogy a siket embereket is külföldinek vélik, amikor hangos beszéddel kommunikálnak. Ez a tévedés nem csupán egy pillanatnyi benyomásból fakad, hanem a tájékozottság hiányából is. A siket közösség igen zárt, a siketség nem szembetűnő, csak a jelnyelvi kommunikáció árulkodik az avatatlannak. Könyvünkkel felfedezőútra hívjuk Olvasóinkat a siketek világába, amely máskülönben csak annak tárul fel, aki kapcsolatba lép vele.

¹ Ebben a könyvben a nagybetűvel szedett szavak minden esetben jeleket takarnak. A glosszázás szabályairól lásd Dennis Cokely: A tolmácsolás szociolingvisztikai modellje. Foglyatékóók Eőélye Közalapítvány, 2003., p. 174–178.

A siket kultúrához kézenfekvő lett volna a klasszikus kultúra definíció alapján közelíteni (miszerint a kultúra magába foglalja a nyelvet, a szokásokat, a történelmet, a közös élményeket stb.). Ugyanakkor a mélyebb megértést inkább elősegíti, ha megkíséreljük az egyénnek a kultúrához való viszonyát felfedni. Ennek érdekében nem az elméleti megközelítésre helyezzük a hangsúlyt. Az első rész tartalmazza a kultúra fogalmához kapcsolódó elméleti magyarázatot és igyekeztünk tömören, a lábjegyzetekben összefoglalni a nélkülözhetetlen háttérismerteket. Ezen kívül mindenhol, ahol ez az olvasó számára érdekes lehet, hivatkozásként vagy ajánlásként megadtuk olyan szakirodalmi művek címeit, melyek az említett témákkal részletesebben foglalkoznak. A második részben a siket emberek életének jellemző helyzetait vesszük sorba, úgy, ahogyan megélik azokat. Maguk az érintettek tárják fel életük meghatározó mozzanatait. E könyv legnagyobb részét ugyanis a munka alapjául szolgáló interjúkból vett részletek írásbeli fordítása adja.² Az idézetek a DVD-mellékletben eredeti változatban, azaz jelnyelven is megtekinthetők, szükség szerint felirattal. A kétnyelvű fejezetcímek³ utalnak a tartalomra, emellett a címben szereplő jelnyelvi idiómák és a fejezetek mottóiként szolgáló siket viccek⁴ a siket emberek gondolkodásmódjával is megismertetik az Olvasót. A jelnyelvi idióma magyarázata minden esetben a jel kivitelezését bemutató lapszéli ábra alatt található. A magyar nyelvű cím rendszerint nem pontos megfelelője az eredetileg jelnyelven adott címnek.

Nem csupán tájleírást kívánunk adni, hanem térképet is, melynek segítségével az Olvasó maga is utánajárhat mindazoknak a jelenségeknek, melyekről szó esik majd. A felfedezést segítő minden egyes fejezetet feladatokkal láttunk el. Az utolsó fejezetben pedig komplex elemző gyakorlatok szerepelnek, melyek a bemutatott jelenségek közötti összefüggések felismerésére ösztönöznek.

Egyes országok siket közösségeinek kultúrájáról számos publikáció született már, azonban ritkán származnak a kultúra képviselőinek tollából. Hazánkban kifejezetten a siket kultúrával foglalkozó írás mindeztidáig nem jelent meg. Könyvünk mégsem ezt a hiányt hivatott pótolni, hanem gyakorlatias megközelítésű kísérleti tankönyvként csupán bevezetést nyújt a magyarországi jelnyelvet használó siket közösség kultúrájába.

A jegyzet egyik szerzője maga is siket, aki érintettként, illetve jelnyelvoktatóként szembesült azzal, hogy gyakran még a szakemberek is értetlenül tekintenek a siket kultúrára. Szerzőtársai hivatásuk révén évek óta kapcsolatban állnak a siket közösség tagjaival, ismerik a jelnyelvet, és mindennapi munkájuk során gyakran keresnek maguk is magyarázatokat a siketek és hallók közötti kulturális különbségekre és bizonyos látszólag nehezen értelmezhető jelenségekre. Egyes jelnyelvi kifejezések használatát és a viselkedés-, továbbá gondolkodásbeli különbségeket például nyelvtudásuk ellenére is nehezen tudtak megfejtetni.

Többek között a fenti kérdésekkel foglalkoztunk a munka során, és ezeket vitattuk meg nem csupán magunk között, de más érintetteket is bevonva. Közös megfigyeléseinket, a szakirodalomban talált válaszokat, továbbá saját megállapításainkat tartalmazza a könyv elméleti része, melyet interjúrészletekkel támasztottunk alá.

Könyvünket – mely a TÁMOP 5.4.5 „A fizikai és info-kommunikációs akadálymentesítés szakmai hátterének kidolgozása” c. kiemelt projekt keretében készült el – ajánljuk mindenkinek, aki érdeklődik a Magyarországon élő siket közösség és annak kultúrája iránt. Különösen azoknak a szakembereknek vagy diákoknak, akik (leendő) munkájuk és jelnyelvismeretük révén kapcsolatban állnak a siket közösséggel, illetve mindazoknak, akiket a személyes érdeklődés hajt. A könyv leghatékonyabban szervezett képzés keretein belül, tanári irányítással dolgozható fel, de azok számára is érdekes olvasmány, akik nem teljes mélységében szeretnék elemezni a leírtakat, csak kíváncsiságból lapoznak bele.

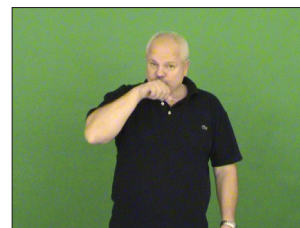
² A könyv előkészítése során közel 20 órnyi videofelvételt készítettünk 32 interjúalannyal. A felvételekről nem készült teljes átirat, csak annotálással dolgoztuk fel teljes egészében őket, majd a könyv által érintett témákhoz illeszkedő interjúrészletekről fordítás készült. Adatközlőink valamennyien hozzájárultak ahhoz, hogy nevük szerepeljen a könyvben és a róluk készült felvételek megjelenhessenek a könyvhöz mellékelte DVD-n. Teljes névsoruk a köszönetnyilvánításban, illetve a könyv végén található mutatóban szerepel.

³ A jelnyelvi címek jelnyelven a DVD-mellékletben láthatóak, a könyvben jelírással (glosszázással) szerepelnek.

⁴ A könyvben szereplő viccek saját gyűjtésből származnak, illetve angol nyelvű (brit és amerikai) viccgűjteményekből (Len Hodson: *Cartoons and Comicstrips on Deaf Humour and Non-Deaf Humour*, 1999, szerzői kiadás, Len Hodson: *Every Picture Tells a Story*, 2003., szerzői kiadás, Holcomb et al.: *Deaf Culture Our Way*, DawnSignPress, California, San Diego 1994), tanulmányokból (Sutton-Spence, Rachel – Donna Jo Napoli: *Humour in Sign Languages: The Linguistic Underpinnings*, CDS/SLSCS Monograph No.3. Centre for Deaf Studies, Trinity College, Dublin 2009.) adaptáltuk őket. A viccek szintén szerepelnek jelnyelven a könyv DVD-mellékletében.

Köszönetnyilvánítás

KÉZCSÓK

Hála neki.
Köszönet illeti őket.

Könyvünk nem készülhetett volna el riportalanyaink bizalma, őszintesége nélkül, melyet ezúton is, köszönünk nekik.

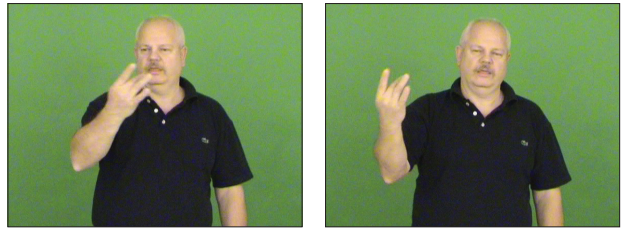
Név szerint:

András Péter
Barcza Kálmánné
Boros Klára
Bujdosó Lajos
Cserni Mónika
Csernyák Hajnalka
Farkas Judit
Gárdonyi Csaba
Herbszt Róbert
Juhász Ferenc
Kazainé Baráth Mariann
Kovács László
Körmendi Pál
Majoros-Mongyi Laura
Mongyi Dóra
Mongyi Péter
Nagy Ibolya
Nagy Magdolna
Németh Lászlóné Nagy Ibolya
Orbán Zoltán
Petke Lajos
Ruff Róbert
Szabó Szilveszter
Szalkai Iván
Szőke Mihály
dr. Tapolczai Gergely
Tóth József
Turóczy Erika
Váradi Tamás
Varkoly Zoltán
Vida Gábor
Vincze Tamás
Weér Szabolcs
Weltner György.

Hálások vagyunk kollégáink, barátaink bátorításáért, segítő szándékú kritikáiért, és azért, hogy megosztották velünk személyes élményeiket és tapasztalataikat. Köszönet jár Juhász Ferencnek, aki bármikor konzultált velünk, dr. Kósa Ádámnak, aki a munka elején segített bennünket, Lancz Edinának a nyelvészeti konzultációért, Velenczei Zsuzsának, aki átolvasta a könyv első változatát és Lőrincz Marcellnek, aki a másodikat. Szeretnénk megköszönni a kézirat szakmai lektorának, Dr. Biczó Gábornak az észrevételeket és javaslatokat, melyek révén a könyv új nézőponttal gazdagodott, és Herbszt Róbertnek, siket lektorunknak, hogy végső bátorító lökést adott a munka befejezéséhez.

Dióhéjban

MINDEN BENNE

*Mindent magába foglal, mindent tartalmaz.
Esetünkben az alábbi fejezet
összefoglalást nyújt a könyv tartalmáról.*

Mi köti össze a siket közösség tagjait, és miben különbözik kultúrájuk az őket körülvevő halló többség kultúrájától?

Az első rész elméleti bevezetés, amely általánosságban értelmezi a kultúrát, bemutatja azokat, akikről a jegyzet szól: a siketeket, a siket közösséget és a siket kultúra elméleti meghatározásait.

A második rész fejezetei siket emberek beszámolóira támaszkodva, életük főbb állomásait és az általuk megélt tipikus élethelyzeteket bemutatva keresik a választ a nyitó kérdésekre, és gyakorlati példákkal szolgálnak az elméletek alátámasztására.

Azt, hogy kiből lesz siket, először is az őt befogadó környezet hozzáállása és a szűkebb környezetével kialakuló kapcsolatai határozzák meg. Hogyan lehetséges, hogy a családtagok idegen világokhoz tartoznak, legyen bármennyire is érzelmekben gazdag a kapcsolatuk? Az első és második fejezet ezt vizsgálja a siket gyermekek családon belüli helyzetének bemutatásán keresztül.

A siket gyermekek számára a jelnyelv elsajátítása és a hozzájuk hasonló kortárs közösség erősíti meg az azonoságtudatot és biztosít számukra először közösséget a speciális iskolákban. Ezt a környezetet mutatja be a harmadik fejezet.

A családon kívüli, ismeretlen halló világról szerzett első testközeli tapasztalatokat akkor szerzi a siket fiatal, amikor továbbtanul. A negyedik fejezet bemutatja, hogy ez a viszonylag tartós közösségi helyzet, a maga küdarcáival és sikereivel hogyan erősíti meg a siket fiatalban a másság érzését, és a mindennapos kommunikációs hátrány miként kelti fel benne az igényt, hogy újra siket társaságba kerüljön, ahol egyenlőnek érezheti magát.

A felnőttek közösségét, a baráti kapcsolatokat, amelyekhez visszatér, az ötödik fejezet; az általuk hordozott kultúra és tudás átadásának módját és megjelenési formáit a hatodik fejezet mutatja be. A hetedik fejezet a siket közösség tagjait leginkább meghatározó identitással foglalkozik.

A siketek kényszerű elszigeteltsége jellemző az élet minden területén, és erősíti az ezt ellensúlyozó közösségi kohéziót. Ez nemcsak a baráti kapcsolatokra, de a párválasztásra is jellemző, és a siket egyént saját családjá ismét sok sajátos döntési helyzetbe hozza, erről szól a nyolcadik fejezet.

A siket ember számára a világ, illetve az azt benépesítő emberek két csoportra oszthatók: siketekre és hallókra. Ez az első orientációs kérdés, ami megelőz és meghatároz minden további viszonyulást és cselekvést. A halló világgal és a hallók közötti érvényesülés problémáival a mindennapi életben elsősorban a munkájuk kapcsán, a munkahelyükön kerülnek kapcsolatba a felnőtt siketek. A kilencedik fejezet a munkahelyi élmények mellett az érvényesüléshez fontos önértékelés és önmeghatározás kérdéseivel is foglalkozik.

A siket közösség szempontjából duális szerep jellemzi a halló társadalmat, mely egyszerre tölt be korlátozó és segítő szerepet. E kettősség formális és informális megnyilvánulásait, a halló és a siket világ közötti árkokat mutatja be a személyes és társadalmi szintű kapcsolatokkal foglalkozó tizedik fejezet.

A siket emberek mindennapjait megkönnyítő segédeszközök életük – és ezáltal kultúrájuk – részét képezik. A tizenegyedik fejezet részben a számukra kifejlesztett segédeszközökről, részben a halló társadalom által is használt telekommunikációs eszközökről szól, melyek soha nem tapasztalt lehetőségeket adtak a siket embereknek.

A második rész fejezetei az életút állomásait követve mutatják be a közösség és kultúra jegyeit, és ezt a gondolatmenetet követve nem mindig adódott lehetőség arra, hogy az egymástól távolabbi fejezetek témáinak összefüggései is bemutatásra kerüljenek.

A harmadik rész olyan idézeteket és feladatokat tartalmaz, melyek alapján az olvasó vagy a diák maga is felfedezheti a jelen

I. Kutatók a siket kultúráról

KULTURÁLIS-ANTROPOLÓGUS SIKET KULTÚRA KUTAT

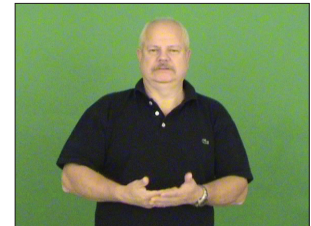
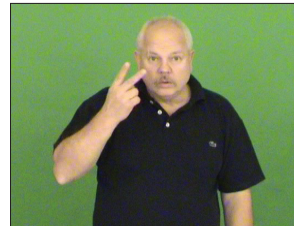
Az antropológus kutatja a siket kultúrát.

Az első részben a kulturális antropológia, illetve más társadalomtudományok kultúráról alkotott fogalmait, valamint specifikusan a siket kultúráról összegyűjtött elképzeléseit ismerhetjük meg.

szón-k-

1. CSAK KULTURÁLTAN?

KULTÚRA EZ

Hogy mi a kultúra? Ez az, erről van szó.

Amikor feleslegessé válik a további magyarázat, vagy amikor válaszunkkal fején találjuk a szöveget. Itt most a kultúra mibenlétére keressük a választ.

Azaz szépen, illedelmesen?

A kulturált ember az, aki ismeri a kultúrát? Egyáltalán mi ismerjük a kultúrát, vagy kultúránk alapján vagyunk mi megismerhetők?

A kultúra, mint komplex rendszer

Mit jelent tehát kultúrában élni, és elképzelhető-e az ember kultúra nélkül?

A válaszok, akárcsak a kérdések, eltérő jelenségekre mutatnak rá. Az illemszabályok nyilván egy adott kultúrára jellemző viselkedésbeli kódrendszer elemei, de vajon ezek határozzák-e meg egy kultúra fejlettségi fokát? Tekinthetjük-e ezeket kulcsfontosságúnak a kultúra egésze szempontjából? Úgy tűnik, az illemszabályok csak apró részletei egy komplex rendszernek, magának a kultúrának, és jelentőségét csak ezen belül tudjuk megítélni, nem pedig más kultúrákkal összevetve.

A kulturális relativizmus

A kultúrák megismerésével foglalkozó kulturális antropológia egyik alapvető vívmánya, a *kulturális relativizmus* szemléletmódja, mely szerint minden kultúrát és kulturális jelenséget önmagában, illetve a maga viszonylatrendszerében, nem pedig más kultúrákkal összehasonlítva kell megvizsgálni. Valamennyi kultúra folyamatosan változik, mindegyik más és más utat jár be, és betölti legfontosabb a szerepét, vagyis eligazítja az egyént a saját környezetében, beleértve például a természeti, társadalmi vagy gazdasági környezetet. A kultúrák egyenértékűségét elismerő kulturális relativizmus elvének megjelenése előtt is készültek a kultúrák részterületeivel foglalkozó vagy éppen átfogó leírások, melyek az ember életét és gondolkodását közösségi szinten meghatározó jelenségeket rögzítették. Ezek a munkák tényeket is tartalmaznak, melyek ma is hasznosak a kutatók számára. A szerzők azonban általában saját kultúrájukhoz hasonlították az általuk leírt idegen kultúrákat, és általában alsóbbrendűnek ítélték azokat. Értékelő megjegyzéseiket – *etnocentrikus*⁵ szemléletük miatt – a mai kutatóknak érdemes kritikával kezelniük. Ugyanakkor érdekes beszámolót adnak a szerzők korában és hazájában uralkodó nézetekről, szokásokról.⁶

⁵ Az egyén, aki etnocentrikusan szemléli a saját kultúrájától eltérő, szokatlan életformákat, gondolatokat és hiedelmeket, alacsonyabb rendűnek, civilizálatlannak és elutasítandónak tartja mind az idegen kulturális jelenségeket, mind azok hordozóit, az idegen kulturális csoportok tagjait.

⁶ Az etnocentrizmusról és a kulturális relativizmusról lásd például Claude Lévi-Strauss: *Faj és történelem*. Budapest: Napvilág, 1999.

Kutatásmódszertan

A történelmi aspektust a kulturális antropológia sem nélkülözi, de figyelme a jelenre irányul. A múlt eseményeit a jelenkorban tapasztalható állapotok magyarázatánál felhasználja, viszont állításai – de leginkább kérdései – a „most” helyzetét kutatják, és az antropológus tevékenységében megkerülhetetlen a személyes jelenlét. Módszertani szempontból a terepmunka mint újszerű és minőségében más eljárás nyitott távlatokat a tudományos megismerésben. Amellett, hogy az adatgyűjtés és az ismeretek szintetizálása tudományos tevékenység, a módszer nagyon is emberi, hiszen a többi társadalomtudománnyal ellentétben, itt lehetőség nyílik, sőt elengedhetetlen a közvetlen emberi kapcsolatok kiépítése a vizsgált kultúra képviselőivel. Bizonyos értelemben a résztvevő megfigyelő egy kicsit részese is lesz a „bennszülöttek” kultúrájának, legalábbis ott-tartózkodása idején.

E könyv szerzői a terepmunka eszköztárából az interjúk készítésére helyezték a legnagyobb hangsúlyt, kérdéseiket pedig az évek során tett megfigyeléseik alapján gyűjtötték össze.

A kultúra meghatározása

A kultúra a közfelfogás szerint valami különös tisztelet övezte, nehezen elérhető dolog, ami kevesek kiváltsága lehet csupán. Valójában a kultúra éppen hogy mindenki számára egyformán hozzáférhető, ha adva vannak az elsajátításhoz szükséges feltételek, vagyis a közösség által közvetített kulturális minták, amelyek útmutatást nyújtanak az egyéneknek. Egy közösség kultúrája mindazon tudás összessége, melyet az utódainak továbbadnak, és amely hozzásegíti őket, hogy megismerjék és megértsék a körülöttük lévő világot, és elsajátítsák az alapvető fizikai és lelki szükségleteik kielégítéséhez nélkülözhetetlen tudást és készségeket.

A kultúra az élet minden területét felöleli. A műveltség és az illetudó viselkedés tehát nem feltételei az ember kulturális létének. A kultúra magába foglalja többek között a társadalmi szerveződés, a nyelv, hiedelemrendszer, a szokások, az anyagi kultúra és a gazdasági formák dimenzióját. A társadalom felépítése és élete különböző szabályoknak és szokásoknak megfelelően alakul. Néhány kivételtől eltekintve univerzálisan megfigyelhető, hogy a család a legegyszerűbb társadalmi szerveződési szint. A rokonsági és politikai rendszerekben azonban kultúránként jelentős eltérések mutatkoznak, csakúgy, mint az élet főbb szakaszainak meghatározásánál. A legtöbb kultúra törvényileg vagy szokásjog formájában szabályozza az egyének és csoportok egymáshoz való viszonyát. Így például a házasodást, a tulajdonszerzést vagy a kollegiális hierarchiát. Az egyén életét a számára adott társadalmi szerepek és a társas interakciók, rokoni és társadalmi kapcsolatok határozzák meg.

A nyelv, a hitvilág, az ünnepek, a környezetről összegyűjtött tudás és az a forma, ahogyan ezt továbbadják a következő generációnak szintén kultúránként eltérő lehet.

A gazdasági formák határozzák meg, hogy egy kultúra tagjai hogyan állítják elő a mindennapi élethez szükséges eszközöket és hogyan szerzik meg a számukra fontos javakat. A javak és minden olyan produktum, mely a közösség életmódjára jellemző, az anyagi kultúrába tartozik, csakúgy mint azon tárgyak összessége, melyeket a csoport tagjai alkotnak. A használati eszközök, a technológia az alapvető szükségletek kielégítéséhez, a munkavégzéshez fontos. A kultúra vizuálisan a műalkotásokban és művészi igényű munkákban vagy a díszítőelemek alkalmazásában mutatkozik meg. A viselet, a hajlékok kialakítása vagy a közlekedés szintén az anyagi kultúrához tartoznak, de szimbólumaik árulkodnak a kultúra hitvilágáról, társadalmi rendszeréről vagy szokásairól. A tárgyak tehát nem függetlenek, hanem szorosan kapcsolódnak a szellemi régiókhoz. A kultúra tehát az ember életvilágának egészét meghatározó komplexitás.

Nem csupán a közösség tagjai közti kommunikációnak, de a kulturális elemek közvetítésének is a legfontosabb eszköze a nyelv. Ennélfogva az adott közösség kultúrájának megismerése részben nyelvének vizsgálatán keresztül, valamint a társas interakciók, szokások és a többi – fent említett – jellemző megfigyelésével történik.

A kultúra és az egyén egymásra hatása

Az ember folyamatosan az őt körülvevő közösség és kultúra hatása alatt áll, ez alapvetően határozza meg cselekedeteit. Ugyanakkor a közösségre és a kultúrára ő maga is hat. Egy kultúra tagjai nem csupán befogadói annak, hanem létrehozói is. Mindez természetesen individuális és közösségi szinten egyaránt megragadható. Egy közösség művészetét, gazdaságát vagy nyelvét szemügyre véve megállapíthatjuk, hogy a közösség megőrzi és normává teheti azokat az értékeket, amelyek egyéni kreatív teljesítmények révén születnek, legyen szó egy új nyelvi kifejezésről, egy díszítőmotívumról vagy egy használati tárgyról. Ezek a folyamatok nem egymástól függetlenek, az egyén a közösségre jellemző sajátosságokat, vagyis a kultúrát éli meg nyelvében, a társadalmi berendezkedésben, szokásaiban, a világról alkotott elképzeléseiben.

A kultúra eredendően nem választott, az egyének mégis van némi szabadsága, hogy a számára idegen kultúrák közül néhányat megismerjen és magáénak érezzen. Az így szerzett másodlagos kultúra, az erre vonatkozó konkrét tudás bizonyos helyzetekben akár elsődlegessé is válhat.

Az interkulturális élmény

A kultúrának az ember életét meghatározó jellegéből fakad, hogy az ember leginkább azokkal tud közösséget vállalni, akik ugyanannak a kultúrának a részesei, mint ő. A kulturális azonosság tudata mikroközösségek (például egy faluközösség vagy egy vallási közösség) esetén valós kapcsolatokból táplálkozik, míg a nagyobb társadalmakban a közösség létét biztosító és szervező intézményrendszerek (például oktatás, ünnepek, jog) működ-

nek, melyeken keresztül bármely kultúra megragadható. Ahogyan beleszületünk egy közösségbe és felnövünk benne, elsajátítjuk annak kultúráját, identitásunkat a közösséghez tartozás és a megszerzett tudás határozza meg.

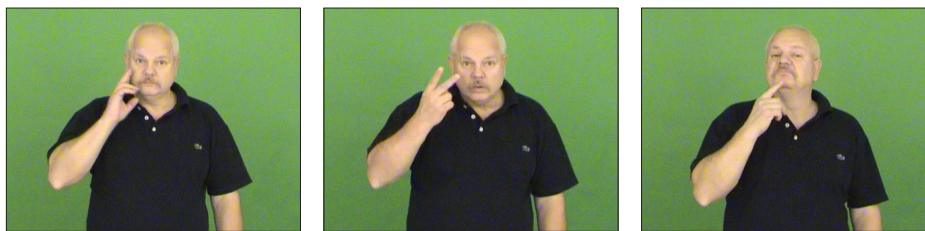
Mi a helyzet ellenben azzal a kultúrával, amelybe saját elhatározásaink vezettek? Vajon a régi elhagyására kényszerít, és próbatételeken keresztül enged minket belépni? Lehet egyszerre több kultúrához tartozni?

Egy új, ismeretlen közösségbe kerülve az idegen számára a legfőbb kihívást az jelenti, hogy új, ismeretlen kultúrát kell befogadnia. A megismerés során összevetheti a saját kultúráját és az újonnan megismerttet, tudatosítja a hasonlóságokat és különbségeket, ez segíti az egyént az új kultúra megértésében. Vágyunk megismerni a távoli világot; de levetni szokásaink, nyelvünk, világnézetünk vértetét, vagyis mindazt, ami biztonságot jelent számunkra; nehéz és félelmetes feladatnak tűnik. A kultúra felnevel, tudást hordoz, kiszámíthatóvá teszi a világot, és értelmet visz bele. A saját kultúránkról szerzett, tudás hozzásegít minket ahhoz, hogy más kultúrákat értelmezni tudjunk, mert ennek révén már tudomásunk van a kultúrák létezésének szükségszerűségéről. Soha nem is lehetünk képesek saját kultúránk valamennyi elemét egy új kulturális készletre lecserélni. Amikor egy új közösségbe kerülve az ottani kultúra szabályait megismerve képessé válunk azoknak megfelelően élni, elsődleges kultúránkat az új tudással, nyelvvel, szokásokkal kiegészítve megőrizzük.

Az egyén a származása és a szocializációja által lép be a kultúrába, tehát történetileg meghatározott a hovatartozása, ám a kultúrák közötti átjárhatóságra is van példa. Így fordulhat elő, hogy valaki egyszerre több kultúra részese legyen, átmenetileg vagy tartósan egy másik kultúrában éljen. Erre láthatunk példát akkor, amikor valaki elszakad korábbi közösségétől, azaz a kultúra hordozójától, és az új környezetében érvényes normáknak és szokásoknak megfelelően illeszkedik be, miközben életvitele, szemlélete és identitása is változásokon megy keresztül.

2. SIKET KULTÚRA

SIKET KULTÚRA MIT

A siket kultúra alatt azt értjük...

A kifejezés formailag kérdés, érdeklődés, türelmetlen kíváncsiság, rákérdezés az adott témára; valójában azonban az a szerepe, hogy a választ, a kifejtést felvezesse. A siket kultúra meghatározásakor alkalmazhatjuk a kultúra általános jellemzőiről való ismereteinket, ám ettől még nem feltétlenül könnyebb a feladat.

Enyhébb hallássérülése majd minden tizedik embernek van. Leggyakrabban az idős emberek válnak nagyothallóvá, ahogy a kor előrehaladtával romlik a hallásuk. Minden kétszázadik ember már az időskor előtt, akár gyermekkorától kezdve nagyothalló, azaz 30–90 decibellel (dB) kevesebbet hall, mint az ép hallásúak. Ők hallókészülékkel jól értik a beszédet, vagy hallásmaradványuk támpontokat ad a beszéd értéséhez, és a magyar nyelv az anyanyelvük.

A siketek náluk is rosszabbul vagy egyáltalán nem hallanak, ezért többnyire nem is hordanak hallókészüléket, mert az legfeljebb a tájékozódásban, az erős zajok azonosításában jelent segítséget számukra. Mivel a beszédet nem hallják, szájról olvasnak, az ő beszédük pedig nehezebben érthető mások számára. Ha ismerik a jelnyelvet, és lehetőségük van rá, akkor inkább ezen a nyelven kommunikálnak. Minden ezredik ember siket Magyarországon.⁷

A továbbiakban azonban nem arról a körülbelül 9000 emberről lesz szó, akik a népszámláláskor fogyatékos-ságukként a siketséget jelölték meg. Azokról a siketokról, akiknek a magyar jelnyelv az első nyelvük, szoros kapcsolatot tartanak fenn egymással, és identitásukat nem a hallás hiánya miatt érzett veszteség, hanem a jelnyelvi közösségbe tartozás határozza meg, mivel a siket társadalom alapvetően nyelvileg konstituált.

A jelnyelv önálló nyelv, mely saját nyelvtani struktúrával, szabályokkal és szó(jel)készlettel bír, és a beszélt nyelvektől független.⁸ Míg a beszélt nyelvekben a beszédhangok alkotják a szavakat, a jelnyelvben a gesztusok, a mimika és a testmozgások jelentik meg a jelentést hordozó egységeket. Ezért általában vizuális-gesztikulációs nyelvként szokták meghatározni. A kézzel kivitelezett jeleket négy „összetevő” határozza meg: a kéz formája, a kéz elhelyezkedése a jelelési térben⁹, a kéz mozgása és a kézfej iránya. Ezek a jelnyelv legkisebb, önálló jelentéssel nem bíró nyelvtani egységei (fonémái). A jeleken kívül fontos nyelvtani szerepe van a mimikának (pl. az érzelmeken kívül a kérdő szerkezeteket, a jelzőket, határozókat és a metakommunikációs elemeket sokszor a mimika fejezi ki) és a jelelési tér használatának (pl. az időbeliség kifejezése, az igék ragozása a jelek kivitelezési helyének és irányának elmozdításával is történhet). A jelnyelv nemcsak szerkezetében (szintaxisában), de szókészletében is eltér az azonos földrajzi helyen beszélt nyelvektől, és az egyes szavaknak megfeleltethető jeleken túl vannak önálló jelentésű saját idiómái.

⁷ 2007-ben a magyarországi háziorvosokhoz hallássérüléssel 65 988, 19 évesnél idősebb személy jelentkezett be. (Központi Statisztikai Hivatal: Tájékoztató adatbázis <http://statinfo.ksh.hu/Statinfo/index.jsp>. Technikai azonosító: FE1A09_W, utoljára letöltve: 2010. június 8.) 2001-ben, a legutóbbi népszámlálás évében a háziorvosok 65 231 hallássérültet tartottak nyilván. A népszámlálás adatai alapján 2001-ben 8886 siket és 44 679 nagyothalló személy élt Magyarországon. A két szám közötti eltérés több okkal is magyarázható. „Az 1992. évi LXIII. (adatvédelmi) törvény a személyes adatok egy részét, így az egészségi állapotra vonatkozókat is a különleges adatok körébe sorolta, fokozott védelemben részesítette. A fogyatékos-ság kérdésére ezért a 2001. évi népszámlálás során nem volt kötelező a válaszadás.” Továbbá „az összeírás alkalmával legfeljebb három fogyatékos-ságot lehetett feltüntetni. A több fogyatékos-sággal élők esetében meg kellett határozni, hogy a kérdezett személy közülük melyiket itéli a legsúlyosabbnak”. (Központi Statisztikai Hivatal: A Népszámlálás 2001 kiadványokban használt fogalmak. <http://www.nepszamlalas.hu/hun/kotetek/fogalmak.html>- utoljára letöltve: 2010. június 8.) A népszámláláskor „hiányzó” 11 666 fő érezhette úgy, hogy a hallássérülése, nem gátolja őt a normális, megszokott, hagyományosan elvárható életvitelének gyakorlásában, vagy más fogyatékos-ságát súlyosabbnak ítélte meg, vagy úgy gondolta, hogy a kérdés túlságosan személyes.

⁸ A jelnyelvet sokáig maguk a siketek sem tartották nyelvnek, csak egyfajta gesztusos kódnak, amely a beszélt nyelvhez képest „silány”, és csak konkrét gondolatok elnagyolt kifejezésére alkalmas. William Stokoe amerikai nyelvész, a Gallaudet Egyetem tanára, munkatársaival 1965-ban publikálta szótárát (William C. Stokoe, Dorothy C. Casterline, Carl G. Croneberg: A Dictionary of American Sign Language on Linguistic Principles. Linstok Press, Silver Spring. 1965.), melyet az amerikai jelnyelvről készítettek. A szótár bevezető fejezeteként jelent meg az amerikai jelnyelvről szóló első tudományos igényű nyelvészeti leírás. Stokoe elemzései során arra jutott, hogy a jelnyelv – a beszélt nyelvekhez hasonlóan – meghatározott nyelvtani egységekből épül fel, és a nyelvek meghatározásához elengedhetetlennek tartott nyelvtani elemek és szabályok az amerikai jelnyelvben is megtalálhatóak, így önálló, teljes értékű nyelvnek kell tekinteni. Felvetését maga a siket közösség is kétkedéssel fogadta, de az azóta eltelt 50 év kutatásai őt igazolták.

⁹ A jelelési tér a jelelő előtti terület jelenti, melyben a jeleket megjeleníti. Nagyjából a fej feletti 10 cm-től a derék vonaláig tart, kb. 80 cm széles, mélysége a lazán behajlított kar hossza.

A jelnyelv nem egyetemes, a különböző jelnyelvek a siket közösségekben alakultak ki, minden országban más jelnyelvet használnak, sőt egyes országokban több jelnyelv is létezhet (például Spanyolországban Katalóniában a katalán jelnyelvet és Galiciában a galíciai jelnyelvet használják, Belgiumban van flamand és vallon jelnyelv). A jelnyelveknek is vannak országokon belül is változatai, léteznek regionális dialektusok, etnikai, nemi és korcsoportokhoz kötött variánsok.

A jelnyelvek, a beszélt nyelvekkel megegyező módon, valamennyi nyelvi funkciót betöltik, alkalmasak a gondolatok, érzelmek, kapcsolatok, fogalmak, identitás és művészi formák kifejezésére és közvetítésére.¹⁰

A hallás hiányát vagy elvesztését mind a szélesebb társadalom, mind a siketek kezelhetik csak a hallásvesztés tényére koncentrálva. A halló társadalom magától értetődően orvosi problémaként tartja számon: az orvosok, audiológusok és gyógypedagógusok a hallásvesztés mértékét, a beszédelsajátításra való képességet, a hiány kompenzálásának lehetőségeit kutatják, azzal a szándékkal, hogy a nagyothalló vagy siket gyerekeket, felnőtteket hozzásegítsék ahhoz, hogy a többséghez hasonlóan éljék az életüket. A segítő szándék megkérdőjelezhetetlen, ez a szemlélet mégis csak a siketek „hiányosságára” mutat rá, és egyoldalúan, fogyatékosként és segítségre szorulóként tekint a hallássérült emberekre.¹¹

A kulturális megközelítés a hallássérült és beszédében gátolt emberről kialakult képet félretéve, a siketekre jellemző sajátosságokat ragadja meg, és képességeikre, eltérő észlelési módjukból fakadó különbözőségeikre helyezi a hangsúlyt. Teljes értékű embernek, egy saját nyelvvel, értékekkel és kultúrával rendelkező, különálló közösség tagjainak tekinti őket. Ez a megközelítés nem azokat a képességeket veszi alapul, amelyek a hallássérülés mellett épek maradtak, hanem pontosan azokat, amelyek a hallás hiánya következtében jutnak érvényre.¹²

A siketség kulturális értelmezése nem az orvosi megközelítés ellenében történik, hanem arra figyelmeztet, hogy a siketség nem egyenlő a hallás hiányával, nem csak ebben különböznek a siketek a halló emberektől. A kultúra dimenziója tükrözi a magatartásban, viselkedésben, gondolkodásban, kommunikációban, életmódban megmutatkozó sajátosságokat.

Míg a hallásállapot csupán az egyénre vonatkozik, a siket identitás egy közösséget feltételező fogalom. Hallássérült lehet az ember önmagában, de SIKET nem.

A siket közösség meghatározása

A siket közösség mibenlétének meghatározása sokakat foglalkoztat, és ez idáig számos társadalomtudományi megközelítést felhasználva többféle definíció is született. Mindegyik a siket közösség más jellemzőjét emeli ki, hol kiegészítve, hol többé-kevésbé ellentmondva egymásnak.¹³

Nyelvi közösség

Legelőször a siket közösséget társadalmi és kulturális vonásokkal rendelkező nyelvi közösségként határozták meg¹⁴, melyet egy olyan nyelv köt össze, mely szoros kapcsolatban álló személyek hétköznapi gondolatainak,

¹⁰ Nina Timmermanns: *The Status of Sign Languages in Europe*. Strasbourg: Council of Europe. 2005 alapján. A magyar jelnyelvről bővebben lásd: Mongyi Péter – Szabó Mária Helga: *A jelnyelv nyelvészeti megközelítései*, Jelnyelvi Tolmácsolás sorozat, Fogyatékosok Esélye Közalapítvány, Budapest, 2003. és Lancz Edina: *A Magyar Jelnyelv Szótára*, szerk. Steven Berbeco, Siketek és Nagyothallók Országos Szövetsége, SHL Hungary, Budapest 1999.

¹¹ A fogyatékos társadalmi megítélésével foglalkozó szakirodalom megkülönbözteti a fogyatékos „orvosi” és „társadalmi” szemléletét. Az első esetben a fogyatékos, az egészségkárosodás a fogyatékos egyén jellemzője, és ahhoz, hogy teljes életet élhessen a rehabilitációjában és rehabilitációjában résztvevő szakemberek feladata az, hogy a minden segítséget vagy segédeszközt megadjanak számára az egyéni fogyatékos kompenzálásához. Ebben a meghatározásban a fogyatékos az egyén problémája. A második később elfogadottá vált, és jelenleg leginkább elfogadott „emberi jogokon alapuló modell” szerint a fogyatékos állapotot nem az egyén képességei határozzák meg, hanem a társadalmi környezet, beleértve a fizikai környezetet és a társadalmi hozzáállást. Ha a társadalom megszünteti a fogyatékos személy számára korlátot jelentő körülményeket – ezt nevezik akadálymentesítésnek –, akkor a fogyatékos „megszűnik”, hiszen a fogyatékos személy képes lesz önállóan ellátni az élet során felmerülő feladatokat. (Kálmán, Zsófia – Könczei, György: *A Taigetosztól az esélyegyenlőségig*. Osiris Kiadó, 2002. p. 82-90.)

¹² A siketség kulturális modelljeiről a következő (A siket közösség meghatározása című) alfejezetben lesz szó részletesen.

¹³ Az előző részben a kulturális antropológia tudományára jellemző szemléletet mutattuk be, ebben a részben pedig a siket közösség és kultúra ilyen szemléletű vizsgálatát (meghatározásait) fogjuk bemutatni. Azonban nem esett szó eddig a kettő, vagyis a tudomány és a téma kapcsolatáról. Az első jelentős antropológiai írás, amely a siketek nyelvvel foglalkozik, az angol Sir Edward Burnett Tylornak (1832–1917), az akkor még kialakulóban lévő tudomány egyik első képviselőjének a munkája volt. Tylor *Researches into the Early History of Mankind and the Development of Civilization* (1865) című könyvének első öt fejezetében főként a nyelv (mint az emberi közösségek egyetemes eszköze a kognitív működéshez és a kultúra átadásához) kialakulásával foglalkozott. Elemzésében igyekezett utána járni annak, hogy a beszélt nyelvek elterjedését megelőzhette-e a gesztusnyelvek használata az emberi közösségekben. Hogy többet megtudjon a gesztusnyelvek működéséről, feldolgozta szinte valamennyi, a siketek oktatásáról és nyelvhasználatáról szóló, az ő korában hozzáférhető művet, illetve ellátogatott brit és német siketiskolákba, ahol saját megfigyeléseket tett a jelnyelvekről. Leírásában megjelennek a siketek oktatási módszerei körül akkor is jellemző módszertani viták (ezekről későbbi fejezetekben mi is szólunk), és az általa gesztusnyelvnek nevezett jelnyelvről és a siketek nyelvhasználatáról is pontos megállapításokat tett. A siketeket egy közös gesztusnyelv használóinak tekintette, azonban következtetései során addig nem jutott el, hogy a gesztusnyelv maga a beszélt nyelvekkel egyenértékű nyelv lenne, és a siketeket sem tekintette kulturális közösségnek. Pontosán 100 évvel később vetődött fel először, hogy a siketeket nyelvi közösségnek lehet tekinteni, és ekkor említették először a siket kultúra fogalmát is (Stokoe, 1965). Az első siketekkel foglalkozó antropológiai munkának két siket nyelvész: Carol Padden és Tom Humphries (1988) könyvét tekintik, de a neurológus-nyelvész Harlan Lane (1984) és a szociológus Paul C. Higgins (1980) szemlélete is közel áll az antropológiához. Tylor után az első antropológus, aki szakdolgozatát az amerikai siket közösségekről írta (és maga is siket) Simon J. Carmel volt (*A Study of Deaf Culture in an Urban Deaf Community*, Ann Arbor MI, University of Michigan 1987.), és az első, aki könyvet publikált a siket közösség antropológiai megközelítéséről a szintén siket, Paddy Ladd (2003). Az utóbbi másfél évtizedben egyre több kulturális antropológus foglalkozik a siket közösséggel és kultúrájával, illetve egyre több siket hallgató tanul kulturális antropológiát, hogy saját kultúrájának kutatója lehessen.

¹⁴ Croneberg, Carl G: *The Linguistic Community In*. William C. Stokoe, Dorothy C. Casterline, Carl G. Croneberg: *A Dictionary of American Sign Language on Linguistic Principles*. Linstok Press, Silver Spring. 1965. p. 300.

érzéseinek és szükségleteinek kifejezésére alkalmas. A siketek kommunikációs igénye, az igyekezet, hogy kapcsolatot teremtsenek a többi, velük egy nyelvet beszélő siket emberrel, óriási jelentőséggel bír a siket közösség létrejöttében.

Kulturális közösség

A következő definíció már a kulturális antropológia szemléletéhez áll közel, miszerint a siketek egy saját nyelvel rendelkező kulturális közösség tagjai. „A siket közösség olyan emberek csoportja, akik egy adott helyen élnek, [a közösség] tagjaival azonos célokat vallanak, és különböző módokon e célok elérésén munkálkodnak. A siket közösség magába foglalhat olyan személyeket is, akik maguk nem siketek, de tevékenyen támogatják a közösség céljait, és együttműködnek a siket emberekkel ezek elérése érdekében.”¹⁵ „A siket közösség fogja össze azokat a siket és nagyothalló egyéneket, akik közös nyelvet, közös élményeket, közös értékeket vallanak magukénak, valamint az egymással és a halló emberekkel való érintkezési formáik is közősek.”¹⁶ Ez utóbbi definíció nagy hatással volt korára, és hozzájárult ahhoz, hogy a siketeket kulturális közösségként ismerjék el. Szépséghibája ugyanakkor, hogy önmagába visszatérő meghatározás, mivel a közösség tagjait a kultúra gyakorlóiként, a kultúrát pedig a közösség gyakorlataként definiálja.¹⁷

A közösség meghatározása a tagságon keresztül

A siket közösséget az egyének taggá válásának folyamatán keresztül is meg lehet határozni, bemutatva a tagok audiológiai, politikai, nyelvi és társadalmi hátterét. Mindezekon túl, ha a kellő háttér megvan, az *attitűdnek* – vagyis a taggá válás szándékának – van a leginkább döntő hatása az egyén szempontjából abban, hogy azonosulni tudjon a közösséggel, a kultúrával, és taggá váljon.

Egy másik meghatározás szerint akkor lesz valaki a siket közösség tagja, ha azonosul a siketek világával, maga is rendelkezik tapasztalatokkal arról, hogy milyen nem hallani, és részt vesz a közösség életében. Az azonosság-tudat (*identitás*), a nem hallás élménye (*siketség*) és a *részvétel* egyformán fontos, alapvető kritériumok.¹⁸

A siket közösség helyett a nagyobb csoportot jelentő, „jelnyelvet használó közösség” fogalma jobban illik a közösségre, melynek a „jelnyelvet használó személyek”¹⁹ (Sign Language Person) a tagjai. Ez a kifejezés látszólag visszatér a nyelvi közösség fogalmához. A jelnyelvet sokféleképpen és többféle okból sajátítják el használói. Anyanyelvükként a siket családba született siket és halló gyermekek, első nyelvükként a siketek iskolájában jelnyelvet tanuló, halló családba született siket gyermekek; második nyelvükként a jelnyelvi tolmácsok és mindazok, akik munkájuk során használják; idegen nyelvüként pedig a laikus érdeklődők. A nyelvtudás és a kultúra ismerete révén valamennyien alkalmasak arra, hogy a siket közösség életében részt vegyenek. Ez tulajdonképpen az első olyan elmélet, amely a siketeket és a hallókat egyformán a közösség tagjainak tekinti, és radikálisan szakít az orvosi szempontú megközelítéssel.²⁰

Szintén az orvosi megközelítés ellenében fogalmazódik meg az az álláspont, mely a siket közösség tagjaira jellemző, saját állapotukról és életükről alkotott szemléletet „siket létként” (Deafhood)²¹ nevezi meg. A siket lét, a siketség (deafness) szemben, a siketek közösségének és a siket egyének a pozitív vonásait emeli ki, ellentétben a kívülállók fogyatékoság-szpempontú megközelítésével. A tagokat jellemző siket lét értelmezhető folyamatként, amely magába foglalja azt, ahogy valaki megéli, értelmezi és elfogadja siketségét, identitásának fontos részévé válik, és tagja lesz a siket közösségnek. Tekinthető azonban a siket közösség önmagáról alkotott képének is, melyet a többségi társadalommal való kapcsolata során közvetíteni igyekeznek.

Etnikai közösség

A siketek között is időről időre felmerült a vágy, hogy autonóm közösségként, saját területükön éljenek. John James Flourney, az amerikai siketek egyik szószólója egy 1856-os beszédében azt javasolta, hogy vásároljanak birtokot, és hozzanak létre egy önálló települést maguknak.²² Alexander Graham Bell 1883-ban megjelent könyvében arra figyelmeztetett, hogy ha a siketek a jelnyelv révén erős közösséget alkotnak, és még szorosabbak lesznek kapcsolataik, akkor az öröklődések nyomán létrejöhet egy siket rassz, amit mindenképpen meg kell akadályozni.²³

¹⁵ Padden, Carol: The Deaf Community and the Culture of Deaf People In. Sign Language and the Deaf Community. Baker and Battison eds. Silver Spring MD, NAD. 1980. p. 92.

¹⁶ Baker, Charlotte és Padden, Carol: American Sign Language: A Look at its Story, Structure and Community. Silver Spring Md.: TJ Publishers. Inc. 1978. p. 4.

¹⁷ Turner, Graham H.: How is Deaf Culture?: Toward a revised notion of a fundamental concept, Sign Language Studies 83 (1994:Summer) p. 103-126.

¹⁸ Higgins, Paul C.: Outsiders in a Hearing World. Sage, Newbury Park, CA. 1980.

¹⁹ Jokinen, Markku: „The Sign Language Person” – a term to describe us and our future more clearly? In Leeson, Lorraine (ed.). Looking forward: EUD in the 3rd millennium – the deaf citizen in the 21st century. Coleford: Douglas Maclean, 2001. p. 50-63.

²⁰ A siket közösség halló és siket tagjai között a csoportstátuszt is meghatározó fontos különbség marad, hogy míg a hallók bármikor, ideiglenesen vagy tartósan kiléphetnek a siket közösségből, addig a siketek számára ez korlátozottan lehetséges.

²¹ Ladd, Paddy: Understanding Deaf Culture, In Search of Deafhood, Multilingual Matters LTD, Clevendon. 2003.

²² Gannon, J: Deaf Heritage. Silver Spring MD: National Association of the Deaf. 1981.

²³ Bell, Alexander Graham: Memoir Upon the Formation of a Deaf Variety of the Human Race. New Haven CT: National Academy of Sciences. 1883.

Ha a siket közösség tagjait a kulturális antropológia szemléletét követve – a közösségi normáknak való megfelelés és az attitűd alapján – határozzuk meg, még nem kapunk magyarázatot arra, hogy hogyan alakulnak ki a viselkedésben megnyilvánuló sajátos jellemzők. A hasonló szociokulturális vonásokkal rendelkező csoportokat azonban általában etnikumként szokták kezelni. Így a siket közösséget is lehet etnikai közösségnek tekinteni.²⁴

Egy részletesebb meghatározás szerint, az etnikumnak nevezett csoportok az alábbi feltételeknek felelnek meg: a csoportnak van egy saját magát jelölő elnevezése, összetartozástudata, saját viselkedési normái és értékei, a csoportra jellemző közös tudása, a tagok között rokonsági kapcsolat áll fenn, a közösséget jellemzi belső társadalmi struktúrája, továbbá vannak saját szokásai és művészi formái, nyelve, illetve történelme.²⁵ Mindezek alapján állították először az amerikai siket közösségről, hogy etnikum.²⁶

Az érvelést, miszerint a siket közösségre valóban illenek az etnikumot meghatározó jegyek, leginkább két ponton érte kritika. Az egyik, hogy az amerikai etnikumok tagjai egy-két generáción belül asszimilálódnak, ez a siket közösségre, illetve a siketekre nem jellemző. A másik, hogy a siket közösségben a hagyományosan etnikumnak tartott csoportoktól eltérően sajátítják el a kulturális tudást. A siket gyermekek 90 százaléka ugyanis nem siket családba születik²⁷, továbbá a tagokat összekötő rokoni kapcsolatok többnyire házasság útján jönnek létre, tehát másodlagos és nem vérszerinti kapcsolatok.

Ha a siket közösséget társadalmi szempontból etnikumként fogadjuk el, akkor a többi etnikumhoz hasonlóan is kell viszonyulnunk hozzá. Ez a paradigma nyelvi és kulturális kisebbségként ismeri el a siket közösséget, és helyt ad valamennyi emberi jogi igényének (beleértve a nyelvi és kulturális jogokat, valamint a jogot a nyelv és kultúra elsajátítására az oktatási rendszer keretein belül).

A siket közösség és a közösség tagjainak meghatározása az utóbbi évtizedben politikai szempontból is fontos kérdés lett. A siketek jelnyelvhez, nyelvhasználathoz, a fogyatékos személyként őket megillető esélyegyenlőséghez és szolgáltatásokhoz való jogáért és főként a közösség elismeréséért világszerte folytatott küzdelmek során korántsem lényegtelen, hogy miként sikerül a közösséget bemutatni vagy elfogadtatni.

Siket kultúra

A siket kultúra leírásához a kultúra meghatározása alapján úgy jutunk el, ha sikerül meghatározni, hogy melyek azok a társadalmi, nyelvi, fogalmi, világképi, szokásbeli, tárgyi és gazdasági-életmódbeli jellemzők, melyek megkülönböztetik a siket közösséget az őket körülvevő halló többségi társadalomtól.

A kisebb közösségek által ápolott kultúrákat akkor tekintik önálló kultúrának, ha az egyén életének legtöbb területén kifejtik hatásukat, illetve önmagukban, a többségi kultúra nélkül is be tudnák tölteni az egyén számára létfontosságú szerepeiket. A magyarországi siketek kultúrája kötődik a magyar halló többség kultúrájához, hiszen a siketek a halló, többségi társadalomban, Magyarországon élnek, ugyanakkor több közös eleme van a világon élő többi siket közösség kultúrájával. A magyar siketek kultúrája így mikrokultúrának tekinthető²⁸.

A siket kultúra legkorábbi meghatározása megegyezik a siket közösségnél bemutatott, Carol Paddentől származó definícióval, mely szerint a siket kultúra a siket közösségre jellemző saját nyelv, élmények, értékek és érintkezési formák összessége.

Ez a definíció figyelembe veszi, hogy a siket közösség tagjainak életét meghatározza az a többségi társadalom és kultúra, melyen belül kisebbséget alkotnak. Így a többségi kultúra által meghatározott gazdasági, társadalmi, vallási és anyagi dimenziókban nem lát különbséget, és a siket kultúra sajátosságait tulajdonképpen a nyelvi, kommunikációs, viselkedés- és értékrendbeli különbsőségekben látja.

Az amerikai siket közösségek körében végzett kutatások igyekeztek minél több példával szolgálni a kiemelt kulturális mintákra, így például a nyelvi fordulatokra, társalgási szabályokra vagy a siket közösség szokásaira.

Ahogy az előző részben az etnikai megközelítés kapcsán is felmerült, azoknak a kulturális elemeknek és mintáknak az összegyűjtése, amelyek csak a siket közösségre érvényesek, nem segít minket abban, hogy megértsük, miért vált el a siket kultúra a többségétől, és hogyan alakultak ki a sajátos minták. Noha a siket kultúra önálló, a siket közösség a többségi társadalomba integrálódott. Kisebbségi kultúrájuk megértése csak a többségi társadalomhoz való viszony elemzésével lehetséges. Ahhoz, hogy összefüggésében lássuk a jelenségeket, megkerülhetetlen annak felismerése, hogy a társadalom egészének – mint a kisebbségi kultúra környezetét jelentő többségi kultúrának – szintén meghatározó szerepe van. Az egyén élete egyszerre zajlik a szűk közösségben és a többségi társadalomban, egyszerre él a két kultúrában, egyszerre azonosul több értékkel, éli meg társadalmi és közösségi szerepeit, melyek folyamatosan alakítják egyéni identitásának egymásra rakódó rétegeit.

²⁴ Johnson, R.E., és Erting, C.: Ethnicity and socialization in a classroom for Deaf children In C. Lucas and C. Valli (szerk.) Sociolinguistics of the Deaf Community. Academic Press, San Diego, CA. 1989.

²⁵ Smith, Anthony D.: The Ethnic Origins of Nations. Oxford: Blackwell. 1986.

²⁶ Lane, Harlan: Ethnicity, Ethics, and the Deaf-World. The Journal of Deaf Studies and Deaf Education, 10 (2005:3), p. 291-310. A leírt feltételeket figyelembe véve (a területileg elkülönülő siket közösségek más-más jelnyelvet használnak, eltérő a történelmük, lehetnek eltérő viselkedési normáik, különböző értékeik, tudásuk stb.) valamennyi önálló jelnyelvet használó helyi siket közösséget külön-külön etnikumnak lehet tekinteni.

²⁷ Lásd például Göllész Viktor (szerk.) Gyógypedagógiai kórtan, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1990.

²⁸ Spradley, J és McCurdy, D: Culture and the Contemporary World. In Conformity and Conflict: Readings in Cultural Anthropology. Spradley, J and McCurdy, D. (eds.) Boston & Toronto: Little, Brown. 1987. p.13.

A siket kultúra kialakulását és a kultúra elemeit úgy érthetjük meg, ha a kultúrát nem egy meghatározott, merev szabálykészletnek tekintjük, amibe definíció szerint, valamely dolgok beletartoznak és valamely dolgok nem. Ehelyett folyamatként vagy gyakorlatként érdemes szemlélnünk, ahogyan azt az egyén a társas interakciókon és a közösségtől tanult szimbólumokon keresztül megéli és értelmezi. A kultúra határai és mibenléte, az egyéni élmények során változhatnak, és mindenki egy picit másként határozza meg, hogy számára egy adott kultúra – vagy saját kultúrája – mit jelent és mi tartozik bele.²⁹

Globális kultúra?

A más-más országokban élő siket közösségek kultúrája az egész világon igen hasonló. Az egymástól független siket közösségek közvetlenül talán nem is érintkeznek egymással soha, mégis ugyanazokat a jellemzőket mutatják. Amennyiben létrejön közöttük kapcsolat, az eltérő környezetből érkező siketek számára nem okoz gondot a kommunikáció, és a siketek gondolkodását meghatározó egyéni élményekben, valamint a közösségek kollektív tudásában is számos hasonló elemet találunk. A siket közösségek kulturális egysége tehát nem kötődik földrajzi egységhez. A siketeket tekinthetjük egy határokon átvívelő közösségnek, mely nem egyedülálló jelenség, hiszen ritkán ugyan, de más népcsoportok esetében is akad rá példa. A siketekre világszerte igaz többek között az, hogy közös identitásuk a közös vizuális nyelvből, és látásmódból, a halló környezetükkel fenntartott kapcsolataik során szerzett azonos élményekből, és élettapasztalatokból, kommunikációs és érdekérvényesítési stratégiákból és általában a halló világhoz való alkalmazkodásból fakad. A hasonlóságok a hallásvesztésből és a halló társadalomba való beilleszkedéssel kapcsolatos nehézségekből erednek, ideértve a halló társadalom tagjainak hozzáállását, valamint az intézményes gondoskodási formákat. Az egyes siket kultúrák hasonlóságának tehát nem feltétele az azonos életérzés, hiszen a siketek országoként is szétszórtnak élnek. Az iskolai oktatás során szerzett kapcsolataikat fenntartják, és felnőttként területi közösségekbe szerveződnek. A regionálisan szerveződő csoportok első sorban a siketeket oktató intézmények közelében jönnek létre, vagy olyan nagyobb központi településeken, melyek vonzáskörzetében több siket él. A globális hasonlóságok ellenére fontos észben tartanunk, hogy valamennyi siket közösség – legalább nemzeti szinten – saját jelnyelvet használ, amelyek nem feltétlenül érthetőek egy másik jelnyelv ismerője számára³⁰, és a közösségek kultúrája között is jócskán vannak különbségek, hiszen ahogyan erről már szó volt, a helyi közösségek kultúráját a helyi többségi társadalom kultúrája is befolyásolja.

Zárt világ

A siket kultúra mellett, hogy nem helyhez kötött, meglehetősen zárt is. Nem csak azért, mert a kultúrát hordozó közösség tagjai elsősorban hallássérültek lehetnek, ahogyan ezt a közösség legtöbb meghatározása is tükrözi. A közösség és kultúrája nyitott azok számára is, akik hallanak, de valamilyen más oknál fogva érintettek, és ismerik az adott közösség által használt jelnyelvet. A jelelő közösség tagjai között találunk családtagokat, tanárokat, segítő foglalkozásúakat és olyanokat is, akik egyszerűen csak a jelnyelv megismerése során váltak a közösség tagjaivá. Aki nem ismeri, ezért nem is használja a nyelvet, az hiába áll napi kapcsolatban a közösség tagjaival, nem tekinthető a siket kultúra részesének. A jelnyelv egyszerre a kommunikáció funkcionális eszköze és – bármely más nyelvhez hasonlóan – szimbolikus közvetítője a közösség tudásának. Egyben a halló többség és a siket közösség közötti legfontosabb különbséget is láthatóvá teszi. A jelnyelv vizuális nyelv, nemcsak észlelhetőségét, hanem kifejezőmódját tekintve is, ahogyan a nyelv használóinak gondolkodásmódja szintén az. A hallás hiánya a vizuális kommunikáció révén jelentőségét veszti. A jelnyelv az emberi érzékek alkalmazkodását kihasználva többletet is teremt, hiszen megerősíti az észlelést, fogalomalkotást és gondolkodást domináló vizuális készségeket.

A jelnyelv és a vizuális gondolkodás eltérő szimbólumokat, eltérő kifejezőmódot és saját retorikát teremtett. A jelnyelvet használók történeteire, az események feldolgozására és kommentálására, a közösség szellemi termékeire mind erős képi érzékletesség jellemző, valamennyi a látvány kizárólagosságán alapul. A vizualitás befolyásolja a társalgás módját, a térhasználatot, a mondanivaló megfogalmazását, a figyelmet felhívó jelzések repertoárját.

A jelnyelv egyedülálló lehetőséget teremt a meglévő érzékek teljes kihasználására, a kommunikációra és a fogalmi gondolkodás kialakítására pedig a beszélt nyelvek egyenrangú alternatíváját kínálja. A jelnyelv egyedüli hátránya a többségi beszélt nyelvekkel szemben, hogy használóit szűk közösségbe zárja, mivel a jelnyelv ismerői általában csak egy ezrelékét adják a társadalomnak. A külvilággal, vagyis a beszélők világával való kapcsolatot az információ áramlásának hiánya, az eltérő nyelvhasználat és a mindennapi kommunikáció során adódó félreértések, frusztrációk teszik nehezkessé.

²⁹ Turner, Graham H.: How is Deaf Culture?: Toward a revised notion of a fundamental concept, *Sign Language Studies*, 83 (1994:Summer) p.103-126.

³⁰ A különböző országok nemzeti jelnyelvei között számos hasonlóság fedezhető fel, elsősorban a térben azonos módon megjelenő nyelvtani szerkezetekben, valamint a tárgyak, élőlények és személyek alakjára, mozgására vagy használatára utaló ikonikus jelek (szókincs) tekintetében. De két jelnyelvben nem minden elem (szabály vagy szókészlet) feleltethető meg egymásnak. Így a különböző jelnyelveket beszélő siketek nem a másik jelnyelvet értik meg, hanem a közös nyelvtani szabályokat és az ikonikus jeleket, körülírást alkalmazó nemzetközi jelkommunikációt használják.

II. Siketek a siket kultúráról

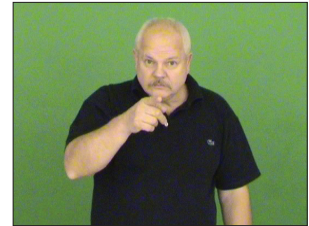
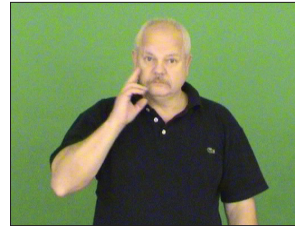
SIKETEK ÉLET ÖVÉK MESÉL

Siketek vallanak az életükről.

A második rész személyes élettörténeteken keresztül mutatja be a siket kultúra főbb jellemzőit.

1. KEZDETEK

kieg-k-
TE SIKET

Siket vagy?

Egymás megtalálása, az összetartozás felfedezése kulcskérdés siketek körében. Első találkozáskor a mindent megelőző kérdés, hogy az illető siket, avagy halló? Fontos tudni ezt, annak érdekében, hogy a kommunikáció hogyan folytatódjon, illetve hogyan viszonyuljunk a másikhoz.

A három kívánság

Egy siket a messzi tengeren hajótörést szenved, de sikerül kiúsznia egy lakatlan szigetre, így életben marad. Kétségbeesik, hogy most aztán mi lesz ővele. Elindul körbe a szigeten, s egyszer csak észrevesz egy lámpát, tudjátok, mifélt. Üres ugyan, de egy próbát megér, elkezd dörzsölni, ahogy kell. Ki is jön belőle egy dzsinn, köszönti, és megkérdezi:

- Mi a kívánságod?
- Várj, nem hallok – feleli.

A dzsinn ezt jeleli:

- Semmi gond, tudok jelelni. Mit szeretnél? Én három kívánságod teljesítem.
- Ez jól hangzik! Várj csak, hadd gondolkodjam! Leginkább egy CI-re lenne szükségem.
- Minek neked CI?! – kérdi a dzsinn.
- Ha álomban meg találna támadni valami vadállat, hallanám, és védekezni tudnék.
- Rendben van! – mondja a dzsinn, és már teljesült is a kívánsága.
- És mi lenne a második kívánságod?
- Hm, lássuk csak – gondolkodik el. – Szeretném, ha jól tudnék beszélni! Ha például közeledik egy hajó, tudjak neki kiabálni, és mikor partra szállnak, tudjak velük beszélni.
- Tessék, teljesült a kívánságod.

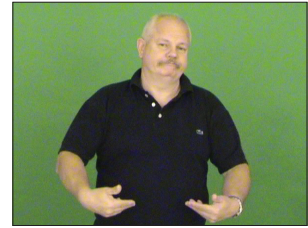
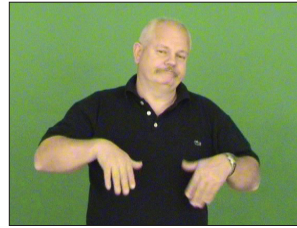
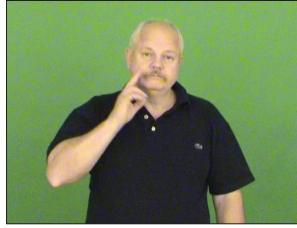
Máris kiválóan tud beszélni.

- Most aztán vigyázz, jól gondold meg, hogy mire használod fel a harmadik kívánságodat! – jeleli a dzsinn.
- Tessék? Nem értem! – feleli a hajótörött.

(II/1 mottó)

Valami történt

SIKET LESZ-BELŐLE

Siket lesz.

Születhet siketként, de válhat később is azzá az ember. Mindenkinek megvan a maga története, bár sokan nem tudják pontosan, mire vezethető vissza siketségük. Egymás között a siketség okának nem tulajdonítanak fontosságot, inkább hallókkal társalognak szokott szóba kerülni.

A veleszületett és szerzett hallássérülésnek sokféle oka lehet³¹, és bármely életkorban kialakulhat. Ha a nyelvelsajátítást követően (6 éves kor után) történik, akkor várhatóan nem befolyásolja az illető identitását. A felnőttkorban hallásukat veszített emberek kis valószínűséggel lesznek tagjai a siket közösségnek és részesei a siket kultúrának. A siket közösséget elsősorban azok a hallássérült emberek alkotják, akik siketen születtek, vagy kisgyermekkorban veszítették el hallásukat, mielőtt megtanultak volna beszélni.

Születésemkor halló voltam, énekelni például kifejezetten szerettem, és nagyon jól is énekeltem. Anyám büszke is volt, hogy a gyerek több mint száz verset tud. 2 és fél éves koromig több mint száz verset tudtam, tényleg. Sokat betegeskedtem, és a fejem is sokszor fájt. Orvoshoz jártunk. Az orvos mondta, hogy majd elmúlik, majd elmúlik. De anyukámnál egyszer elszakadt a cérna, bevitt a kórházba. Ott állapították meg, hogy agyhártyagyulladásom van, ráadásul nagyon súlyos. Anyukám teljesen megdöbben, és dühös lett az orvosra. Akkor nagyon rosszul lettem, mert az utolsó pillanatban értünk be a kórházba. Élet és halál között lebegtem, három napig kómában fekuđtem. Infúziókat kaptam, és az orvosok mindenféle injekciókat adtak, hogy életben maradjak. Mikor aztán magamhoz tértem, anyukám nagyon örült, hogy életben maradtam. Később vette észre az orvos, hogy megsiketültem. Anyám összeomlott, nagyon rossz volt neki. Megsiketült, vagyis beteg a gyerek. Persze semmi információt nem kapott. De volt ott még egy gyerek, aki szintén agyhártyagyulladást kapott, és megvakult. Az orvos mondta is anyukámnak, hogy örülhet, legalább csak siket lettem, nem vak. Anyukám nagyon sokat idegeskedett, lefogyott, a környezetének szégyellte megmondani, hogy siket lett a gyereke. Persze, mert semmi információt nem kapott, nem mondták, hogy nincs semmi baj, nem nagy a probléma, más siketek is vannak stb. Semmit nem mondtak neki, fogalma se volt semmiről. Akkor elvitt a János kórházba, ott az orvos mondta neki, hogy otthon mindennap tükröz elöđt gyakorolni kell a beszédet, emlékszem is rá, két és fél éves korom után mindig gyakoroltunk. Jelelni nem tudtam, anyukám se. Mindig jártunk foglalkozásra, ahol beszélni tanultam. Később bekerültem a nagyothallók iskolájába. Nagyon ideges volt anyukám, mikor ezek történtek, és még most is nehéz neki, sokszor eszébe jut, nem felejtette el, hogyan volt, amikor megsiketültem. Úgy érezte, hogy vége mindennek. Mert nem kapott semmi információt, hogy vannak siketek vagy valami. Teljesen összeomlott. (II/1.1 idézet)

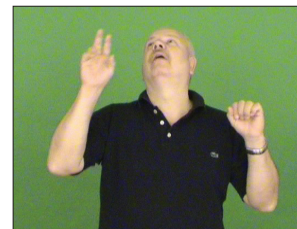
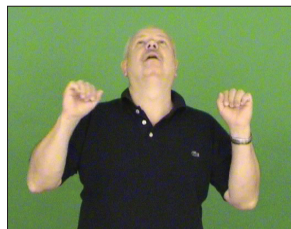
Bár a siketség konkrét oka sokszor nem tisztázott, az egyén számára mégis fontos, hogy pontosan meg tudja határozni mássága okát és kezdetét. Az identitás kialakulásának ezzel a folyamatával lehet összefüggésben, hogy a magyarázatok esetenként legendák mintájára keverednek, és akár 2 vagy 3 okot is megnevez valaki arra vonatkozólag, hogy hogyan lett siket.

A családomban mindenki siket, én a negyedik generáció tagja vagyok. Senki nem született siketnek, de valami betegség folytán mindenki siketté vált. Például anyai ágon a dédnagymamám 16 éves korában, az első világháborúban egy közelében felrobbant bombától siketült meg; a nagymamám agyhártyagyulladás miatt lett siket 2 éves korában, a mamám pedig almaallergia miatt vált siketté. 3 éves korában még nem tudták, hogy almaallergiája van, és almát evett. Belázasodott, kórházba kellett vinni, és egy csomó injekciót kapott, amelyek miatt elszorvadt a hallása. 4 éves korára teljesen megsiketült. Én hallóként születtem, de hallóideg-sorvadás miatt siket lettem. Apai ágon is mindenki siket volt, ők is agyhártyagyulladás és egyéb betegségek következtében váltak siketté. Senki sem született siketnek. Ezért nem igazán mondom, hogy született siket vagyok, mert halló voltam, bár csak 8 hónapig. Ennek ellenére mi az igazi siketeket képviseljük. Mindannyian a jelnyelvet használjuk. De vannak olyan családtagok, akik távol élnek, ők hallók; de ugyanúgy jelelünk egymással. Családi ünnepségre, ha összegyűvünk, mindig mindenki csak jelel. Ők [a halló családtagok] is elfogadnak minket. (III/1.2 idézet)

³¹ Például genetikai okok, antibiotikum és egyéb gyógyszeres kezelések mellékhatása, valamely betegség szövődménye, a születéskor bekövetkező oxigénhiányos állapot stb. A siketség okairól bővebben lásd például: Göllesz Viktor: Gyógypedagógiai kórtan (szerk.) Budapest, Tankönyvkiadó, 1990. A népszámláláskor magukat siketnek vallók 42,6%-a (3788 fő) veleszületetten siket, 6,5% (577 fő) baleset, 37,1% (3294 fő) betegség miatt veszítette el a hallását. 5,7% (721 fő) esetében nem ismert a hallássérülés oka, és 6% (506 fő) pedig maga nem tudta a siketsége okát. Bővebben lásd: Központi Statisztikai Hivatal: 12. A fogyatékos emberek helyzete In. Népszámlálás 2001 http://www.nepszamlalas.hu/hun/kotekek/12/12_2_ert.pdf (utolsó letöltés: 2010.06.01)

A gyerek nem figyel

NEM-FIGYEL

A kisbaba egyáltalán nem figyel oda.

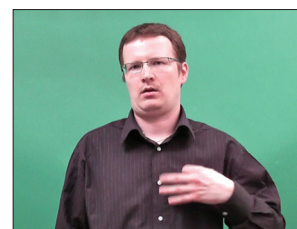
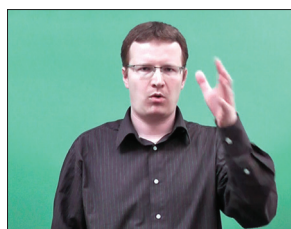
A hallásvesztés felismerése általában úgy történik, hogy a gyerek nem reagál az erős hangokra, zajokra.

Azoknál a kisgyereknél, akiknél a hallássérülés nem egyik pillanatról a másikra következik be, a hallássérülés felismerése lesz az életüket meghatározó pillanat. Ez többnyire a korai gyermekkorban történik, általában úgy, hogy a gyermek valamilyen erős zajra vagy hanghatásra nem reagál, például a háztartási gépek vagy az autó hangját nem hallja; vagy nem kezd el beszélni.

Hogy hogyan lettem siket, azt nem tudjuk. Anyukám eleinte úgy kezelte, mintha halló lennék. Aztán ahogy nőddögéltem maga az anyukám vette észre, hogy nem hallok. Az anyukám porszívózott, de én meg se rezdültem. Nem tudta mire vélni a dolgot, és aztán szándékosan ott porszívózott mellettem. Én nem ijedtem meg a porszívó hangjától, rá se hederítettem, csak kúsztam-másztam tovább. Akkor elvittek orvoshoz, és kiderült, hogy siket vagyok. (II/1.3 idézet)

Fő, hogy egészséges!

FŐ EGÉSZSÉGES

A lényeg, hogy egészséges.

A siketek között a siketség nem számít betegségnek. Nincs (más) baja? Rendben, fő, hogy egészséges.

A siketség az esetek kis, mindössze 8-10 százalékában öröklődik csak, tehát a siket gyermekek többsége halló családba születik³². Az újszülöttkori hallásvizsgálat³³ kötelező, mégsem jellemző, hogy ennyire korai életkorban kiszűrjék a hallássérülést. A siket szülőktől származó gyermekek esetében azonban a hallás spontán ellenőrzése a családban természetes. A siket szülők jellemzően tisztában vannak a hallássérülés jeleivel, melyekre könnyen fel is figyelnek, ezért többnyire hamarabb észreveszik, ha a gyermek siket. A siket és halló családok között a legszembetűnőbb különbség a kommunikációban és a kapcsolatokban, illetve a siketséghez való hozzáállásban figyelhető meg.

A siket szülők a siketséget természetes állapotnak tartják, nem pedig betegségnek vagy fogyatékosságnak. Betegségnek olyan szervi rendellenességeket tekintenek, amellyel mindig orvoshoz kell járni, vagy amelynek következtében jelentősen sérül az ember önálló életvitelre való képessége. Amennyiben más „baja” nincs a gyereknek, mint hogy siket, minden rendben van.

Anyukám próbált hangosan beszélni hozzám, de mivel egyáltalán nem reagáltam rá, megállapította, hogy siket vagyok. Nem volt szomorú emiatt, szerinte az a fontos, hogy egészséges vagyok. (II/1.4 idézet)

³² A nemzetközi szakirodalomban általánosan elfogadott ténynek, közhelynek számít az az adat, hogy a siket gyermekek 10%-a születik csak siket szülők gyermekeként. Az állítás Edward Allan Fay 1889-ben Marriages among the Deaf in America címmel megjelentetett kutatási eredményein alapszik. Fay 4497 amerikai siket házasságról gyűjtött adatokat a 19. századból. (Shaver Armos, K. and Katy Downs: A Cultural and Historical Perspective on Genetics and Deafness in. Carol J. Erting et.al. eds. The Deaf Way: Perspectives on the International Conference on Deaf Culture. International Conference on Deaf Culture. 1989: Washington D.C. Gallaudet University Press. 1994 p. 295-301.) Azóta nem készült hasonló méretű kutatás a siket népesség genealógiájáról. Későbbi szerzők a siket szülők siket gyermekeinek arányát a siket gyermekek között Amerikában még alacsonyabbnak, 4-5%-ra becsülték. (Moore, D: Educating the deaf: Psychology, principles, and practices. Boston: Houghton Mifflin. 2001.)

³³ Bővebben lásd Pedaodiológia. (szerk. Csányi Yvonne) Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola, Budapest, 1995.

Úgy emlékszem, úgy mesélte anyukám, hogy nekik teljesen mindegy volt, hogy a gyerekiük siket vagy halló lesz-e. Együtt laktunk a nagymamával, aki hangosan beszélt hozzám, de nem figyeltem oda, mert veleszületett siket vagyok. Ezért elvittek orvoshoz. Amikor kiderült, hogy siket vagyok, a szüleim örültek. A nagymama nem, ő azt szeretette volna, ha halló leszek én is, de a szüleimnek jó volt így. (II/1.5 idézet)

Kérdések

1. Mi lehet a szülők reakciója, amikor egy siket vagy halló családba siket gyermek születik?
2. Kiknek és miért fontos, hogy ellenőrizték a kisgyermek hallását? Milyen módszerekkel tehetik ezt meg? Az alábbi idézet milyen összefüggésben van a fejezetben találhatóakkal?

Van egy tökéletesen halló³⁴ gyermekem. A szüleim úgy gondolták, hogy a gyerekem biztos siket lesz, ezért elmentek a házi orvoshoz, hogy nézzék meg, siket-e, vagy halló. Eljött hozzánk az orvos, én meg meglepetten kérdeztem, hogy miért jött, hiszen nem beteg a gyerek, teljesen egészséges. Az orvos erre azt válaszolta, hogy csak a hallását szeretné megvizsgálni. Megzörgetett két kanalat a füle mellett, mire a gyerek felrezzent. Ezzel meg is állapította, hogy a gyerek hall. Megáll az eszem! Hogy a kanállal is meg lehet állapítani az ilyesmit! A szüleim nagyon megörültek a hírnek. Ekkor már megértettem, hogy a szüleim miért hívták át az orvost. (II/1.6 idézet)

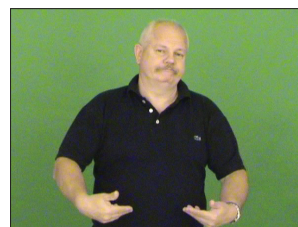
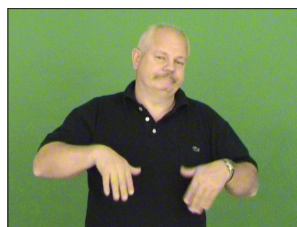
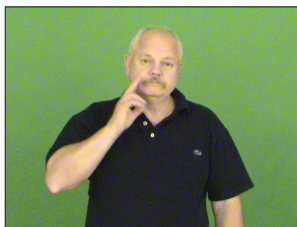
3. Melyik bemutatott esetre példa az alábbi idézet? Miben tér el a fejezetben található többi idézettől?

A lányom szintén siketnek született. Az apósom vitte el orvoshoz. [Kiderült, hogy] sajnos siket, nem érdemes megoperálni. Tudomásul vettem, hogy siket. Eleinte nem volt teljesen biztos, hogy nagyothalló vagy siket, de a tanár megvizsgálta, és azt mondta, hogy a siketek iskolájába vigyük, ne a nagyothallókhoz. (II/1.7 idézet)

4. Az idézetek alapján mikor és hogyan merül fel a siket gyermekekben először, hogy ők más, mint a többiek? Később mennyire lesz fontos ez a mozzanat a siket identitás kialakulásában? Másként élnek-e meg a halló és a siket családba született gyermekek siketségük felismerését?

2. A CSALÁD

SIKET SZÜLETIK

Siket lesz.

Születhet siketként, de válhat később is azzá az ember. Mindenkinek megvan a maga története, bár sokan nem tudják pontosan, mire vezethető vissza siketségük. Egymás között a siketség okának nem tulajdonítanak fontosságot, inkább hallókkal társalognak szokott szóba kerülni.

A siket gén

Egy siket házaspár gyereket szeretne. Az ismerős siket párok közül az egyiknek siket gyereke született, egy másiknak halló, egy harmadiknak is halló, és aggódva értesülnek róla, hogy egy negyedik párnak is halló gyereke lett. Ők viszont siket gyereket akarnak! El is mennek az orvoshoz, és közölik vele, hogy azt szeretnék, ha siket gyermekük születne. Az orvos bólint, és egy üvegcsét nyom a férfi kezébe, azzal, hogy a többi csak bízva rá. Az orvos mikroszkóp alatt megvizsgálja a mintát, majd nagyot kiált és tapsol. A hímvarsejteket egy kivételével szétrebbennek. Az orvos kiválasztja azt az egyet, amely helyben maradt, és így lett a párnak siket gyereke. (II/2 mottó)

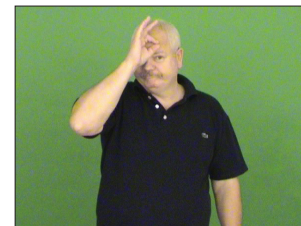
Az identitás kialakulásánál fontos szerepe van annak, hogy milyen családba születik a siket gyermek, pontosabban annak, hogy hogyan viszonyul a család a siketséghez. A hallássérülés nemcsak a siket gyermek életét határozza meg, legtöbbször az egész család életét megváltoztatja.

Amikor felmerül a gyanú, hogy a gyermek siket, szakorvosi vizsgálatra viszik. A diagnózis után hallókészülékét kap, és ahol erre lehetőség van, gyógypedagógus foglalkozik vele, amíg el nem éri az óvodás kort.

³⁴ A „tökéletesen halló” kifejezés az eredeti szövegben a TISZTA HALLÓ jelekkel szerepelt, mely a teljesen siketnek fordított TISZTA SIKET analógiájára létrehozott összetétel. Lásd a II. rész 7. fejezet Vébeli siket c. alfejezetében a 62. oldalon.

Fogalmuk sincs róla

FEJ-ÜRES

Semmit se tud róla.

Az emberek többségének nincsenek ismeretei a siketségről, igaz ez a szülőkre is, akik a szakemberekre támaszkodnak tanácsalanságukban.

A halló szülőknél nehéz megbirkózniuk azzal a váratlan helyzettel, hogy a gyermek nem hall. Felkészületlenek és tanácsstalanok, nem ilyen gyermek nevelésére készültek. A szülőknél nincs szervezett lehetőségük arra, hogy siket felnőttekkel is találkozzanak, nem kapnak személyes beszámolókat arról, hogy milyen siketként élni, és nem ismerik meg a jelnyelvet használó közösséget sem.

Jellemzően az orvosoktól és gyógypedagógusoktól kérnek tanácsot, akik a siketséget kezelhető orvosi problémának vagy fejleszthető fogyatékoságnak tekintik elsősorban. Megfelelő hallókészülék-ellátással, hallás- és beszédneveléssel, egyéb eljárásokkal és eszközökkel a súlyos hallássérült gyermek „nagyothallóvá tehető”. Ahogy a szakemberek mondják, ma már nincsen siket gyermek – legalábbis hallásállapotát tekintve.³⁵

A siket gyermekek maguktól gesztusokkal és saját jelekkel kezdenek el kommunikálni a környezetükkel³⁶, azonban a szakemberek a beszédtanulás és a hallásnevelés fontosságát hangsúlyozzák, melynek érdekében minden más kommunikációs módot károsnak vagy feleslegesnek tartanak, és ezért határozottan elvetnek.

Álláspontjukat a szülők tájékozottság hiányában, a jelnyelvet használó siket közösség véleményét nem ismerve elfogadják. Számukra az a legfontosabb, hogy gyermekük hozzájuk hasonlóvá váljon, az általuk birtokolt tudást és értékeket sajátítsa el. Ezért érthető, hogy a halló szülők számára az orvosi szemlélet elfogadható, és azt a reményt nyújtja, hogy a megfelelő segédeszköz és gyógypedagógiai fejlesztés segítségével gyermekük hozzájuk hasonlóan hallani és beszélni fog majd. Felmerül a kérdés, hogy jól tesznek-e így vele. A siket közösség álláspontja szerint nem, mivel senkinek sincs joga a gyermeket a számára természetes módon elsajátítható első nyelvtől megfosztani, amely pozitív önértékelésének és identitásának alapja is. A beszédtanítás, a hallókészülék-használat természetesen igen hasznos, de nem önmagában, hanem a jelnyelv elsajátítása mellett, úgy hogy a gyermek saját készségei érvényesüljenek és erősítsék az önértékelését. A siket felnőttek ezért általában a bilingvizmust támogatják, mivel ez az oktatási rendszer az egyetlen módja annak, hogy a siket gyermek úgy sajátítsa el a többség nyelvét, hogy közben emberi jogai (a nyelvi és az oktatáshoz való jogok) se sérüljenek.³⁷

A jelnyelv ellenében a beszédre nevelést kizárólagos módszernek tartó gyógypedagógiai szemlélet figyelmen kívül hagyta azt, hogy a gyermeknek siketként nemcsak saját állapotához és majdani lehetőségeihez mérten alkalmas kifejezőmódra van szüksége, azaz a számára természetes jelnyelvre, hanem egy pozitív identitásra, a közösséggel való azonosulásra is, mely esetében szükségszerűen a siket közösség.

A családban sajnos csak beszélünk. Anyukámtól megkérdeztem, hogy miért nem jeleltél. Ezt azért is kérdeztem, mert most már nehezen kommunikálunk, mert nincsen foga, és nehezen értem az artikulációját, kétszer-háromszor kell elmondania, míg megértem. Ez is közrejátszott abban, hogy nagy a távolság köztünk, és ritkán találkozunk. Azért nem tanult meg anyukám jelelni, mert az osztályfőnököm megtiltotta minden szülőnek a jelelést; kérte, hogy kizárólag csak beszéljenek veünk. (II/2.1 idézet)

Szüleim nem gondoltak a jelelésre, csak hogy jól beszéljek, halló legyek. Azt akarták, hogy okos legyek, és beszéljek. Nem is tudtak jelelni. (II/2.2 idézet)

A siket kisgyermeknek korábban csak az óvodába kerülésük után, a gyógypedagógusok intenzív munkájának eredményeként kezdtek el megtanulni a hangos beszédet. Ha a szülő követte a gyógypedagógusok instrukcióit,

³⁵ Ez a „gyógypedagógiai szemlélet” a fogyatékoság orvosi modelljének jellemző példája a siketség esetében. (Lásd a siketség orvosi szemléletét az I. rész 2. fejezetében a 15. oldalon.)

³⁶ A siket gyermekek által önállóan kialakított gesztusrendszereket és nyelvi fejlődését S. Goldin-Meadow és H. Feldman kutatta részletesen. (Goldin-Meadow, S. - Feldman H.: The Development of Language-like Communication without a Language Model. Science 197:401-403.)

³⁷ A Siketek Világszövetségének (World Federation of the Deaf) állásfoglalása is ezeket az elveket közvetíti. (A Siketek Világszövetsége a legnagyobb és legmagasabb szintű nemzetközi szervezet, amely 130 ország nemzeti siket szervezeteit fogja össze, és az ENSZ-ben képviseli a siketek érdekeit.) A közlemény angolul a WFD honlapján olvasható: Policy on Education Rights for Deaf Children (2007) http://www.wfdeaf.org/pdf/policy_child_ed.pdf utoljára letöltve: 2010. június 9.

önmagát és gyermekét is megfosztotta a természetes kommunikáció lehetőségétől, mivel kénytelen volt letörni a kisgyermek önálló kommunikációs gesztusokkal való próbálkozásait. Ma már gyakorlatilag a diagnózis felállításával egy időben elkezdődik a korai fejlesztés, azonban az első években érdemi kommunikáció jellemzően nem alakul ki. A korai kommunikáció akadályozottsága nemcsak a gyermek fejlődését veti vissza, hanem veszélyezteti a kezdeti szülő-gyerek kapcsolatot, sőt a szülők iránti feltétlen bizalom elvesztéséhez is vezethet, és később, amikor a speciális intézetekben a siket kortársak között mégis elsajátítja a jelnyelvet a gyermek, még jobban eltávolodik családjától. Nem csupán a szülő-gyerek kapcsolatra lesz ez érvényes, hanem a család többi tagjára, a testvérekre, nagyszülőkre is.

Amikor az öcsém kisbaba volt, akkor beszéltem hozzá, és ahogy növekedett továbbra is beszéddel kommunikáltam vele. Most a kapcsolatunk nem túl szoros, mert ő beszél, én meg jelezni szeretek, ez áll hozzám közel. Sokat tanultam ebből, mivel a beszéd kényszermegoldás volt, így a kapcsolatunk nem volt felhőtlen, problémamentes. Nem tudok olyan őszintén beszélni vele, mint ő velem. (II/2.3 idézet)

Magányosan

ÁRVA

Nem találja a helyét, egyedül van.
Családjában is könnyen érezheti magát egyedül a siket gyermek vagy felnőtt.

Az esetek túlnyomó többségében a többi családtag halló, így az egyedüli siket gyermek – megfelelő kommunikációs forma vagy azonos nyelv hiányában – kimarad a társalgásból, és idegen lesz a családjában. Ez egyben modellezi a siket egyén társadalmi helyzetét is, két jelentős különbséget leszámítva. Egyfelől a családon belül csak ritkán adódik sorstárs, például siket testvér, akivel kettesben már nem fenyegetné az egyént az elszigeteltség. Az egész társadalom szintjén viszont adott a siket közösség, amely lehetőséget teremt a siket egyének számára, hogy a jelnyelv segítségével egyenrangú kapcsolatokat teremtsenek, úgy, hogy mindenki egyenlő félként vehessen részt a kommunikációban és a közösség életében. Másfelől a család és a családtagok szeretik és gondját viselik a siket családtagnak. A gondviselés társadalmi szinten is működik, az erre a célra létrehozott szervezetek és a jogi szabályozás formájában, de nehezebben elvárható a társadalmat alkotó egyénektől, hogy kivételes odafigyeléssel forduljanak azokhoz a siketekhez, akikkel életük során kapcsolatba kerülnek.

Emlékszem, amikor a mamám esti mesét olvasott fel nekem és az öcsémnek. Mindig bejött a mama, maga mellé vett bennünket, kinyitotta a könyvet, és mesélni kezdett. Végigolvasta a mesét, mondjuk a Piroska és a farkast, az öcsém tátott szájával hallgatta. Én is beültem nagy elánnal, én is néztem a mamát, ahogy mesél, hát, mégiscsak itt van a mama, az öcsém, a család. Az öcsém időnként még bele is szólt. Én is néztem a mamát, ahogy mesél. Amikor valami olyasmi történt, ami a mamám arcán is látszott, mondjuk a farkas épp bekapta a nagymamát, akkor én is levettem belőle valamit. De aztán feladtam, és már azt sem értettem, hogy az öcsém miért élvezi ennyire, hogy nézi a mamát, amint mesél. Idővel ott is hagytam őket, és elmentem játszani, ők meg ott maradtak ketten. Én kimaradtam a mamával való kapcsolatból, és nem mondták el nekem [a mesét] jelnyelven, ez még ma is fáj nekem. (II/2.4 idézet)

A közös nyelv hiánya gátolja a családtagokat egymás megértésében. A siket gyermekek esetében megghiúsulnak az alapszükségletek kifejezésén túl az összetettebb mondanivaló közlésére irányuló próbálkozások is. Minél kisebb a gyermek, annál jellemzőbb a kommunikáció akadályozottsága, hiszen a szülők nem támogathatják, hogy a gyermek gesztusokkal fejezze ki magát, és alkalmas kommunikációs eszköz hiányában nem képesek áthidalni ezt a problémát. A szülő, jellemzően az anya aktívan bevonódik a gyermek beszédfejlesztésébe, ezáltal a szereptévesztés csapdájába is eshet.

Kiskoromban nem tudtam beszélni, csak egy-két szót; mindig azt mondtam, hogy „adjál mama”. A mamám ettől nagyon szomorú volt. (II/2.5 idézet)

Hogy a családban hogyan kommunikáltunk? Hogy jó volt-e? Állandóan javították [a beszédemet], ami nagyon bosszantott. A mamám is kijavított, a nővérem is kijavított. Nekem családra volt szükségem, testvéerre volt szükségem. Az öcsém volt az egyetlen, aki nem javíttatott soha. Gesztusokkal, mutogatással, beszéddel, de jól megértettük egymást. Azért van azóta is

kapcsolat közöttünk, a családdal meg nincs kapcsolatom. Sajnos 10 éves koromban a mamám meghalt, a második mamám is csak beszélt velem, jelelni senki se tudott. (II/2.6 idézet)

Később, amikor a gyermek beszédtanulása elkezdődik, verbális úton többé-kevésbé megvalósul a kommunikáció. Azonban ekkor is problémát jelent, hogy a gyermek – bár beszélni már tud – hallani nem hall. Ahhoz, hogy követni tudjon egy többszereplős beszélgetést, vagy értse, hogy egy közös program során éppen melyik családtag mit és miért csinál, a szokásos felszavakkal odavetett információkat, megjegyzéseket és az összes történést külön közvetíteni kellene neki, nehogy lemaradjon. Amennyiben a család nem jelnyelven kommunikál, ez kivitelezhetetlen, és a leszakadás óhatatlanul bekövetkezik. Még a legfigyelmesebb és odaadóbb környezet sem tudja vállalni azt az összetett feladatot, hogy folyamatosan biztosítsa számára a bevonódáshoz szükséges információkövetítést és fordítást.

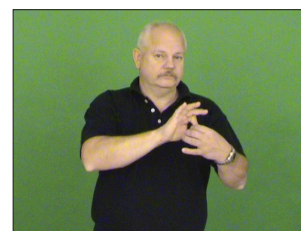
A testvéremmel nincs kapcsolatom, mivel régebben féltékeny voltam rá. Mert mindig úgy láttam, hogy vele sokkal többet foglalkoztak, és mindig az ő kedvében jártak. Én meg sokszor mérgelődtem emiatt. Ráadásul bentlakó is voltam. Lehet, hogy ez is közrejátszott a kapcsolat ellaposodásában. Testvérem olyan, hogy ha megkérdezem tőle, mit mondott, legyint, és azt mondja: „hosszú” vagy „mert”. Ez sok bosszúságot okozott nekem, ezért ellenséges lett a viszonyunk. Ezért a mai napig nem alakult ki jó kapcsolat. (II/2.7 idézet)

A siket egyének és családtagjaik tehát valahogy megértik egymást, érdemi kommunikáció mégis csak ritkán vagy egyáltalán nem jön létre, mivel eltérő az érintettek természetes nyelve. A kommunikáció hiánya a kapcsolatok sérüléséhez vezet. Családon belül ugyanúgy megélheti azt egy siket gyermek vagy felnőtt, hogy nem ért semmit, vagy hogy elbeszélnek a feje fölött, mint tágabb környezetében. A siket gyermek és felnőtt saját otthonában lesz magányos, miközben még az elégtelen kommunikáció megvalósítása is megterhelő a család számára, mert több figyelmet és türelmet igényel.

És hogy hogyan ment a kommunikáció? Nonverbális módon valahogy megértettük egymást. Óvoda előtt és közben, a nagyothalló óvoda alatt így ment. De szókimondás egyáltalán nem volt, beszélni abszolút nem tudtam. Az első észrevételem [a beszéddel kapcsolatban] az volt, hogy a felnőttek hogyan viselkednek. Gyermekszemmel úgy láttam, hogy időnként a szüleim például megálltak egymással szemben, és azt vettem észre, hogy a szájuk ilyenkor mozog. Aztán abbahagyják, és megint mennek a dolgukra. De azt figyeltem meg, hogy időről időre így mozgatják a szájukat. A szájmozgást és a hangokat nem kapcsoltam össze. Na, gondoltam magamban, ilyenek a felnőttek! Ez a kép állt össze, hogy a nagyok így viselkednek. Körülbelül ennyit tudtam a kommunikációról eleinte. (II/2.8 idézet)

Mégis van kapcsolat

ÖSSZEKAPCSOLÓDIK

Kialakul a kapcsolat.

A kommunikáció a kapcsolat alapja, mely akkor is megvalósulhat, ha a család nem a gyermek számára természetes, jelnyelven kommunikál.

Ha a szülők hajlamosak a beszédtanulás előtt a gesztusokra és az erőteljes mimikára hagyatkozni, hogy kommunikálni tudjanak gyermekükkel, akkor a családban kialakulhat az ún. alternáns jelelés³⁸, amely a kezdeti időkben megkönnyíti a kommunikációt. Később, ahogy a gyermek speciális iskolába kerül, a családtagok a kapcsolattartásban egyre kizárólagosabban támaszkodnak a beszédre. Ettől kezdve a kommunikációban a siket gyermeknek kell alkalmazkodnia a többi családtaghoz. Azokban az esetekben viszont, amikor a jelnyelvet nem tanulják meg a családtagok, megmaradhat alternáns jelek használata, melyek a természetes gesztusokon túl egyes jelnyelvi elemekre is épülhetnek.

³⁸ Olyan jelnyelvi változatokat jelöl, melyek nem egyeznek meg az általánosan használt jelnyelvel, hanem egyfajta sajátos kódrendszerként a személyközi kommunikációban akkor használatos, ha a kommunikáló felek legalább egyike nem ismeri a jelnyelvet. (Többek között lásd Szabó Mária Helga: A siket gyerek kommunikációs környezete. In: Fejlesztő Pedagógia. 11. 2000. 1-2. 78-81.)

Anyukámmal gesztusokkal próbáltam közölni a mondanivalómat, például enni, inni kérek, vagy rámutattam arra, amit szerettem volna. Egyre jobban megértette, hogy mit akarok mondani, s az egyszerűbb jeleket elkezdte megtanulni, mint például piros, rózsaszín, kék. Megértett minket, nem volt probléma a kommunikációval. (II/2.9 idézet)

Testvéremmel együtt nőttünk fel, jeelve kommunikálunk egymás között. Valójában nem az igazi siketes jelelést tanulta meg, de azért jól megért engem, kitalálja a gondolataimat. Például, ha szüleimmel vitatkoztam, és kommunikációs félreértés alakul ki, akkor az öcsém segített mindig lefordítani a gondolataimat, így helyére kerültek a dolgok. (II/2.10 idézet)

Húgom olyan, mint egy jó tolmács, mindent megért, amit mondani akarok. Az anyukám sokat vesződött velem, ha meg akart érteni, hogy mit is akarok neki mondani. Olyan voltam, mint egy kódarab. A húgom meg ilyenkor segített fordítani, képes volt kikövetkeztetni a viselkedésemből és testbeszédemből a szándékomat. Még a gondolataimat is sokszor kiolvassa, így szokott segíteni, tolmácsolni nekem. (II/2.11 idézet)

Az alternáns jelelés eredményes kísérlet a család részéről, hogy a siket gyermek számára megfelelőbb vizuális formában kommunikáljanak, de többnyire csak ideiglenes megoldás, és mivel nem igazi nyelv, nem alkalmas a magasabb szintű kommunikációra. Mind az információátadás, mind a kapcsolat szempontjából előnyösebb a jelnyelv használata, mivel az teljes értékű nyelvként minden kommunikációs funkciót be tud tölteni, és vizuális nyelv lévén teljesen hozzáférhető a siket gyermek számára. Ritkán, de előfordul, hogy a szülők természetes élethelyzetben, a gyermeküktől tanulnak meg jelelni, vagy saját elhatározásukból tanfolyamon sajátítják el a jelnyelvet.³⁹

[Dóra lányommal] jeleltünk, ilyen volt a kapcsolatunk. Hát persze, hiszen ő is siket, én is siket vagyok, ez nem volt probléma. Amikor már 3 éves lett, és óvodába került, bármiről tudtunk jelelni, sőt, már másfél éves korában remekül jelelt. Néha kérdeztem tőle: Játsszunk? Igen, bólogatott lelkesen. Hol a lámpa, kérdeztem artikulálva. Ő meg felmutatott a plafonra. Hol van az apu? Ő pedig rám mutatott. Így tanulta a szavakat és a számokat is, és így jeleltünk egymással. Akadtak, akik csodálkoztak, hogy jelelni tanítom, de nem tanítottam, ez csak játék volt. Amikor óvodába került, kézen fogtam, bevittem az oviba, és mondtam neki, hogy vigyázzon, figyeljen a tanár nénire, a gyerekekkel segítsenek egymásnak. Mi így beszélgettünk meg a dolgokat. De sok gyereknek a szülei hallók voltak, azok a gyerekek azt se tudták, mi van. A szülei meg csak néztek, hogy mi így beszélgetünk a lányommal. Nahát, kérdezték, hogyan kommunikálunk mi? Mondtam, hogy jelelünk. Jelnyelven lehet beszélgetni? Mondom, persze, figyeljenek csak! Kérdezzenek csak valamit, én meg elmondom a lányomnak, és megmondom nekik, mit válaszol. Nagyon elkenődtek, hogy az ő gyerekiük meg miért nem tud így beszélgetni velük. Hát, talán jelelni kellett volna vele, mondtam. Ők pedig idegeskedtek, hogy a gyerekiük csak egy keveset tud beszélni. Erre megkérdeztem, hogy előfordulhat-e, hogy a gyerek azt kéri, hogy az egy héttel korábban süített finom édességet újra megsüssék otthon? Á, dehogy, ezt nem tudja kérni, mondták. Az én gyerekeim simán mond ilyeneket, mondtam, megértjük, mit akar, és megkapja. Sima ügy, semmi idegeskedés. Az ő gyerekiük meg, szegény, mennyire kilehet, hogy nem tudja megértetni magát. Tényleg meg kellett volna tanulnunk jelelni, mondták. Hát ez az! (II/2.12 idézet)

Anyukámtól kérdeztem, hogyan kezdtem el kommunikálni. 2 és fél éves koromig nem jeleltem, csak kiabáltam vagy toporzékoltam, ha akartam valamit. Az anyukám elment egy pszichológushoz, hogy hogyan lesz majd az iskoláztatásom. A pszichológus azt mondta, hogy azonnal be kell adni a siketiskolába. Ha nem ad be, akkor buta maradok. Mama kicsit habozott, de kénytelen volt beadni az iskolába. Ott tanítottak meg jelelni, a kolozsvári iskolában, mert oda jártam. 2 és fél évesen már jeleltem. Mikor hazamentem a téli szünetre, már folyékonyan jeleltem. Nagy lelkesen jeleltem az anyukámnak, gyorsan megtanulta. Apukámat is bevontam, őt is elkezdtem jelelni tanítani. Nagyon gyorsan ment a dolog. Néha olyan gyorsan jeleltem, hogy anyukám lemaradt, nem tudott követni. Amikor például a nagymamáról akartam valamit mondani az anyukámnak, mondani nem tudtam, hogy a nagymama, abból, ahogyan viselkedik, ahogyan kinéz, azt jeleltem le: tudod, az a „kendős”! És amikor a mamám jelelte, hogy a „kendős”, akkor odamentem a nagymamához. (II/2.13 idézet)

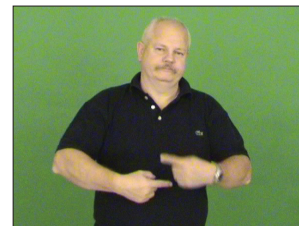
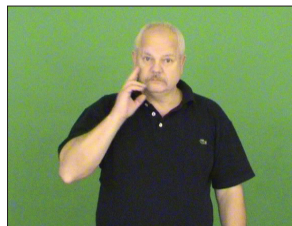
Amiket a siketiskolában megtanultam, jeleket, otthon anyukámat is megtanítottam rá, és vele együtt gyakoroltam. Néhány szót gyakorolt így anyukám, pl. anya, apa, lány, fiú, dolgozik. Örült, hogy így tudott kommunikálni velem, teljesen elfogadta a jelelést. És amikor már elkezdtem folyékonyan beszélni, akkor leállt a jeleléssel. A jó kapcsolat megmaradt vele, nem okozott ez bennem törést; mivel óriási szeretet volt közöttünk, ő elfogadott engem, és ez kölcsönös volt. Én magyarul is tudok gondolkodni, és így a kommunikáció terén nem volt probléma. (II/2.14 idézet)

Amikor Magyarországra költöztünk [és a siketiskolába kerültem], nagyon meglepett, hogy itt a szájról olvasás a fontos, aki nem tud beszélni, az buta, mert a hallókkal hogyan fog akkor kommunikálni?! Nagyon megütköztem rajta, hogy csak beszélnek hozzám, hogy a tanárral nem lehet jelelni. Ez kemény – gondoltam. Elhatároztam magam, hazamentem, mondtam anyukámnak, hogy hagyjuk abba a jelelést, mert gyakorolnom kell a szájról olvasást. Anyukám furcsállta, meg hát megszoktuk már a jelelést. „Próbáljuk meg!” – mondtam, mert értelmes akartam lenni én is, fel akartam zárkózni a többiekhez. Anyukám ráállt, elkezdett velem beszélni, de én nem értettem semmit. „Mindegy, hagyjuk a fenébe” – mondta a mamám, újra elkezdett jelelni, és beszélt is párhuzamosan, azóta is így van. (II/2.15 idézet)

³⁹ Az elmúlt fél évben a Siketek és Nagyothallók Országos Szövetsége kifejezetten hallássérült gyermekek szülei számára indít ingyenes tanfolyamokat, ezenkívül multimédiás tananyag is készült számukra.

Siket családok

SIKET ÖRÖKLŐDIK

Az öröklődő siketség.

Azok a családok, ahol már a szülők is siketek, nemcsak a hallássérülést örökítik, hanem a siket kultúrát is.

Egy siket családban teljesen másképp viszonyulnak egy siket gyerekhez, mint általában a halló családokban. Önmagában az a körülmény, hogy a gyerek nem hall, nem jelent kommunikációs problémát, hiszen maguk a szülők sem hallanak. Ameddig nem derül ki, hogy a gyermek nem hall, a siket szülők is beszélnek gyermekükhöz, pedig nem feltétlenül sajátjuk ez a fajta kommunikáció. Nekik éppen könnyebbé jelent a gyermek siketisége, mert kompetensnek érzik magukat a nevelésben.

A siket szülők számára adott a nyelv, amelyen egyszerűen kommunikálhatnak gyermekükkel, át tudják adni nekik saját tudásukat, értékeiket, tapasztalataikat és élményeiket. A családon belüli kötődésen túl így biztosított az azonosulás és a közösségben maradás is.

Amikor a fiam megszületett, először úgy tűnt, mintha halló lenne. Ha becsapódott az ajtó, vagy valami játék hangot adott, odanézett. Ezért aztán mindig csak beszéltem hozzá. Aztán amikor három hónapos lett, középfülgyulladást kapott, akkor már száz százalékosan biztos voltam benne, hogy siket, és onnan kezdve jeleltem is, beszéltem is hozzá. (II/2.16 idézet)

Nem magától értetődő azonban, hogy a siket szülő saját elképzelései szerint neveli siket gyermekét. Előfordulhat, hogy külső segítséget vesz igénybe, és a szakemberek minden javaslatát, tanácsát bírálathoz el fogadva az ő útmutatásai alapján foglalkozik gyermekével. Tudja, hogy gyermeke siket marad, ugyanakkor szeretné, ha minél jobban (de legalábbis nála sikeresebben) érvényesülne az életben, aminek zálogát a beszéd megfelelő elsajátításában látja. Szemben a halló családban felnövő társaival a siket családból származó siket gyermekben nem vetődik fel a kérdés, hogy miért más ő, mint a szülei. Természetes módon, első nyelvként sajátítja el a jelnyelvet, mely alapvetően meghatározza identitását. Egyenes úton, sőt, mintegy automatikusan kerül be a tágabb értelemben vett siket közösségbe, azaz családján kívül más siket felnőtteket és jelelő siket és halló gyermekeket is megismer.

Siket szüleim vannak, de nem emlékszem rá, hogyan tanultam meg a jelelni. Csak azt tudom, hogy párhuzamosan tanultam jelelni is, és beszélni is. Amikor megszülettem, szüleim észrevették, hogy reagálok a hangokra, ezért logopédus járt hozzánk és tanított beszélni, míg a jeleket az otthoni környezetből lestem el. Így tanultam meg egyszerre mind a kettőt. (II/2.17 idézet)

Kérdések

1. Amennyiben lehetőség van rá, figyelje meg, hogyan alakul a kommunikáció egy olyan családban, ahol halló szülők nevelnek siket gyermeket, és egy olyanban, melyben mindenki siket! Amennyiben nincs erre lehetősége, felnőtt siketeket kérdezzen meg róla, hogyan kommunikáltak iskolába kerülés előtt és után a családban, vagy próbálja meg a fejezetben szereplő idézetek alapján rekonstruálni a két helyzetet!
2. A fejezet interjúrészletei alapján
 - a) a családon belül általában kik töltenek be közvetítő szerepet?
 - b) miért van szükség közvetítésre családon belül?
 - c) milyen következményei lehetnek annak, ha nem közvetlen a kommunikáció a családtagok között?
3. Melyik jelenségre utal az alábbi idézet? Milyen lehetett a korai kommunikáció ebben a családban?
[Gesztussal mutattam, hogy] enni meg aludni. Magamtól találtam rá jeleket, hogy aludni, enni vagy hogy inni. Így mutattam ezeket a dolgokat. A mamám megértett. (II/2.18 idézet)

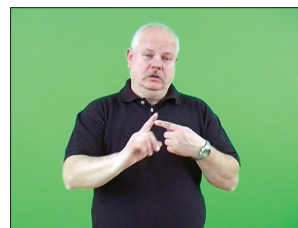
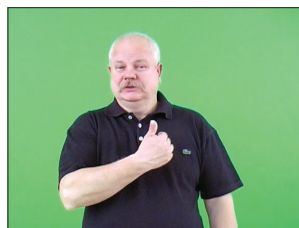
4. Az idézet alapján

- milyen kommunikációs alkalmazkodás figyelhető meg a két testvér között?
- mi lehet ennek a jelentősége?
- mire következtethetünk ebből a kapcsolatra vonatkozóan?

A bátyám tizenegy évvel idősebb nálam, míg a nővérem tíz évvel. Ezért erős kapcsolat nem alakult ki, viszont az öcsém-mel igen. Három évvel fiatalabb nálam, és vele nagyon szoros a kapcsolatom. Mikor kommunikálunk, akkor erősen gesztikulál, kicsit jelel is, és hang nélkül, jól artikulálva beszél. Egyszer villamoson utaztunk, én beszéltem hozzá, ő meg jelelt hozzám. Ekkor odajött hozzám egy idős asszony, és megkérdezte, hogy ugye ő magának a testvére? Mire válaszoltam neki, hogy igen. Tovább kérdezett engem, hogy a testvérem siket? Én meg válaszoltam, hogy ő nem siket, hanem én vagyok siket. Erre teljesen döbbenten nézett rám. Jót nevettem magamban, hogy persze, hogy ezt hitte, hiszen én beszéltem, a testvérem meg gesztikulált. Fordított szerep volt, nem lehetett tudni, hogy ki a siket, és ki a halló. (II/2.19 idézet)

3. ÉLET AZ ISKOLÁBAN

ISKOLA JÁR+++

Iskolába jár.

Az iskola a siketek számára sokkal többet jelent, mint általában a hallók számára, a nyelv elsajátítása, a siket identitás kialakulása kötődik hozzá.

⁴⁰ A hallássérülés a beszédfejlődést akadályozza ugyanis, ennek következményeképpen egyrészt a beszédtanítás az első számú feladat, másrészt a tárgyi tudás átadásának is módosulnia kell a gyermekek elégtelen nyelvi kompetenciája miatt. Bővebben: Csányi Yvonne (szerk.) Bevezetés a hallássérültek pedagógiájába Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest: 1993.

⁴¹ A siket gyermekek oktatásának kezdetét Pedro Ponce de Leon (1520?–1584) spanyol szerzetes munkásságának idejére teszik. Korábban is és utána is voltak szerzők a századok folyamán, akik elméletben foglalkoztak a siketek oktatásának lehetőségeivel és a hangosbeszéd-tanítás módszereivel (közülük a leggyakrabban említettek: Rudolf Agricola, Kenelm Digby, Juan Pablo Bonet, Girolamo Cardano, George Dalgarno, John Bulver). Ponce de Leon siket tanítványait beszédre, írásra és olvasásra tanította az írás és a jelnyelv segítségével. (Rendszerét ma spanyol módszernek hívják.) A beszédtanítás módszerét először Juan Pablo Bonet írta le, azonban valószínű, hogy a gyakorlatban soha nem foglalkozott siketek oktatásával. A Bonet által leírt módszert később John Konrad Amman (1669–1724) holland orvos fejlesztette tovább és írta le könyvében. A 18. század végéig a siket gyermekeket jellemzően magántanárok vagy szerzetesek tanították, akik egy-egy gyermekkel foglalkoztak. A siket gyermekek szervezett oktatása 1760 körül kezdődött, amikor Thomas Braidwood (1715–1806) megalapította az első siket iskolát gazdag szülők gyermekei számára Angliában. Módszere titkos volt, így annak részleteiről nem sok tudható, csak annyi, hogy fontos szerepet játszott a szájról olvasás tanítása. Az oktatási módszerekben De L'Eppé apát iskolája hozta az első nagy áttörést. L'Eppé felismerte, hogy a siketeknek van saját nyelvük – a jelnyelv –, és ezt eszközként használhatja a beszélt nyelv tanításához. L'Eppé 1770-ben alapított iskolát Párizsban. Az oktatás során írást, jelnyelvet és ujjbécét használt. Módszere lehetővé tette, hogy a tanár egyszerre több, akár egy osztálynyi gyermekkel foglalkozzon. Iskolája volt az első olyan siketintézet a világon, ahol gazdag és szegény szülők gyermekei egyformán tanulhattak, ezt saját örökölt vagyonából finanszírozta. Az iskola rövid időn belül nagy hírnévre tett szert, és mintájára rövid időn belül Európa számos országában és az Egyesült Államokban is iskolát alapítottak a siket gyermekek számára. L'Eppé jelnyelvi módszerének (francia módszer) riválisa Samuel Heinicke (1729–90) volt, aki 1778-ban alapított iskolát Lipcsében, és Amman módszerével (német vagy tiszta orális módszer) dolgozott. Úgy tartotta, hogy egy siket csak az artikulált beszéd elsajátításával tud beilleszkedni a hallók társadalmába. Iskolájában tilos volt a jelnyelv, de még az ujjbécé használata is. A módszer hátránya volt azonban, hogy a beszédtanítás sok időt vett igénybe, kitartó, fegyelmezett munkát követelt a tanároktól és a diákoktól is, és kevesebb idő, illetve lehetőség maradt a hasznos ismeretek átadására.

A 19. század folyamán Európában a nemzeti identitás kialakítása kiemelt feladata lett valamennyi újonnan létrejövő, vagy megszilárduló államnak. A korszaklemegkövetelte a többséghez való igazodást és számos európai kisebbség mondott le önként vagy kényszerűen lemondani saját nyelvéről és kultúrájának megkülönböztető külső jegyeiről. Az asszimilációs törekvések és a tudományba vetett hit egyaránt arra ösztönözték a többséget – és a halló szülőket –, hogy a siketek oktatásában is a beszédtanítás módszerét tartsa kívánatosnak, így az 1800-as évek végére Európában elterjedt az orális módszer. Sok helyen a jelnyelvi és az orális módszert egyszerre alkalmazták (vegyes vagy bécsi módszer), annak ellenére, hogy Heinicke elképzelése szerint az orális módszer csak kizárólagosan alkalmazható, mivel a jelelés „ellustítja” a siket gyerekeket. Úgy vélte, hogy a jelnyelv olyan eszköz, melyet könnyen elsajátítanak, és nem lesznek motiváltak abban, hogy erőfeszítéseket tegyenek a beszéd elsajátítására. Ezzel szemben a jelnyelvi módszer képviselői úgy gondolták, hogy a beszélt nyelv írásbeli elsajátítására és a szájról olvasás megtanítására a jelnyelvi módszer is alkalmas, és a beszéd képessége önmagában nem éri meg azt a fáradságos munkát, amit tanulása megkövetel. A vitának hivatalosan végül a siketek tanárainak második, Milánóban, 1880-ban tartott konferenciáján vetettek véget, ahol a résztvevők egyhangúlag az orális módszert ismerték el kívánatosnak, és kizárólagos bevezetését javasolták a siketek iskoláiban. Az orális módszer jó szándéka, hogy a siket gyermekeknek a többség nyelvét és kommunikációs módját sajátíttassa el, biztosítsa számukra a lehetőséget a könnyebb beilleszkedéshez, nem elvitatható. Azonban a hatékonysága a következő két évszázadban is folyamatosan megkérdőjeleződött. (Per Eriksson: The History of Deaf People, A Source Book, TRYCKMAKARNA i Örebro AB, 1998.) A beszédtanítás módszerei a 20. század második felében megjelenő hallókészülékeknek köszönhetően sokat változtak, de a siketoktatás eredményeivel az érintettek mégsem voltak elégedettek. Az iskolából kikerülő siketek nyelvi kompetenciája és tárgyi tudása nem tette lehetővé számukra, hogy továbbtanuljanak vagy piacépes szakmát szerezzenek. Általában elmondható, hogy a siketek között a teljes népességhez képest elenyésző a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya és alacsony a foglalkoztatottak száma.

Az 1970-es évek közepétől, elsősorban a siket gyermekek szüleinek nyomására, egyre több országban felismerték, hogy változtatni kell az oktatási módszereken. Az azóta kipróbált módszerek közül jelenleg a bilingvális oktatást tartják a legsikeresebbnek, amely megtartotta a beszéd-tanítást de bevezette a jelnyelv tanítását és a jelnyelven való tanítást. A siket közösségek szintén ezt a módszert tartják a legkívánatosabbnak, de egyetértenek azzal az elvvel is, hogy a gyermekek egyéni készségei és igényei alapján szükséges a tanítási módszerek differenciálása. A siketek oktatásának nemzetközi történetéről és a módszerek kialakulásáról bővebben: Harlan Lane: When the Mind Hears, Random House Inc. New York, 1984. A siketek oktatásának történetéről magyarul lásd: Vasák Iván: A világ siket szemmel, Fogyatékosok Esélye Közalapítvány, 2003 és Sacks, Oliver: Hangokat látok, Utazás a siketek világába, Fogyatékosok Esélye Közalapítvány, 2003.

Hogy hívnak?

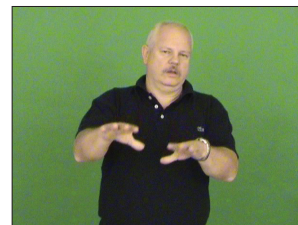
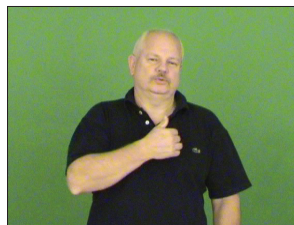
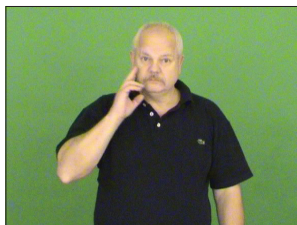
Amerikában a siketiskolában szokás, hogy a gyerekek ruhájába a nevüket belevarrják egy kis címkén. A tanár megkérdezi, mi a neved. A fiúcska megnézi, mi van a gallérjánál az ingbe írva, és betűzi, hogy J-O-N. Hát neked? – fordul a másik gyerekhez. Ő is megnézi, és betűzi: L-A-C-O-S-T-E. A tanár jót derül. (II/3 mottó)

A siket gyermekek oktatása speciális felkészültséget igényel⁴⁰, akármilyen formában és módszerrel folyik is. Világszerte többféle módszert alkalmaznak, ezek közül kettő szerepel folyamatosan a figyelem középpontjában: a gyermeket elsősorban beszédre oktató verbális-auditív módszer, illetve az oktatás során a jelnyelvet is alkalmazó bilingvális módszer.⁴¹

Magyarországon hét városban nyolc iskola szakosodott a hallássérültek speciális nevelésére. Az elsőt 1802-ben alapították Vácon. A további hét iskolát helyi mecénások és pedagógusok kezdeményezései nyomán nyitották meg, az utolsót 1925-ben Budapesten a nagyothallók számára. Hét intézményből hat „siketiskolában” (Debrecenben, Egerben, Kaposváron, Sopronban, Szegeden és Vácon) külön siket és nagyothalló osztályok működnek, Budapesten külön iskolát alapítottak a siket és a nagyothalló diákoknak.⁴² Minden iskolához óvoda is kapcsolódik, a gyermek beszédre való tanítása azonban már az intézményes nevelést megelőzően elkezdődik, a korai fejlesztés keretében. A speciális oktatás korlátozott számú intézményben valósul meg, ezért a diákok egy része kollégiumi elhelyezést kap. A többségi óvodákban, iskolában, integrált oktatás keretein belül is tanulhatnak siket gyermekek. Bár az integráció korábban nem volt jellemző, az 1990-es évek óta gyakorlat, és napjainkban egyre elterjedtebb.⁴³

Bekerültem a siketek iskolájába

SIKET ISKOLA BEAD

Beadták a siketek iskolájába.

A siket gyerekek többsége az iskolában találkozik először más siketekkel.

A siketiskolák a legtöbb siket gyerek számára többet jelentenek, mint általában egy iskola. Nem csupán a tanulás színterei. A halló családból érkezők itt találkoznak először hozzájuk hasonlókkal, és itt tanulják meg társaiktól a jelnyelvet. Az iskola nem csak a szocializáció, hanem a nyelvi és kulturális identitás⁴⁴ kialakulásának fő színtere is. Amikor bekerülnek az iskolába, attól függően, hogy ki milyen háttérrel rendelkezik, nagy különbségek figyelhetők meg a gyerekek nyelvhasználatában és a világról szerzett ismeretei terén. A siket családból származó gyerekeknél a korai kommunikáció gördülékenysége általános tájékozottságukra is hat, így nem csak a nyelvet, hanem a már megszerzett ismereteiket is át tudják adni a többieknek.

Láttam, hogy akinek siketek a szülei, azok jelelnek vele, akinek hallók a szülei, azok beszélnek. Volt olyan, például a B.J., ő is beszéltek, de ő nehezen értette meg magát a szüleiével. Szülei szenvedtek ezzel. Nekem nem volt problémám a szüleimmel. Akinek siketek voltak a szülei, annak könnyű volt, annak a gyerekeknek könnyen ment. (II/3.1 idézet)

Bár a siket szülőktől származó gyerekek először családi környezetben találkoznak a siket közösséggel, rájuk is érvényes, hogy az iskolában, illetve a kollégiumban lesznek tagjaivá annak a formálódó közösségnek, amely

⁴² A siketiskolák történetéről bővebben: Dr. Gordosné Szabó Anna: Gyógypedagógia-történet II. Magyar gyógypedagógia-történet a XX. századig, kézirat, Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola, Tankönyvkiadó, Budapest, 1993.

⁴³ A fogyatékos gyermekek integrált oktatásának, illetve az integrált oktatás bevezetésének háttérében a „normalizáció” (normalisation) rehabilitációs paradigma (modell) áll, melynek célja az volt, hogy a zárt intézetekben élő fogyatékos személyek számára is lehetőséget adjon a teljes életciklusos megélésére (normális napirend, normális életvitel stb.). Az elv forradalmi változást hozott a legtöbb fogyatékos csoport életvitelében, hiszen megalapozta az egyenlő esélyű társadalmi részvétel feltételeit. Azonban az integrált iskolai oktatás bevezetése, azokban az országokban, ahol ez vált a siket gyermekek oktatásának elsődleges formájává, negatív következményekkel járt a siket közösségek szempontjából. A siket gyermekek lehetősége, hogy elsajátítsák a jelnyelvet, a siket kultúrát, és integrálódjanak a közösségbe, jelentősen korlátozódott vagy megszűnt, ugyanakkor a siket gyermekek – eltérő kommunikációs igényeik miatt – nem tudtak olyan hatékonyan beilleszkedni a nemfogyatékos gyermekek iskolai közösségébe, mint az eltérő fogyatékossgal élő gyermekek. Így számukra a pozitív identitás kialakítása és a csoporthoz tartozás szempontjából az integráció nem hozott – a szegregált oktatáshoz képest – egyértelműen pozitív eredményeket. Ezért a siketek nemzeti közönsége is a siket gyermekek bilingvális oktatását szorgalmazza elsősorban, és nem támogatja az integráció általános bevezetését. Magyarországon még nem egyértelműek az integrált oktatás hatásai, talán mert lényegesen később kezdődött, mint más országokban. (Bővebben lásd: Marschark, Marc – Patricia E. Spencer: What We Know, What We Don't Know, and What We Should Know. In: Oxford Handbook of Deaf Studies, Language and Education (ed.) Marschark, M. & Spencer P. E. p. 491-494. Oxford University Press. 2003.)

⁴⁴ A siket identitás kulturális és nyelvi értelemben megalapozott identitás. Bővebben a II. rész 7. fejezetében (62. oldal) lesz róla szó.

számukra később is a siket kultúrát hordozza. A halló családból érkező siket gyermekeknek viszont az iskola a siket közösségbe való belépés elsődleges terepe, hiszen esetükben nincs előzménye az enkulturációnak⁴⁵.

A siketek óvodájába kerültem. Az első napon, emlékszem, ahogy apukám bevitt engem, az első osztálytársam, akivel találkoztam – tisztán emlékszem –, egy roma fiú volt, aki azonnal elkezdett jelezni nekem. Arra nem emlékszem, hogy mit jelelt, de nem éreztem idegennek ezt a szituációt. Egyből párbeszédbe bonyolódunk. (II/3.2 idézet)

Azoknak, akik gyerekként korábban nem találkoztak a jelnyelvvvel, az óvodába vagy iskolába lépésről nemcsak a szokásos megrázkódtatás emlékei maradtak meg, hanem a zavar is, amit a jelnyelvvvel való szembesülés keltett bennük. Mivel azonban a siket gyerekek számára ez a legmegfelelőbb kifejezés mód, melyet természetes úton is elsajátíthatnak és használhatnak, hamar a kommunikáció elsődleges eszközévé válik, és segíti őket a beilleszkedésben.

Mielőtt az első napon az anyukám bevitt engem a Festetics utcai iskolába, addig mindig halló társaságban voltam (család, bölcsőde), így akkor láttam életemben először jelezést. Anyukámmal bementem, és emlékszem, elsőre nagyon nagynak tűnt nekem az iskola. Körülöttem mindenki jelelt, amitől én nagyon megijedtem, és az anyukámhoz bújtam. Mondtam neki, hogy nem akarok itt maradni, mire anyá mondta, hogy muszáj itt maradnom, nincs más. Sírtam, fetrengtem a földön, mondtam, hogy nem akarok itt maradni; de anyukám felemelt a földről, és próbált csitítgatni. Közben a gyerekek kíváncsian körém gyűltek, de én még mindig anyukám szoknyája mögé bújtam. Anyukám próbált lefejtetni magáról, és a gyerekek közé tolt. Az egyik fiú odajött hozzám, és azt jelelte, hogy gyere. Be is mutatkozott jelnyelven, hogy az ő neve Balázs. Akartam volna, de nem tudtam mit kezdeni a kezemmel, mire anyukám biztatott, hogy beszéljek. Bemutatkoztam, hogy Péter vagyok, és próbáltam betűket írni a levegőbe, hogy Peti. Megértették a nevemet, és megmutatták a P jelét nekem, miközben mondták a nevemet. Elkezdtem gyakorolni a tanultakat, miközben egyre többen jöttek segíteni: megigazították a kéztartásomat, és többször ismételtettem, hogy Péter, Péter. Ezután megmutatták az osztályomat. A gyerekek, akik ott voltak egyre jobban körülvettek, és kérdezték: te is siket vagy? Balázsék mondták, hogy én is siket vagyok. Eleinte meg voltam szeppenve, de lassan, fokozatosan felengedtem. És már jó érzés volt közéjük tartozni. Az anyukám konstataulta, hogy mégiscsak jól érzem magam a siket közösségben. Úgyhogy ezzel már nem volt probléma. (II/3.3 idézet)

3-4 évesen, mikor [a siket-] óvodába kerültem – mert először halló óvodába jártam, de ott problémák voltak, aztán átmentem a siketóvodába –, az teljesen más volt, hatalmas a különbség! Én meg csak néztem: „Ilyenek a siketek? Ilyen a jelnyelv?” Aztán megszoktam, és nem zavart. (II/3.4 idézet)

A siket tanulók lakóhely szerinti megoszlása és viszonylag alacsony létszáma miatt az iskolák régiók szerint működnek, és a gyerekek a lakóhelyükhöz legközelebb eső iskola növendékei lesznek. Még így is gyakori, hogy messze laknak az iskolától, ezért a legtöbben bentlakók lesznek, ami korai és tartós elszakadást jelent a családtól. A korábbi gyakorlat szerint legtöbbször már óvodás korban bekerültek egy intézménybe napokig vagy akár hetekig nélkülözve a szülői kapcsolatot. Ma már – az óvodai integráció elterjedése következtében – többnyire csak iskolába lépéskor kerülnek speciális intézménybe. Függetlenül attól, hogy mikor válnak növendékké, az intézményi közeg válik természetes életterükké, a kortárscsoporttól kapnak szocializációs mintát, és ők jelentik számukra a kapcsolati hálót is. A családtól való elszakadás nyilván megviseli a szülőt és a gyereket egyaránt, azonban az intézményi élet nem csak veszteséget jelent. Azoknak, akik otthon nem tudnak kommunikálni halló családjukkal, a nehézkes kommunikáció után akár „megváltás” is lehet egy olyan közeg, ahol „mindenki olyan, mint én”. Nekik nincs lehetőségük otthon a jelnyelv tanulására és használatára, míg az iskolában ez természetes.

Az iskolában bejáró voltam, nem bentlakó. Hiszen Budapesten lakott a család, ezért bejáró lettem. Nem éreztem, hogy a bentlakóknak annnyival jobb lenne, nem hiányzott, hogy a kollégiumban lakjam. Sok bentlakó volt viszont, aki sírva jött vissza az iskolába, hogy miért kell itt maradni, jobb otthon. Olyan gyerekek is voltak, sokan, akik alig várták, hogy visszajöhesse nek, és beszélgethessenek a többiekkel! Bizony, ők örültek, hogy a kollégiumban vannak! Ilyen is van. (II/3.5 idézet)

Úgy emlékszem, akkor laktam kollégiumban, mikor anyukám külföldön volt; bár otthon voltak a nagyszüleim meg a testvérem, mégiscsak úgy alakult, hogy egy hétig kollégiumban laktam (hétfőtől péntekig). Kipróbáltam, hogy milyen kollégistának lenni, bár Pesten laktam. Hétfőn úgy mentem az iskolába, hogy izgalommal vártam az estét, de aztán a vacsora nem volt finom, és túl korán is volt nekem. Ezt még elviseltem, de aztán rám szóltak, hogy most kell mennem fürödni, nem akkor, amikor én akarok. Az jó volt, hogy mindenkivel tudtam beszélgetni, még délután 4-5 óra után is, ugyanakkor hiányzott az otthonom is, mert ott bármit tudtam csinálni. Mivel én otthon is ugyanúgy használhattam a jelnyelvet, ezért ebből a szempontból nem volt különbség, csak az iskolában még egy kicsit rosszalkodni is lehetett, míg otthon nem. Amúgy nem volt nagy különbség, de végül is alig vártam már a pénteki napot. Végre birtokba vehettem a saját hűtőnkét, meg a tv-távírányítót is. (II/3.6 idézet)

⁴⁵ Az a tanulási folyamat, melynek során az egyén elsajátítja például a közösségre jellemző szokásokat, viselkedésmintát, a közösség nyelvét, vagyis a kultúrát. (Conrad Phillip Kottak: Window on Humanity: A Concise Introduction to Anthropology, McGraw-Hill. 2004.)

Sokan úgy is bentlakók lettek, hogy az iskola közelében laktak. Esetükben ez azzal is magyarázható, hogy a szülők nem tudnak mit kezdeni a helyzettel. A siketség törést okozhat a szülő-gyerek kapcsolatban, amely nemcsak kommunikációs elszigeteltséghez, de kötődési zavarhoz is vezethet.

Bentlakó voltam. Elvileg nem volt oka, hogy kollégiumba adjanak, de ha visszagondolok, lehet, hogy azért lettem bentlakó, mert a családomnak sok dolga, intéznivalója volt, és csak a nagymamám volt otthon. De csak hét közben maradtam az iskolában, hétvégére mindig hazavitték, aztán vasárnap, vagy inkább hétfőn mentem vissza. Hogy milyen volt bentlakónak lenni? Hogy is mondjam... Jól éreztem magam. Belecsöppentem abba a közegbe, nem éreztem, hogy rossz lett volna a többiekkel a kapcsolat. Természetesen előfordult, hogy honvágyam volt, természetes, hogy hiányzott a családom. Ez mind természetes. (II/3.7 idézet)

Először – az igaz, ha jól emlékszem vissza –, csodálatos volt [a kollégiumban], nem volt rossz. Csak olyan volt, mintha börtönben lettünk volna akkor. (II/3.8 idézet)

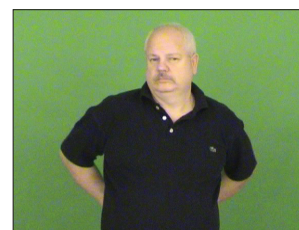
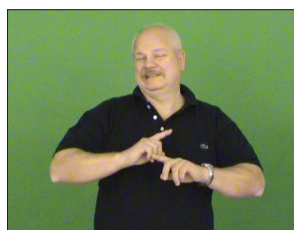
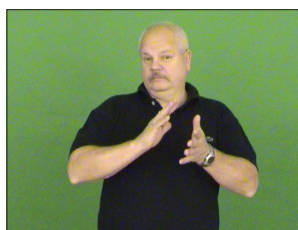
Hiába laktam Pesten, mégis bentlakó voltam, mert anyám sokáig dolgozott. Sokszor kérdezgettem, hogy miért rakott be az internátusba, amikor tudom egyedül a hazavezető utat. Kiderült, hogy a tanárok azt mondták, hogy ha hazajárok, akkor el fogok aludni az órákon. Nagyon pipa voltam, hogy miért kellett az anyukámnak hallgatni a tanárra, miért nem tőlem kérdezi meg, hogy szeretné-e bejáró lenni, vagy bent lakni. Ő csak a tanárra hallgatott, ettől megingott a bizalmam, azóta nem tudom igazán megérteni őt. A bentlakás jó is volt meg nem is. Jó volt, hogy a velünk egykorúakkal együtt lehetünk, de az idősebbek jelenléte nem volt jó. Mindig zavarták meg piszkálták a kisebbeket. Loptak is tőlünk. Panaszkodtam, hogy szeretnék hazajárni, mert amúgy más probléma nem volt: szerettem ott aludni, a nevelők is jók voltak hozzám, de összességében nem volt jobb ott. (II/3.9 idézet)

Bentlakó voltam már az első előkészítőtől egészen az általános iskola végéig. Az első napon nem értettem, hogy miért kell ott aludnom. Első éjszaka egy „beavatás” részese lettem. Szomorú voltam, hamar elaludtam. Reggel a lámpafényre ébredtem fel. Egy másik diák rám fogott valamit, amiért a tanár verni kezdett. Értetlenül álltam, hogy miért bántanak, próbáltam védekezni, de mivel nem tudtam jelezni, nem tudtam megértetni magam, hogy mi is történt. Erre az eseményre a mai napig tisztán emlékszem, sosem fogom elfelejteni. De a bentlakásnak köszönhetően jóban-rosszban együtt voltunk, és jól megtanultam a jelnyelvet. Senki nem tanított meg jelezni, a nagyobbaktól lestem el a jeleket, így tudtam megtanulni a jelnyelvet. Az együtt töltött idő alatt erős kapcsolat, ragaszkodás alakult ki a társakkal, mindenkit testvérnek éreztem, mert sokat foglalkoztak és beszélgettek velem. Az internátusban a nagyobbak mindig meséltek a kisebbeknek, sokszor vicceket is, amin mi, kisebbek nagyokat nevettünk. (II/3.10 idézet)

szigorú

Ne mutogass!⁴⁶

JELEL TILOS / HÁTRATESZI-A-KEZÉT

Tilos jelezni! Hátra a kezeket!

Az iskolában jelenleg a beszédtanításra helyeződik a hangsúly.
A jelnyelv használata többnyire nem támogatott, régebben kifejezetten tiltott volt.

Magyarországon a siketek oktatása nagyon rövid ideig zajlott jelnyelven. A váci iskolában 1802 és 1870 között a bécsi vegyes módszert alkalmazták, azaz a tanítás jelnyelven folyt, és fontos szerepe volt az írás-olvasás tanításának. 1870-ben vezették be a hangos beszéd tanítását és az orális oktatás módszerét. A diákokat mechanikus

⁴⁶ A tájékozatlan kívülállók gyakran alkalmazzák a mutogatás kifejezést a jelnyelv használatára. Ez a szóhasználat érdekes módon a siketekre is visszahatott, gyakran látni, hogy a jel (JELBEN-BESZÉLGET) kifejezéshez a „mutogat” artikulációs kép társul. Természetesen a mutogatás vagy gesztikuláció nem azonos a jelelssel, hiszen előbbi a beszéd nonverbális kiegészítője, és mint ilyen a nyelv része, utóbbi pedig önálló, teljes értékű nyelv.

módszerekkel hangos beszédre és szájról olvasásra tanították, illetve a tantárgyi órák során is hangos beszéddel tanítottak a tanárok. A verbális-auditív módszer bevezetését a hallókészülékek⁴⁷ megjelenése tette lehetővé, amikor a beszédtanulás és beszédértés során a diákok már főleg saját hallásukra támaszkodnak. A beszédtanulás még a hasznos hallásmaradvánnyal rendelkező diákok esetében is nehéz, sok időt igénylő munka, és a siket gyerekek esetében gyakran csak óvodáskorban kezdődött meg igazán a nyelv elsajátítása.

A megterhelő beszédnevelés mellett a tantárgyi órák során csökken az ismeretátadás határfoka, mivel a gyermeknek többnyire nem megfelelő a magyar nyelvi kompetenciája, hogy megértse az új ismereteket. Nem elég, hogy a megértésre váró anyag bonyolult, még az is kihívást jelent, hogy milyen nyelvi formában adják át.

A jelnyelvet az orális oktatás bevezetését követően megtűrték az iskolákban, a szünetekben, egymás között használhatták a diákok. A tanítás során egyértelműen tiltották a jelnyelv, illetve a jelek használatát, hogy a beszéd területén a tanulók minél jobb eredményeket érjenek el. Azonban a beszédtanulásban elérhető eredmény megkérdőjelezhető. A siket diákok az iskolából kikerülve azzal szembesülnek, hogy az idegenek szinte alig vagy egyáltalán nem értik a beszédüket, és hiába tudnak szájról olvasni, az ismeretlen személyeket mégis nehezen értik meg, emellett az írott szövegek megértése, illetve a fogalmazás is problémát okoz. Az iskolából kikerülő fiatal felnőttek beszéde gyakorlás híján – ha a szűk környezetükkel inkább a jelnyelvet használják – romlani is szokott, nemcsak a beszéd minősége, de maga a nyelvtudás is megkaphat. A magyar nyelv tanulásával töltött időt aránytalanul soknak érzik, ahhoz képest, hogy mennyi hasznos ismeretre tehettek volna szert, ha első nyelvüket, a jelnyelvet anyanyelvi szinten sajátítják el, és tanáraik jelnyelven tanítják őket. A beszédtanulás ára így igen magas, hiszen a gyermekeket, gyakorlatilag anyanyelvüktől fosztják meg a felzárkóztatási harcban. Tájékozottságuk a világról beszűkül, a logikus és kreatív gondolkodásra való készségük sérül, önértékelésük csorbul, miközben olyan kommunikációs mód elsajátításában vívnak kudarcokkal teli csatákat, melynek használatában eleve korlátozottak.

A jelnyelv használatának korlátozása vagy alkalmanként tiltása elkerülhetetlenül konfliktushelyzetet teremt és teremtett a jelnyelvet ösztönösen használó siket diákok és a jelnyelvet elutasító halló tanárok között.

A tanárok elég szigorúak voltak, jelelni nem volt szabad. Orális módszerrel tanítottak. Óra alatt egyáltalán nem volt szabad jelelni. (II/3.11 idézet)

Az iskolában tilos volt jelelni, tilos, tilos, tilos. Nem lehetett jelelni, vigyázzállásban mondtuk, hogy jó reggelt. Amikor jött a tanár az osztályba, vigyázzba vágtuk magunkat, és úgy köszöntünk. Akkor a tanár megkérdezte, hogy mit tanultatok, mi meg csak néztük a száját. Akkor megint megkérdezte, mit tanultatok, elkészítettétek-e a házi feladatot. Jelelni tilos volt. Szájról olvastunk. (II/3.12 idézet)

Megtanultunk beszélni, nagyon is jól beszéltünk. A tanár mindig hallgatta a kiejtésünket, és mondta, ha nem volt jó, hogy ezt nem így kell, na most már jó. Nem helyes, így meg így kell mondani. Így tanítottak minket. (II/3.13 idézet)

A társaságban a legtöbbet én jeleltem, mert nekem siketek a szüleim. Elmeséltem, hogy mi újság, meg vicceket, hülyeséget, néha disznóságokat is, bármit. Érdekesnek találták, különleges dolgokat mondtam nekik. Néha rá is kérdeztek a tanárnál arra, amit mondtam, olyankor csak próbáltam eltussolni a dolgot, ha épp valami csúnyát mondtam. A tanár meg feldühödött, rácsapott az asztalra, azt mondja, hogy „Hát ennyi eszed van?!” Én meg szabadkoztam, hogy hát a többieknek jeleltem. Erre a tanár, hogy te okos vagy, felesleges ezt csinálni és a többi, és a többi. Én meg csak bólogattam, de azért tovább jeleltem a többieknek, nekik meg tetszett. (II/3.14 idézet)

Az uralkodó nézet ellenére, mely szerint a jelnyelv használata hátráltatja a hangos beszéd elsajátítását⁴⁸, mindig voltak olyan tanárok, akik fontosnak érezték a jelnyelv használatát. Maguk is használták a tanórán kívüli társalgás nyelveként, vagy akár az órán is, ha megkönnyítette az aktuális tananyag magyarázatát. Jelenleg a jelnyelv mint az oktatás hatékonyságát segítő eszköz használatát támogató szemlélet erősödik, ami a siket közösség számára pozitív fejlemény⁴⁹.

⁴⁷ Az első ún. dobozos hallókészüléket 1948-ban fejlesztették ki, a nyolcvanas években megjelentek az első fül mögötti készülékek, majd a kilencvenes években a digitális készülékek kezdtek el terjedni. A hallókészülékekről bővebben lásd pl. Hochenburger Emil: A gyakorlati audiológia kézikönyve: Halláspanaszok, hallásvizsgálatok, hallásjavítás, hallókészülék-ellátás, zajártalom és védekezés, kártalanítás, hallás- és zajproblémák határterületei. Budapest, Kossuth Kiadó, 2003.

⁴⁸ Ez a hit különösen erősen tartja magát a siketek oktatásának 1880-as években bekövetkezett „reformja” óta – amikor a siketeket oktató tanárok második, milánói világkonferenciáján a résztvevők az orális oktatási módszer kizárólagossága és általános bevezetése mellett döntöttek –, azonban egyáltalán nincs rá kutatásokkal alátámasztott bizonyíték, hogy ez lenne a hatékonyabb módszer. Lásd Marschark, Marc – Patricia E. Spencer: What We Know, What We Don't Know, and What We Should Know. In: Oxford Handbook of Deaf Studies, Language and Education (ed.) Marschark, M. & Spencer P. E. p. 491-494. Oxford University Press. 2003.

⁴⁹ Lásd: Siket gyermekek kétnyelvű oktatásának lehetőségei és korlátai című kutatás eredményei. Magyar Jelnyelvi Programiroda, 2009 <http://www.fszk.hu/mjp/szakmai-anyagok/szakmai-anyagok.htm> (utoljára letöltve: 2010. június 30.)

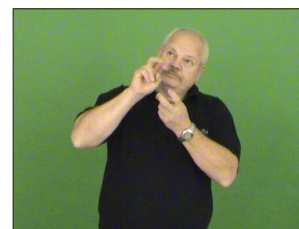
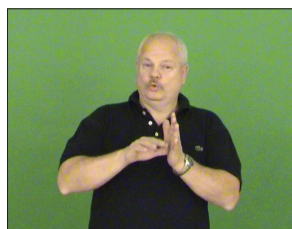
Szerencsém volt, az osztályfőnököm nagyon jó fej volt, olyan, mintha a pótanyukám lett volna. Elfogadta, hogy siketek vagyunk, többször mondta, hogy nem baj, ha nincs hallókészülék, felejtse el, jeleljünk nyugodtan. Aranyos volt. Nekem úgy tűnik, mintha kivételes lenne, mert amikor beteg volt, és másik osztályba mentünk, ott a tanár rögtön azzal kezdte, hogy „Hol a hallókészüléked? Szépen beszélj!” Nekem ez furcsa volt, nem tetszett, alig vártam, hogy a tanárom visszajöjjön a betegszabadságról, és újra jeleljünk. (II/3.15 idézet)

Gyerekkoromban a siketiskolába jártam. Nagyon is jól emlékszem, hogy volt. Amikor kicsi voltam, tényleg egyetértettem azzal, hogy beszélni meg szájról olvasni kell. Most visszagondolva azt mondom, hogy az egész csak mese. Ha vissza lehetne fordítani az időt, és újra gyerek lehetnék, már ellenállnék és harcolnék. De hát most már mit lehet tenni? Mert hogy is volt ez annak idején? Siket kultúrát egyáltalán nem tanítottak! Ha valakinek siket volt a családja – mert voltak olyanok, akiknek a szülei is siketek, bár nekem halló a családom –, az már otthon belenőtt [a siket kultúrába]. Nem is kellett gondolkodnia rajta, automatikusan úgy élt, ahogy otthon látta. A tanárok meg mindig nyesegették róla ezt a viselkedést. Ez engem nagyon bosszant. Mikor gyerek voltam, azt hittem, ez a természetes, hogy a tanárnak meg kell tanítania a helyes viselkedést. Például ha valaki csoszog, azt nevelni kell, elismerem, mert hangos a csoszogás miatt rossz képet alakítanak ki az emberről. De más dolgokat, például, hogy integetéssel szól valaki a másiknak, tiszteletben kellene tartani. Régen a tanárok képesek voltak azt mondani, hogy „Tessék szépen beszélni hozzá, a nevét kell mondani!”. Ha egy másik siket úgy szólna nekem, hogy „Feri, Feri!”, hát sose venném észre! A tanárok képesek voltak ilyeneket mondani. Sok ilyen volt, és még most is jól felhúzom magam rajtuk, de hát minek. Most már 40 éves vagyok, ez van. (II/3.16 idézet)

Jelenleg siketiskolában tanítok halló kollégákkal együtt; és mindig szakmai vita alakul ki a jelnyelv, a beszéd, avagy a kettő egyidejű használatával kapcsolatban. Már többször érveltem, persze úgy, hogy meghallgattam őket is. Én siket iskolába is jártam, meg halló iskolába is, ahol persze beszéltem. Ennek köszönhetem, hogy megtanultam helyesen, szabályos szórenddel magyarul beszélni. Nagy kérdés, hogy az én kompetenciám megvan-e minden siket gyerekben, vagy a változó képességek miatt ezt nem is állapíthatjuk meg. Nem tudhatjuk, hogy hány százalékuk képes erre. Szerencsémre jó a nyelvérzékem, jól megtanították nekem ezeket, és a támogató háttérből is sokat számított, amiből jövök. De a többieknek milyen háttere van? Milyen indítást kapnak? Ezt is figyelembe kell venni. Nagyon ideges tudok lenni néha, mert a tanárok már kezdik elfogadni a jelnyelvet, de még mindig olyanokról számolnak be, hogy hiába mutattak egy-két jó jelet a gyerekeknek, ők mégse értik meg, amit tanítanak. Próbálok nekik elmagyarázni, hogy a jelelésben csak a lexika nem elég, a siketes gondolkodást és felfogást kell megtanulni; mélyebben kell megismerni a siketeket. Akkor majd máshogy tudják megközelíteni az oktatást. De a tanárok még mindig nem értik. (II/3.17 idézet)

Mégis ellesem a jelnyelvet

LOP MEGSZEREZ-TŐLE++

Ellesi a jelnyelvet a nagyoktól.
Az iskolás évek kezdetén a siket gyermek nagyobb társaitól sajátítja el a jelnyelvet.

Annak ellenére, hogy a jelnyelvet az oktatás során nem használják, és a gyakorlását nem nézik jó szemmel (sőt korábban tiltották), éppen az iskola a fő terepe a jelnyelv elsajátításának. A siket szülők gyermekei otthonról „csempészik be” az iskolába a nyelvet, ahol a halló családból érkező gyerekek tőlük, illetve a nagyoktól ellesve megtanulják. A hét magyarországi siketiskolában hét jelnyelvi nyelvjárás alakult ki, melyet a helyben lakó felnőtt siketek is megőriznek. A különböző tájnyelveken jelelő siket emberek természetesen megértik egymást, a különbség elsősorban a jelkincs területén tapasztalható. Az iskoláknak így a nyelvjárások megőrzésében is nagy szerepük van. Nemcsak a nyelv megőrzése, hanem a nyelvújítás is megfigyelhető az iskolákban, hiszen a fiatalok jelnyelve mindig újabb és újabb kifejezésekkel bővül.

A szüleim siketek. Jeleltek hozzám, tőlük tanultam meg jelelni, így nőttek fel. Amikor óvodába kerültem, jeleltem. Akik halló családból jöttek, nem tudtak jelelni, hanem tőlem tanultak meg. Később aztán, az iskolában, mások is jöttek az osztályba, ők se tudtak jelelni, ők is tőlem tanultak. Kérdezték, mi újság, én meg jeleltem. Á, milyen érdekes, mondták. Másoknak meg, ha nem értettek valamit, akkor elmagyaráztam, így aztán mindenki megtanult jelelni. (II/3.18 idézet)

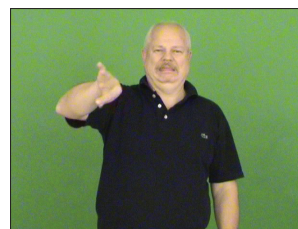
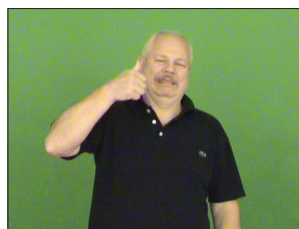
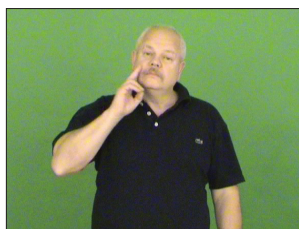
Amikor kisdíákként hazamentem az iskolából, akkor kezdtem el jelelni a húgommal is, így ő is elsajátította a jelnyelvet, és ő már úgy kezdte el az iskolát, hogy tudott jelelni. Együtt jártunk az általános iskolába. A nagyok tanították meg a kisebbeket jelelni. A fogalmakat rámutatással magyarázták, mint például lámpa, mama, rossz, osztály, egyes, veszélyes. Megkérdeztem mi az a rossz? Választák, hogy az egyes. Kérdeztem, mi a veszélyes? Mire mondták, hogy az egyes, rossz tanuló az. Így hamar megtanultuk a jeleket. (II/3.19 idézet)

Az iskola első és második osztályában nem tanították minket jelelni, viszont a szünetekben a nagyobbaktól ellestük a jeleket, és úgy tanultuk meg. Így kezdtem jelelni tanulni, és második-harmadik osztályos koromra már tudtam jelelni. Akkor még nem tudtam, hogy jelnyelvnek hívják, csak használtam, és kész. (II/3.20 idézet)

Az iskolában a gyerekektől tanultam meg jelelni, egymástól lestük el a jeleket. Fontos volt, hogy megtanuljak jelelni, mert a szájról olvasás nekem egyáltalán nem megy. (II/3.21 idézet)

Egyedül a hallók között

EGYETLEN SIKET

Az egyetlen siket.

A siketek többsége élete valamely szakaszában hallók között tanul, egyedül siketként.

Az integrált oktatás a verbális-auditív módszer hívei szerint a legjobb oktatási forma a hallássérült diákok számára, hiszen itt természetes beszélő környezetben, a többségi társadalomba minél korábban beilleszkedve nevelkedhetnek.⁵⁰ Az integráció lehetősége már általános iskolás korban is adott. A hallássérült tanulók integrációja nagyon sikeres lehet, többnyire nagyothalló gyerekek esetében. Kevesebb példa van arra, hogy siket identitású és identitását megőrző siket gyerek halló osztályba kerüljön, ám ezek a történetek túlnyomó többségükben az elmagányosodásról, egyfajta burokban élésről szólnak.

A siketiskolákban hasonló háttérű és helyzetű gyerekek kerülnek közösségi relációba, ami a kulturális integráció szempontjából jelentős. A siket kultúrába való belépés a siketiskolákban kezdődik meg, hiszen itt tanulják egymástól, és egyben alakítják is a jelnyelvet, itt szövődnek barátságok, amelyeknek később a közösséghez tartozás, a felnőtt siketek körébe való beilleszkedés során van szerepe. Az iskolai, kollégiumi kapcsolatok egy egész életen át megmaradnak, mivel a gyerekek többsége felnőve a siket közösség tagja lesz.

Azzal azonban, hogy a legkorábbi életkorban halló közösségbe kerül a gyermek, elveszíti annak a korai lehetőségét, hogy beilleszkedjen a siket közösségbe. Ez az alapja a siketek szervezeteinek az integrációtól vagy inkluzív pedagógiától való elzárkózásának, mivel az identitástól való megfosztás nem érhet fel a jobb beszédkészséggel vagy tárgyi tudással.⁵¹

Másodikos vagy harmadikos lehettem, mikor az önkormányzat küldött egy levelet, hogy halló iskolába kell mennem. A nagymamám örült, és azt mondta, próbáljuk meg, nézzük meg, hogy megy. Szüleimnek annyira nem tetszett, de azért beleegyeztek. Egyedül én mentem, az öcsém ott maradt a siketiskolában. Két-három napig voltam ott, és nem értettem semmit, csak ültem, mint a kuka. Mondtam, hogy abbahagyom, és hadd menjek vissza [a siketiskolába]. Szüleim ráálltak. Először megkérdezték: „Nem akarsz itt maradni? Vissza akarsz menni?” De aztán visszavittek a siketiskolába. Akkor nagyon megnyugodtam. Ez volt a legrosszabb emlékem. (II/3.22 idézet)

⁵⁰ A hallássérült gyerekek integrált oktatásáról bővebben lásd pl. Fogyatékos gyermekek integrált nevelése hazai kísérletek tükrében (szerk. Perlusz Andrea) Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola, 1995.

⁵¹ Lásd a korábbi, 37. lábjegyzetet a 26. oldalon, illetve a WFD állásfoglalását: http://www.wfdeaf.org/pdf/policy_child_ed.pdf (utoljára letöltve: 2010. június 30.)

Valójában nagy ellensége vagyok az integrálásnak. Például a nagyothalló iskolából sok gyereket a hallók közé integrálnak, miközben a nagyothalló iskolában a gyerekek létszáma csökken. A siket iskolában pedig a siket gyerekek szülei azt gondolják, hogy a nagyothalló iskolában jobb a tananyag, jobb a szájról olvasás, beszédtanítás. Így sok gyereket oda járatnak, aminek eredményeképp a nagyothalló iskolában sok siket gyerek tanul. Ezenközben a siketiskola gyereklétszáma csökken, ezért hogy legyen a gyereklétszám, beveszik a kisegítő gyerekeket is az oktatásba. Már nagy a kavarodás, ezért nagyon erősen ellenzem az integrációt. A megoldás szerintem, az lenne, hogy a nagyothalló iskolát szüntessék meg, a nagyothalló gyerekeket különben is úgy tanítják, hogy ők hallók, a siketek meg buták: ők jelelnek, nem tudnak beszélni, tehát buták. A nagyothalló gyerekek úgyszólván ezt hallgatják, úgyhogy őket integrálják a halló iskolákba! A siket iskolában pedig – ha kérhetem –, maradjanak a siket gyerekek, és ott jobb tananyagot tanítsanak! A kisegítősek meg maradjanak a kisegítő iskolában! Mert az nem jó megoldás, hogy a kisegítő gyereket betegyék a siketek közé. (II/3.23 idézet)

Ötödik osztályban halló iskolába mentem. Addig vizuálisan szereztem információt, ezért tartottam kicsit az iskolától, de odajöttek hozzám a gyerekek, megértették, hogy én nem hallok, és onnantól lassan és szépen artikulálva beszéltek hozzám. Végül is nem volt idegen nekem a beszéd, mert otthon is így kommunikáltak velem. Próbáltam hangosan beszélni hozzájuk, de féltem, hogy nem fogják megérteni. De végül megértették, amit mondtam. Kérdezték tőlem, hogy tudok-e jelezni, mire zavartan válaszoltam, hogy igen, tudok. Ezután minden szünetben érdeklődtek a gyerekek a jelnyelv iránt. Néha órán leírták a szavakat egy papírra, és kérdezték, hogy hogyan kell jelezni, például mi az alma jele stb. Én meg megmutattam nekik. A tanár meg ránk szólt, hogy hagyjuk abba, mert most óra van, majd a szünetben beszélgetünk erről. Egy évig jól éreztem magam ott. Bár barátságosak voltak a gyerekek, szünetben sokat beszélgettünk, és felnéztek rám, hogy egy siket jár velük iskolába, mégis visszamentem a siketiskolába. (II/3.24 idézet)

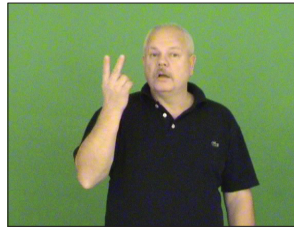
Kérdések

1. A visszaemlékezések alapján miért szerettek és utáltak a siketiskolába járni, kollégiumban lakni az idézetben megszólalók?
2. Milyen előnyei és hátrányai lehetnek a siket gyermekek integrált és a szegregált oktatásának?
3. Milyen veszélyeket látnak a siketek – mint közösség – az integrált oktatásban és az iskolák átrendeződésében?
4. Hogyan lehetne az integrált oktatást a siket gyermekek számára alkalmasabbá tenni?
5. Hogyan kapcsolódik az alábbi idézet a fejezetben korábban olvasottakhoz?

Az osztályom igazán klassz volt. Én meg igazából kitűnő tanuló voltam, mert kicsi koromtól jártam halló és siket társaságba is, ezért mindkét csoporttal könnyen kommunikáltam, könnyen be is illeszkedtem, és így kitűnő tanuló lettem. Hát, milyen is volt a tanárokkal való kapcsolat... Az első osztályfőnököm, Ú.J. nagyon klassz tanár volt. Kemény volt, oralista, de nagyon jó volt, ha tanárnak szigorú is. A szomszédban tanító tanár meg, hát, nagyon beszűkült oralista volt, nem is szerettem. A másik osztályfőnököm meg korábban, még az Ú.J. idejében nevelőtanár volt, utána elvégezte a főiskolát, és belőle lett a következő osztályfőnökünk, na, ő megtanult jelezni. Az osztályfőnökünk is volt, meg a történelemtanár is. Ma már a legjobb barátnőm. De tanárnak nem volt az igazi. Ő is nagyon oralista volt. M. G-nének hívták, elvált, és aztán H-né T.K. lett a neve, most T.K. Talán ismered is, nem? Mindegy. Na szóval, történelemszakos, most már könyvtáros, nyugdíj mellett könyvtárosként dolgozik. Azért volt jó, mert sokat tanultam tőle, mindig olvasni küldött, hiszen hát könyvtáros volt. Szabadidőben, óra alatt, vagy máskor, ha lehetett, mindig lementem hozzá, ő meg olvasni küldött. Nagyon hálás vagyok neki. (II/3.25 idézet)

4. PÁLYAVÁLASZTÁS

SZAKMA MIT

Milyen szakmát [válasszak]?

A pályaválasztás kérdése sohasem csak a szakma kiválasztását jelenti, hanem abban a kérdésben is dönteni kell, hogy hallók vagy siketek között tanul-e tovább az ember.

Romantikus kettes

Egy siket barátom mesélte a következő történetet: Régen, még a szakközépiskolában a tanár csak beszélt-beszélt, ő meg nem értette. A magyardolgozataira mindig csak egyeseket kapott, nagy néha kettest. Hiába, a nyelvvel problémái voltak. A halló osztálytársai között volt egy jó barátja, akit meg is tanított jelelni, annyira, hogy kiválóan jelelt. Az utolsó félév előtt a tanár azt mondta, ha most egyest kapsz, megbuksz félévkor, ezért most egyedül írsz javító dolgozatot. Hát jó, ha nem is örömmel, de nekilátott a dolgozatnak. A tanár kinézte a tankönyvből a témát: A dolgozat címe a romantika, erről írd! Barátom odajelelte a már említett osztálytársának, hogy gőze sincs az anyagról. A srác rögtön segíteni kezdett neki. Fellapozta a könyvben a romantikáról szóló fejezetet, és jelben elkezdte lediktálni, ő meg csak írta-írta. A tanár látta, hogy mennyire ír, és nem tudta mire vélni a dolgot. Járkált körülötte, hogy hol a puska, de nem látott semmi effélét. Ő meg csak nézte a barátját, és írt. Majdnem egy oldalt teleírt, és beadta a dolgozatot. A tanár számára még mindig felfoghatatlan volt az eset, mikor a kezébe vette a dolgozatot. A következő órán azt mondta:

- Na ez az! Ez a legszebb dolgozat, amit kaptam egész életemben! Ez az! Erre ötöst kapsz! Hogyan csináltad?
- Megijedtem, tudtam, hogy meg kell tanulni. Muszáj volt, nem akartam megbukni, ezért megtanultam.

A halló osztálytársak meg csak fogták a fejüket. Nagyon vicces egy történet ez!

(II/4 mottó)

Európában az első siketiskola 1791-ben nyílt Párizsban, és ettől kezdve a XX. század közepéig valamennyi siketiskolának célja volt, hogy ne csak beszélni, írni és olvasni tanítsa meg a gyerekeket, de olyan szakmát is adjon a fiataloknak, amely felnőttként biztosítja számukra a megélhetést. A tanított szakmák kihasználták a siket gyerekek manuális készségeit, önállóan végezhetőek voltak, és az ipar fenntartása nem igényelte az ügyfelekkel való folyamatos verbális érintkezést. Így lett Magyarországon hagyományosan siketszakma az asztalos, kárpitos, a szabó és a varrónő. A siketiskolákban viszonylag korán megszűntek a szakmai műhelyek, de az 1980-as évek végéig országszerte működtek olyan szakmunkásképző iskolák, ahová a halló tanulók mellett folyamatosan jártak siketek is, akár külön osztályba. A siket szakmák köre ugyan kibővült: a fogtechnikus, porcelánfestő, üvegcsiszoló, nyomdász, lakatos, szakács, cukrász szakmákra szintén a siketek tanításával is foglalkozó szakmunkásképző iskolákban képeztek, azonban a 20. század második felében és különösen a rendszerváltás után ezek a hagyományosan iparos vagy gyári munkák sokat veszítettek társadalmi presztízsükből, és egyre kevésbé jelentettek biztos megélhetést.

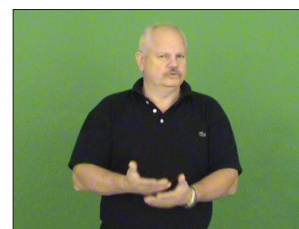
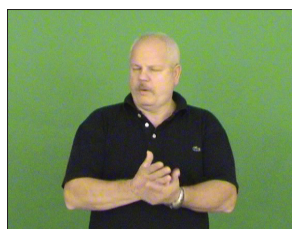
Jelenleg az általános iskola befejeztével nemcsak a tanulni kívánt szakmát, továbbá a szakiskolai vagy középiskolai tanulmányok helyszínét kell megválasztaniuk a siket diákoknak, hanem azt is mérlegelniük kell, hogy vállalják-e a halló környezetben való továbbtanulást. Az iskolák többségében a 8. osztály után lehetőség nyílik a 9-10. évfolyamot még helyben elvégezniük a tanulóknak, akik azonban szakiskolában kívánják folytatni tanulmányaikat, azok a hagyományosan hallássérülteket is fogadó szakmunkásképző és szakközépiskolák közül választanak, vagy egyénileg keresnek a saját elképzelésüknek megfelelő integrált iskolát.

Szakmaválasztásnál az osztályban a tanárok mondták meg, hogy ki mi legyen, csak nekem nem; mivel kitűnő tanuló voltam, és ezért rám bízta, hogy válasszak magamnak bármilyen szakmát. Szakközépiskolába szerettem volna menni, amivel a tanárom egyet is értett. A többieknek nem engedték, hogy akármit válasszanak. Nekem az volt a véleményem, hogy nekik is jó lenne, ha olyan szakmát választhatnának, amelyet szeretnének. De az egyiket elküldték Sopronba asztalosnak, a másikat meg Vácra varrónőnek, ez régen így ment, sajnálom őket. Velem ezt nem csinálták meg, sőt tanár nélkül, egyedül intéztem el a továbbtanulásomat. Nem volt ezzel probléma, egyedül megoldottam tolmács nélkül, mert akkoriban nem volt tolmácsra lehetőség. Apám sokat segített. (II/4.1 idézet)

Az általános iskola elvégzése után érettségizni akartam, de mikor megtudtam, hogy 4 évig kell tanulni, ha érettségit szeretnék, akkor úgy döntöttem, hogy ez lehetetlenség. Szakma tanulása esetén 3 évig kellett tanulni, amit még mindig sokalltam. Sokat töprengtem ezen, s aztán megtudtam, hogy van intenzív, másfél éves képzés. Eldöntöttem, hogy jó lesz az nekem. Hallók közé kerültem, esti tagozatra, és valóban nagyon nehéz volt, mert nem volt tolmács. Hiába tudtam nagyon jól a matematikát, amikor beültem az órára, akkor elszállt minden reményem, mert a tanár a táblára írt, és közben magyarázott, amiből semmit nem értettem, mert nem hallok, és nem láttam a száját. Még ha szembefordulva is magyarázott, akkor sem értettem meg semmit, a megoldást sem tudtam; így otthon addig próbáltam tanulmányozni a feladatokat, míg eljutottam a megoldásig. És akkor még hátra volt a többi tantárgy is, pl. irodalom. Régen a siketiskolában egész rövid dolgokat kellett egyszerűen megtanulni, például önéletrajzot röviden, itt meg nagyon sok volt a tanulnivaló. Egy hónap után feladtam, és ott hagytam az iskolát. (II/4.2 idézet)

A siketek erre nem alkalmasak

NEM-ALKALMAS

Nem alkalmas rá.
A pályaválasztást nagyban befolyásolja a fiatal képességei, készségei mellett siketsége is.

Amikor a továbbtanulásról és a pályaválasztásról kell dönteni, a gyermekek és a családok is hajlamosak a tanárok útmutatásaira támaszkodni. Az átlagos szülőktől eltérően a siket gyerekek szülei általában nagyobb felelősséggel ruházzák fel a speciális iskolák pedagógusait nevelési és oktatási kérdésekben, ráadásul a gyerekek is hozzászoknak, hogy tanárok beleszólnak az életükbe. Így az iskola iránymutatása lesz ebben az esetben is mérvadó.

A hallás hiánya, esetenként éppen a hallásmaradvány védelme, a gyakran előforduló egyensúlyzavar, illetve a nyelvi kompetencia hiánya⁵² sok pályára alkalmatlanná teszi a siket gyermekeket, és ez leszűkíti a választható szakmák körét, de korántsem annyira, mint amennyire korlátozottak a lehetőségek a gyakorlatban. A pályaválasztás tehát gyakran kényszerhelyzet eredménye, mégis, kellő elszántság és motiváció birtokában, támogató családi háttérrel és megfelelő képességekkel, a siket fiatal találhat a maga igényeinek és érdeklődésének megfelelő pályát.

Általános iskola utolsó évében kellett jelentkezni ipari tanulónak. Megkérdezték, hogy milyen szakmát szeretnék tanulni. Én az autóvillamosságit jelöltem meg. A tanár kérdezte: „Te? Te siket vagy!” Nem értettem, hogy miért mondja ezt, de beletörődtem; nem akartam vitatkozni. Három szakma közül tudtam választani: asztalos, lakatos, fényező. Megbeszéltük az osztálytársaimmal, és ők mind lakatosnak mentek, ezért én is ugyanoda mentem. Végül hárman mentünk Pestre tanulni. (II/4.3 idézet)

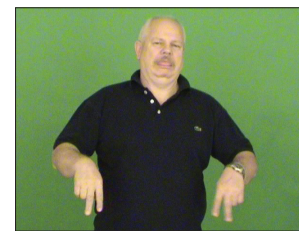
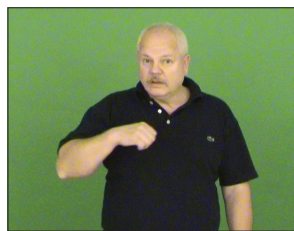
[Egyszer beszélgettem a munkahelyi főnökömmel] hogy a siketek szakmai lehetőségei: varrónő, szövő – de az veszélyes szakma, mert az orsók megsérthetik a szemüket –, asztalos stb. „Azt senki nem mondta, hogy ezeken a szakmákon kívül más szakmákat is kitanulhatnak a siketek” – mondta ő –, csak tőlem tudta meg, hogy lehet mást is végezni a felsorolt szakmákon kívül. Csak bátran kell hozzáfogni, és akkor ki lehet tanulni más munkát is. (II/4.4 idézet)

[Általános iskola után] először elektroműszerésznek akartam jelentkezni, de azt siketeknek nem lehet, hát mit tudtam tenni. Utána cukrász akartam lenni, de volt egy idegrendszeri problémám, epilepsziás vagyok, ezért nem vettek fel, és péknek se vettek fel. Cipész is akartam lenni, de mindig eleredt az orrom vére. Végül elmentem kosárfonónak, nem volt más lehetőség. (II/4.5 idézet)

⁵² A siketek nyelvi készségéről bővebben lásd: A jelnyelv helyzete a kutatásban, az oktatásban és a mindennapi kommunikációban. (Szabó Mária Helga szerk.) Budapest–Pécs: PTE Nyelvtudományi Doktori Iskola és Siketek és Nagyothallók Országos Szövetsége, 2003.

Mi lesz velem egyedül?

EGYEDÜL/FÉL

Egyedül nincs hozzá bátorsága.

A hallók között tanuló siket fiatalnak nehéz a beilleszkedés, mert elveszítettnek érzi magát olyan közegben, ahol ő merőben más, mint társai.

A továbbtanulás nemcsak ismeretszerzési szempontból fontos, hanem sokszor kitörési lehetőséget is kínál a siket diákok számára, amennyiben az általános iskolában megszerzett tárgyi és maganyelv-tudása erre alkalmassá teszi. A diákok utazótanári segítséget kaphatnak, a szakember vagy a diák korábbi általános iskolájában fogadja őt, vagy kijár hozzá az új intézménybe.

Az integrált iskolában való továbbtanulás fontos szerepet játszhat a halló kortársakkal való kapcsolatok kialakításában. Az integrált továbbtanulás a halló közösséghez való csatlakozás esélyét is kínálja, ám a hallókhoz való felzárkózásnak komoly ára van. Ismeretszerzés szempontjából nagy előnyre tehetnek szert, ám közösségi életük háttérbe szorul. Kevés beszámoló támasztja alá ugyanis, hogy a siket társaktól eltávolodott siket fiatal be tud illeszkedni a halló közegbe. A halló osztály rendszerint nem törődik a siket társal, ritkán sikerül csak barát-ságokat kötni, a halló diákok alkalmanként segítenek a tanulásban, de elvértve alakul ki kölcsönös kapcsolat.

Mikor ipari iskolába mentem, kritikus helyzet állt elő, mert tudtam, hogy nekem kell nyitnom a hallók irányába. Mivel én siket vagyok, jelelek; nagyot néznek majd, ha meglátnak. [Így is lett.] Csúfoltak is, meg minden. De gondoltam, nem érdekel, kell nyitnom feléjük. Mondtam is nekik, hogy igen, siket vagyok, na és? Miért kell ezzel csúfolni, nem tehetek róla, hogy siket vagyok! Így aztán egy idő után összebarátkoztunk. [...] Két csoport alakult ki, és a rossz bandába kerültem be, mert ők elfogadtak, míg a jó banda csak gúnyolódott rajtam. Az órák alatt lógtunk, elmentünk inni, fagyizni, csavarogtunk, cigiztünk stb. Ezért választottam ezt a társaságot. [...] Mikor gimnáziumba kerültem, akkor jobban be tudtam illeszkedni a halló társaságba, ezzel egyenes arányban eltávolodtam a siketektől. Talán nem is azért távolodtam el tőlük, mert ők siketek; egyszerűen hallók között jobban éreztem magam. Megtaláltam a társaságomat, és őket választottam. Ha viszont nem lettek volna, akkor visszamentem volna a siket társaságomhoz. (II/4.6 idézet)

A programozó-tanfolyamon mindenki halló volt, nem alakult ki valami nagy kapcsolat köztünk. Hetente egyszer-kétszer jártunk, és alkalmanként két-három órát voltunk ott együtt. A tanárokkal sokat vitatkoztam, nehezen fogadták el, hogy nekem tolmácsolnak. Túl gyorsan beszéltek, kértem, hogy kicsit lassabban beszéljenek. Eleinte próbáltak lassítani, aztán elfeledkeztek róla. Nem láttam, hogy türelmesek lettek volna, vagy szolidárisak a siket tanulóval, vagy valamilyen kapcsolat alakult volna köztünk. Hát, a tanár férfi volt, nem kötődtem hozzá. (II/4.7 idézet)

Az integrált formában való tanulás nehézségei, a korábbi iskolából hozott, nehezen ledolgozható tanulmányi hátrányok, a kommunikációs és beilleszkedési nehézségek külön-külön is elég okot adhatnak a siket diákoknak, hogy a speciálisan siket, illetve hallássérült tanulóknak indított osztályokat válasszák. Itt alacsonyabbak a követelmények, így a megszerzett tudás is kevesebb, illetve a vágyott pálya helyett a már nem piacképes, hagyományos szakmákat tanulják meg.

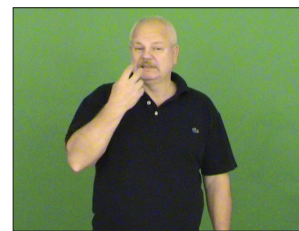
Az egyik tanárt nem értettem, a másik tanárt pedig valamennyire; ha röviden magyarázott. Osztályfőnököm kedves volt, jól meg lehet érteni őt, de hogy valamit részletesen elmagyarázzon, az nem volt jellemző. Van olyan, aki nem, és van olyan tanár, aki megérti, hogy mit jelent, ha valaki siket. Ez emberenként változó. [...]

Az elképzeléseimnek lőttek, mert nem volt tolmácsra lehetőség, hallók között pedig lehetetlenség lenne tanulni. Megszoktam a siketek között. (II/4.8 idézet)

(hunyorog)

Érthetetlen beszéd

SAVASA+SZÁJRÓL-OLVAS

Követhetetlen artikuláció.

Halló emberek beszédét jó szájról olvasási készséggel rendelkező siketek tudják csak követni, de gyakran nekik is nehézséget okoz a megértés.⁵³

Az oktatás során felmerülő nehézségek közül a beszéd érthetlensége meghatározó alapélményévé válik minden siketnek. A tanárok és diáktársak nehezen szokták meg, ha egyáltalán, hogy a siket tanulóval lassabban, jól artikulálva és mindig szembefordulva kell beszélni. Az odafigyelés és a jó láthatósághoz szükséges fizikai körülmények javítása sem elegendő, ha a diák magyar nyelvi tudása nem elegendő ahhoz, hogy értse az elmondottakat.

Gyakran felmerül még a tárgyi tudás, az alapok hiányossága, amit általában a speciális siketiskolai oktatásra vezetnek vissza. Az általánosan kötelező oktatásnál alacsonyabb tárgyi követelményeket támaztató speciális tanterv és leegyszerűsített tananyag még a legjobb tanulókat sem vértelzi fel az általánosan elvárható alapismertekkel.

A gimnáziumi osztályomban csak siketek és nagyothallók voltak. Nem volt különbség az általános iskolához képest. A magyartanárral sokat vitatkoztunk, még a szülői közösség is be kellett, hogy segítsen. A matematikatanár rossz artikulációja miatt pedig egy fél évig kellett szenvednünk, míg megszoktuk őt. Voltak néhányan, akik az általános iskolában jók voltak bizonyos tantárgyakból, a középiskolában pedig leromlott az eredményük, így elment a kedvük. Elég sajnálom is őket. (II/4.9 idézet)

Szakközépiskolai éveim nagyon rémesek voltak. A tanár nem vette figyelembe, hogy siketek is vannak az osztályban, és sose fordult felénk, amikor beszélt. Sokszor kellett szólnom, hogy három siket is van az osztályban, és így nem tudunk szájról olvasni. Újra és újra szólnom kellett, végül már annyira kínos lett, hogy nem szóltam többé. Ezután az egyik padtársam segített: amit ő jegyzetelt, azt megmutatta nekem. Ennek megörültem, és ezeket a jegyzeteket lefénymásoltam, így tudtam a másik két siketnek is odaadni az anyagot. Volt egy nagyon szigorú történelemtanár, aki igazi tanár volt; őt nem érdekelte, hogy ki a siket, ki a halló; ő a tudást megkövetelte mindenkitől. Eleinte megijedtünk tőle a szigorúsága miatt, de később rájöttünk, hogy ő azt szeretné, ha mindent jól megtanulnánk. Egyformán kezelte az egész osztályt, mindenkinek ugyanúgy kellett teljesíteni. Ő volt az egyetlen, aki tekintettel volt ránk, és nem forgatta a fejét, hanem velünk szembefordulva, szépen lassan artikulálva adta át a tananyagot. Mindig ellenőrizte, hogy figyelünk-e rá. A többi tanár mindig csak forgolódott, és nem törődött velünk. Ez így ment négy évig, de azért mégiscsak jól ment a tanulás. A jegyzetekben, amiket kaptam, nem a teljes tananyag volt, inkább a tananyag kiegészítése. Sok lemaradásom volt emiatt. A jegyzetek nem tartalmazták a tankönyv anyagát, ezért a jegyeim kettesre-hármasra sikerültek. (II/4.10 idézet)

Amikor ipari tanuló lettem, igencsak szegénylős voltam. Amikor szólni kellett, hogy siket vagyok, az nagyon kellemetlen volt. Persze azért, mert korábban minden további nélkül, bátran jeleztem, hogy siket vagyok, más nem tette meg helyettem, nekem kellett harcolnom magamért, meg mindig szólnom, de nagyon kellemetlen volt már. Az egyik osztálytársam véletlenül épp ott lakott a közelünkben, gyakran láttuk egymást a buszon. Fel is ismertük egymást, de nem tudta rólam, hogy siket

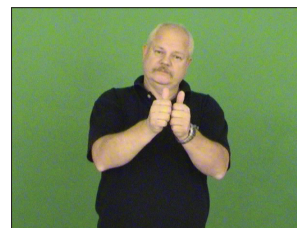
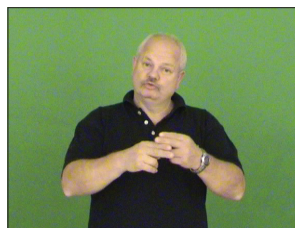
⁵³ Szájról olvasáskor a szájról olvasó a beszédhangokat az artikulációs képük alapján próbálja meg beazonosítani. Ez nem egyszerű feladat, mert bár a beszédhangok egy része (főleg a magánhangzók) könnyebben felismerhető, sok hang artikulációs képe nem különül el, vagy nagyon hasonlít egymásra (például a zöngés-zöngétlen mássalhangzó pároké: P-B, F-V stb.). Beszéd közben az egyes hangok képe annak függvényében is változhat, hogy előttük és utánuk milyen hangzó szerepelt. Az artikuláció milyensége egyénenként is változik, tehát sok múlik a beszélőn is. A szájról olvasó tulajdonképpen a beszédhelyzet és a kontextus segítségével próbálja meg a kevés egyértelműen beazonosítható hangból kikövetkeztetni – leginkább találgatással –, hogy mi is lehet a közölt szöveg. A szájról olvasás hatékonyságát befolyásolja, hogy az egyén mennyire ismeri a beszélőt, az adott nyelvet, mennyire otthonos a témában amiről szó van, illetve mennyit hall meg a beszédéből. Számos kutatás készült a szájról olvasás hatékonyságáról, és általában 10–30%-ra becsülik a mondatokban elhangzó szavak értésének pontosságát. Halló felnőttek és szájról olvasást tanult siketek szájról olvasási készségét összehasonlítva azt találták, hogy a halló felnőttek sokkal jobb eredményeket értek el, mivel a hallás útján szerzett korábbi tapasztalataik segítettek őket a hangok szájképének felismerésében. Amikor egyetemi diákok körében végeztek hasonló összehasonlító vizsgálatot, a siket diákok már lényegesen jobb eredményeket mutattak a halló diákoknál, mivel tudatosabban olvastak szájról, és nyelvi kompetenciájuk is magasabb volt, mint általában a siket felnőtteké. (Lynne E. Bernstein – Edward T. Auer, Jr.: Speech Perception and Spoken Word Recognition, In: Oxford Handbook of Deaf Studies, Language and Education (ed.) Marschark, M. & Spencer P. E. p.379-391. Oxford University Press. 2003.)

vagyok. Mikor mondtam neki, nagyon csodálkozott. Végül is összebarátkoztunk, és gyakran ő szólt, hogy siket vagyok, hogy nem hallok, hogyan kell velem kommunikálni, meg hogy szájról olvasok. A tanárok nem fogták a dolgot, gőziük se volt az egész siketségről, csak annyit tudtak, hogy jó hangosan kell beszélni, meg nagyon ki kell nyitniuk a szájukat. Mondtam, hogy nem érdemes kiabálni, hiszen siket vagyok, erre meg tanácstalanok lettek, hogy akkor hogyan beszéljenek velem, mit kell csinálniuk, hát gőziük se volt. Egyszer a matematikaórán történt valami. Maga a tanár sem hallott tökéletesen. Bejött, az osztály felállt, leült, a tanár meg elkezdte a névsorolvasást. Amikor hozzám ért, mondtam, hogy siket vagyok, mondta, hogy rendben van. De a következő órára már kiment a fejéből. Felcsapja a naplót, mondja, hogy Turóczy Erika. Nem történik semmi. Mondja megint, hangosabban, hogy TURÓCZY ERIKA. Ezt már értettem, és jelentkeztem. Nem tudta mire vélni, nem értette, hogy mi lehet a baj velem. Kérdezett tőlem valamit, én meg csak ültem, mint a kuka, mert nem értettem. A tanár meg kérdezi: „Miért nem válaszolsz?“, mire mondom neki, hogy nem hallok. Erre feláll, és kiabál valamit. Én meg csak ülök, mert hát nem értem. A tanár meg borzasztóan felhúzza magát. De hiszen az előző órán mondtam neki, hogy mi a helyzet velem, ha nem érti, az ő baja, oldja meg ő. Erre odajött hozzám, rátámaszkodott az asztalomra, és úgy üvöltött a képembe. Erre mondom neki, hogy nem értem. Miért? – ordítja. Na, végre megkérdezi, hogy miért! Mondom azért, mert nem hallok semmit. Erre csak hebegett-habogott. Persze, hiszen tudta, csak elfelejtette. Hát, sajnálom! Na, erre összecsukja a naplót, és közli, hogy elmarad az óra, mindenki menjen haza. Ez aztán az égés. Később egyébként a kedvence lettem, mert nagyon jól ment a matek. (II/4.11 idézet)

Az volt bennem, hogy szeretnék siketeknek számítástechnikát tanítani. Ebből a tervből az lett, hogy sikerült ECDL-tanfolyamot tartanom egy siket csoportnak, ahol jobban megértették a dolgokat, mintha hallók között tanultak volna, úgy nem boldogultak volna. Tanítottam őket, és jól haladtak. (II/4.12 idézet)

Végre valaki!

SEGÍT / MELLÉÁLL

Támogatja.

Akadnak segítő szándékú társak, de nagyon ritkán fordul elő, hogy az egész tanulóközösség egyenrangú tagként befogadja a siket diáktársat.

Mindenki számára kihívás egy új közösségbe kerülve beilleszkedni. Igazodni kell az új környezethez és az új közösség kapcsolatrendszeréhez. Ezt a másság még jobban megnehezíti azok számára, akik valamilyen módon (a külső, a képességek vagy az eltérő kulturális, nyelvi háttér miatt) különböznek a többiektől. A beilleszkedés az egyén alkalmazkodásán és a befogadó közösségen is múlik. A fogyatékoságot a befogadó csoport közönyösen vagy szávalommal is fogadhatja, illetve az életkori sajátosságokból adódóan elutasítóan, kiközösítéssel is reagálhat. Az iskolai gyerekközösségre hatással vannak a tanárok, azonban tapasztalat, vagy speciális tudás nélkül ők sem biztos, hogy tudják, milyen segítséget igényel a diák, hogyan kell felkészíteni az osztályt vagy kezelni az integráció során adódó konfliktushelyzeteket.

Igazi lelki jó barátom, akivel tökéletesen megértettük egymást, a szakközépiskolában volt. Továbbtanuláskor hallók közé kerültem szakközépiskolába, ahol volt egy pár osztálytársam, akik érdeklődtek irántam, hogy milyen siketnek lenni. Sokat meséltem magamról, és így végül az egyikük magától összebarátkozott velem. (II/4.13 idézet)

A speciális iskolákban megszerezhető tárgyi tudás hiányosságai és a siket fiatalok többségére jellemző nyelvi készségek következtében nagyon kevés siket diák jut be érettségit adó középiskolába, így a felsőoktatásba bekeverülők száma az elmúlt húsz évben alig haladta meg a két tucatot.

A felsőoktatásban beilleszkedni az oktatás és a kapcsolatok lazább rendszere miatt már sokkal könnyebb, mint az alap- vagy középfokú tanulmányok során. A jegyzetek cseréje a halló diákok között is bevett szokás, és korábban a siket hallgatók számára is ez volt a legnagyobb segítség. A 2003 óta működő tolmácsszolgálatokon keresztül a felsőoktatásban tanulók már jelnyelvi tolmácsok és jegyzetelő tolmácsok segítségével is igénybe vehetik, és a felsőoktatási intézmények fogyatékosügyi koordinátorai, a diákok kortárs segítő szervezetei is támogatják őket a tanulásban.

Főiskolára menni valahogy féltem. Nem tudtam, hogyan fogok boldogulni a hallók között, hogyan vegyülök el köztük. Filmen mindig láttam, hogyan élnek az egyetemisták, főiskolások, milyen a hangulat, hogy van köztük bejáró és kollégista, meg effélék. De azt nem tudtam elképzelni, hogyan tudnék velük kommunikálni. Anyukám biztatott, hogy jelentkezsek, érdemes megpróbálni, nem kell félni, majd mindenben segít és támogat. (II/4.14 idézet)

A [főiskolán] halló osztálytársaim közül volt, aki türelmes volt hozzám, velük beszélgettünk; de a jelelés nem volt jellemző. Voltak páran, akik kíváncsiak voltak a jelnyelvre, azoknak megmutattam néhány jelet, amit megpróbáltak megtanulni, így segítettek nekem. Mindig kérdezgettem őket, hogy mit is mondtak. Hébe-hóba, ha eszükbe jutott maguktól, hogy egy siket is van közöttük, külön szóltak, ha valami fontos mondanivaló volt. (II/4.15 idézet)

Azért nem tudnak jegyzetelni a hallássérültek, mert nem lehet egyszerre kétfelé figyelni, vagy a tolmácsot nézi az ember, vagy jegyzetel, de amíg jegyzetel, lemarad az előadásról. (II/4.16 idézet)

A gyógypedagógiai asszisztensek emelt szintű képzésén volt látássérült is [nem csak hallássérült]. Pályáztak [jelnyelvi] tolmácsra, mert tolmáccsal könnyebb. Simán sikerült is a vizsga, előtte [amikor még nem voltak tolmácsok] nehezebb volt. (II/4.17 idézet)

Végig tolmács nélkül jártam egyetemre. Az előadásokra be-beültem, de semmit sem értettem. A tanár előadás közben járkált, olyan kifejezéseket használt, amelyeket nem lehet szájról leolvasni, fárasztó is volt, végül hagytam. Akkor módszert váltottam, és a többi diáktól kértem el a jegyzetüket, azt fénymásoltam le. Azt is megpróbáltam, ami gimnáziumban ment, hogy óra közben másoltam a padtársamról. Ezt az egyetemen már nem lehetett, mert ott még nagyobb volt a tempó, és nem volt türelmük olyan kis szépen jegyzetelni, hanem írtak, mint a gép. Így inkább fénymásoltam, meg megvettem a könyveket és ezekből tanultam. (II/4.18 idézet)

Hogy eddig hogyan oldottam meg a jegyzetelést? Legtöbbször tolmácsot használok, aki jeleli nekem a tanár beszédét, én picit hátradólva, fél szemmel figyelem a tolmácsot, fél szemmel meg jegyzetelek. De ez sokszor a helyi adottságok miatt nem megy, ezért legtöbbször az igazi jegyzetelést kihagyom. Ami úgy érzem, hogy igazán fontos, azt pontokba foglalva leírom. Később két-három csoporttársamtól elkérem a jegyzetét, lefénymásolom, ebből a háromból, és a saját szempontjaim, jegyzeteim alapján egyet készítek. Ez lesz az a jegyzet, amit majd használok. (II/4.19 idézet)

Kérdések

1. Az alábbi két idézet alapján mi jellemző az osztálytársak közötti kommunikációra és kapcsolatra akkor, ha hallók, illetve ha siketek között tanul tovább a siket fiatal?

A szegedi [siketiskolai] tanárokkal erősebb volt a kapcsolat, ők aktív munkát végeztek. Vácon az iskolában már felnőttek voltunk, ott már csak a szakmát kellett megtanulnunk. Nem mindegy, hogy melyik [-ről beszélünk], nagy a különbség. Ott, Vácon jeleltünk. Függetlenek voltunk, senki nem szólt egy szót se ezért. Amikor az iskolában feleltünk, akkor persze beszélünk kellett, nem felelhattünk jelelve. (II/4.20 idézet)

Felsőfokon nem [tanultam tovább]. Inkább szakmát szereztem, pénzügyi és számviteli ügyintézőnek tanultam halló iskolában. Ez nem felsőfokú képzés volt, hanem olyan levelező tanfolyam. Mérlegképes könyvelő lettem. A hallók ügyet se vetettek rám, csak a közvetlen padtársaim. A jegyzeteiket lefénymásolták nekem, lelkesen segítettek, aranyosak voltak, mindent megcsináltak. Nekem csak annyi dolgom volt, hogy a tolmácsot figyeljem. A tanárok is jól fogadták, hogy siket vagyok, az első sorba ültettek, ott jegyzetelgettem. Nem volt rossz, de azért nehéz volt. (II/4.21 idézet)

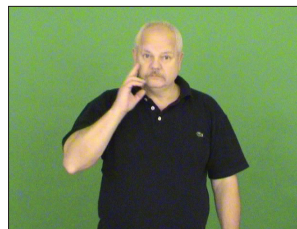
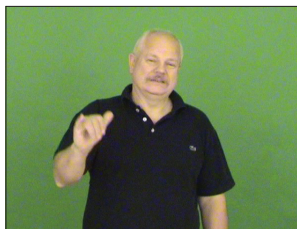
2. Hogyan kapcsolódik az alábbi idézet a fejezetben bemutatott élethelyzetekhez?

A szakközépiskolában már több segítőkészséget tapasztaltam, jobb hozzáállást. Volt olyan, aki furcsállta, hogy siket vagyok. De leginkább nem az osztálytársaim közül, hanem más osztályokba jártak azok, akik furcsán néztek rám. A közös barátok révén idővel terjedtek a hírek rólam. Hát így alakult a dolog. Vagy közös rendezvényen, például a gólyaavató bálon ismertek meg, sőt, már korábban! A középiskola előtt ugyanis képzőművészeti szakkörbe jártam gyakorolni a rajzot. Ott, a felvételi előkészítőn többen is voltak, akiket később ugyanabba az iskolába vettek fel, mint engem. Tehát már ismertük egymást, mikor az iskolába kerültünk. (II/4.22 idézet)

3. Milyen megoldásokat említettek az idézetekben, melyek megkönnyítették a siket diákok számára a tanultak megértését, az iskolai kommunikációt vagy a leadott anyaghoz való hozzáférést?
4. Milyen szakmák esetében elképzelhetetlen, hogy siketek végezzék?

5. KÖZÖSSÉG

MINDENKI SIKET

Mindenki siket.

A siketek mindennapjait állandó kirekesztettség és folyamatos küzdelem jellemzi a halló társadalomban. Egymás között azonban felszabadultan és saját igényeiknek megfelelően élhetik életüket, ezért gyakran keresik egymás társaságát, és őrzik nyelvüket, szokásaikat.

Két siket vitája

– *Hogyan kell véget vetni annak, ha két siket veszekszik?*

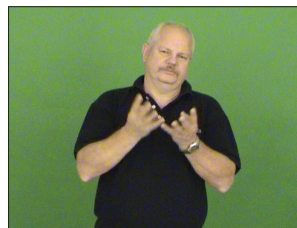
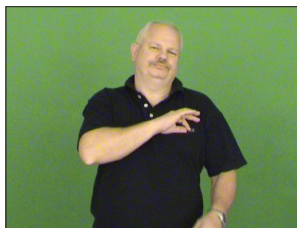
– ???

– *Egyszerű. Le kell kapcsolni a villanyt.*

(II/5 mottó)

Baráti kör

BARÁT KÖRBEÁLL

Barátok.

A siketek baráti kapcsolatainak alakulásánál fontos szempont a kulturális azonosság és a zökkenőmentes kommunikáció. A közös érdeklődés csak ezt követően kap szerepet.

A család ismerősei, a lakókörnyezet, valamint az iskola alkotják azt a közeget, melyben az első barátságok szövődnek. Így van ez a siket gyermek, fiatal esetében is, bár itt sokkal korlátozottabbak a kapcsolatteremtési lehetőségek.

Gyerekkorban gyakori, hogy a szomszédságban lakó gyerekek közös játékában a siket gyermek is részt vesz. A közös tevékenység nem igényel különösebb nyelvi felkészültséget, hiszen a játéknak megvan a maga szabálya, de ezek a gyerekkori kapcsolatok általában nem mélyülnek el.

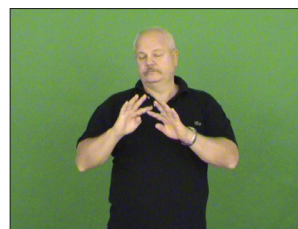
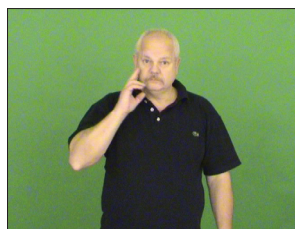
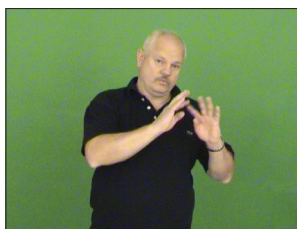
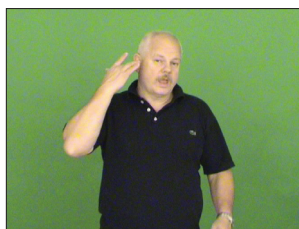
Sokáig az iskolai barátságok a legfontosabbak. A siketiskolák gyakran szerveznek közös rendezvényeket, versenyeket, így a gyerekek az ország minden részéről szereznek egyidős siket ismerősöket. A továbbtanulás sokszor másik városba kényszeríti a siket fiatalokat, de az iskolai kapcsolatok később is megmaradnak, és az új városban a régebbi, laza ismeretségek szorosabbá fűződnek. Az iskolából kikerülve a siketekkel való találkozás lehetőségét hagyományosan a nagyobb városokban, településeken működő siket klubok, szövetségek biztosították. Napjainkban decentralizálódás figyelhető meg, azaz egyre gyakrabban élnek társasági életet a közösség formális keretein túl, magánszervezésű programokon, semleges helyszíneken.

*A nagymamám szomszédai hallók voltak. Jóban voltunk, együtt fociztunk, játszottunk. A másik szomszédnak volt egy medencéje is, és átjártunk hozzájuk úszni, meg mindenfelé lófráltunk, fociztunk. A nagymama mondta, hogy ez így nagyon veszélyes, mert nem hallok, ezért legtöbbször otthon maradtam, vagy bicikliztem. Aztán elköltöztünk a lakótelepre, kevesebb kapcsolatom volt szomszédokkal, és akkor már főleg siket társaságba jártam. [A halló szomszédok] gesztusokkal és rámutatással kommunikáltak velem. „Ez a te csapatod.” meg ilyenek. **(II/5.1 idézet)***

Általában a szövetségbe járok. Diszkóba nemigen járok, nem szokásom. Kisebb presszóba, kocsmába néha eljárok. Társasággal főleg, siketekkel, persze, mindig kizárólag siketekkel. (II/5.2 idézet)

Klikkesedünk

HALLÓ KLIKK / SIKET KLIKK

Hallók külön/együtt/magukban, siketek külön/együtt/magukban.

A hallók és a siketek barátkozásnál megfigyelhető elkülönülés érvényes minden társas összejövetelre.

A siket társaság összetartó erejét a jelnyelv használata és a hasonló szemlélet, gondolkodásmód adja. Az integrált oktatás, továbbtanulás során azonban a siket fiatalok kísérletet tesznek arra, hogy halló barátokat, társaságot szerezzenek. Gyakran szembesülnek a halló többség közönyével vagy intoleráns viselkedésével, és még a legbefogadóbb, figyelmesebb társaságban is folyamatos gondot jelent a kommunikáció, különösen, ha egynél több ember beszédét kell követniük.

Sokan beszámoltak arról is, hogy bár jártak halló társaságba, és szert tettek egy-két igazi halló baráttra, ám ezek a barátságok mégsem voltak olyan intenzívek, mert a hallók számára nehéz megérteni egy siket helyzetét. Hiába minden empátia, a hallók másként gondolkodnak⁵⁴, és sokszor nem ugyanaz érdekli őket, mint a siketeket.

Nagyon fontos, hogy siketek között legyek. Kérdezték már tőlem, hogy miért nem járok halló társaságba? Erre azt mondtam, hogy azért, mert akkor mindig kénytelen lennék bökösödni a barátaimat, és nyaggatni őket, hogy „Mit mond?”. Ez nekem kínos lenne, mert így elrontanám a társaság hangulatát. Nekem jobb a siket közösség. Sokat nevetgélünk együtt. Nekiünk együtt jobb. (II/5.3 idézet)

Halló társaság kellene, nagyon kellene, ez a gondolat motoszkál mindig bennem; de a gyakorlatban nem kivitelezhető. Ha az embernek mindig lenne tolmácsa, akkor talán megoldható lenne a dolog, de a tolmácsoknak ez nagyon megterhelő lenne. (II/5.4 idézet)

Hallóval igazi mély barátságban nem vagyok. Olyan van, akivel elbeszélgetek, ha az utcán összefutunk, vagy a tanítványaimmal szívesen találkozom, ha gyakorolni akarnak, és ennyi. A tanfolyam után elmegyünk kávézni vagy teázni, hiszen tanulni akarnak, beszélgetek velük, tanítgatom őket. Olyan viszont, akivel együtt járnék társaságba, bulizni, olyan nincs. Az első számú, a legfontosabb társaságom a siketek: volt osztálytársaim, siket [ismerősök], a családom. Régebben, mikor a gyerekek picik voltak, lakótelepen laktunk, most már családi házba költöztünk, de a lakótelepen akkoriban, ha lementünk a gyerekekkel sétálni vagy a játszótérre, a szomszédok is lent voltak, és elbeszélgettünk. Nem különültem el tőlük azért, mert hallók, jól elvoltam velük, de azért igazi halló barátom még sincs. (II/5.5 idézet)

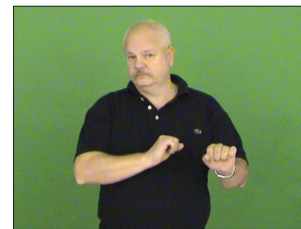
Mind a két társaság kell, a hallók is, hogy az ember hangja ne vesszen el. (II/5.6 idézet)

Siket barátom csak egy volt, a kollégiumban, más igazi siket barátom nincs. Osztálytársaimmal, felszínesen jóban vagyok („Szevasz, mi újság?” szinten), és ha problémákkal jönnek hozzám, vagy tanácsot kérnek, nagyon szívesen segítek nekik, de igazi barátom nincs. Halló barátaim vannak, de megházasodtak (egyik férjhez ment, a másik meg nősült), és messzire kerültek tőlem. Néha találkozunk, és akkor meghívjuk egymást étterembe, és jót beszélgetünk hosszasan. Több mint fél napig is el-tart. Siket baráttal ilyen nincs, csak hallókkal vagyunk együtt. (II/5.7 idézet)

⁵⁴ A siketek és hallók gondolkodásmódja nem csak az eltérő élethelyzetből fakadóan különbözik. Ahogyan már a jelnyelv kapcsán az I. rész 2. siket kultúráról szóló fejezetében (18. oldal) és annak „Zárt világ” című alfejezetében (19. oldal) már szó esett róla, a siketek vizuális orientációja és a jelnyelv használata révén a siketek látás- és gondolkodásmódja is különbözik a hallókétól. Nagy vonalakban, a vizuális orientáció révén más dolgokat vesznek észre, más az, ami felkelti és leköti a figyelmüket, vagy a hallók által is látott és megfigyelt dolgoknak ők nyilván más, esetleg nagyobb jelentőséget tulajdonítanak. Ugyanakkor a hallók számára érdekes, a hangok vagy a beszélt nyelv által közvetített hatások vagy jelenségek számukra lehetnek teljesen érdektelenek és unalmasak. Hogy egy egyszerű példát mondjunk: ha választani kellene egy Woody Allen- és egy Charlie Chaplin-film között, egyöntetűen az utóbbit választanák. A mai halló közönséghez, bár mind a kettő a maga módján nagyon vicces, az előbbi áll közelebb. Azonban az előbbi, vagyis Woody Allen humora kifejezetten a beszélők monológjain keresztül nyilvánul meg, erősen épít a nyelvileg kifejezett ironiára, és a humoros helyzetek többsége a szereplők közötti vélt vagy valós beszédbeli félreértéseken alapul. Vagyis olyan helyzeteken, amelyekkel a siketek csak elvétve, illetve csak hallókkal érintkezve találkozhatnak. Ezzel szemben Charlie Chaplin munkássága vizuális.

Ha én ezt a klubban elmesélem

TÖRZS

Törzshely.

A siketek közösségi életének főbb színterei közé tartoznak a szövetség épületében működő különféle klubok. A rendszeresen ide látogatók tulajdonképpen törzstagnak számítanak, és azért gyűlnek össze, hogy egymással találkozzanak.

A siketek klubjait és egyesületeit egy évszázada a siketiskolák közelében alapították az iskolából kikerülő diákok, a korabeli társaskörök mintájára, hogy keretet és helyszínt biztosítsanak maguk számára a találkozásokhoz. A társasági események, bálók és vacsorák szintén a közös szórakozást szolgálták.⁵⁵

A siketek egyleteit később az egységes szövetség váltotta fel, amelynek mai utóda a Siketek és Nagyothallók Országos Szövetsége⁵⁶, a vidéki, helyi klubok pedig a Sinosz tagszervezetei is egyben.

A városokban az asztaltársaságok és a társaskörök a telefon elterjedésével elvesztették jelentőségüket, hiszen bárki könnyedén szervezhetett találkozót barátaival egyik napról a másikra. Kisebb településeken, vidéken a helyi kocsmába továbbra is betérnek az emberek a nap végén, hogy összefussanak az ismerősökkel és megvitasák a híreket. A siketek számára – telefon híján – a városokban is sokáig a rendszeres találkozás, a szövetségi klubbólután látogatása maradt a kapcsolattartás legegyszerűbb formája.

A Sinosz a második világháború után nem csak a közösségi élet színtere volt hetente egyszer, amikor kinyitott a büfé és bár. A nagyobb városokban, elsősorban Budapesten, a szabadidő hasznos eltöltéséhez is szerveztek tematikus klubokat (nő-, férfi-, autó-, ifjúsági-, nyugdíjasklub), szakosztályokat (túra-, horgász- és sakk szakosztály) és kulturális programokat (bűvészbemutató Rodolfóval, közös tévézés nagy sporteseményeken, siket színházi társulatok találkozója stb.).

Az iskolák után a klubok és egyesületek voltak a közösség, a társas lét, a jelnyelv és a kulturális minták közvetítésének, megélésének legfontosabb színterei.

A papám mesélte, hogy régen milyen programok voltak. Hiszen régen nem volt televízió, hát mit csináltak akkoriban a siketek, kérdeztem. Mindig a szövetségbe jártak, ott beszélgettek. Tévé nem volt, unatkoztak, elmentek a szövetségbe, vagy valahol máshol találkoztak. Például régen a Keletinél metró még nem volt, hanem szökökút és park állt a helyén. Mindig ott találkoztak az óránál, aztán ki-ki könnyen hazamehetett a vonattal, és közel volt a szövetség is, 15 perc gyalog. Mindig a szövetségbe jártak. Először a Nefelejcs utcában volt, később költözött át a Benczúr utcába, ahol most van a szövetség. Közel volt, oda jártak. Mindig rendeztek bálakat, pl. Katalin-bált, Anna-bál stb. A siketek mindig odajártak, havonta egyszer-kétszer volt valami ünnepség, karácsony vagy valami ünnep. Aztán a háború után, a kommunista időkben a párt adta a pénzt, akkor tudtak már utazgatni is, kirándulni Európa-szerte, akkoriban a siketek sokat utaztak. Apukám is ugyanezt mesélte, és hogy utazni ugyan lehetett, de kevés kulturális lehetőség volt. Sportolási lehetőség viszont volt, kulturális lehetőség kevés, de a sport, az megvolt. Apukám is ezt mondta. Aztán vége lett a kommunizmusnak, most hatalmas a fejlődés, van tévé, van számítógép, minden van! Nagy összejövetelek nincsenek is már, hanem kisebb csoportok tartják egymással a kapcsolatot. Sportolnak, buliznak, vagy moziba mennek, a szövetség nem nagyon érdekli őket. A programajánlatok nem keltik fel az érdeklődésüket. Inkább négyen-öten kirándulni mennek, vagy baráti körükkel megbeszélik, hogy moziba menjenek, vagy bulizni, vagy lövészetre, amilyen program csak eszükbe jut, megszervezik. Így mennek külön utakon. A szövetségbe pedig egyre kevesebben járnak, főleg az idősebbek. Az időkben megmaradt a régi szellem, a fiatalok nem kötődnek a szövetséghez. (II/5.8 idézet)

A kapcsolattartás módjában forradalmi változást hozott az elmúlt húsz évben az információs és telekommunikációs technológia ugrásszerű fejlődése, melynek következtében a személyes találkozások egyeztetésére már nem feltétlenül a klubban kerül sor. Az új technológiák a siketek számára is lehetővé teszik a távkommunikációt,

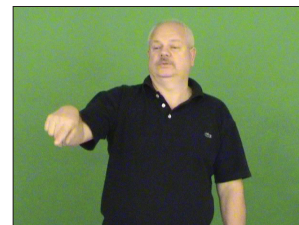
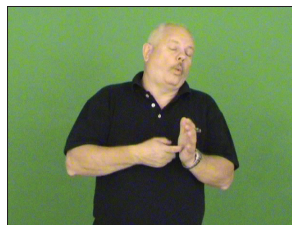
⁵⁵ Az első nagy európai siket közösségek kialakulásáról lásd Harlan Lane: When the Mind Hears, A History of the Deaf. Random House, New York. 1984. A siketek nemzetközi közösségeinek szerveződéséről: Murray, Joseph J.: Coequality and Transnational Studies: Understanding Deaf Lives. in. Bauman, H-Dirksen L. (ed.) Open Your Eyes: Deaf Studies Talking. University of Minnesota Press. 2007.

⁵⁶ A SINOSZ történetéről bővebben lásd A siketek és nagyothallók egyesületi életének krónikája (Vasák Iván szerk.), Siketek és Nagyothallók Országos Szövetsége, 1997 és A Taigetosz árnyékában, Siketek és nagyothallók képes története (Szepessyné Judik Dorottya szerk.) Siketek és Nagyothallók Országos Szövetsége, 2009.

de szemben a halló társadalommal, ahol nagymértékű eltolódás figyelhető meg a virtuális kapcsolattartás irányába, a siketek között nem szorultak még annyira háttérbe a személyes találkozások. A jelnyelv természetéből adódóan, a telekommunikációs technikák nem tudják visszaadni a közvetlen kommunikáció élményét. Bár a szövetség mint közösségi tér és találkozási helyszín szerepe jócskán lecsökkent, a baráti társaságok személyes találkozóit már a szövetségen kívül szervezik, a sok embert megmozgató rendezvények továbbra is vonzóak, mivel találkozási lehetőséget biztosítanak.

Ott leszek

KÖTELEZŐ ODA

Muszáj, hogy ott legyek; ott a helyem.

A klubok mellett szintén jelentősek a nagyobb tömeget megmozgató, de ritkábban megrendezett események, éppen ezért a legtöbb siket magától értetődőnek tartja a megjelenést ezeken az alkalmakon.

A vidéki szövetségekben, klubokban még most is jellemzően ünnepek alkalmával szerveznek különböző összejöveteleket és bálakat, így például a szüreti, farsangi vagy a Katalin napi bált. Ezeken, akárcsak egy szokványos bálon, zenére táncolnak a bálozók. Ugyan a zene dallamát és hangjait nem mindenki hallja, de ha elég hangos, a rezgést mindenki érzékeli, és ennek ütemére mozog.

Amikor szakmunkásba jártam, akkor sokat jártam bulizni. A szövetség Budapesten sok bált szervezett, például a Katalin-bált, Erzsébet-bált, szüreti bált, sőt szilveszteri buli is volt. Akkoriban csak a szórakozás járt a fejemben, munka vagy házasság nem is foglalkoztatott. Fiatal koromban nagy csibész voltam; jól beszéltem, így jól is tudtam szórakozni. Munkaidő után mindig kimentünk haverokkal szórakozni, beszélgetni. De hogy hallóval szórakozni, bulizni? Ilyen soha nem volt. Mulatni mindig csak siketekkel jártam el. Az egész társasággal együtt jártunk szórakozni, nem csak a szűk baráti körrel. Van egy hűséges jó barátom, H.L., akivel 1950 óta együtt jártunk iskolába, és mai napig jó kapcsolatot ápolunk immáron 59 éve. Az első két évet külön jártuk az általánosban, de harmadik osztálytól együtt tanultunk. Általános iskolában, ipari tanulóként, szakmunkásként is együtt voltunk. Most is minden héten hétfőn találkozunk a horgászklubban, a szövetségben az érmesek klubjában, és csütörtökön is. És mindig megbeszéljük, hogy mikor találkozunk, és hova megyünk. Nem is gondoltam volna először, hogy pont ő lesz ilyen barátom, de végül is hűséges barátok maradtunk. (II/5.9 idézet)

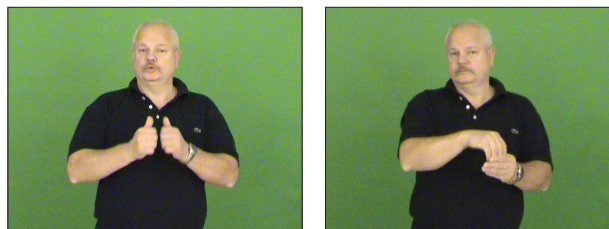
Ha a siket szövetségben van valami program, arra mindig elmegyek, mert szeretek társasággal kirándulni. Ugyanis, jól érzem magam, amikor közösségben kirándulunk. A katolikus közösséggel is mindig megyek kirándulni, de most már egyre kevesebbet, mert drága, meg hát válság is van. (II/5.10 idézet)

Ez egy kicsi, zárt világ, mindenki ismer mindenkit, sokszor találkozunk, régről ismerjük egymást. Magyarország majdnem minden megyéjéből ismerek siketeket. A hallóknál ez nem így van. (II/5.11 idézet)

Az országos szövetség mostanában is megrendezett tematikus rendezvényei a jelnyelvi versenyek, a színjátszó találkozók vagy a filmszemle, ahol a siket közönség számára készült produkciókat mutatják be a siket előadók, társulatok. A jelnyelvi versenyeken a nyelvhasználatot és az előadók által kitalált vagy adaptált történetek, versek megjelenítését értékeli a zsűri és a közönség. A színjátszó csoportok jelnyelven adják elő a darabokat, de kedveltek a némajátékok és a pantomim előadások is. A színjátszás és a színházi előadásmód közel áll a siketekhez, az amatőr előadókhoz, mivel a jelnyelv kommunikációs repertoárjában is szerepelnek utánzó, erőteljes mimikát igénylő vagy pantomimhez hasonló elemek.

Mindenki sportol

SPORT BENNE

Ő is sportol.

A sportélet siketek körében felértékelődik, hiszen a testmozgáson túl a társas érintkezés egyik fontos terepe.

A siketek sportegyesületeit és saját csapatait – szintén bő egy évszázaddal ezelőtt – azért hozták létre, mert a hallók között a csapatjátékokban nem tudtak érvényesülni a siket játékosok. Nemcsak saját csapatokat és egyesületeket alapítottak, de sok sportág játékszabályait meg is változtatták, hogy a siketek is követni tudják a hangjelzéseket, és könnyebben kommunikálhassanak a játékosok egymással. A módosított szabályok alapján 1924-ben rendezték az első „Nemzetközi Csendes Játékokat”, amely ma már a Siketlimpia nevet viseli, és négyévente tartják meg.⁵⁷

A sport a siketek életében alapvetően társasági funkciót tölt be akárcsak a szövetség többi szerveződése. Míg a budapestiek a Siketek Sportklubjában (SSC), a vidékiek helyi siket sportklubokban úznak valamilyen sportot. Már általános iskolában lehetőségük van a gyerekeknek arra, hogy a versenyek során a többi siketiskola diákjait megismerjék. A siket sportklubok által szervezett úszásoktatáson vagy a szakosztályokba belépve már gyerekorokban találkozhatnak felnőtt siketekkel.

Mind az edzések, mind a területi, országos és nemzetközi sportversenyek számos találkozási, ismerkedési lehetőséget kínálnak. A nagyobb versenyekre gyakran nemcsak a versenyzők, de a barátok, családtagok is elutaznak, mivel ezek mindig nagy társasági eseményt jelentenek. A sport azoknak is remek alkalmakat teremt a közösségi életben való részvételre, akik a szövetség programjain máskülönben nem vesznek részt.

Gyerekkoromban a sport miatt sokszor utaztam vidékre, pl. Sopronba sakk- és pingpongversenyre. Nagyon klassz volt. Az első jelelő ember, akivel találkoztam, V.G. volt. Jelelése világos volt, és érthető. A tanár meg csak beszélt hozzánk, azt nem bírtam. Mi, siket gyerekek körbevettük V.G-t, és csak jeleltünk. Szuper volt! A hallók meg beszéltek, de azt nem szerettem. Kelletlenül mentem el a csoporttal, mikor indulni kellett. Amikor csak tudtam, rohantam is vissza jelelni. Az esett igazán jól, a jelelés, mert így pontos az információ. Amikor a hallók beszélnek, többnyire nem értem, de azért csak bólogatok, és alig várom, hogy kikerüljek a helyzetből. (II/5.12 idézet)

Homályosan emlékszem csak, de leginkább azt mondanám, hogy iskolás koromban találkoztam először felnőtt siketvel, aki az iskolában takarított. Először nem arra gondoltam, hogy ő siket, hanem hogy az egyik osztálytársam anyukája. Láttam, hogy a gyerek az anyukájával jelel, így nekem is természetes volt, hogy jeleltem vele. Igazából először felnőtt siketekkel akkor találkoztam, amikor hetedikes-nyolcadikos lehettem, és bekerültem a vízilabda csapatba. Ott volt F., M., V.B. meg P. is, és abban az időben V. volt az edző. Felnéztem rájuk, ők voltak számomra a siket felnőttek. Ekkoriban már jelelgettem valamelyest, és voltak közöttük páran, akik mindig megvédték engem meg a többi kisebbet. (II/5.13 idézet)

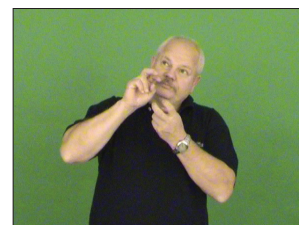
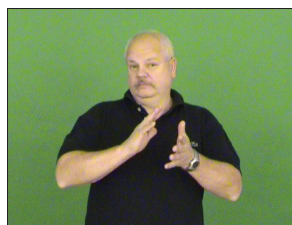
A siketeknek a sport azért fontos, mert a sport kapcsán barátságok születhetnek, kapcsolatok alakulnak ki. A sport olyan, mint a ragasztó, összekapcsolja az embereket. Akárhol is van valaki, vagy akárhová is tartozik, a sport révén kapcsolatai alakulnak ki. A sport mint társas játék segít abban, hogy társaságba kerüljön az ember, ahol kapcsolatai alakulnak így ki. ezáltal fejlődik az ember. A siketek szeretnek időről időre összejönni. A sport miatt, mondjuk hetente egyszer, kétszer vagy háromszor edzésre kell menni. Aztán, mondjuk a foci után, beszélgetnek, sört isznak, így egy kis lazítás is van a végén. (II/5.14 idézet)

Társaságom elsődlegesen a sportból adódik, mivel harminc éve pingpongozom, már gyerekkorom óta ismerem őket, a legfiatalabbaktól egészen a legidősebbekig. A lányaimat is szoktam vinni siket társaságba, ezért őket is sokan ismerik. Leginkább siket társaságba járok, halló barátom alig van, őket is inkább a siket közösségbe hívom. Halló társaságba azért nem megyek, mert ott csak unatkoznék, malmoznék. (II/5.15 idézet)

⁵⁷ A siketek sportjairól bővebben: Galambos Ernő: Siketek Sport Clubjának 50 éve 1912-1962. Siketek és Nagyothallók Országos Szövetsége, Siketek Sport Clubja, Budapest. 1962.

Kérdések

1. A fejezetben található idézetek és leírások alapján hogyan tartanak egymással kapcsolatot a siket közösség tagjai?
2. Hogyan lehet egy hallókból és siketektől álló csoport esetén biztosítani a mindenki számára követhető és kényelmes társalgást?
3. Látogasson el hallók számára is nyitott programokra (pl. a siketek világnapja rendezvényeire), és figyelje meg, milyen tevékenységeket folytatnak a tagok ott!

6. BESZÉLGETÜNK**JELBEN-BESZÉLGET**

Kellemesen elbeszélget jelben.

A közösség nyelve alapvetően meghatározza a kultúrát, ezért a kommunikáció eszköze és általában a nyelv vizuális jellege különös jelentőséggel bír.

Milyen volt?

Egy siket autózik, mikor sötétedni kezd. Hirtelen egy macska ugrik az útra, az autó elüti. A sofőr kiszáll, és látja, hogy az állat kimúlt. Szólni kellene a gazdájának – gondolja az ember –, de kié lehetett? Becsönget egy közeli házba.

– Elnézést, van macskája?

– Igen, van. Hogy néz ki a macska?

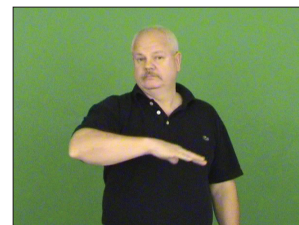
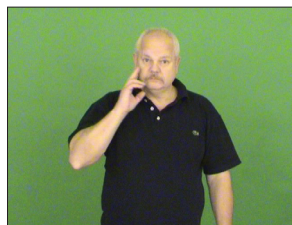
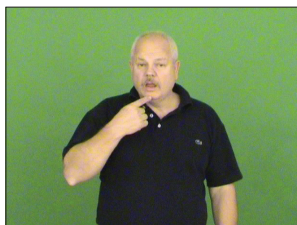
– Az oldalán fekszik, a nyelve kint, és lógnak a belei.

– Nem, nem, előtte hogy nézett ki?

– Hátsó két lábán állt a félelemtől megmerevedve, kidülledt szemekkel és felborzolt szőrrel.

(II/6 mottó)

Az első részben a siket kultúra első meghatározásában kiemeltünk egy-két elemet, amelyek leginkább definiálják a siket kultúrát, pontosabban amelyekben leginkább eltér a siket kultúra a halló többség kultúrájától. Ilyen a saját nyelv, az érintkezési formák, az élmények és az értékek. Ezeket az átfogó kategóriákat például a viselkedési és kommunikációs szabályok, a közösségről, a közösség tagjainak élményeiről szóló történetek, a közös problémákra közösen kipróbált megoldások, a nyelvhasználat és a nyelvi fordulatok hordozzák. Ezen elemek adják a siket kultúra esszenciáját, teszik érzékelhetővé és megfigyelhetővé a siket közösség kulturális tudását.

Ha Rómában jársz...**“AP” SIKETEK**

Ahogy a siketek szokták, helyesnek gondolják.

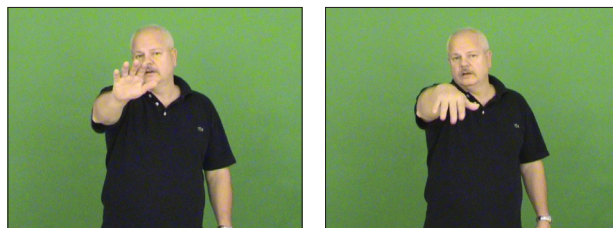
A siketek eltérő kommunikációs igényei eltérő szokásokat eredményeznek, melyek alkalmazása mindenkitől elvárt.

A siketekre és általában a jelnyelvet használókra érvényes viselkedési és kommunikációs szabályok a vizuális kommunikáció és a jelnyelv igényeinek felelnek meg. Egyfelől valamennyi résztvevőtől megkövetelik, hogy a

kommunikáció feltételeinek biztosításában szerepet vállaljon, másfelől lehetővé teszik a szereplők számára, hogy az eltérő érzékeléshez alkalmazkodva a halló társadalomban nem megszokott vagy megengedett módon viselkedjenek. Akár párban, akár többen beszélgetnek jelnyelven, mindenkinek figyelnie kell arra, hogy jól látható legyen, és ne takarjon senkit.

A hallgatóság egy hangzó nyelven folytatott beszélgetés során is időről időre jelzi a beszélő számára, hogy figyel, és reflektál az elhangzottakra. A jelnyelvet használók számára különösen fontos, hogy a jelnyelvi kommunikációban mindenki egyenlő félként vegyen részt, a beszélgetésben elhangzottak mindenki számára érthetőek, követhetőek legyenek. Így a hallgató félnek, a hallók beszélgetéseihez képest sokkal intenzívebben, folyamatosan jeleznie kell – főként mimikával (a jelnyelv nem manuális elemei közé tartozó, kötött jelentésű arckifejezésekkel) vagy akár jellel (IGAZ) – a beszélőnek, hogy érti, követi a beszélőt. Ha a beszélő nem kap visszajelzést, vagy egyszerre többen beszélgetnek, akkor időről időre szünetet tart, körbepillant, a kérdést kifejező mimikával vagy jellel rákérdez (ÉRTED?) és ellenőrzi, hogy az éppen hallgatók követik-e őt.

nyit-

Figyelj csak!**“FIGYELJ”***Figyelj!*

A beszélt nyelvi kommunikációban megszokottól eltérő módon, siketek között vizuális vagy taktilis alapú jelzések használatosak.

Hallók esetében adottnak vesszük, hogy amint elkezdünk beszélni, akihez szólunk, hallani fog minket akkor is, ha éppen nem felénk néz, és figyelni fog a hangunkra. A jelnyelvet használók és a szájról olvasók esetében a közlés megkezdése előtt biztosnak kell lennünk abban, hogy akihez beszélünk, ránk figyel, hogy látni fogja, amit mondunk. A megszólításnak, illetve a figyelem felkeltésének sokféle formája létezik a jelnyelvben és a jelnyelvi közösségben. Legegyszerűbbek a vizuális jelzések, például az integetés, a kéz mozgatása vagy rázása a másik látóterében. A mozdulat nagysága és intenzitása attól függ, milyen távol van a megszólítani kívánt személy. Ha nem sikerül így felhívni az illető figyelmét, lehet jelezni másnak – aki éppen felfigyelt és közelebb van –, hogy szóljon neki. Mivel a kommunikáció feltételeinek biztosítása közös felelősség, természetes a figyelemfelhívó jelzés továbbadására megkérni valakit, és aki ilyen jelzést kap, annak kötelessége továbbadni azt. Nem számít modortalanságnak az sem, ha hangos (és esetenként artikulálatlan) kiáltással hívják fel valakinek a figyelmét.

Ha karnyújtásnyira van a jelelő (vagy a jelzést továbbító), akkor kézenfekvő, hogy megütögesse a megszólított vállát. A többségi társadalom szabályaitól eltérően a jelelők között megengedett és formálisnak számít a kar, a felkar vagy a hát megérintése. Ismerősök, egykorúak között a térd vagy a comb megérintése is természetes.

Szintén taktilisan érzékelhetőek azok a figyelemfelkeltő jelzések, amikor a padlón dobbantanak, vagy a megszólított közelében lévő tárgyat ütik (például az asztalt) vagy rúgják meg (például a székét), hogy a rezgéssel hívják fel magukra a figyelmet. Ezekhez hasonló az a siket közösségben sem túl udvariasnak számító jelzés, amikor a másikat egy könnyű tárggyal (például papírgalacsinnal) dobják meg. Egy helyiségben tartózkodó nagyobb társaság figyelmét fényjelzéssel, a világítás fel- és lekapcsolásával szokták kérni. A lámpakapcsolgatás azonban zavaró is lehet. Egy elmélyülten beszélgető társaság vagy kártyaparti résztvevőit bosszanthatja is.

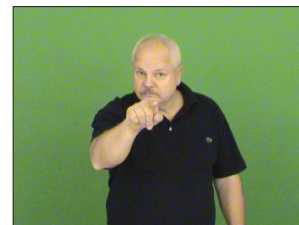
Különösen udvariatlan dolognak számít egy jelnyelvi beszélgetés közben valakit félbeszakítani, akár úgy, hogy a beszélő vagy hallgatója figyelmét kéri közvetlenül, és ezzel elfordítják a tekintetét, akár úgy, hogy hallgatóként közbevág. Ez a jelnyelv szövegtanával magyarázható. A jelelő az első mondatokkal a közlés alanyát, tárgyat és helyszínét jelöli meg, és a további mondatokban már csak a cselekvésről, történésekről beszél, a szereplőkre csak visszautal. Ha valakit félbeszakítanak, nem tudja ott folytatni, ahol abbahagyta, hanem gyakorlatilag a teljes közlést az elejétől meg kell ismételnie, hogy újból kijelölje a közlés alanyát, tárgyat és helyszínét. Így ha egy harmadik személy két beszélgető egyikét szeretné megszólítani, közelebb lépve mindkettőjüknek jelzi szándékát. A megszólított feltartott ujjal jelzi (VÁRJ!), hogy várjon, ahogy a közlés végére érnek, odafordul majd hozzá. Amennyiben többszereplős a beszélgetés, és valaki az éppen elmondottakhoz szeretne kapcsolódni vagy

vitatkozna velük, akkor jelzi, hogy szót kér. Ez mindenki számára látható, így amint a jelelő befejezi a gondolatát, aki jelzett, átveheti majd a szót.

Nem számít figyelmetlenségnek vagy udvariatlanságnak, ha valakinek éppen át kell vágnia két vagy több jelnyelven beszélgető személy között – mert például pont az ajtóban álltak meg beszélgetni –, és gyorsan átmegy közöttük anélkül, hogy valamilyen jelzéssel felhívna magára a figyelmet, vagy megállna közöttük elnézést kérni.

Pertu

TE*

Te!

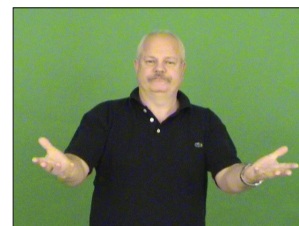
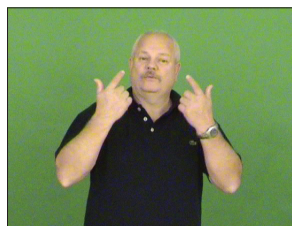
A jelnyelvben nincs magázódás, ezért az udvariasságnak más nyelvi formái használatosak az idősebb vagy tekintélyesebb emberek megszólításakor.⁵⁸

A tegező forma részben a jelnyelv természetéből fakad, hiszen beszélgetőtársát a jelelő rámutatással nevezi meg (az összes számban és személyben is a rámutatás a jellemző, még nem jelenlévő személyeket is elhelyeznek a térben, és azután a térpontra mutatva utalnak az illető személyre), a rámutatás pedig meglehetősen konkrét forma. A tegeződés tekinthető a szűk közösségekben élés és a szolidaritás nyelvi reprezentációjának is. A tiszteletadás jeleként, például idősekkel való beszélgetésben, a jelnyelvet egy kicsit másként használják, pl. lassabban vagy a fiataloktól átvett szleng kifejezéseket mellőzve beszélnek. Általában a tegező SZIA a legelterjedtebb köszönési forma, de az időseknek jellemzően CSÓKOLOM-mal köszönnek.

A jelesített magyarban⁵⁹ létezik a magyarból átvett magázás. Ilyenkor a jelekkel együtt folyamatosan használt artikuláció a magázó formát alkalmazza, és a különböző magázó partikulákat is jelelik (pl. TETSZIK stb.).

Kézről kézre

INFORMÁCIÓ MEGOSZT

Sokaknak továbbadja az információt.

A hírek általában siketek számára nehezen hozzáférhetőek, ezért átadásuk központi kérdés.

A siketek különösen hátrányos helyzetben vannak az információszerzés terén. Nem hallgatják a rádiót, többnyire csak a felírtos tévéműsorokat nézik, nehezen olvassák el a napi sajtót, a szakkönyveket vagy akár az interneten

⁵⁸ Jelnyelvi bemutatkozáskor a bemutatkozók először elbetűzik a nevüket ujjabécé segítségével, és ha van névjelük, azt is megmutatják. A siket közösségben fontos, identitásjelző szerepük van a névjeleknek. A névjel utalhat az illető nevének jelentésére, lehet egy adott keresztnév állandósult jele, vagy az egyén valamelyik külső tulajdonságára vagy egyéb jellemzőjére utaló jel. Névjelet azok a siketek kapnak, akiknek a szülei siketek, siketiskolában nőttek fel, és a siket közösség tagjai, vagy olyan halló személyek, akiket befogadott a közösség. Megszólításra – jelnyelven – soha nem használják a neveket (hiszen elég csak rámutatni a megszólítottra a TE jellel) csak akkor ha megemlítenek valakit, aki nincs jelen, és nem lehet rámutatni.

⁵⁹ A hallássérültek között a magyar jelnyelv mellett megfigyelhető egy másik jelnyelvi forma, az úgynevezett jellel kísért, jelelt vagy jelesített magyar is. Ez a változat a magyar nyelv nyelvtanát követi, de a jeleket használja. A jelesített magyart elsősorban a halló identitású siketek, „eszes” siketek és a nagyothallók használják, illetve gyakran jelelnek így hallókkal a siketek – vagy a halló beszélgetőtárs jelnyelvi kompetenciájának elégtelensége miatt, vagy azért, mert (tévesen) úgy érzik, a tiszta jelnyelv nem elég finom, és nyelvtanilag nem helyes, ezért hallókkal nem szabad használni.

közzétett írott információkat. Sőt, ami talán információszerzés szempontjából a legnagyobb veszteség, hogy a környezetükben, körülöttük, otthon, a munkahelyen, a boltban a sorban vagy útközben a buszon folyó beszélgetésekből sem hallanak fél füllel vagy futólag semmit.

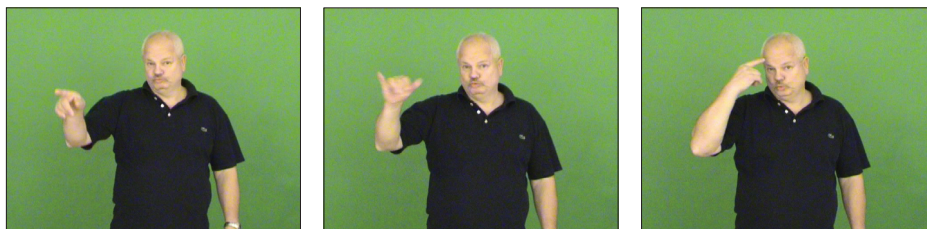
Ezért a közösség bármely tagja által megszerzett információ értéke felbecsülhetetlen, és mivel ezt az illető maga is tudja, kötelességének érzi (talán köteles is) azonnal a lehető legtöbb siketnek továbbadni azt. A siketek egymástól sokkal érthetőbb formában kapnak információt, mint a hallóktól vagy más forrásokból. Az eltérő nyelvhasználat, a beszélők megértése és a hallók türelmetlensége mind hozzájárulhat ahhoz az általános tapasztalathoz, hogy a tőlük származó információ kevésbé megbízható, akár a félreértések, az eltérő fogalomhasználat következtében, akár a szándékos félretájékoztatás miatt.

A siket közösség tagjai az információ megszerzésében erősen egymásra vannak utalva, és támaszkodnak is egymásra. Kérdéseikre jellemzően legelőször a közösségben keresnek választ. Minden információ értékes, hasznos lehet valakinek, ezért bárki bármiről hall, azt adandó alkalommal továbbadja. Ez az egyik magyarázata annak, hogy ha siketek találkoznak, azért tudnak csak sokára és olyan nehezen elköszönni egymástól, mert minden friss információt egyszerre ki kell cserélni, és erre csak élőszóban van lehetőség. A hosszadalmas búcsúzásra jellemző még, hogy a távozóban lévő vissza-visszanéz, mert meg szeretne bizonyosodni arról, hogy a többiek akarnak-e még közölni vele valamit.⁶⁰

Az információ megosztásával járó kötelességhez tartozik, hogy ha siketek között bárki jelnyelven szól bárkihez, tisztában vannak azzal, hogy minden információ, ami „nyílt terepen” cserél gazdát, nyilvános, bárki beletekinthet a beszélgetésbe, ám ez nem okoz törést vagy gátlást a kommunikációban, mivel szűkebbek az intimitás határai. Ha két jelelő mégis négy szemközt szeretne beszélgetni, akkor külön kell találkozniuk, vagy át kell menniük egy másik helyiségbe.

Ezt ő is megerősítheti

Ő IS TUD

Ő a megmondhatója; ő is alátámaszthatja.

Az elmondottak megerősítése végett szokás más siketek ismereteire hivatkozni.

A hírek valóságtartalmát gyakran az dönti el, hogy hányan tudnak az adott információról. A szóban forgó mondanivalót tehát az igazolja, hogy mások is alátámasztják, illetve a beszélgetők maguk is tudnak róla és terjesztik. Minél többen jutottak hozzá ugyanahhoz az információhoz, annál hihetőbb lesz, így a többségre való hivatkozást meggyőzési technikaként is gyakran alkalmazzák. Előfordul, hogy a jelelő adott esetben referenciaként hivatkozik olyan informátorra is, aki éppen tőle értesült az adott hírről. Hasonló, az elmondottak megerősítésére szolgáló fordulat a társalgásban az „ugye?” (IGAZ?) visszakérdezés, melynek alkalmazásakor a beszélgetőpartner-től vagy egy harmadik jelenlevőtől vár megerősítést a jelelő.

Az egymás közötti megerősítés, meggyőzés kudarc esetén gyakori, hogy két siket ember vitáját az egyik úgy zárja le, hogy „megkérdezek egy hallót”. A logikus magyarázat erre a fordulatra az lenne, hogy a siket közösségben nem találtak olyat, aki az adott témában kompetens lenne, ezért külső információforrást kell keresni. Azonban sokszor az a feltevés motiválja őket, hogy a hallók tájékozottabbak, ezért nyilván okosabbak is, tehát igazán csak ők képesek a vitás kérdésben bölcsen dönteni. Akadnak olyanok is, akik azt találják megnyugtatónak, ha a különösen tájékozottnak számító siketektől kérnek tanácsot. Az öntudatos siket emberekre nem feltétlenül jellemző ez a magatartás, hiszen ők nem hallásállapot, hanem a kompetencia alapján döntenek arról, hogy kitől milyen kérdésben várnak választ.

⁶⁰ Erre a szokásra sokszor utalnak a siketek, amikor siketokról van szó, pl.: „Nem lehet őket a szövetségből hazazavarni, még kapuzárás után is az utcai lámpa fényénél beszélgetnek.” vagy „Csak siketekkel ne induljon az ember sehová gyalog, minden lámpánál megállnak beszélgetni.” Illetve egy viccdaptáció is született róla:

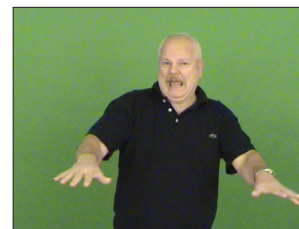
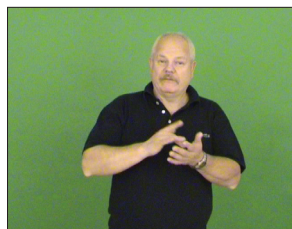
– Mi a különbség a hallók és a siketek között?

–???

– A hallók köszönés nélkül távoznak, a siketek távozás nélkül (el)köszönnének. (személyes közlések alapján)

Pletyka

TÁVIRAT TERJED

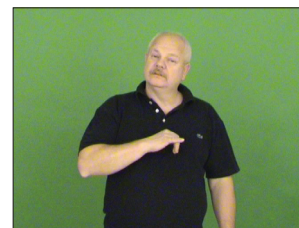
Futótűzként terjed a hír. (Szó szerint: Terjed [mint] a távirat.)

Nemcsak a kiemelt jelentőségű információk terjednek a közösségen belül, hanem a személyes történetek is.

Mint minden szűk és zárt közösségben, a siketek körében is nagyon hamar kitudódnak és gazdát cserélnek az egymásról szóló hírek. Ez természetesen sok konfliktushoz vezet. A siket közösségben különös jelentősége van a tagokról szerzett információk mihamarabbi továbbadásának, hiszen mindenki ismer mindenkit, és közösségi szinten törődnek egymással. A továbbítandó hírekbe belekeverednek a nem ellenőrzött információk, illetve a „kiszínezett” történetek, azaz a pletykák is, melyek terjedése meglepően gyors ahhoz képest, hogy a kommunikáció főként személyes találkozások során valósul meg. A siketek kommunikációja a nyelvből és a csoport szokásaiból adódóan is nagyon direkt, ezért megszokott, hogy pozitív vagy negatív kritikai megjegyzéseiket szemtől szembe közölik egymással.

Nahát!

ÉRDEKES

Ez aztán érdekes!

A társalgás során a visszajelzés állandó elemeként mélyen beépült a siketek jelhasználatába az érdekes kifejezés.

A jelnyelv használatának leggyakoribb közege a beszélgetés, illetve az abba minden lehetséges alkalommal beleszórt történetmondás. A személyes élmények és másoktól átvett történetek elbeszélését választékos előadásmód színesíti. A beszélgetők nemcsak a közösségi élményt, de a jelnyelv szépségét és árnyaltságát, a kezek és az arc felszabadult játékát is élvezik ezekben a társalgási helyzetekben. A nyelvi forma tehát legalább olyan fontos ilyenkor, mint a tartalom – nem véletlen, hogy a közösségben nagy tisztelet övezi és gyakran lelkes nézősereg veszi körül azokat a siketeket, akik különösen szépen és látványosan tudják eljелеlni történeteiket.

A társalgás ilyen esetekben szinte már monologizálásra emlékeztet. Az elbeszélő csaknem folyamatosan jelel, beszélgetőpartnerei nem veszik át a szót, csupán rövid, egyetlen jelből álló megjegyzéseket fűznek hozzá a történethez egy-egy szakasz végén. Ezek a jelek panelszerűen visszatérő elemek⁶¹, melyek nem árulnak el sokat a jelelőnek arról, mit gondol valójában a „hallgatósága”, inkább a társalgás folytonosságát biztosítják. Később a jelelő maga is ilyen visszatérő kifejezéssel⁶² zárja történetét, ezzel jelezve, hogy a másik fél átveheti a szót. Beszédben is előfordulnak hasonló funkciójú panelek, de a használatuk nem kötelező.

Gyakori jellemzője a jelnyelvi elbeszélésnek a szerepváltás, amikor a jelelő narrátorként indít egy történetet, de később perspektívát vált: ahelyett, hogy elmesélné, mit tett valamelyik szereplő, inkább a „bőrébe bújik”, vagyis az ő nevében beszél, és mintha színpadon állna, eljátssza az illető viselkedését és érzelmi reakcióit. Később

⁶¹ Például: ÉRDEKES, VESZÉLYES, VACAK, BORZALMAS, NAHÁT

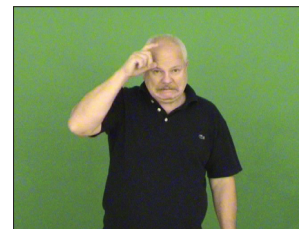
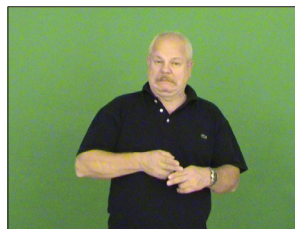
⁶² ENNYI, JÓ VOLT, SZÉP VOLT, EZ, EZ VAN

esetleg visszavált az elbeszélő szerepébe, hogy azután egy másik szereplő bőrébe bújva váltson ismét perspektívát. Ehhez hasonló szerepváltás egyébként a beszélt nyelvekben is megfigyelhető – különösen a mesék előadása során fordul elő, hogy nem csak a szavaival, de a hangja változtatásával és akár mimikáival is visszaadja a beszélő az egyes szereplők habitusát, beszédstílusát.

A társalgások nyelvészeti elemzése azt mutatja, hogy a jelnyelv nemcsak modalitásában, szókincsében és szerkezetében tér el a beszélt nyelvektől, hanem a szövegek felépítése szempontjából is: a jelelt közléseket direkter és tömörebb fogalmazásmód, illetve néha szószaporításnak tűnő vizuális részletgazdagság és konkrétság jellemzi. A jelnyelv művészi használata (elbeszélés, próza, jelnyelvi költemények) során szintén a szereplők, cselekvések, történések és érzelmek minél pontosabb és érzékletesebb képi megjelenítése, valamint a jelelés ritmusának és a jeleket alkotó és összekötő mozdulatok módosítása (felnagyítás, ívelés, a jelek egymásba fonása stb.) szolgálnak főként az előadó eszközeiként.

Mindig erről van szó

BETEG MÁNIÁS

Megőrül érte, folyton csak ezzel foglalkozik.

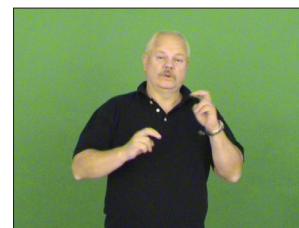
Sokakról elmondható, hogy valamivel kapcsolatban megrögzöttek. Az érdeklődési körüknek különös figyelmet szentelő ismerőseinket olykor kritizáljuk is, már-már beteges vonzalmuk, mániájuk miatt.

A legközkedveltebb társalgási témák között említhető a labdarúgás, a szexualitás és a különböző kedvezmények. A foci jelentőségét az is adja, hogy a sport a siketek körében nemcsak testedzés, hanem a sorstársaikkal való találkozásra is lehetőséget teremt.

Az általában tabutémának számító területek a siket közösségben szinte egyáltalán nem számítanak károsnak, sőt, természetes részei a kommunikációnak.⁶³ Mivel a siketek az élet minden területére vonatkozóan elsődlegesen egymástól szereznek információt, legyen szó gyakorlati, közéleti vagy magánéleti, sőt, akár intim dolgokról, minden tapasztalatról beszélni kell, és ezáltal az közkinccsé válik. Így szerepelhet például a népszerű beszédtemák között – a jelnyelv természetéből adódóan erősen vizuálisan és konkrétan megjelenítve – a szexualitás. Ez talán részben a siket közösségre jellemző direkt kommunikációra vezethető vissza.

Rátesz egy lapáttal

HOZZÁTESZ+++

Mindenki rátesz egy lapáttal.

Igazán élő és élvezetes egy beszélgetés attól lesz, ha mindenki hozzáteheti a magáét, amit a többiek értékelnek, és még tovább fűznek. Ez leginkább a kötetlen, valóságtól akár egészen elrugaszkodó tréfálkozásokban valósítható meg.

⁶³ A siketek vizuális beállítódásából adódóan a siket közösségben nem számít udvariatlanságnak, ha valakinek a külsejét, megjelenését nem csak pozitívan méltatják, hiszen ami látható, azt kár is szépíteni. Például két régi ismerős, ha hosszú ideje nem találkozik, helyénvaló módon üdvözlheti egymást azzal, hogy: „De rég nem láttalak! Hű de meghíztál!”. Bár a siket folklórra jellemzőek a testi funkciókkal kapcsolatos viccek és viccelődések (evés, evéssel járó hangok, ürítés, gázok távozása, nemiség), náluk is tabutéma és udvariatlanság a testszagokra való utalás, különösen személyes megjegyzésként. (személyes közlés alapján)

A szórakoztatásra szánt történetek néha vicces helyzetek, melyek szereplői gyakran siketek. A siketokról szóló anekdoták, mesék arról szólnak, hogy az egyszeri siket hogyan oldott meg jól vagy rosszul egy-egy tipikus élethelyzetet, de az is előfordul, hogy sikerei okán példaképként emelnek ki egy létező személyt. Ezek a történetek nemcsak a hallókkal való kommunikáció mindenki által megélt konfliktusait, de a jó és rossz stratégiákat is bemutatják. Az ismert történetek, filmek vagy rajzfilmek – gyakran siket szereplőkkel való – újramesélésekor a hangsúly az elbeszélés minél érzékletesebb, vizuálisabb előadásán van. A hallgatóság gyakran alternatív kimeneteket talál ki a történethez, vagy más módon „teszt rá egy lapáttal”, s ez akár az abszurditásig elmehet.

Az improvizatív tréfák mellett léteznek klasszikus siket viccek is. A viccekből szintén a siket közösség jellegzetes karaktereit, jellemző élethelyzeteit, nehézségeit ismerhetjük meg, emellett a siket és halló emberek közötti különbségeket láthatjuk felnagyítva.

A siketokról szóló anekdotákhoz hasonlóan a viccekben is gyakori, hogy – a valóságtól nagyon is eltérő módon – a siket szereplő leleményessége éppen a halló emberek kiszámíthatóságán alapszik, és a helyzet megoldása egyben nekik okoz bosszúságot, vagy belőlük úz tréfát. Ezek a történetek azért fontosak, mert oldják a bemutatott alaphelyzet vagy a hallókkal való mindennapos érintkezés keltette feszültséget, a viccelődők a valóságban soha meg nem tapasztalható elégtételt vehetnek.

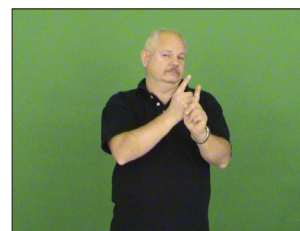
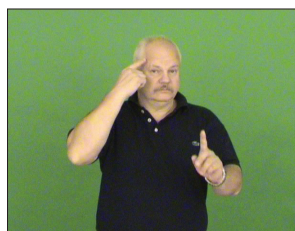
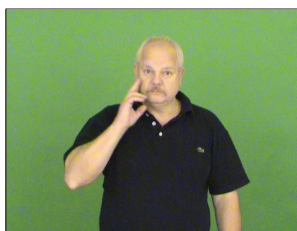
A siket viccek és anekdoták a siket folklór⁶⁴ részét képezik. A siket vicceknek nemcsak a formájára jellemző a vizualitás, tartalmukban is a siketek vizuális beállítódását és gondolkodásmódját tükrözik. Tekinthetők egy-egy kulturális elem summázatának is, mivel a kultúrára jellemző vonásokat tömörítik karikírozott formában. Ez az oka annak, hogy a siket viccek gyakran lefordíthatatlanok vagy a hallók számára nehezen érthetőek, esetleg nem is találják őket humorosnak. Ugyanúgy, ahogy a hallók szójátékai, viccei is sokszor érthetetlenek a siketek számára és lefordíthatatlanok jelnyelvre.

Kérdések

1. Említsen példákat az információ megosztásának különböző módjaira, és vesse össze ezeket!
2. Gyűjtsön példát az alábbiakra:
 - a) kommunikációs szabályok,
 - b) kommunikációs során visszajelzésre szolgáló jelek, gesztusok, mimika,
 - c) siketek körében népszerű vicc vagy anekdota!
3. Próbálja ki a siketek körében használatos megszólítási módokat hallókkal, és összegezze reakcióikat!
4. Amennyiben tud jelelni, figyelje meg, hogyan jelelnek siket fiatalok idősekkel, illetve maguk között! Gyűjtsön konkrét példákat a különbségekre!

7. IDENTITÁS

SIKET IDENTITÁS

Siket identitás.

Annak megállapítása, hogy ki számít siketnek, az orvosi szempont alapján egyértelmű.

Kulturális értelemben azonban egyidejűleg több, nehezen osztályozható jelenséget kell figyelembe venni, nem utolsósorban pedig azt, hogy az illető minek tartja magát.

A siket fa

A favágók kimennek dolgozni, mindenki beáll a maga helyére. Egyikük kivág egy fát, tapsol egyet, a fa kidől. Kivág a másik is egy fát, tapsol egyet, az is kidől. Kivág a harmadik is egy fát tapsol egyet, semmi. Kétszer-háromszor is tapsol, de a fa meg se moccan. Mi ez? – kérdezi. Hívja az orvost. Jön az orvos, megvizsgálja a fát, és megállapítja, hogy siket. Mit van mit tenni, hívják a jelnyelvi tolmácsot. A tolmács lejeleli a fának, hogy legyen kedves kidőlni. A fa erre kidől. (II/7 mottó)

⁶⁴ A folklór a közösség által létrehozott szellemi vagy tárgyi produktum, mely nem írott formában, hanem szójhagyomány útján – siket kultúra esetében jelnyelven – terjed, emiatt folyamatosan változik, vagyis nem állandó. Tartalmában tükrözi a közösség értékrendszerét, világképét. Formailag ide sorolhatók például a mesék, énekek, valamint a tánc. Siket folklór alatt elsősorban vicceket, anekdotákat tartunk számon, bár más jelnyelvekben (például az amerikai vagy a brit jelnyelvben) szerepelnek jelnyelven írott versek, jelnyelvi dalok is. (A jelnyelvi költészetéről magyarul bővebben: Padden, Carol & Tom Humphries: Hangok egy kultúrából, Siketek Amerikában. Fogyatékosok Esélye Közalapítvány, 2003.)

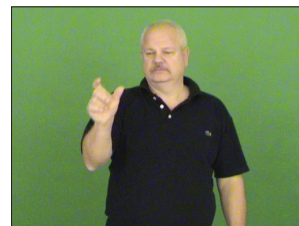
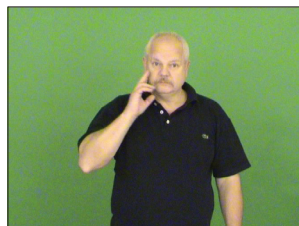
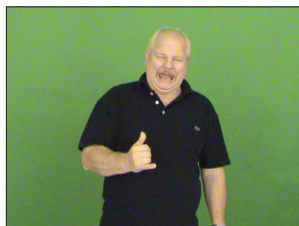
A siket emberek egyéni és közösségi identitása, ahogy a Csak kulturáltan című fejezetben már szó esett róla, fokozatosan alakul ki, az őket érő élmények sorozatában. A család, az iskolai és baráti közösségek és az egyéni kapcsolatok, a jó és rossz tapasztalatok nyomot hagynak személyiségükön, csakúgy, mint bárki más esetében. A magányos, kommunikációjukban korlátozott gyermekek bizonytalanságát és magányosságát a befogadó nyelvi közösség kompenzálja, és a siket kultúra által közvetített értékek abban erősítik meg, hogy siketként is értékes, önmagát megvalósító felnőtt lehet.

A siket közösség felnőttek számára is menedék, és megerősítés, a frusztráló mindennapi helyzetekkel szemben, ahol az őket körülvevő halló környezetben folyamatosan szembesülnek azzal, hogy egyszerű helyzetekben nem értik a hozzájuk szólókat, és hiába tanultak beszélni, őket sem értik meg. Az oktatás és nyelvi hátrányaik miatt korlátozott továbbtanulási lehetőségeik, a megszerzett szakmájuk adta lehetőségek szintén kihatnak életminőségükre és az őket fogyatékosnak tekintő halló társadalomban nem számíthatnak rá, hogy egyenlőként, és sikeres emberként ismerik el őket.

Az identitás kialakulását általában a gyökerek határozzák meg. Nemcsak azoknak lehet azonban siket identitása, akiknek siketek a felmenői. Az identitást formálja a nyelv, a szokások, a viselkedésminták és az értékrend, azaz a kultúra elemei. Emellett hat rá a gondolkodásmód, illetve az, hogy kikkel tart az ember kapcsolatot, nemcsak abban a tekintetben, hogy siketekkel vagy hallókkal, hanem a siketek csoportján belül kivel, illetve milyen szerepet vállal a közösségben. Az iskola és később a siket közösség hatására általában a halló szülőktől származókban is kialakul a siket identitás, míg az integráltan tanulók esetében ennek nagyon kicsi a valószínűsége, hiszen a környezettől függ, hogy milyen azonosságtudata lesz az embernek. Egyrészt belső vívódások eredménye, másrészt a közösség befogadása szükséges ahhoz, hogy a hovatartozás érzése megszilárduljon. A siket emberben – különösen akkor, ha jól kommunikál a halló társadalommal – felmerülhet a kérdés, hogy melyik világot válassza. A dilemma, hogy a magához hasonló szűkebb környezetéhez igazodjon, vagy a többség által képviselt – ám tőle idegen – mintát kövesse-e, akár még felnőttkorban is fennállhat.

Vérbeli siket

TISZTA SIKET SZEMÉLY

Teljesen siket.

A siket közösség azt tekinti igazán siketnek, aki amellett, hogy nem hall, a jelnyelvet használja. Különösen fontos szerepet játszhatnak a siket családban született siketek, akikből gyakran a siket kultúra előjárói lesznek.

Azok esetében, akik siket családból származnak, többnyire egyszerre beszélhetünk genetikai és kulturális öröklésről. Akiknek már a szülei is siketek, az otthoni környezetben az anyatejjel szívják magukba a jelnyelvet és a siket kultúrát, míg a halló családban nevelkedők – első generációs siketek – számára az iskola lesz mindkettő elsajátításának elsődleges helyszíne. A siket családból jövő gyerekek előnye behozhatatlan, hiszen egyrészt több irányból (család, szülők társasága és környezete, iskola), másrészt intenzívebben kapnak mintákat a siket kultúrából. A család számukra erősebb kötelék a siket közösséghez, mint az iskolai kortárscsoport, ezért tekinthetjük a siket kultúra átadása szempontjából is fontosabbnak a szerepét. Úgy tűnik, hogy a siket közösség társadalmi hierarchiájának a generációs elv fontos szervezője.

Szüleim siketek, apai ágon a nagyszüleim is siketek, anyai ágon pedig halló nagyszüleim vannak. A három generáció mindegyike más stílust, más világot képvisel, én a fiatalságot. A szüleim viszont kommunista korszakot éltek át, a nagypapám pedig az első világháborút, előtte és utána ugyanaz maradt. A történeteiket tovább szoktam adni a barátaimnak. Nem is egyszer kérdezték meg, hogy mi ez a jel, vagy azt, hogy honnan van annyi érdekes történetem. Mondom nekik, hogy ezeket otthon mesélik nekem. Van egy szobám, ahol írogatni, dolgozni szoktam, miközben az apukám tévét néz, vagy tesz-vesz. Ha írogatás közben eszembe jut valami, akkor meg szoktam kérdezni, hogy is történt ez vagy az. Sok érdekeset meséltek, ezeket megjegyeztem, sőt, az iskolában el is szoktam mesélni. (II/7.1 idézet)

Az identitásra vonatkozó jelnyelvi kifejezések világosan mutatják, hogy pusztán a hallásállapot nem tesz valakit siketté. A TISZTA SIKET kifejezést többnyire olyan jelelő siketekre használják, akik nem hallanak semmit, míg az IGAZI SIKET arra vonatkozik, aki nemcsak siket és jelel, de „úgy is viselkedik, mint egy siket”.

Olyan siket, aki halló családban nőtt fel, siketek közé járt iskolába, mégsem „siket”. Nem ismeri igazán a siketek világát. Nem tudja elképzelni, hogy az életét úgy élje reggeltől estig, mint egy „igazi siket”, mert hallók között nőtt fel, így természetes számára, hogy a környezetében hanggal beszéljen. A mamája is akkor figyel rá, ha odaszól neki: „mama”. De nekem nem ez a természetes; én igazi siket vagyok, ha szólni akarok, akkor az asztalra csapkodok, vagy valamit odadobok, hogy figyeljenek rám. Szerintem azzal, hogy így viselkedek, inkább vagyok siket, mint ők. (II/7.2 idézet)

A többgenerációs siket emberek a siket kultúra őrzői, ők biztosítják a folytonosságot, és rajtuk múlik a kultúra közvetítése is. Ők nem kívülről kerülnek be, nem később lesznek tagjai a siket közösségnek, hanem természetes módon, örökségüként hozzák otthonról a jelnyelvet, a szokásokat, a viselkedéskultúrát, a világhoz való viszonyulást.

A három különböző generáció más és más jeleket használ. Nagypapám, nagymamám kicsit másképpen jelelnek, mint a szüleim, és a barátaim megint másképpen. A barátaim néha meg szoktak találni engem azzal, hogy hogyan is kell jelelni a nevémet. A régi névjeletem (NAGY-FÜLŰ) lecserélték a régi NYUGATI jelre. Mert a nagypapámtól átvettem ezt a régi jelet, és azt használtam. Rákérdeztek, hogy mit is jelent ez a jel, mondom nekik, hogy hát az a Nyugati pu. Azóta ez a névjelem. Ugyanúgy is másképp jelelnek pl.: Szeged, Budapest, párt vagy kommunista. A kultúrát így kaptam tőlük. Ha siket gyereke leszek, biztosan továbbadom. Mikor kicsi voltam, a papám mindig mondott „esti mesét”, de nem gyerekmesét, hanem az életét mesélte el, régi történeteket arról, hogy mi volt a siket szövetségben, focicsapatokról, ismerőseiről és ismeretlenekről. Azt is mindig nézem, ahogy a papa és a mama beszélget. Otthon mindig elmesélem, hogy mi volt a szövetségben. Ilyenkor a szüleim hozzátesszik, hogy ugye emlékszel erre meg arra az illetőre, meg hogy ki kivel szűrte össze a levelet. Én meg csak figyelek. Érdekes történeteket hallok tőlük. (II/7.3 idézet)

Hogy jártam-e halló fiúval? Komolyan nem, de volt egy érdekes eset. Az iskola mellett, ahová jártam – mert kiskoromban siketiskolába jártam, aztán 4.-től integráltan tanultam –, szóval az általános iskolám mellett, ahová hallókkal jártam, az utca túloldalán volt egy szakközépiskola, ahová rengeteg fiú járt, fiús szakmákat tanítottak, műszaki tárgyakat, műszerészeket stb., sokféle képzés volt. Nálunk felújítás volt, nem volt elég terem, emiatt átjártunk abba az iskolába. Nálunk a 25 tanulóból 6 fiú volt, a többi lány, mi lányok örültünk ám, hogy mehetünk a sok fiú közé. Ez egy ilyen régi iskolaépület volt, és az üvegen át mindig láttuk, ahogy jöttek-mentek, öltöztek. Volt egy fiú, akinek megtetszettem, ráadásul együtt is jártunk a busszal az iskolába reggel és hazafelé este – bejárom voltam –, és a fiú is ugyanazzal a busszal járt. Egyszer csak odajött hozzám, rémesen zavarban voltam, hogy hogyan fogjuk megérteni egymást. Ő viszont nagyon barátságos és türelmes volt. Gyerekszereltem lett belőle. Nem voltunk sülve-főve együtt, csak időnként találkoztunk, aztán elmúlt. Ő megnősült, más városba is költözött. Azóta is időnként SMS-ezünk, nem ilyen hogy vagy, mi újság szinten, csak nagyritkán, mondjuk minden tíz évben egyszer, szinte nevetséges is, mindegy. Na szóval, amíg a siketiskolába jártam, minden jól ment, a tanárok folyton azt mondták, hogy milyen jól beszélek, és hogy milyen eszes vagyok, én meg odáig voltam. A hallók között volt ugyan gond a kommunikációval, amit rendre leküzdöttem, aztán kamasz lettem, és azt se tudtam, hova tartozom. Fülmögötti hallókészüléket kaptam, addig dobozos volt, ami nagyon ciki volt, ezzel az újjal meg valamennyire még telefonálni is tudtam, egyre jobban ment. Úgy éreztem, a hallókhoz tartozom, aztán halló iskolába is kerültem, na most már száz százalék, hogy halló leszek – gondoltam. Ha szóltak hozzám, vagy ha telefonálni kellett, az jól ment, nagyon élveztem, aztán valahogy az se ment rendesen, elbizonytalanodtam, hogy hová is tartozom, és ez nagyon zavart. Később aztán, a gyerekszülés után, eldöntöttem, hogy siket vagyok. Igen, tudok beszélni és írni is, de elfogadtam, hogy siket vagyok. Ettől fogva nem volt gond, azelőtt nagyon szenvedtem ettől, hogy hová is tartozom. Azóta megnyugodtam, siket vagyok, de a hallókkal is jó a kapcsolat, és így megy ez. (II/7.4 idézet)

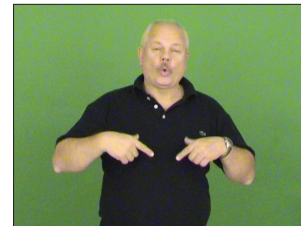
Az ipari iskola alatt két évig egy halló lánnyal jártam. Akkoriban még nekem is halló identitásom volt, mert nagyon jól beszéltem. Két év után aztán szétmentünk a lánnyal, én meg eltűnődtem, hogy honnan szerezzek új barátnőt. Arra gondoltam, a szövetségben van egy csomó lány, így nem is kell a halló lányhoz meg a beszélő társasághoz alkalmazkodnom egyedüli siketként. El is mentem próbálkozni a szövetségbe, kialakult a baráti köröm, elkezdtem rendszeresen járni, jól éreztem magam. Akkor határoztam el magam, akkor kezdett kialakulni a siket identitásom. ... [Addig úgy gondoltam, hogy] persze kell, hogy legyen siket társaság, akikkel együtt lehet lenni, másrészt meg szépen, kulturáltan kell beszélni, mint ahogy a hallók, legalábbis amennyire lehet. Később, majd el is mondom, mielőtt oktató lettem, ha a feleségemmel beszélgettünk, és mondjuk a metróban bohóckodott, és időtlenül jelelt, mindig neheztelve rászóltam, hogy viselkedjen rendesen. Addig-addig piszkáltam ezzel, míg megváltozott. Aztán amikor oktató lettem, rájöttem, hogy nem jól van ez így, hát én siket vagyok, erős identitásom kell, hogy legyen. „Ez vagyok én”. És későn jöttem rá, hogy elszúrtam, amikor mindig kijavítottam a feleségemet, hogy szépen, kulturáltan kell jelelni, mert magam is bizonytalan voltam legbelül, hogy hogyan helyes. Aztán rájöttem, és bocsánatot kértem a feleségemtől, hogy ne haragudjon. Neki is fontos a siket identitás. Ő meg nagyothalló, és emiatt még inkább bizonytalan az identitása. Én szúrtam el. Most már mindegy. [...]

Most, hogy kérdezed, mikor jöttem rá, hogy más vagyok, mint a többiek, a hallók, egyértelmű a válasz: amikor óvodába jártam. Mi, gyerekek jeleltünk, a hallók meg beszéltek. Emiatt voltak mások. Ekkor még csak észrevettem, persze nem ekkor erősödött meg bennem a tudat, hogy más vagyok. (II/7.5 idézet)

Először nem voltam öntudatos siket, a családban senki nem tudott jelelni. (II/7.6 idézet)

De jó neked!

JÓL-ÉL

Irigylésre méltó a helyzete, neki aztán jól megy.

Mindenkinek más elképzelése van arról, hogy mitől válik igazán jóvá valakinek az élete. A racionális megközelítésektől az abszurditásig büszkén vagy éppen irigykedve tudjuk hangoztatni, kinek miért megy jól a sora.

A hallók és siketek közötti különbségek felsorolásakor a siketek általában elsők között említik a hallás hiányát, illetve meglétét és az ebből adódó eltérő kommunikációt.

A nem hallás a siketek számára természetes. Azok, akik kezdettől fogva siketek, vagy kiskorukban veszítették el a hallásukat, nem tudják, hogy mit veszítettek. Ugyanakkor tanulnak a hangokról, és tudják, hogy a többség hall, ezért időnként próbálják megérteni, hogy ez mit jelent. A hiányérzetet azonban a legtöbb siket esetében nem a hallás kiesése okozza, hanem egyrészt az, hogy emiatt az információhoz sem jutnak hozzá másrészt tudják, hogy ez mások számára fontos, és ők valamit kihagynak, ami hasznos, értékes és érdekes is lenne.

A siket embereknek, bár igyekeznek megérteni, nincsenek pontos elképzeléseik a hangok természetéről, beleértve a hangerőt, a hangok terjedésének mértékét és a saját beszédhangjuk minőségét. Akaratlanul keltenek olyan hangokat, amelyek másokat zavarhatnak, mert megfélekednek róla, hogy a tevékenység hanggal jár. Ilyen például a csoszogás vagy a hangos evés.

Nem az információ-, hanem az élményszerzés szempontjából fontos a zene, amelyet néhányan hiányolni szoktak. A hallás hiánya itt inkább az életmódra van hatással, az önállóságban nem korlátozza a siket embert.

Azok, akik később veszítik el a hallásukat, többségükben elfogadják a hiányt, és együtt élnek a helyzettel, sőt, megtalálják a pozitív oldalát: például nem zavarják őket a zajok, és a trágár vagy ostoba beszédet sem hallják. A hallás jellegéből fakadóan a hangok kizárhatatlanok, és érzékelésük folyamatos, a siketség így lehet előnyös (nem zavarja meg az ember nyugalma), máskor azonban pont emiatt nem juthatnak a külvilágról elegendő információhoz.

Éppen ezért a siket ember a többi érzékszervére hagyatkozik, a vizuális megfigyelőképesség erősebb lesz, így gyakran a hallók számára meglepően gyorsan reagálnak mögöttük történő eseményekre. Ha például valaki a hátuk mögül jön, a légmozgásból, akár a függöny rebbenéséből vagy az árnyékok mozgásából ugyanolyan hamar észreveszik, mintha hallanák.

Előfordulhat olyan szituáció, ahol a jelnyelv a kommunikációban objektíve előnyösebb, mint a hangos beszéd. Nagyobb távolságból vagy ablakon keresztül is kényelmesen lehet beszélgetni, és mivel többnyire senki sem érti, még magánbeszélgetéseket is lehet folytatni az utcán. Ez védeltséget is jelent, nemcsak elszigeteltséget. Természetesen minél több halló sajátítja el a jelnyelvet, annál inkább elveszíti „titkos nyelv” jellegét. A siketek megint kiszolgáltatottabbak lesznek, „védtelenné” válnak, mert míg a hallók megértik őket, addig ők továbbra sem értik a hallókat. Ezért van az, hogy a jelnyelvet is használó, kétnyelvű környezetben elvárják a hallóktól is, hogy mindig jelnyelven beszéljenek. Siketek között a jelezni tudó halló viselkedését akkor tekintik etikusnak, ha nem figyelmi ki azt a társalgást, amelynek nem résztvevője, vagy jelzi a beszélgetőknek, hogy érti a jelezést.

[A hallókra] nem haragszom. Nem vagyok haragtartó. Egy dolog miatt irigykedem rájuk: hogy hallanak, én meg siket vagyok. Ők hallják pl. a zenét, tudnak telefonálni, a filmekben tudják, hogy mit mondanak a szereplők. Minden információ a rendelkezésükre áll. Én is hozzájutok végeredményben, de később. Tehát a hallókra azért, mert hallók, nem haragszom, csak a hallást irigylem tőlük. Na, de az a [halló] fiú, akiről már meséltem, hogy tetszettünk egymásnak, az ő szülei, azok nagyon bunkón viselkedtek. Nagyon nagy törést okoztak nekem. Amikor megismerkedtünk, ő teljesen elfogadott engem, én is őt. Amikor el akart vinni a szüleihez, előre szólt nekik, hogy be akar mutatni egy lányt, aki siket. A szülei meg azt mondták, hogy szó se lehet róla, és teljesen elzárkóztak. A fiú nem is értette. A szülők orvosok voltak, az anyukája talán inkább tanár – mit érdekel ez engem, már elfelejtettem –, az apukája biztos belgyógyász. A fiú is fogorvos lett. Szóval eltiltottak minket egymástól. Rémes volt, de hát gyerekek voltunk, ha eltiltották tőlem, hát nem mehettem hozzájuk. De mikor megnőttem, másként gondoltam, micsoda bunkóság ez! Szóval erre a két hallóra haragszom. De ők kivételek, a többiekkel nincs bajom, csak a hallást irigylem tőlük. (II/7.7 idézet)

Ott van a tévé, és mellette még egy tévé, értem, ha mind a kettő szól. A hallóknak nem lenne jó, mert mind a kettő beszél, és akkor nem értik. A siketeknek viszont jó, mondjuk, az egyiken is van felirat, a másikon is, vagy a másikon nincs, mindegy, felváltva nézem őket. De megválogatom ám, hogy mit, csak a jó filmeket, nem butaságot! (II/7.8 idézet)

[Hallónak lenni] jobb lenne. Nekik több lehetőségük van. Minden az övék: televízió, telefonálni tudnak, tánc, zene, munkalehetőség... (II/7.9 idézet)

Én siket vagyok, nekem rosszabb [mint a hallóknak], például nem hallom a zenét, ez az egyik. A másik, hogy szájról olvasok, nem értek meg mindent, és egyszerre csak egy dologra tudok figyelni. A hallók meg meghallanak ezt is, azt is, könnyebben kommunikálnak, jönnek-mennek. Könnyebben jutnak az információhoz, mint én. Én siket vagyok, elfogadom ezt az életet. Most, hogy elkezdődött a tolmácsszolgáltatás, azóta igazán szuper, de nem régóta van így, csak 2001 óta. Emiatt hálás vagyok. Előtte egy nagy nulla volt. (II/7.10 idézet)

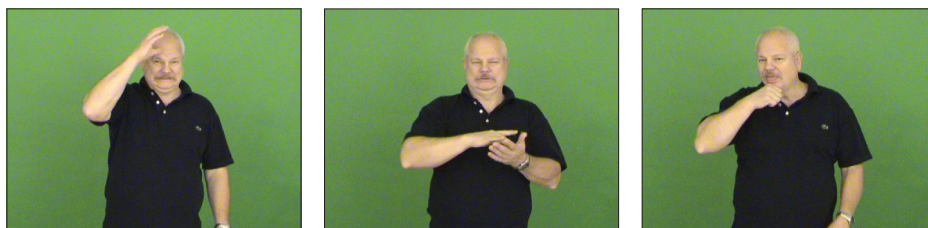
A politikáról is kellene [beszélni a siketeknek], mert Magyarországon van öt-hat párt, ezek folyton egymással vitatkoznak. (II/7.11 idézet)

A hallóknak mindig jön az információ, mindent meghallanak, tele is van a fejük vele. Emiatt sokszor idegeskednek, azt se tudják hol áll a fejük. Siketek nem hallanak, nem tudnak semmit a világról, csak szép nyugodtan dolgoznak, elvannak a családjuk dolgaival. Így sokkal nyugodtabban tudnak koncentrálni, arra, ami nekik fontos. Hallók már többször mondták nekem, hogy jó is, hogy nem hallasz semmit, így nem is tudsz semmiről. Igazuk is van, nem hallok semmi rosszat, hála Istennek. (II/7.12 idézet)

A hallók egy egészséges környezetet alkotnak, ők másképp gondolkodnak, nem gondolnak a betegekre. Lehet, hogy rosszul gondolom, de a lényeg, hogy a hallók gondtalanul élnek. És ha egyszer megbetegszene, akkor végük van. Mi a fogyatékosok tudunk küzdeni, a hallók ezzel nem törődnek. Ha egy halló találkozik egy sikettel, akkor leblokkol, nem tudja, hogy mit mondjon, mit tegyen egy sikettel. Nekem van fogalmam arról, hogy létezik vak, mozgáskorlátozott, halló és a többi, de szerintem a hallók mindig gyámkodni akarnak a siketek felett. Nem tudom, hogy magyarázzam ezt... (II/7.13 idézet)

Rétegződés

ESZES, KÖZÉP, KISEGÍTŐ

A tájékozottak, az átlagosak és az alulképzettek (szó szerint az ostobák)
Az összes társadalomban van rétegződés, miért éppen a siketek körében ne lenne?

A siket közösség a társadalomhoz hasonlóan tagolt, bár az egyéni státusz vagy a siket közösségen belüli csoportok meglehetősen kevésbé tudatos. A rétegződésben, az egyén közösségbeli státuszában a vagyoni helyzet, a társadalmi osztály vagy réteg kevésbé meghatározó. A tagolódásban szerepet játszik az iskolai végzettség, de még inkább a megszerzett nyelvi kompetencia, legyen szó a magyar nyelvtudásról – amely a tájékozottság és az önérvényesítés szempontjából fontos – vagy a jelnyelvről, melynek kifinomult használata kiemelheti az egyént és példaképpé teheti a közösségben. Ezen kívül fontos szempont még a közösség életében vállalt szerep, és a közösségi tevékenységek. Ez főleg az érdekvédelemben, a szervezeti tisztségekben, a közösségi programok szervezésében, és a jelnyelv területén végzett munkát foglalja magában.

Ezek alapján alapvetően három csoportot különböztetnek meg a siket közösség tagjai.

ELIT megjelöléssel illetik a jó értelmi képességű, széleskörűen tájékozott, a jelnyelvet kimagaslóan használó, vagy az átlagosnál magasabb iskolai végzettségű siket embereket. Az elit réteg a közösség életében aktív – szervező, koordináló, sokszor vezető – szerepet tölt be. Ennek a csoportnak a tagjai jellemzően funkciót vállalva tevékenykednek a siketek szervezeteiben, és hivatkozási alapot jelentenek a többiek számára és a kultúra átadásában is meghatározó a szerepük. Bő a szókincsük, és jól kommunikálnak a halló világgal, ők képviselik a hallók felé a siket kultúrát, a többség számára is értelmezhető formában.

A legszélesebb, „középső” csoportot (KÖZÉP) azok a siketek alkotják, akikre a leginkább jellemzőek a siket közösség tagjairól, vagy a siket kultúra kapcsán leírtak. Ők az „átlagos siketek” (IGAZI SIKET). Nekik problémát jelent a halló világgal való kommunikáció, a siketek társaságát kedvelik, és a legnagyobb számban ők vesznek részt a közösség programjain. Kapcsolataik a közösséghez kötik őket, kapcsolataikban mobilisak a három réteg

között, és aktuális érdeklődésüknek megfelelően tudnak barátokat választani mindhárom csoportból. Általában nekik nem jelent alternatívát a hallók társasága. Az elittel ellentétben, e csoport tagjainak nem választás kérdése, hogy hová tartozzanak, egyértelmű a kötődésük, és ez nem jelent számukra belső konfliktust.

A harmadik (KISEGÍTŐ)⁶⁵ csoportba a nyelviileg korlátozottabb, ezért nehezebben tanuló, aluliskolázott, kevésbé tájékozott emberek tartoznak. Erre a csoportra leginkább a sajátos nyelvhasználat jellemző, ők a jelnyelvnek egy a verbális nyelvi hatásoktól szinte teljesen mentes változatát beszélik, amelynek fogalomkészlete inkább a konkrét dolgokra korlátozódik. A nyelvhasználathoz kapcsolódóan az érdeklődési körük is jóval szűkebb, mint a másik két csoport tagjainak. Elsősorban a középső réteggel tartanak kapcsolatot, tájékozottság híján nehezen is követnék az ELIT csoportban folyó beszélgetéseket. Ők is aktívan részt vesznek a közösség életében, azonban gyakran külön csoportot alkotnak.

A három réteg kapcsolatai eltérően alakulhatnak. Az ELIT tagja nyithat a halló világ felé, és szívesen szórakozik együtt a középső csoporttal. A KISEGÍTŐ csoport, a legkevésbé rugalmas. Az ELIT-tel nagyon ritkán, a középső csoporttal inkább csak szervezett keretek között találkozik, ezért főként a hasonló háttérű és kommunikációjú siket emberek alkotják társasági körét.

Nem tudom, hogy a siket kultúrához tartozik-e az is, hogy a siketek tanultsága, kompetenciája alacsonyabb a hallókénál. Ezen próbálok segíteni. Tanítani kell őket, fejleszteni; elérni azt, hogy a halló társadalom vegye észre, hogy a siketek nem hülyék, buták. Persze mindig látom, hogy a hallók közül páran kigúnyolják a siketeket, de hogy ők így viselkednek, az más kérdés. Ebben is nevelni kell őket, jelnyelvi tudásukat fejleszteni; tanítani őket, akár olvasni is stb.

A siketek nagyon sokfélék, vannak nehéz felfogásúak, olyanok, akik nem szeretnek tanulni, olyanok, akik vizuálisan hamar megértik a dolgokat, de a magyar nem nagyon megy nekik. Szóval nagyon sokfélék, van, aki akar tanulni, van, aki nem akar. Szóval sokfélék. Egy ciki dolog van – bár ma már valamicskét javult a helyzet –, ha az utcán a hallók meglátják, hogy siketek beszélgetnek, rögtön arra gondolnak, hogy ezek a siketek milyen ostobák, nem tudnak beszélni, ezért jelelnek. Mindig kigúnyolják őket. Ez nekem nagyon fáj. Én mindig mondom a siketeknek, hogy olvasni kell, a tévében a feliratos műsorokat nézni, meg tanulni. Szívesen el is magyarázom nekik, hogy melyik szó mit jelent. Ez nekik is jólesik. Biztatom őket, mert szeretném, hogy fejlődjenek. Sokan erre azt felelik, hogy jó, olvasnak ők, de nem értik, hogy mi mit jelent, semmit se értenek az egészből. Meg azt mis mondják, hogy nincs idejük. Megértem őket. Azt mondják, ez van, én ilyen vagyok, tessék a hallóknak engem így elfogadni. Igazuk van, megértem őket. De akkor is azt szeretném, hogy ők is olyan tájékozottak legyenek, mint a hallók. Ez persze nem lehetséges, tudom, de akkor is jó lenne. (II/7.14 idézet)

A régi egri vezetőség nagyon gyenge volt, majd jött az új vezetőség, amely már nyolc éve nem csinált semmit, így elsorvadt a közösségi élet. Elkezdtek elszivárogni a tagok a szövetségből, és magánlakásokban kezdtek el találkozgatni. Nekem ez nem nagyon tetszett, mert sokszor, ha otthon dolgozom, akkor nincs időm arra, hogy felcsöngessenek hozzám, és csak úgy beszélgessünk. Fél évvel ezelőtt volt egy vezetőségi választás nálunk. Én is jelentkeztem vezetőségi tagnak. Mivel még soha életemben nem csináltam ilyet, gondoltam kipróbálom most. A választáskor a tagok elkezdtek egy négy évre szóló tervet elkészíteni, amire én azt kértem, hogy tegyék félre. Felszólaltam, és elmondtam, ami fájt nekem belül; megkérdezvén, hogy az utolsó nyolc év alatt volt-e nyitvatartás, amire a tagok nemmel válaszoltak. Aztán megkérdeztem, hogy összejövetel volt-e, amire ugyanaz a válasz érkezett. Mondtam, hogy szeretném, ha a siketek újra rendszeresen összejönnének, és erős vezetőséget alkotnánk, amely megbeszéli a programokat. Akkor még nem volt kialakult koncepcióm, de kértem, ha van bizodalomuk, válasszanak meg engem. Ekkor nagy ováció mellett beválasztottak. (II/7.15 idézet)

Azzal a céllal kezdtem el jelnyelvet oktatni, az volt az álomom, hogy az egész világon mindenki jól jeleljen. Ez az álomom, ezért tanítok. A jelelést kell tanítani, meg azt, hogy nem a hangos beszéd, hanem a szájról olvasás az alap. Ezt tanulják tőlem, és így megy előre a dolog. Így kell tanítani. Meg szeretem is csinálni. Így jobb, ha jelelek. Javítani, csiszolgatni kell a tanulókat. Nekem az is fontos, hogy ki tanít, mert van a siketek középrétege, és van az elit. Ne az elit tanítson, hanem mi, a középréteg tagjai. Mondok egy példát, a siketek sose mondanák, hogy elromlott a tévé a ROMLIK szóval, hanem azt mondanák, hogy a tévé rossz. Én így is tanítom. A hallók először megdöbbennek, aztán tisztában lesznek a dologgal, a lényeg, hogy úgy jeleljenek, ahogy általában a siketek, azt a jelelést kell követni, és én azt tanítom. (II/7.16 idézet)

A sportklubba felkértek titkárnak. Nem tudok túl jól fogalmazni, de jók voltak a társadalmi kapcsolataim. Így azt aki jól tudott fogalmazni, mindig megkértem, hogy segítsen nekem. (II/7.17 idézet)

Okosként (ESZES) határozzák meg azokat a siketeket, akik lehetnek az ELIT vagy a középső csoport tagjai is, de kiemelkedően tájékozottak, képesek bonyolult ügyeket önállóan megoldani, azaz nem szorulnak külső segítségre és erős az érdekérvényesítő képességük.

⁶⁵ A kifejezés etimológiailag is összefügg a már pejoratív jelentésű, korábban a gyógypedagógia területén használatos kifejezéssel (később enyhén értelmi fogyatékos, ma tanulásban akadályozott), miszerint a speciális siketosztályokba járó, tanulásban akadályozott gyerekekre vonatkoztatott jel használatát kiterjesztették általában az aluliskolázott és -tájékozott, rosszul beszélő és jelelő rétegre. A rétegmegjelölésen túl a kifejezés a köznyelvi „hülye” szóval egyenértékű.

Voltak nagyothalló barátaim is, meg halló is, az M-né. Az nagyon jól tudott jelezni, mert a nővére siket, és siket emberhez ment feleségül. A férje, az M., az nagyon okos ember volt. Teljesen siket, siketen is született. De nagyon okos ember volt. Egyszer ügyvédhez menünk ketten a [nővérem] válópere ügyében. Ő úgy ír, mint egy értelmiségi, a nővérem nem annyira erős ebben. Beszél az ügyvéddel, de nem értették. Az ügyvéd azért nem értette, mert a hangja rossz volt. Mondom, a hangja rossz, de nagyon okos ember. Na, végül fogott egy papírt, és leírta, amit mondani akart. Az ügyvéd nézi a papírt, kikerekedik a szeme, teljesen ledöbben. Azt mondja, siket, és mégis ilyen okos ember. Mondom neki, igen, ő nagyon okos, okosabb, mint én. Nekem jobb a hangom, de ő az okosabb. Na, akkor aztán csodálkozott az ügyvéd, de utána szépen, türelmesen meghallgatta és beszélt vele. Szép lassan, mert mondta, hogy lassan beszéljen, mert akkor megérti. Mert azt hiszik, hogy a siketek, hogy minden siket buta. De nem, van okos ember is. [Ez az ügyvéd] teljesen meg volt lepve. Jól emlékszem. M. sokat segített nekem, és nem fogadta el a pénzt, mondta, hogy szegény vagyok. Hát ez igaz is volt. Most már nem, nem vagyok gazdag, se szegény, jól élek. (II/7.18 idézet)

Egerben laktam a családommal. Feleségem unokatestvére V.T., akivel nagyon jó kapcsolatban vagyok. Jól artikuláló, jól informált ember, akitől sokat tanultam. Ő mindenbe mélyen beleássa magát, nagyon okos ember. Nagy szükségem van rá. Nagyon szerteágazó az érdeklődése. És ha valamilyen információhoz hozzájutott – mint például ha az önkormányzattól hall valami hírt –, akkor rögtön szól nekem. Neki köszönhetek sok mindent. (II/7.19 idézet)

Kérdések

1. Nézze meg, illetve olvassa el a következő idézeteket! Gondolja át, hogy melyik véleményhez áll közelebb az álláspontja, és fejtse ki, hogy miért!

Hogy mi a legnagyobb különbség [hallók és siketek között]? Az egyik hall, a másik nem hall. Igen, a hallás. Más? Hát, más különbség... Sok olyan siket van, aki nem ért valamit, a hallók között is van olyan, aki nem érti a dolgokat. Nagy különbség nincs. (II/7.20 idézet)

Nincs nagy különbség [hallók és siketek között]. Az egyik beszél, a másik jelez, ebben kicsit mások, de más különbség nem nagyon van. Az a baj, hogy én a hallókat nem ismerem valami mélyen, mindig siketekkel vagyok, hallókkal csak ritkán. (II/7.21 idézet)

A siket kultúra véleményem szerint a következő: elsősorban ami kézzel fogható, az ragadja meg a figyelmet. Maga a viselkedési forma szembeütő. Például ami a hallóknak feltűnik, vagy megütközést kelt – ezt úgy nevezném, hogy kulturális súrlódás –, ezek a szembeütő dolgok mutatják meg leginkább a kultúrát. Például ami nagyon más a viselkedésünkben, az az, ahogyan megszólítjuk egymást, átlépve az intim zóna határait, „otthonosan kezelve” az intim zónát, hozzáérünk egymás combjához, de ez nem szexuális jelzés, csak figyelemfelhívás. A hallók úgy érezhetik, hogy ez már szexuális értékű [holott erről szó sincs]. A lámpakapcsolgatás, az természetes, és a feliratozás is. Ami még fontos, úgy látom, hogy a siket világból szembeütő még, hogy vannak az értelmes siketek, de a siketeknek kb. nyolcvan százaléka más, de mégis megtalálják a helyüket. Ez annak köszönhető, hogy erős az összetartozás. Persze vannak konfliktusok, de kommunikációs szempontból nagy az eltérés a hallóktól, és kevés az információ, ezért ha valaki megtud valamit, azonnal továbbadja a többieknek, és ebből fakad az összetartozás. Emellett felbukkannak a siketek között az úgynevezett túlélési stratégiák is. A valós világunk ilyen. (II/7.22 idézet)

2. Az idézet és a fejezet korábbi idézetei alapján hogyan befolyásolja az iskola és a szülő a gyermek identitásának alakulását?

Inkább nagyothalló akartam lenni, mert beszélni akartam. Mert amikor kicsi voltam, az audiogramom szerint nagyothalló voltam, de mivel siketek a szüleim, a siketiskolába küldtek. Én ezt kicsit bántam, azt gondoltam, jobb lett volna a nagyothallóknál, mert akkor többet beszéltem volna. Most már úgyis mindegy. (II/7.23 idézet)

3. Ki és mivel tudja esetleg megelőzni egy ilyen súlyos válság kialakulását?

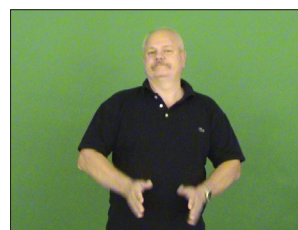
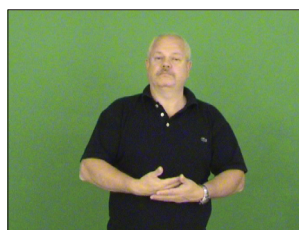
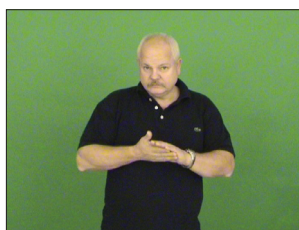
Az életem legrosszabb szakasza olyan hatodik osztályban, 13-14 éves koromban volt. Kamasz voltam, vagy legalábbis a kamaszkor felé tartottam. Mert körülbelül 13-14 éves koromig nem tudtam, hogy ki vagyok, hogy siket vagy halló vagyok, egyszerűen nem tudtam. Arról, hogy ki vagyok én valójában, anyám nem mondott egy árva szót se. A tanárok szintúgy nem. Úgy gondoltam, hogy az anyám halló, vele beszélünk, az iskolában szájról olvasás van, így tanítanak, de hogy ki is vagyok én, azzal senki sem foglalkozott. Akkor tudtam meg, hogy ki vagyok én, hogy siket vagyok. Kérdeztem anyámat, hogy miért nem hallok, és elmondta, hogy agyhártyagyulladásom volt, betegség és a többi, hogy így lettem siket. És azt is, hogy sose lesz jobb hallásom, és soha nem is leszek halló, akkor döbbsentem rá, és se apám, se az iskola erről nem tájékoztattott, s ettől teljesen kikészültem, összedőltem bennem valami. Lelkileg összeomlottam. Az iskolában egyáltalán nem tanultam, csak ültem. Ha a tanár kérdezett valamit, csak dacosan megvontam a vállamat, hogy nem tudom. A tanárok nem értették, hogy mi történt velem, mi ez a nagy változás. Sorra kaptam az egyeseket, de ez sem érdekelt. Jöttek az egyesek, én meg egyre feszültebb lettem, haragudtam mindenkire, hogy miért nem beszélt nekem senki a siketiségemről. Egyszerűen mindenkire haragudtam. Az

egyesek meg csak sorjázta, de ez engem nem hatott meg. Az osztályfőnököm kérdezgette, hogy mi van velem, hogy anyukám vagy a szüleim bántalmaztak-e, vagy valami más baj van? Mondtam, hogy semmi ilyesmiről nincs szó, minden rendben van, nagyon aranyosak otthon. Az okot pedig, hogy miért lettem ilyen, hogy miért jönnek sorban az egyesek, azt nem mondom meg. De hát ezt nem lehet, hát ennyi egyes, hát te is tudod, legalább valamit mondjál már, hogy miért, akkor megértem, mondta. Én meg nagy makacsul, hogy nem. Jött az év vége, mindenki várta, hogy megbukom. Hát akkor bukjam meg, gondoltam. Kinyitom a bizonyítványt, csupa négyes. Ezt nem hiszem el, gondoltam. És akkor visszajött az életkedvem. (II/7.24 idézet)

4. Veszteség-e a hangok hiánya? Hogyan, hányféleképp élik ezt meg, és hogyan magyarázzák a siketek az interjúrészeket alapján?
5. Hogyan egyeztethető össze a siketek közötti szolidaritás azzal, hogy a siket közösség rétegződéséből adódóan egymással sokszor alig érintkező csoportokra oszlik?

8. SAJÁT CSALÁD

HÁZASSÁG, BABA SZÜL

Összeházasodnak, majd gyerekeik születik.

Ezeknek az egyszerű dolgoknak (párválasztás, családalapítás) is megvan a maguk rendje a siket közösségben.

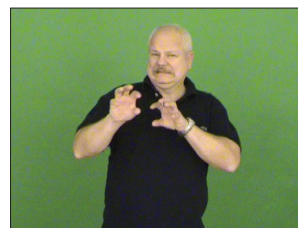
King Kong udvarol

Az emberek a tengerparton pihennek, egyszer csak feltűnik King Kong. Jön a hatalmas termetével döngő léptekkel. Mindenki fejvesztve menekül, csak egy siket lány marad a parton, nyugodtan napozik. Érti, hogy valami elárnyékolja a napot. Felnéz, hogy mi az, és megrémül. King Kong észreveszi a szép lányt, óvatosan a tenyerébe veszi, és azt mondja neki: Szeretnék feleségül venni. A lány mutat a fülére, és rázza a fejét, hogy ő siket, ezért nem hallja. King Kong erre jelelni kezdi, hogy el akar lak venni feleségül, de jeleivel szétlapítja a lányt, és undorodva megtörli a tenyerét.

(II/8 mottó)

Hát én immár kit válasszak?

RÁHAJT

Ráhajt.

A siketek direktsége megnyilvánul az udvarlásban is, legyen bár szó siket, avagy halló partnerről.

A beszámolók is megerősítik, hogy a siketek jellemzően egymás körében keresnek társat maguknak, igen ritka, hogy halló társat választanak. Egyértelmű, hogy a kapcsolatok szempontjából a kommunikáció gördülékenysége, az azonos szemlélet és kultúra kulcsfontosságú. Ahogyan a siketek tartanak a nyelvi és kulturális különbségektől egy kapcsolatban, ugyanúgy a hallók is ritkán motiváltak abban, hogy hosszú távon alkalmazkodjanak egy siket partnerhez. Többen beszámoltak arról, hogy próbáltak kapcsolatot teremteni hallóval is, de elutasították őket, és az elutasítást általában a siketiséggel magyarázták. A futó kapcsolatok terén mindkét részből nagyobb nyitottság tapasztalható, mivel ez nem igényel nagyfokú vagy hosszú távú alkalmazkodást egyik fél részéről sem.

Például volt olyan csinos halló nő, akivel szerettem volna beszélni, megismerkedni. De mivel siket vagyok, finoman lerázott. Akkor csalódtam, mert tetszett a nő. Halló volt, igen. 17-18 éves koromban volt ez. (II/8.1 idézet)

[Hallóval] úgy igazán együtt sose jártam, csak „egészségügyi szempontú” kapcsolatom volt halló lánnyal, vagyis csak lefeküdtünk. A szexhez nem kell kommunikálni. Ha jó volt, leírtam neki. (II/8.2 idézet)

Többen is eljátszanak a gondolattal, hogy halló társuk lesz, de gyakran még azelőtt elvetik az ötletet, hogy a valóságban kipróbálnák, mivel már akkor ellenérvek sokasága merül, amikor végiggondolják a lehetséges helyzeteket. A legtöbben úgy érzik, nemcsak nehezen kerülnének szoros kapcsolatba egy hallóval, arra is kicsi az esély, hogy a kapcsolat tényleg működjön. Számukra is jobb, ha siket emberrel kötik össze életüket, hiszen a családtervezés szempontjából elengedhetetlen a jó kommunikáció, a kulturális azonosság pedig előny.

Rájöttem, hogy kell a siket társaság, mert nem lehetek mindig csak hallókkal. A jövőre nézve már elképzelhetetlennek tartottam, hogy hallókkal legyek jóban. Amikor siket társaságom lett, sokan kérdezték, hogy halló férjet akarok-e, mások meg azt, hogy siket férjet szeretnék-e. De nem tudtam válaszolni. Aztán sokat gondolkodtam rajta, és rájöttem, hogy halló férjem sose lesz, és még most is ez az álláspontom. Sokan kérdezik, hogy miért ne lehetne halló férjem, amire azt válaszolom, hogy talán, de hogy tartós kapcsolat lehetne belőle, azt nem hiszem. (II/8.3 idézet)

Emlékszem, anyukám egyszer megkérdezte tőlem, hogy jó-e nekem siketként. Ezt kérdezte, én meg tudtam, hogy mit akar hallani, és mondtam, hogy á, nem, jobb lenne hallónak lenni, de legbelül igazából mindegy volt. Aztán újra meg újra megkérdezte. Egyszer aztán elhatároztam, hogy megmondom, mit gondolok. Azt mondtam neki, hogy jó nekem siketen, jelelek, minek lennék én halló. Döbbenet erősködött, hogy de hát nem jó siketnek lenni. Én meg határozottan kijelentettem, hogy dehogynem jó, nincs semmi problémám. Sehogy se értette, de aztán beletörődött. „De azért majd jobb lenne, ha halló feleséged lenne, ugye?” – kérdezte. „Dehogyis – mondtam –, siket feleségem lesz, a hallóval hogyan kommunikálnék? A siket meg olyan, mint én, majd jelelünk. Sok siket házasodott össze hallóval, és mind elváltak” – mondtam. Akkor aztán megértette, és abbahagyta a kérdezősködést. (II/8.4 idézet)

A vegyes (halló-siket) házasságokban a halló felek általában már korábban megismerték a siketeket, például tolmácsok, tanárok vagy a Sinosz munkatársai. De a kapcsolat révén biztosan bevonódnak a siket közösség életébe. Az a siket, aki halló társat választ, nem szakad el, és a halló társát is befogadja a közösség.

A családom halló, de nagyon fontosnak tartom a siket társaságot is. Figyelek a halló feleségemre és gyermekeimre, mert nem szeretném őket elhanyagolni. De a feleségem mindig mondogatja, hogy nyugodtan menjek el siket társaságba. Nem várja el, hogy kizárólag a családdal foglalkozzam. Őt is érdekli a jelnyelv és a siket társaság, ezért megértő, és nem tilt el a siket társaságtól. (II/8.5 idézet)

Eddig vártam, hogy legyen alkalom [a feleségem] halló társaságával találkozni, de még nem volt, valahogy nem volt alkalom. Ő azonban már beépült az én baráti körömbé. Amikor először került siketekkel közös társaságba – a barátaim már tudták, hogy halló a párom –, nem mellőzték, beszélgettek vele stb. Úgy látja, hogy más a siket, és más a halló társaság, de szívesen becsatlakozott. (II/8.6 idézet)

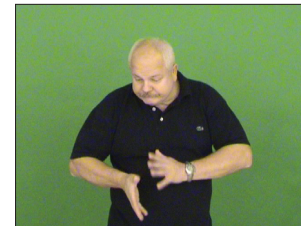
Mindegy [hogy a barátnőm siket vagy halló], a lényeg, hogy jó legyen hozzám. (II/8.7 idézet)

Szintén dilemmát jelent, hogy vajon egy nagyothalló tud-e megfelelő társ lenni egy siket ember számára. A nagyothallók esetében ez nem csak a párválasztásnál kérdés, számukra állandó probléma lehet a hovatartozás. Bár a hallók közé könnyebben beilleszkednek, mint a siketek, és sokan szeretnének is azonosulni a halló többséggel, a nagyothallók is folyamatosan szembesülnek kommunikációs problémákkal és megértési nehézségekkel. Számukra sem kevésbé frusztrálóak a halló környezetben eltöltött mindennapok, azonban ők sokkal motiváltabbak az alkalmazkodásban. Ezért a legtöbb nagyothalló elkülönül a siketektől, inkább a hallókkal szeretne kapcsolatot tartani, és a nagyothallócsoportokat is elsősorban a hallással, beilleszkedéssel kapcsolatos problémák közös megvitatása hívta életre, nem a közös kultúra. Ugyanakkor a siket közösségben, a siketekhez hasonlóan, megfelelő jelnyelvtudással a nagyothallók is könnyen érvényesülhetnek, és élvezhetik a gördülékeny kommunikációt. Ezért jó páran tartanak fenn kapcsolatot siketekkel és azonosulnak a kulturális értékekkel. Azok a nagyothallók, akiknek siket a párjuk, így is részeseivé válhatnak a siket kultúrának.

Volt egy élettársam, aki nagyothalló volt, aki megkövetelte, hogy beszédemmel kommunikáljanak velem. Én ezt elutasítottam, és csak jeleltem hozzá, ezt ő kénytelen volt elfogadni. Később belátta, hogy jó dolog a jelelés, és ma már ő is siketnek érzi magát. (II/8.8 idézet)

Jeleljk a gyerekemmel?

JELEL-lefelé

Jelel a gyerekkel.

Siket szülőknél gyakran okoz dilemmát, hogyan kommunikáljanak gyermekükkel: kézenfekvőnek tűnik a jelnyelv, de fontos a beszéd is.

A saját család és a gyermeknevelés, a családon belüli kommunikáció fontos kérdés az egyén kulturális identitása szempontjából is. A siket szülők és siket gyermekeik esetében természetes, hogy egymással jelnyelven érintkezzenek. A távolabbi, vagy a jelnyelvet nem ismerő rokonokkal (a felnőtt siket szülei, testvérei például) valamennyien beszélnek. A beszéd jelentőségét – bár nem érzik saját kifejezőmódjuknak – a siket emberek sem vitatják.

A családomban persze mindenki siket, erős nálunk a jelezés, ez az első számú kommunikációs mód. Csak egy kivétel van, a nagymamám, anyukám anyukája, aki halló. Amikor kicsi voltam, teljesen odavolt értem, mivel sokáig azt gondoltam, az volt az álomom, hogy halló leszek, ezt meséltem már. A nagymama tanítgatott beszélni, játék vagy iskola után rohantam a nagymamához, aki az ölébe ültetett, és beszélt hozzám. Nem jeleltünk, magyarul tanított, beszélni és olvasni, ez nagyon megerősödött bennem, és idővel már magam is egy csomót olvastam. Nagyon odavoltam az olvasásért. Ennek köszönhetem, hogy jó a magyartudásom. Hiszen az emberek mind hallók, legalábbis a többségük, közöttük élünk, fontos, hogy tudjunk magyarul, hogy tudjunk beszélni. (II/8.9 idézet)

A halló vagy nagyothalló házastársak általában jelnyelven, vagy jellel kísért magyar nyelven kommunikálnak siket társukkal. A siket vagy vegyes párok, ha gyermekük halló⁶⁶, a kétnyelvű családokhoz hasonlóan, sokféle kommunikációs stratégia közül választhatnak. Általában nagyobb hangsúlyt kap a beszéd, és felmerül a kérdés, hogy a halló gyermekkel milyen mértékben használják a siket szülők a jelnyelvet. Alapvetően a szülő hozzáállása és természetes nyelvhasználata határozza meg a gyermek jelnyelvhez való viszonyát, illetve arról alkotott véleményét. Előfordul, hogy a siket szülők úgy döntenek, beszélnek gyermekükkel, ilyenkor a gyerekek csak akkor tudják ellesni a jelnyelvet, amikor szülei más siket felnőttekkel beszélgetnek.

Megmondom őszintén, nemrég megnéztem filmet, és szinte sírva fakadok az emléken, amikor a gyerek 25 évvel ezelőtt próbált artikulálva beszélni velem. Most meg 24 éves és érthetetlenül motyog, mikor beszél hozzám. Többször rászólok, hogy nem értem, amit mond, de továbbra is motyog. Erre nagyon ideges vagyok. Meg is mutattam a lányomnak, hogy régen milyen szépen próbált artikulálni, amire a lányom nem tudott semmit sem mondani. (II/8.10 idézet)

Nagyon fiatalon megnősültem, aztán megszülettek a gyerekeim; kevés tapasztalatom volt. Senki se mondta, hogyan kell a halló gyerekekkel kommunikálni. Siket társaságban sokat jeleltem, így a hangom leromlott. Amikor megszületett a nagyobbik halló gyermekem, elkezdtem beszélni hozzá, de másokkal közben jeleltem. Szóval nem tanítottam a gyerekeimet jelelni, de a nagyobbik spontán megtanulta. Amikor a szüleimhez vittük a gyerekeket, ők jeleltek vele. Akkor már elég jól tudott jelelni, azóta már hol hang nélkül beszélek, hol jelelek neki. A kisebbik gyerek nem vette a fáradságot, mindig a nővérét kérdezte, hogy mit mondtam. Később ő is megtanulta a jelnyelvet. Így nőttek fel mindketten, érzékük van hozzá, hogy megértsek bárki is jelel. (II/8.11 idézet)

Gyerekeimmel többféleképpen kommunikálunk. Alapvetően jelelünk, de ha valamelyikük nem akar figyelni éppen, akkor hangosan szólok neki, így kénytelen odafigyelni rám. De volt olyan is, hogy jeleltem, és az egyikük behunyta a szemét. Ekkor kénytelen voltam hanggal leszedni, mire ő kinevetett. Szóval vissza tudnak élni a helyzettel, de elsődlegesen jelelve kommunikálunk, amit mindketten jól értenek. Fontos, hogy mind a kettő jól megtanuljon jelelni, mert ez az alapja a mély, szemé-

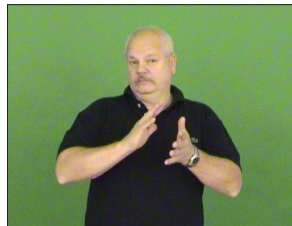
⁶⁶ Az Egyesült Államokban és nyugat-európai országokban hagyományosan a CODA (Children of Deaf Adults) mozaikszót alkalmazzák a siket szülőtől származó halló gyerekekre és felnőttekre, akikből gyakran lesznek tolmácsok – közvetítők a halló és a siket társadalom között. A csoport akkor kapott saját nevet, amikor felismerték, hogy a siket szülők gyermekei általában hasonló problémákkal szembesülnek gyermekkorukban és felnőtt életükben, és ezek tudatosítására, illetve megvitatására saját csoportokat hoztak létre. Magyarországon „csak” a siket szülők gyermekei elnevezést használják, de a nyelvelsajátításban, az identitás kialakulásában és a szülő-gyermek kapcsolatban adódó problémáik itt is felismerték.

lyes kapcsolatnak. Bár nekik egyszerűbb beszélni, én szándékosan úgy teszek, mintha nem érteném, azért hogy ne kényelmesedjenek el, és ne csak beszéljenek, hanem jeleljenek is. Így fejlődik a jelnyelvi kommunikációjuk. (II/8.12 idézet)

[A] gyerek gondolkodása más, ő még nincs befolyásolva. Ahogyan kommunikálnak vele, azt veszi természetesnek. Én például mindig jelelek, sose beszélek a gyerekeimmel, hangot ugyan néha adok a jeleléshez, de csak annyit, amennyi nálam természetes. Sohasem beszélek a gyerekekkel, mindig csak jelelek. A két lányom fejében az szilárdult meg, hogy apu mindig jelel hozzánk, sose beszél, így kommunikálunk. A feleségem hol így, hol úgy kommunikál, neki kényelmes a beszéd is. Ha én nem vagyok otthon, csak ők hárman, akkor beszélhetnek nyugodtan. Ha én is otthon vagyok, akkor megkövetelem, hogy jeleljünk. Hiszen úgyis tud jelelni mindenki. (II/8.13 idézet)

A jelelés ciki

JELEL SZÉGYENLI

Szégyelli a jelelést.

A siket családban felnövő halló gyerekek többnyire elsajátítják a jelnyelvet, ha nem is minden helyzetben használják szívesen.

A családban jelelő halló gyermekek gyakran kényelmetlen helyzetbe kerülnek, amikor halló közösségbe (bölcsődébe, óvodába) kerülve esetleg nem beszélnek még olyan jól, mint kortársaik, vagy jelnyelven is megpróbálnak kommunikálni. Egyrészt senki nem érti őket, másrészt előfordul, hogy a pedagógusok lenézik a jelnyelvet, rászólnak a gyerekekre, hogy „ne mutogasson”. A halló közösségbe kerülve a beszéd elsajátítása válik az elsődleges feladattá, és a gyermek hamar felismeri, hogy a többség ezen a nyelven beszél. A többi gyerek is csúfolhatja, vagy rosszul eshet neki, hogy az utcán, szüleivel beszélgetve megbámulják, megjegyzéseket tesznek rá. A siket felnőttekre is igaz lehet, hogy bizonyos szituációkban nem szívesen hívják fel magukra a figyelmet a jeleléssel, vagy teszik ki magukat inzultusnak. Így a gyermekben könnyen ambivalens érzések alakulhatnak ki a jelnyelvvvel kapcsolatban. Ha a szülők, vagy a jelnyelvet értékelő környezet nem segít ennek feloldásában, előfordul, hogy teljesen felhagy a jelnyelv használatával, vagy csak akkor jelel, amikor erre rákényszerül.

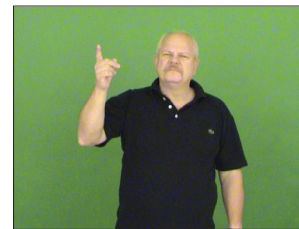
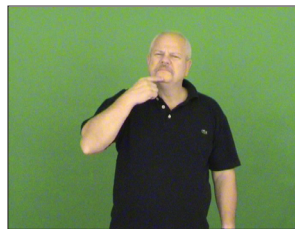
Mielőtt megszülettem volna az első halló gyermekemet, már megfogalmazódott bennem, hogy jelelni fogok vele. Már egészen kicsi kora óta csak jelelgettem hozzá, ő aranyosan próbált válaszolni, mint például ivás, evés, az, ez stb. Így ment ez, de az anyukám nagyon aggódott, hogy így nem fog megtanulni beszélni. Azzal nyugtattam meg, hogy bár az első nyelve lesz a jelnyelv, amikor óvodába kerül, úgyis automatikusan beszélni fog. Ezt nem akarta elhinni. Az első lányom egyéves koráig csak jelelt, aztán anyukám gyakran elvitte magához, mert azt akarta, hogy beszéljen. Egyéves korára megtanult beszélni, és mikor visszajött hozzám, már csak beszélt, én meg nem érttem. Egy idő után aztán, ha hozzám szólt, akkor jelelt, ha a nagymamájához, akkor beszélt. A második lányom pedig két éves koráig nem beszélt, csak jelelt. Nagyon aranyosan próbált jelelni. Akkor még idegesebb volt az anyám, és azt mondogatta, hogy sosem fog megtanulni beszélni ez a gyerek. De ráhagytam, és mikor az óvodába került a lányom, rögtön elkezdett beszélni, amitől anyukám is megnyugodott. A beszéde egy picit hibás, lusta odafigyelni a beszédére, de annyi baj legyen, a lényeg az, hogy én is meg mások is értjük, és kész! Anyukám próbálta javíttatni a helytelen kiejtését, például az r és s hangokat. Aztán amikor halló iskolába kerültek, akkor már kevesebbet jeleltek, és egyre inkább beszéltek. Nem is kényszerítettem őket a jelelésre. A nagyobbik lányomnak, amikor 12 éves volt, mondtam, hogy nagyon szeretném, ha jelelnénk, de ő azt válaszolta, hogy ugyan már, tudsz te beszélni. Erre nem tudtam mit mondani. Ezután, ha beszélt hozzám, csak a vállamat vonogattam, hogy nem értem, amit mond, de erre ő úgy reagált, hogy „ne játszd meg magad, érted te a beszédet”.

Vittem őket a siket sportklubba, ahol nagyon sok siket volt. Egyszer csak azt láttam, hogy a lányom simán jelelget valakivel. Bennem meg felment a pumpa, amiért velem nem akart otthon jelelni. De azért persze jó volt nézni, ahogy a többi siket jelelt. Mikor hazaértünk, kérdőre vontam, hogy mi volt ez a jelenet a sportklubban. Azt válaszolta, hogy az a siket egyáltalán nem tudott beszélni, ezért jelelt hozzá. Na, erre mondtam, hogy én sem tudok egyáltalán beszélni. Azóta csak jelelünk. Most már megértette az egészet, de akkor még kis szemtelen gyerek volt. (II/8.14 idézet)

Amikor a fiam kicsi volt, tanítottam jelelni, ő akart jelelni. Mikor óvodába ment, szégyenlős volt, a többiek csúfolták. Ahogy nagyobb lett, már nem akart jelelni. Amikor én jelelek, azt érti, de ő maga nem jelel. Ez van. (II/8.15 idézet)

Mit mondott?

MOND++ Ő

Mit mondott?

Ha mindig ő foglalja össze, hogy a hallók a szülők körül mikor mit mondanak, könnyen válik a család egyetlen halló tagjából „tolmács”, akkor is, ha még csak óvodás.

A siket szülők halló gyermekei számára természetes helyzet az, hogy közvetítenek a siket és halló rokonok, családtagok között. Gyakori az is, hogy a családon kívül, más hétköznapi helyzetekben is ők közvetítenek, amikor szülei a szomszédokkal, tanárokkal beszélnek, vagy vásárolni mennek. A gyermekek számára a tolmácsolás lehet természetes helyzet és akár élvezhetik is, hogy feladatot kapnak és képesek azt ellátni. Amíg a siket szülőknek nem volt lehetőségük saját ügyeik intézéséhez tolmácsok vagy felnőtt közvetítők segítségét igénybe venni, gyakori volt az is, hogy gyermekeiknek kellett tolmácsolniuk olyan helyzetekben is, amelyek számukra túl bonyolultak voltak, vagy nem is tartoztak volna rájuk. Például a szülei hivatalos ügyeinek intézésekor, a szülői értekezleten, vagy az orvosnál. A gyermekeikre támaszkodó szülők akaratlanul is bevonták gyermekeiket olyan döntésekbe, melyek a felnőttek, a szülők hatáskörébe tartoznak anélkül, hogy erre a gyermek fel lett volna készülve, vagy érett lett volna rá. Ez ellentmond a családi szerepek természetes rendjének, hiszen éppen a gyermeknek van szüksége segítségre és támogatásra. A közvetítő szerep megfosztja a gyereket saját szerepétől, hamisan azt az illúziót kelti benne, hogy kompetensebb, okosabb szüleinél és a családi hierarchiát a feje tetejére állítja. A gyermek elveszítheti a szülei iránti tiszteletet, a szülő pedig éppen saját gyermekének szolgáltatja ki saját önállóságát.

Akkor [amikor még kicsi volt] nem jutott eszembe. Most már a fiamtól megkövetelem [hogy jeleljen], és akkor elmondja [miről van szó]. Nem úgy beszél, mint egy tolmács, meghallgatja, utána röviden adja tovább. Sejttem, mit mondanak, mert tudom, hogy miről van szó. Ha már ilyen vagyok, így kell elfogadni. (II/8.16 idézet)

Egyszer baráti társasággal megbeszéltük, hogy elmegyünk együtt kirándulni. Mindenkinnek volt családja, és együtt, családostul elmentünk. Vonattal utaztunk, négyórás volt az út, hát út közben beszélgettünk a családról, gyereknevelésről meg ilyesmiről, hiszen mindenki családós, mindenkinek vannak tapasztalatai. Beszélgettünk, beszélgettünk – érdekes, de mindenkinek halló gyerekei voltak, egy siket gyerek se volt a társaságban, pedig minden szülő siket volt –, egyszer valaki bedobja a következő témát: nem mindig van kéznél tolmács, és emiatt bizonyos helyzetekben szenved az ember [a halló gyerek meg tud tolmácsolni ilyenkor], pl. a boltban. Hű mondom, ez nem jó, te a gyerekeddel tolmácsoltatsz magadnak? Ezt nem szabad! Sőt, tilos, mert hiszen a gyereknek fel kell néznie a papájára és a mamájára, ha pedig ő tolmácsol nekik, megfordul a helyzet, a gyerek kerekedik felül. A papa buta, nem tud beszélni, a gyereken zavar lesz, amit nem tud feldolgozni. Mondom neki ezeket, ő meg megdöbben, hogy erre nem is gondolt, csak arra, hogy a gyerek halló, kész szerencse, hogy tud beszélni. (II/8.17 idézet)

Kérdések

1. Miben támasztja alá és miben mond ellent az alábbi idézet a korábban, a siketek párválasztásával kapcsolatban mondottaknak?

Családom, férjem nincs, barátom van. Siket, persze, hogy siket. Volt halló is, jól megvoltunk együtt, de otthagytam. Járnai elég jó volt vele, meg is értette, amit mondok, és olyan se volt, hogy én ne értettem volna őt, ment a beszélgetés. Mégis azt mondtam neki, hogy nem akarok vele járni, mert azt mondta, hogy nagyon szeret engem, de a hátam mögött butának nevezett, ezt pedig nem viselem el. Sikettel járni a legjobb, akkor nyugalom van. (II/8.18 idézet)

2. A Jeleljek a gyerekekkel című alfejezetben szereplő idézeteket újra átgondolva, miben különbözik az alábbi idézetben megfogalmazott vélemény az eddigiektől?

Hogy hogyan nevelem a gyerekeimet? Ugyanúgy, mint bárki más, csak egy a különbség: jelelek velük, mert a kapcsolat a gyerekekkel nagyon fontos. Megvan a kapcsolat, jelelünk, nevetgélünk, bármit meg tudunk beszélni. Így nőttek fel a gyere-

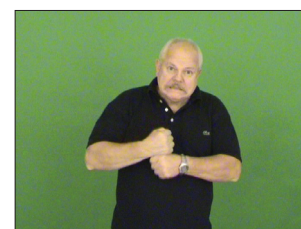
keim, hogy megvolt közöttünk a kapcsolat. A fegyelmezés, meg ahogy elmagyaráztam a dolgokat, az ugyanúgy működött, mint bármelyik hallónál. (II/8.19 idézet)

3. Milyen konfliktusokat eredményezhetnek a kétnyelvű családokban az eltérő kommunikációs képességek?
 - a) Milyen példákkal szolgáltak a szülő-gyermek közötti konfliktusokra az interjúrészekben ebben az alfejezetben, illetve a „A család” című alfejezetben?
 - b) Mennyire hasonlítanak a halló szülő és a siket gyermek, illetve a siket szülő és a halló gyermek közötti konfliktusok?
4. Milyen helyzetekben fordulhat elő, hogy a siket vagy a halló jelelő számára kényelmetlen a jelnyelvhasználat, illetve mikor büszke rá?
5. Olvassa át az utolsó alfejezetben található idézeteket, és érveljen a két ellentétes álláspont (jeleljek a gyerekemmel, vagy ne jeleljek?) mellett és ellenében!

mm

9. A MUNKA VILÁGA

MUNKA

Lelkesen dolgozik.

A siketek a munka területén érhetnek el sikereket, a lehetőségeik azonban erősen korlátozottak.

Munkahelyen

A munkahelyén egy siket asztalost a halló főnöke arra utasítja, hogy vágjon le 20 db 7 centis fadarabot. Még vissza is kérdez, hogy 20 darabot, majd munkához lát. Viszi a főnöknek a kész anyagokat, a főnöke pedig tájékozva mondja és mutatja, nem két (2), hanem hét (7) centiseket kértem! A fenébe is, fenébe is, pedig én úgy láttam, hogy két centit mond! – gondolja csalódottan a siket asztalos.

(II/9 mottó)

Azok a siketek, akik a rendszerváltás előtt nőttek fel és szereztek szakmát, a szocialista foglalkoztatáspolitikának köszönhetően el tudtak helyezkedni szakmájukban a gyárakban, üzemekben és kisebb szövetkezetekben, mivel az állami vállalatok nem utasíthatták el a munkaerő-felvételt. A rendszerváltást követően ezek a gyárak többségükben bezártak, és a magántulajdonban lévő cégek már saját hatáskörükön belül döntenek az alkalmazottak felvételéről. A siketek helyzetére általában jellemző, hogy nehezen találnak végzettségüknek és képességeiknek megfelelő állást, mivel a magyar lakosság átlagához képest alulképzettebbek⁶⁷, és ha rendelkeznek is a szükséges végzettséggel, nemegyszer kommunikációs nehézségekre hivatkozva utasítják el őket. Ez bizonyos esetekben akár indokolt is lehet, ám számos munkaadó csupán kifogásként él ezzel a magyarázattal. Hazánkban nem elterjedt a megváltozott munkaképességű személyek⁶⁸ alkalmazása a nyílt munkaerőpiacon⁶⁹.

⁶⁷ Lásd: Abonyi Nóra: Körkép a budapesti hallássérültek társadalmi helyzetéről kézirat, Sinosz, Budapest, 2000., Abonyi Nóra: Szociológiai ismeretek Budapest, Fogyatékosok Esélye Közalapítvány 2003., p. 203-205.

⁶⁸ Munkavégző képességükben változás, csökkenés, illetve bizonyos mértékű korlátozottság áll fenn vagy fogyatékos személyek, akik munkaerőpiaci visszatérés esélyében akadályozottak, ám rehabilitálhatók. Ezeket az állapotváltozásokat az Országos Orvosszakértői és Rehabilitációs Intézet szakértői bizottságai állapítják meg.

⁶⁹ Az álláslehetőségről kétféle módon lehet értesülni, a nyílt vagy a zárt munkaerőpiacon keresztül. Az előbbi a nyilvánosan meghirdetett, illetve elérhető lehetőségeket jelenti, például: munkaügyi központok, munkaközvetítők, internetes vagy újsághirdetések, teletextes hírek stb. útján hirdetett munkalehetőségeket. A zárt munkaerőpiac a nyilvánosan nem meghirdetett állásokat jelenti, például: a szakmai szervezetek rendezvényei és folyóiratai, baráti -, ismerősi kapcsolatokon keresztül, egyéni érdeklődés vagy alkalmi ajánlatok útján, azaz véletlenül vagy kapcsolatok révén adódó munkalehetőségeket.

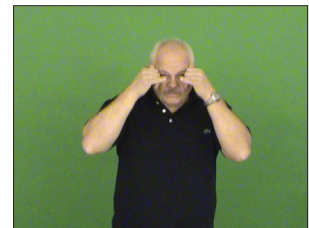
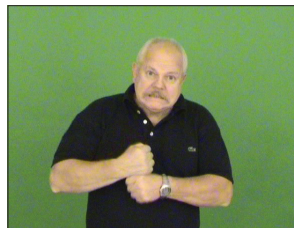
Arányaiban többen dolgoznak rehabilitációs munkahelyeken, ahol egyszerű, betanított munka vár a megváltozott munkaképességű, többnyire fogyatékos munkavállalókra. A rehabilitációs munkát vállaló siketekben ezáltal gyengülhet a meggyőződés, hogy alapvetően nem fogyatékosok, hanem nyelvi kisebbség.

Amennyiben önhibájukon kívül nem jutnak munkához, és korábban már volt munkaviszonyuk, a rokkantsági nyugdíj adhat némi pénzügyi biztonságot. A rokkantsági nyugdíj megítélése a közösségen belül sem egységes. Ez felveti azt a kérdést, hogy a siketek számára hogyan egyeztethető össze önmaguk nyelvi kisebbségként való definiálása a fogyatékoságtudattal.

Ha sikerül munkát szerezniük, akkor a többi munkavállalóhoz képest még nagyobb a nyomás rajtuk, hogy bizonyítsák rátermettségüket. Gyakran érzik úgy, hogy siketként többet kell teljesíteniük, és jobban kell alkalmazkodniuk, hogy feletteseik és a kollégák is elfogadják őket. Ez így volt a rendszerváltás előtt is.

Dolgozik, mint egy gép

DOLGOZIK* MARHA

Dolgozik, mint egy állat.

Még az előítéletes kollégákat is meggyőzheti a siket munkatárs kimagasló munkabírása és teljesítménye.

A fegyelmezett, szorgos munka meghozza az elismerést. A siket munkavállalókat a kompenzálás kényszere (hogy siketként elfogadtassák magukat) és az elismerés utáni vágy is motiválja, de a „megszállottságuk” a kommunikációs hátrányok számlájára is írható (amely a munkáltató szempontjából előny is lehet). Míg a halló kollégák a munkára figyelve is tudnak beszélgetni, addig a siket dolgozónak ahhoz, hogy bekapcsolódjon, fel kell néznie a munkából, és folyamatosan figyelnie kell a beszélőket. Ha többen dolgoznak siketek egymás mellett, akkor mindenkinek oda kell fordulnia és szabaddá kell tennie a kezét. Így a siketek csak a szünetekben tekerferélhetnek a kollégákkal, mert a munkavezetők rossz szemmel nézik, ha a siketeknek jár a keze, de a munka áll. Így, jobb híján dolgoznak az elismerésért. A kommunikáció a személyes munkahelyi kapcsolatokra is hatással van, egyéni beszédkésztségtől függ, hogy ki mennyire tud összebarátkozni a közvetlen kollégákkal, vagy szót érteni a főnökével.

Egyszer egy siket pénzsámlálónak jelentkezett oda, ahol én is dolgoztam. Fel is vették próbaidőre. Éppen dolgoztam, amikor a főnök odajött hozzám, és megkérdezte, hogy akarok-e vele dolgozni. Mire azt mondtam, hogy nem, inkább külön legyünk, ő délelőtt, én délután, egymást váltva. Mert ha egyszerre dolgoznánk, ő beleszólna az én munkámba, mert ilyen a siket kultúra: féltékeny lesz, hogy a hallóval vagyok, vagy vele. Még mit nem! A főnök elfogadta ezt az érvelésemet, és váltott műszakba osztott minket. A siket munkatárs kérdezte, hogy miért nem együtt dolgozunk, mire azt válaszoltam, hogy jobb így, mert akkor sokat beszélgetnénk munkaidő alatt, nekem pedig koncentrálnom kell a munkámra, és nem megy, ha zavarnak közben. De felajánlottam neki, hogy szóljon, ha bármi problémája van, szívesen segítek. Nem sokáig maradt, mert a főnök nem bírt vele, és mikor a főnök engem hívott, hogy segítsen valamit megbeszélni, akkor azzal háritottam el, hogy ezt vele kell megbeszélnie. Erre igazat adott nekem. (II/9.1 idézet)

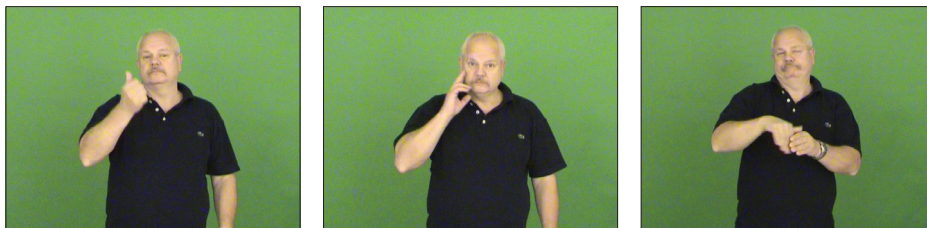
Amikor az Athenaeum Nyomdába kerültem, sok fiatal tanuló volt ott. Mindenki folyton a normáról beszélt. Kérdeztem, mi az a norma, mondták, az, hogy ki mennyi idő alatt teljesít. Aztán kijött a lista, én voltam az utolsó. Mondom, hát miért én vagyok az utolsó, vacak az eredményem. Mondták, hogy ne foglalkozzam vele, majd amikor tényleg mérik, akkor úgyis meglátom. Na, mondom magamban elkámpicsorodva, a siket az utolsó. [A főnököm] már ismert engem, ezért én kaptam a legnehezebb újságot, a többieknek meg könnyű munka jutott. Mégis én végeztem a leghamarabb, 300 százalékot teljesítettem. Mindenki elképedt. Az újságban is benne volt, el is tettem azt a régi újságot. (II/9.2 idézet)

Három évig tanultam géplakatos szakmát. A felszabadulás után nem volt pénzem, ezért azonnal munkát vállaltam. A Ganz-MÁVAG-ban dolgoztam, ahol egyedül én voltam siket, a többiek mind hallók voltak, de nem érdekelt, mert a lényeg az volt, hogy pénzt keressek. A munkatársaim gúnyoltak, pizskáltak, a csoportvezetőnek szóltam is erről, de nem csinált semmit, sőt, ő maga is pizskált. De a kézügyességemmel kivótam a vezető elismerését, kitüntem a munkatársaim közül, nagyon meg voltak elégedve a munkámmal, ezért a főnök azon gondolkodott, hogyan segíthetne rajtam. Összehívta a munkatársaimat, és mondta nekik, hogy bár én siket vagyok, és nem tudok beszélni, a munkám nagyon jó. Leállította a pizskálódásokat,

jól megszidott mindenkit, és megkért minket, hogy segítsünk egymásnak. Erre szavuk se volt, és utána sokat segítettünk egymásnak, és nagyon sokat fejlődünk a munka terén. Sokat köszönhetek nekem, a siketnek. Nem is csoda, hogy hét évig dolgoztam ott, de öt év után már kiváló dolgozó lettem, aminek nagyon örültem. Egyedüli siketként nem tudtam senkivel beszélgetni, ezért csak a munkára koncentráltam, és minden tudásomat beleadtam. (II/9.3 idézet)

Egy siket csinál nyarat

ELSŐ SIKET / SIKET FELVESZ+++

A munkahelyen az első siket felvételét még több követi. A munkahelyeken, ha beválik az első siket dolgozó, a munkaadók is szívesen vesznek fel siketeket, így a siketek ismerőseit is bejuttathatják.

Azokon a munkahelyeken, ahol egy siket dolgozónak már sikerült elfogadtatnia magát, sikeresen beilleszkedett és a munkaadók is szereztek tapasztalatot arról, hogy hogyan tudják a kommunikációs helyzeteket kezelni, nyitottabbak lesznek a további siket munkavállalók alkalmazására. A pozitív tapasztalatok alapján nem utasítják el a további siket jelentkezőket, vagy maga a munkaadó célzottan siket pályázót keres. A már befogadott siket munkatárs összekötő kapocs lehet az újonnan felvettek és a halló munkatársak között. Az is előfordul, hogy maguk ajánlanak új munkatársat és adnak referenciát. A siketek általában örülnek, ha a munkahelyükön nincsenek egyedül a halló munkatársak között, így szociálisan kevésbé elszigeteltek, és a munkahelyen is van lehetőségük kommunikálni, kapcsolatot teremteni. A siket társaság biztonságérzetet is ad, partnereket az eszmecserére és biztósítékot jelent, hogy kevésbé mellőzik őket, vagy használják ki a kiszolgáltatottságukat. Ezért szívesen vállalnak munkát ott, ahol már dolgoznak siketek.

Siket kollégák hiányában nagy szerencse, ha valaki a munkahelyén olyan halló munkatársat talál, aki rokoni vagy baráti kapcsolatai miatt ismeri már a siketeket, tud kapcsolatot teremteni, sőt, talán a jelnyelvet is ismeri.

A munkahelyi kommunikációt napjainkban már nem csak a segítőkész munkatársak, hanem a jelnyelvi tolmácsolók munkája is segíti. Olyan helyzetekben, ahol fontos a pontos és gyors információ átadás. Megbeszéléseken, eligazításokon vagy értekezleten, már rendszeresen igénybe veszik a munkaadók is ezt a szolgáltatást.

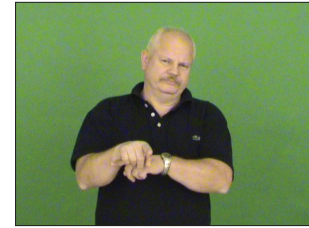
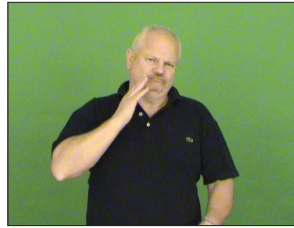
Rossz kiejtésem miatt az első napon, a munkahelyemen nagyon izgultam. Eleinte írásban érintkeztem a kollégákkal, így ismerkedtünk, hogy kinek mi a neve és hol lakik. Utána már megszokták a hangomat. Sokat nevetgéltem, én nagyon hangosan nevettem. A főnök bejött az irodánkba megkérdezni, hogy mit csinálunk, mert a szomszéd szobából is hallotta a nevetést. Később másik irodába kerültek azok a kollégák, de a többi kollégámmal is mindig jól kijöttem. Tudták, hogy siket vagyok. Nagyon jó volt a légkör a munkahelyemen. A főnököm és a csoportvezetőm nagyon kedvesek voltak hozzám, nagyon jól éreztem magam ott. Most kerültem új munkahelyre, az itteni csoportvezető is nagyon jó, tökéletesen megért engem, és ezért nagyon megnyugodtam. (II/9.4 idézet)

Ott maradtam dolgozni is, ahol a kosárfonó-iskolát végeztem. Ugyanott dolgoztam. Ha lassan beszélt valaki, akkor szájáról olvastam. Szerencsére volt ott egy halló, aki jelelt, és pont együtt dolgoztunk. Ő sokat segített. Ez jó volt. A főnök nagyon nagyképű volt, nem volt barátságos, nem beszélgetett velünk. Ha beszélni kellett vele, az a halló segített, aki tudott jelelni. Én jeleltem, ő elmondta a főnöknek, amit a főnök mondott, azt meg nekem. (II/9.5 idézet)

A halló munkatársak kicsit megtanultak jelelni, például hogy jó, rossz, mama, a mama jele a nagy keblekre utal, nem a kontyra, mert a főnökömnek olyan nagy keblei voltak. (II/9.6 idézet)

Mindig én közvetítek

LÉGY-SZÍVES, MEGBÍZ

Légy szíves, segíts, intézd el nekem!

A siket kollégák közül a legjobban kommunikálóból lesz rendszerint a csoport képviselője, összekötője, akit munkatársai megbíznak ügyes-bajos dolgaik elintézésével.

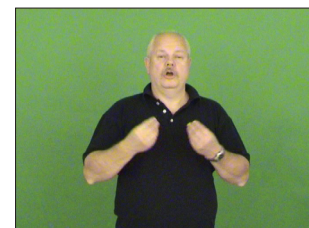
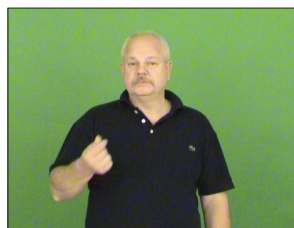
Ahol több siket dolgozott korábban, a vezetők számára könnyebbé vált a legjobban kommunikálót, vagy a legelsőnek érkezett közvetítőnek tekinteni a siket és halló munkatársak és a vezetőség között. A közvetítői szerep lehet megtisztelő, de nagy felelősséggel jár. A szerep viselője másokat képviselve, vagy másoknak közvetítve könnyen találhatja magát olyan konfliktushelyzetekben, melyekért nem őt terhelné a felelősség, de azonosítják a probléma forrásával, vagy őt hibáztatják a konfliktus kialakulásáért.

A közvetítő kinevezése hatékonyabbá teheti a szervezeti kommunikációt, ugyanakkor – mivel mindig ugyanaz a szócső – a kényelmes megoldás lecsökkenti a halló és siket munkatársak közötti kapcsolatok számát.

Az Egyesült Izzóban az üzemi bizottság szólt az igazgatónak, hogy én jól beszélek, s mivel sok siket dolgozott ott együtt, ezért javasolták, hogy legyek üzemi bizalmi a siketek képviseletében. Pontosan huszonhat siket dolgozott akkor az Egyesült Izzóban, és a gyár mellett lévő másik üzemben, az Orion gyárnál is dolgoztak siketek, ahova szintén át kellett járnom üzemi bizalmiként. Én voltam a felelőse mind a két gyár siket munkásainak, és minden héten meg kellett, hogy kérdezzem, hogy nincs-e valami problémájuk. Ők panaszkodtak, hogy rossz a főnök, aki elnyomja őket, és a rosszabbik munkát végeztetik el velük. Ekkor a főnökhöz fordultam, és megkértem, hogy ne bántsák a siketeket, és próbálják meg igazságosabbá tenni a munkaelosztást. Az Orion gyárban egy K.Z. nevű siket is – se ő, se a felesége nem él már – panaszkodott nekem, mivel én voltam ott is az üzemi bizalmi felelős. Így minden héten beszámoltam a főnöknek, hogy ez meg az a probléma, amit a főnökök mindig továbbítottak, hogy ne bántsák a siketeket, különösen a jól dolgozó siketeket. Igazából a siketek általában kiemelkedtek a hallók közül a munkájukkal. Például volt egy esztergapadnál dolgozó siket, K.K., akit én tanítottam be, és nagyon tehetséges volt. Mikor már önállóan dolgozott, ha hoztak egy esztergálni való anyagot, akkor nem is akarták másnak, hallóknak adni, hanem mindig neki vitték oda, mert nagyon szépen, precízen, pontosan dolgozott. Ő élmunkás kitiűntetést is kapott, amit egy halló sem, mert ők nem dolgoztak eléggé pontosan. A siketek ellenben mindig pontosan dolgoztak, sok dicséretet is kaptak ezért, így nem volt probléma sosem. (II/9.7 idézet)

Valami kis pénz az is

PÉNZ VALAMI / HÁLA MEGBECSÜL

Ki a kicsit nem becsüli... (szó szerint: Meg kell becsülni a kis pénzt is.)

A rehabilitációs foglalkoztatás és a rokkantsági nyugdíj alacsony jövedelem ugyan, de alapot biztosít a megélhetéshez.

A rehabilitációs munkahelyek kifejezetten megváltozott munkaképességű emberek (re)aktivizálására kínálnak egyfajta megoldást. Az esetek többségében nincs mód testhezálló és személyre szabott feladatok végzésére. Éppen ezért általában nem úgy tekintenek erre a lehetőségre, mint a szakmai érvényesülés forrására vagy a társadalom számára is hasznos tevékenységre, hanem mint pusztán pénzkeresetre, mely nem kíván meg különösebb szakértelmet vagy erőfeszítést. Bár a fizetés szerény, és a megélhetést korántsem biztosítja, ennek ellenére megelégszik vele a munkavállaló, mivel állandó jövedelmet jelent. Noha a rehabilitációs munka hosszú távon nem segíti a si-

keteket abban, hogy hátrányos helyzetükből kilépjenek, és képességeiknek és tudásuknak megfelelően teljes értékű munkavállalónak érezzék magukat. A rehabilitációs munkához hasonlóan a rokkantsági nyugdíj juttatása is a társadalom kompenzációs törekvései közé tartozik.⁷⁰ A rokkantnyugdíjra való jogosultság alapja lehet a fogyatékoság, beleértve a siketséget is. A közösség nagyobb része él is a lehetőséggel, többnyire a munkához jutás nehézségeire és a nyugdíj által biztosított anyagi alapra hivatkozva. Bár a rokkantsági nyugdíj felülvizsgálathoz van kötve, de aki egyszer jogosultnak minősült, annak az időről időre a kötelező vizsgálatokon megújítják státuszát. Mivel a hallássérülés visszafordíthatatlan állapot, a siket személyt gyakorlatilag élete végéig megilleti a nyugdíj. A rokkantsági nyugdíj megszerzésére indít az a tény is, hogy megengedi egyúttal más jövedelem megszerzését is, azaz a nyugdíjas csökkentett munkaidőben munkát is vállalhat.

Abban van igazság, hogy a siketek képesek dolgozni, de azt is figyelembe kell venni, hogy mennyire másképp dolgoznak, pl. nem tudnak telefonálni, pocsék munkákat kapnak. És a pocsék munkához mi tartozik? Pocsék fizetés. Ebből a pénzből pedig nem lehet megélni, ezért kell a rokkantnyugdíj kiegészítésként, hogy elfogadható pénzük legyen a siketeknek, körülbelül egyenlő legyen a hallókéval. (II/9.8 idézet)

1996-ban jelentkeztem [rokkantsági] nyugdíjra. Nem gondoltam én arra, hanem a T. nevű siketnek a mamája mondta nekem. Mondom, hogy én nem vagyok nyugdíjas, minek a nyugdíj. Mondta, hogy és akkor mit csinálsz, ha nincs nyugdíj? A biztonság kedvéért kell a nyugdíj. Akkor értettem meg, mire jó ez, mert korábban nem értettem. Elintéztük, kitöltöttük a papírokat, és megkaptam a nyugdíjat, sikerült. (II/9.9 idézet)

A legújabb szabályozások azonban csak bizonyos jövedelemhatárig teszik ezt lehetővé, ami a rokkantnyugdíjas siketeket választás elé állítja: vagy állásban maradnak, vagy a nyugdíj megtartása mellett döntenek. Jellemzően az utóbbi mellett döntenek, még akkor is, ha a dilemma hosszabb-rövidebb fennállását követően nem önállóan határoz az érintett személy. Általában a közösség hatása döntő, egyrészt a többiek példája az, ami iránymutató, másrészt konkrét tanácsok formájában befolyásol a közösség. Ez is mutatja, hogy a siket közösségben a nemzeti társadalomra jellemző individualizmus kevésbé érvényesül, inkább a kollektívizmus határozza meg a kultúrát.

Hát, 1989-ben mentem nyugdíjba. Sokan mondták, hogy érdemes nyugdíjba menni. Mert a siketeknek bizonytalan a munkahelyük, az a biztos, ha nyugdíjba megyünk. A nyugdíj mellett dolgozom. (II/9.10 idézet)

Harmadik csoportos leszázalékolt vagyok. Mindenki így ment nyugdíjba a siketek közül, én csak utánoztam őket. (II/9.11 idézet)

Mikor szóltak, hogy érdemes rokkantnyugdíjba menni, akkor még nem tudtam eldönteni, hogy mit tegyek. Volt egy próbálkozásom a nyugdíjba menetelre: elmentem a szövetségbe, ahol az akkori jogász – a nevét nem mondom – rá akart beszélni a nyugdíjra. Akkoriban sokat gondolkodtam ezen, mert rendes munkaviszonyom is volt ebben az időben. Ekkor már tanár voltam, és volt annyi önbecsülésem, hogy ódzkodtam attól, hogy tanárként menjek el rokkantnyugdíjba. Így alakult ez. (II/9.12 idézet)

Nem vagyok rokkantnyugdíjas, nem is akarok az lenni. A jövőben talán a világ más lesz, ha rokkantnyugdíjas lennék, nem kapnék munkát, akkor otthon csak lógnám a lábamat, vagy mit csinálnék? Abból nem lehet rendesen megélni. A főállásom biztosabb. (II/9.13 idézet)

Kérdések

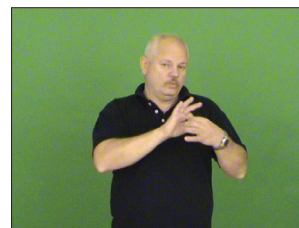
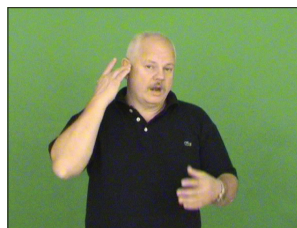
1. A hagyományosan siketek által is végzett szakmákon túl melyek azok, amelyekre siketek is alkalmasak lehetnek?
2. Milyen eszközökkel, módszerekkel vagy segítők bevonásával lehet a kommunikációs problémákat egy adott munkahelyen megoldani?
3. Mi alapján zárja ki, illetve tekinti összeegyeztethetőnek a nyelvi kisebbségi státusz a siketeket a rokkantnyugdíjra való jogosultsággal?
4. A fejezetben szereplő mely elemeket említi az alábbi idézet?

⁷⁰ Magyarországon a siketek között a rokkantnyugdíjas státusz elterjedésében – általánossá válásában – a rendszerváltás idején történt leépítések is jelentős szerepet játszottak. Sok siketet (és más fogyatékosággal élő személyeket) elsőként bocsátottak el vagy rúgtak ki. A korábban siketeket nagy számban foglalkoztató üzemek és vállalatok között volt olyan, ahonnan kordedvéménnyel küldték a siketeket nyugdíjba, illetve irányították őket a rokkantnyugdíjra való jogosultságot megállapító bizottsághoz. A nyugdíj révén az akkori munkáltatók is nyugodtabbak lehettek afelel, hogy ennek a csoportnak biztosított a megélhetése, és az elbocsátás vagy a munkanélküliség kevésbé fogja őket megviselni. Azok, akiket nyugdíjazás nélkül bocsátottak el, újabb munkalehetőség hiányában, maguk mentek el a bizottsághoz rokkantnyugdíjat igényelni. (személyes közlés alapján)

Hogy most van-e munkám? Újsághordó vagyok. Egy évvel ezelőtt én voltam az első siket, akit felvettek. Más siket nem volt, csak egyedül én. Mikor elvégeztem a nyolcadikat, pék akartam lenni. Nyolc év után abbahagytam a munkát, igen a pékmunkát, mert nem bírtam a sok munkát, és más munka után néztem, elmentem hát asztalosnak. Fel is vettek, egy darabig asztalosként dolgoztam, aztán elmentem rokkantnyugdíjba. Mindenki halló volt, én voltam egyedül siket. A főnökkel úgy beszélünk, hogy ő is leírta, én is leírtam, így megértettük egymást, és volt valaki, aki kíséretet engem, és segített. Nagyon barátságos volt, és jó volt [hogyan segített], de sajnos sokat kellett dolgozni. Jól értem a beszédet, ha valaki jól kinyitja a száját. ... Amikor nem volt munkám, nem találtam a helyemet, míg a főnök – aki korábban már ismert, és tudta, hogy siket vagyok – elhívott dolgozni. Megkérdezte, hogy lenne-e kedvem, mondtam, hogy jó, megpróbálom, és a munka nagyon könnyű. [Leszázalékoltak.] Harmadik csoportos rokkant vagyok, mint a többi siket. Mindenki így csinálja, én is ugyanezt csináltam. Ez van. (II/9.14 idézet)

10. KAPCSOLAT A HALLÓ TÁRSADALOMMAL

HALLÓ KAPCSOLAT

Hallókkal való kapcsolat.

A hallók és siketek világa⁷¹ ugyanabban a fizikai térben létezik együtt. A valóságnak mégis más szeletét foglalják magukba, és kevés a kettő közötti tényleges érintkezés. Az akadályok mellett intézményi és egyéni szinten is adódnak érdemes kapcsolódási pontok.

A vonaton

Négyen utaznak a vonaton, egy siket, egy holland, egy amerikai és egy kubai. Egyszer csak az amerikai elővesz a mellényzsebéből egy butellát, és meghúzza. Épp csak egy kortyot iszik belőle és kihajítja az ablakon. Megkérdik tőle, hogy miért csinálta, mire azt válaszolja, hogy: – Nálunk, Amerikában rengeteg a whisky.

– Nahát! – mondják a többiek.

Kisvártatva a kubai utas elővesz egy szivart, és meggyújtja. Épp csak egy slukkot szív belőle, és már dobja is ki az ablakon. Megkérdik tőle, hogy miért tette ezt, mire azt válaszolja, hogy:

– Nálunk, Kubában a rengeteg a szivar.

– Vagy úgy! – mondják a többiek.

Kis idő múlva a holland egy guriga sajtot vesz az ölébe, pár darabkát vág csak le belőle, és kihajítja az ablakon. Megkérdik tőle, hogy miért dobta ki, mire azt válaszolja, hogy:

– Nálunk, Hollandiában rengeteg sokféle sajt van.

– Á, értjük! – mondják a többiek.

Ekkor belép a kalauz, a siket meg felkapja és kidobja az ablakon.

– Hát ezt meg miért csináltad?? – kapkodják a fejüket a többiek.

– Ó, semmiség! Nálunk, Magyarországon rengeteg halló van.

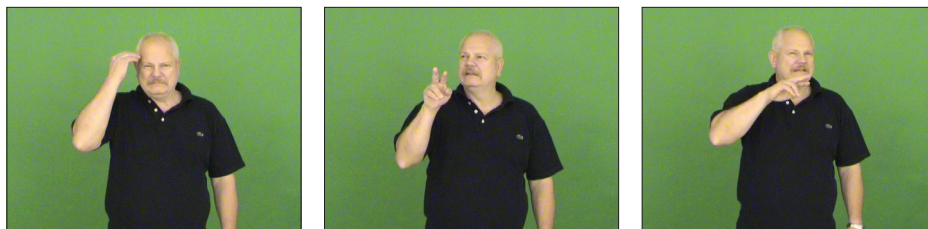
(II/10 mottó)

A siketek és hallók kapcsolatának van informális és formális vetülete. Előbbihez tartoznak az egyéni, spontán találkozások, ideiglenes kapcsolatok és az ezekről szerzett tapasztalatok is. Utóbbi a társadalom intézményesített válasza a kommunikációs hátrányokra és általában az esélyek egyenlőtlenségére. Míg társadalmi szinten a problémák szolgáltatásokkal, illetve technikailag megoldhatóak, egyéni szinten a kapcsolatokat nem csak a kommunikáció, hanem a két csoport tagjainak különböző felfogása és életmódja is befolyásolja.

⁷¹ A SIKET VILÁG több jelnyelvben is használt fogalom (pl. az amerikai jelnyelvben DEAF WORLD), és magába foglalja a siket közösséget, a siketek életmódját, a jelnyelvet, a siketek között érvényes szabályokat, a siketek látásmódját stb. Tulajdonképpen mindazt jelenti (jelentette), amit a ma siket kultúráként határozzunk meg, amióta elterjedt a SIKET KULTÚRA fogalma. Amikor a siketek különbséget tesznek siket és halló világ között a „világ” mindkét esetben a valóságnak azt a szeletét jelenti, amely a másik csoport (a siketek vagy a hallók) számára elzárt vagy nem otthonos közeg.

Aki lemarad, az kimarad

NEM-ÉRT, NÉZ-ide-oda++

Nem érti, mit beszélnek a feje fölött.

Siketek és hallók között minduntalan kommunikációs problémák lépnek fel.

Még azok a siket emberek sem követnek jól egy csoportos beszélgetést, akik egy-egy halló személlyel remekül elbeszélgetnek⁷². Nagyobb társaságban egy ideig még oda-odafigyelnek a siket résztvevőre, idővel azonban elfeledkeznek róla, ő pedig kiszorul. Ezt nagyjából ők is természetesnek veszik, hiszen hasonló helyzetben a jelnyelvi társalgásba bekapcsolódó halló emberrel ugyanez történik. Míg egy jól jelelő halló akár gond nélkül követhet egy többszereplős jelnyelvi beszélgetést, addig a legjobban beszélő siket sem tud egy nagyobb társaságot, sőt akár már két halló embert sem maradéktalanul megérteni. Mindkét helyzetre igaz (siket egyén a hallók között, illetve nem vagy kicsit jelelő halló egyén a siket társaságban), hogy az egyén kiszorul, mivel a társalgást nehezen követi, ha pedig többen vannak kisebbségben, akkor kettéoszlik a társaság, egy jelelő és egy beszélő csoportra.

Persze, hát másképp nem lehet [csak úgy, hogy jelelünk a hallók között is]. Ha például bemegy valahová öt halló és öt siket, akkor nem együtt vannak, két külön csoportban beszélgetnek, a hallók beszélnek, a siketek meg jelelnek. De [nem vonulok ki a hallók közül] a házimunkát vagy a bevásárlást teljesen magam intézem a halló társadalomban, nem vagyok megijedve. (II/10.1 idézet)

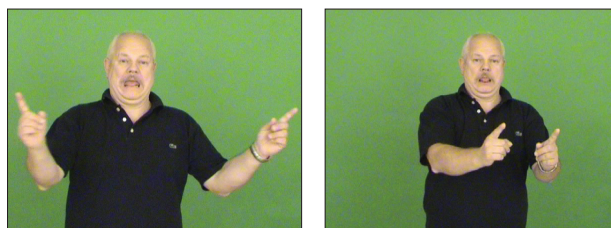
Például, ha halló társaságban vagyok, ahol épp valamilyen beszélgetés zajlik, és látják, hogy én is ott vagyok, próbálnak alkalmazkodni hozzám. Ám tíz perc múlva megfeledkeznek rólam, és akkor már kicsit kisebbségben érzem magam, mert nem kapok semmi információt; de máskülönben nem igazán haragszom a hallókra. [...]

Sokszor előfordul, hogy azok az emberek, akik a [jelnyelvi] tanfolyamra járnak, szeretnének a siket közösségbe bekerülni: ilyenkor ők vannak egyedül a siketek között, és próbálnak beszédbe elegyedni a többiekkel. De mivel alacsony jelnyelvi kompetenciával rendelkeznek, ezért a siketeknek nincs türelmük külön foglalkozni vagy beszélgetni velük. Én magam se szívesen alkalmazkodom a hallókhoz, mert az nagyon fárasztó. (II/10.2 idézet)

Például foci után a hallók elmennek bulizni, és van köztük egy siket is. A hallók megveregetik a vállát, sörrel itatják, és mondogatják, hogy jó volt a foci. A siket meg üldögél, issza a sörét, és unatkozik. Várja, hogy végre elfogyjon, és mehessen. Aztán kérdezik pár nap múlva, hogy haragudott-e a minap, pedig erről szó sincs. Aztán ő szervez siketekkel beszélgetést, egy hallót is meghívna, adnak neki valami rövidített, és jelelnek, néha odaszólnak neki, hogy szuper, hogy itt vagy, de egyébiránt nem foglalkoznak vele nagyon. A halló is megérti a helyzetet, tisztában van vele, mit érezhet a siket a hallók között. (II/10.3 idézet)

„Hosszú...”

RÖVIDÜL

A sok [elhangzott] információból csak keveset adnak át neki.

Alapvető sérelemként élik meg a siketek, amikor megrövidítik őket azzal, hogy az elhangzottakat lerövidítik.

⁷² Lásd a szájról olvasásról szóló korábbi, 53. számú lábjegyzetet a 45. oldalon.

Előfordul, hogy a siket vagy nagyothalló kísérletet tesz arra, hogy bekapcsolódjon egy beszélgetésbe, és rákérdez, hogy miről folyik a társalgás. A megkérdezett azonban nem vállalja fel a tolmácsszerepet, csak annyit mond: „Hosszú”. Ha a beszélgetés nem áll meg, és nem várják meg a résztvevők, hogy a bekapcsolódó (vagy éppen lemaradó), felvegye a fonalat, a közvetítő maga is elveszíti a beszélgetés fonalát. A tolmácsszerep akadályozza a közvetítőt abban, hogy maga is részt vegyen a beszélgetésben, és feladatnak is nehéz, összefoglalni az elhangzottakat, akár magyarul, jó szájról olvasási képpel, akár jelnyelven, úgy, hogy ne maradjon ki semmi fontos.

Volt olyan halló barátom, aki megtanulta megérteni a beszédemet. Először nem értette, furcsa volt neki a hangom, aztán megszokta. Jó barátok is lettünk. Mikor már ismerte a hangomat, beszélni tudott helyettem. Ha valamit el kellett intézni, megkértem a barátomat, hogy intézze el nekem, és akkor elintézte, hiszen jól ismert engem. (II/10.4 idézet)

A hallók tudnak beszélgetni a siketekkel, és kedvesen viselkedni velük, viszont, ha el kell mondani a siketeknek, hogy mi történik, akkor sokszor elfeledkeznek róluk. Például a munkahelyen a kollégák sokszor mondják, hogy várjál, mindjárt elmondom, mi volt; de csak nagyon röviden foglalják össze. Aztán meg el is felejtkeznek rólam és csak beszélnek. Kéri, hogy várjál, majd mégsem mondják el, hogy miről is van szó, és ha én kérdeznék valamit, ők csak egymásra figyelnek, és csak nagyon röviden foglalják össze a mondandót. (II/10.5 idézet)

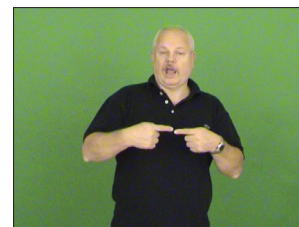
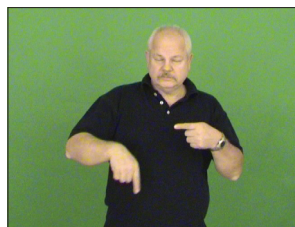
Érdekes, hogy a hallók mellőzik a siketeket. Kérdezem, hogy mit mondott, erre azt felelik, hogy hosszú, hosszú, vagy csak röviden mondják el, mit mondtak. Ez nekem rosszul esik. (II/10.6 idézet)

Néha picit haragszom a hallókra. Például, ha elkezdek egy hallóval beszélgetni, magyarázok neki valamit, és közben egy másik halló kezd hozzá beszélni, akkor azonnal odafordul hozzá, velem meg befejezte. Én meg olyankor mérges vagyok, mert én még nem fejeztem be! Vagy akkor, ha valaki beszélni kezd velem, és eleinte szépen artikulál, aztán meg már nem figyel oda a beszédére, mert már a másik hallóra figyel, és hozzá beszél. Feleségem halló, ez többször előfordul, és emiatt mérgelődöm is. Hát én is itt vagyok! Ezek történnek. (II/10.7 idézet)

(megért)

Hogyan tudunk kommunikálni?

FELVESZI-A-FONALAT

Végre értem!

A kommunikációban a siketek különféle technikákkal alkalmazkodnak a hallókhoz, és fordítva.

A siketek a hallókkal való kommunikációban több megoldást, illetve ezek kombinációit is alkalmazhatják. A legkézenfekvőbb, ha ez hangos beszéddel és szájról olvasással zajlik.

Mondták már nekem, hogy szépen, érthetően beszélek, és kérdezték, hogy miért nem akarok hangot adva beszélni? Mondtam neki, hogy szerintem fölösleges. (II/10.8 idézet)

Hallókkal automatikusan abbahagyom a jelezést, és beszélek. (II/10.9 idézet)

Sok siket beszélő hangja nem tiszta, vagy kellemetlenül ingadozik a hangszíne (ezt a siketek RESZELŐS HANG-nak szokták hívni) és a beszéde nem érthető, inkább csak gesztusokkal vagy írásban kommunikál, de nem beszél.

A siketek, ahogy felnőnek, egyfajta túlélési program épül ki bennük. Volt egy siket, azóta már meghalt, aki mindig azt szokta kérdezni, hogy van nálad fegyver? Én meg mindig mondtam neki, hogy van, és elővettem a tollat és a papírdarabkát a zsebemből. Mert ez a siketeknek „fegyver” a toll és a papír. Ha egy halló nem ért valamit, vagy én szeretnék valamit egy hallótól, például ha vásárolok, felírom, és megmutatom a listát, az teljesen biztos megoldás. A legrosszabb a vonatjegy- vagy a busz-

jegyvásárlás! Az ember szinte belebújik abba a kis lyukba, amit az üvegfalon vágtak, és úgy próbál beszélni, hogy közben azért lássa is a másikat. A pénztáros pofákat vág, én meg ideges leszek. Csak beszél, leolvashatatlan, hogy mit mond. Mondom, elnézést, nem hallom. Á, a fenét [ezzel nem is próbálkozom]! Felírom egy darab papírra, odaadom neki, ha a választát nem értem, mondom, nem hallok, akkor ő is fogja magát, és leírja, így nincs gond. A papír, ez a legbiztosabb. (II/10.10 idézet)

Megtapasztaltam már a siketek és a hallók életét is. Amikor a hallók nem tudnak kommunikálni a siketekkel, akkor azt szoktam javasolni, hogy lassan, érthetően artikuláljanak, és ha nem értik őket, akkor írják le egy papírra. Szoktam segíteni tolmácsolni, fordítani, mivel én jól megértem a szájról olvasást, így le tudom fordítani a többi siketnek. Amikor tolmácsolok, akkor hanggal kísérem az információt, hogy a halló is figyelemmel kísérhesse és bólintással jóváhagyhassa, hogy jól mondom-e. Így könnyebb a siketeknek megérteni az információt. (II/10.11 idézet)

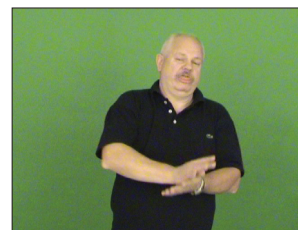
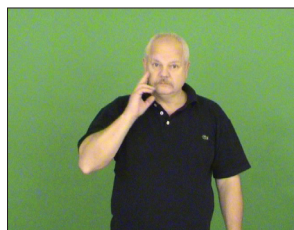
Amikor gyerek voltam, sokszor jött a tanár, magyarázott valamit, és nem értettem, mit mond, ő meg erre mérges lett. Akkor elhatároztam, hogy ha beszélnek hozzám, mindenképp bólogatok, és hagyom a francba, mindegy, hadd legyen meg az öröme! Most nem így van! Tanításkor is például, ha mond vagy jelel valaki valamit, és nem értem pontosan, nem hagyom annyiban a dolgot, visszakérdezek, amíg pontos képet nem kapok. Ő meg újra lejeleli nekem, amit mondani akart, míg meg nem értem. (II/10.12 idézet)

Vegyük például a bankot: nekik jobban kellene alkalmazkodniuk hozzám, mert én vagyok az ügyfél, az ő feladatuk, hogy az ügyfelet kiszolgálják. Vagy ha boltba megyek, ott is mindenkinek kutya kötelessége, hogy hozzám alkalmazkodjon. Ha pedig barátságot akarok kötni valakivel, akkor kölcsönösen kell alkalmazkodnunk. Ő fogadja el, hogy én rosszul beszélek, én pedig elfogadom, hogy ő másképpen beszél, és megpróbálok lassítani a beszédtempóját. (II/10.13 idézet)

A szájról olvasással, illetve írással történő kommunikáció nehézsége, hogy a siketek többségének magyar nyelvi kompetenciája nem mindig elegendő ahhoz, hogy érthetően tudjanak fogalmazni vagy bonyolultabb közléseket megértsenek. A rajz vagy pantomimes elemek használata pedig nem elegendő egy összetett üzenet átadásához. Hosszabb és előre tervezett interakciók esetében gyakran alkalmaznak tolmácsot (ez az akadálymentesítés szervezett, hivatalos formái közé tartozik, lásd a következő alfejezetben), illetve bármely helyzetben bevonódhat az interakcióba közvetítő, aki ugyan nem hivatalos tolmács, esetenként jelelni sem tud, de jól kommunikál a siket féllal. Ebben az esetben elvileg biztosítva van a megértés és megértetés, valójában mégis sorozatos félreértések adódhatnak a nem megfelelő tolmácsolás következtében. A tolmácsolás sikerességét megghiúsíthatja a közvetítőnek a szerepén túlmutató feladatvállalása, tudniillik az, hogy önkényesen vagy siket ügyfele elvárásának engedve maga veszi kezébe az irányítást vagy kezd intézkedni. A siket ügyfél a tolmácsot teszi felelőssé, ha céljai nem valósulnak meg, de ha a tolmács elutasítja, hogy a tolmácsoláson túlmutató feladatot is vállaljon (tanácsot adjon, állást foglaljon, intézkedjen stb.), akkor megvádolhatják a segítőkészség hiányával. Az a tolmács, aki a nyelvi közvetítés mellett – vagy akár helyett – a döntéshozatalban is részt vesz, önállóságától fosztja meg az ügyfelét, és megerősíti azt az elképzelést, hogy a siketeknek szükségük van a hallók gyámságára.

A hallók uralkodnak rajtunk

SIKET ELNYOM

Elnyomják a siketet.

Gyakran a segítő szándék ellenére a paternalizmus árnyoldalaként jelenik meg a siketek megfosztása önállóságuktól és pozitív értelemben vett önértéktől.

A siketek és hallók kapcsolatában már a viszonyulást alapvetően meghatározza az a kép, mely a másiról alakult ki bennük. Az információszerzésben adódó egyértelmű előnyöket látva a siketekben könnyen megfogalmazódik az az elképzelés a hallókkal kapcsolatban, hogy nekik az élet minden területén könnyebb a helyzetük. A kommunikációs nehézségek, a rossz információáramlás és a kellemetlen félreértések miatt a siketek kiszolgáltatottak, és előfordul, hogy kihasználva, becsapva érzik magukat egy-egy félresikerült, számukra nem tisztázott szituációból kikerülve. A hallókkal szembeni bizalmatlanságot erősítik azok a korai rossz élmények is, amikor éppen

a siketisége miatt ért valakit megaláztatás. A siketek által egyénileg megélt tapasztalat az is, akár valós vagy félreértett helyzet kapcsán, hogy egy halló úgy került velük szemben előnybe, hogy kihasználta előnyét a kommunikációban és az ismeretekhez jutásban. A siket látóterén kívül cserélt információt, vagy nem avatta be az őt érintő kérdésekbe. A siketek gyakran úgy tapasztalják, hogy a hallók visszaélnék azzal, hogy nem hallanak, és a jelenlétükben zárt vagy eltakart szájjal vagy elfordulva tesznek rájuk megjegyzéseket. Így adódhat, hogy még akkor is azt gyanítják, hogy róluk beszélnek, amikor valójában más a téma. A rossz tapasztalatok következtében formálódott ki a siketekben a hallókkal szembeni bizalmatlanság, melynek eredményeképp eleve negatív elvárásait látják beigazolódni minden újabb hallóval történő találkozáskor. A kirekesztéstől való vélt vagy – a rossz tapasztalatok alapján már – valós félelem és a konfliktuskészültség a siket kultúrát (vagyis a közösség kollektív tudását) is alakítja. Ezek a frusztrációs élmények egyfelől alakítják a siket kultúrát (és a közösséget)⁷³, másfelől motívumként, kollektív élményként megjelennek a kultúrában, a folklórt jelentő történetekben vagy jelnyelvi szimbólumok formájában.

Vagy azt is észre szoktam venni, ha két ember rólam jelel, vagy ha hallók, beszélnek rólam. Egymásra figyelnek, de néha felém pillant az egyikük. Olyankor oda szoktam menni, hogy megkérdezzem, mit beszéltek rólam. Ilyenkor nem értik, hogy honnan tudom, hogy rólam beszéltek. Azt mondják, csak megjátszom magam, és különben mindent hallok. Pedig nem erről van szó. Amikor beszélgetnek, egymásra néznek, amikor meg rólam beszélnek, rám-rám néznek. Ez mutatja, hogy rólam beszélnek. (II/10.14 idézet)

Ez csökkenti a siketek nyitottságát a kapcsolatok építésében, akár meg is fertőzheti a már meglévő ismeretségeket. A hallók sértő viselkedését nem csak a személyes sérelmek igazolják, mivel ezek az egész közösség által az idők során elszenvedett méltánytalanságokra rakódnak rá.

A szélesebb társadalom a tájékoztatás hiánya következtében még mindig olyan kifejezéseket használ a siket közösségre vagy egyénekre, melyek időközben pejoratív értelműek lettek (süket, süketnéma, mutogat stb.), és ezzel a szóhasználat a közösség társadalmi státuszát és a siketek egyéni önbecsülését is tovább gyengítik. Ezek a szavak ugyanis az ostoba kifejezésre rímelenek, ez tükrözi azt az általános tapasztalatot a hallókról, hogy intellektuális vagy tájékozottságbeli fölényüket hangsúlyozzák.

A hallók fölényét a siketek közösségként is megtapasztalták, részben az iskolában, ahol az osztály akaratával szemben a tanár – mint halló személy – döntött az osztály helyett, részben pedig a siket szövetségek, klubok helyi szervezeteiben, amikor a kinevezett halló vezetők – titkárok, elnökök – döntöttek a helyi közösséget érintő kérdésekben, figyelmen kívül hagyva a többség akaratát.⁷⁴

Egyszer például tolmácsoltak valami tévéműsort. Mindenki nagyon örült, hogy tolmácsolt műsor lesz. A műsor címét már elfelejtettem, de nagyon vacak egy adás volt. A siketeket nem érdekelte, senki se nézte, minek az ilyent tolmácsolni. Ment róla a vita, hogy kell, vagy nem kell. Valaki úgy érvelt, hogy mégiscsak kell a tolmács, a többi néző miatt, hogy megszokják, hogy tolmács van a tévében. A siketek meg nem számítanak?! Hiszen a siketek nem nézték. Valaki megkérdezett engem, hogy szerintem mi a megoldás. Mondtam, hogy ide figyelj, ha én lennék döntéshelyzetben, akkor azt várnám el, hogy a tolmács, amikor felkéri a tévé, azt válaszolja, hogy megkérdezem a siket vezetőket: Jönne hozzám, és örömmel beszámolna a lehetőségről, én meg visszakérdeznék, hogy milyen műsorról van szó. Ez meg ez a címe. Erről a műsorról van szó? Akkor nem kell tolmácsolni, a siketeket nem érdekli, nem fogják nézni. A tolmács meg mit tehet, megy vissza a tévébe, és lemondja. A tévések nem értik ugyan, de ha tényleg segíteni akarnak, akkor előbb-utóbb megkérdezik, hogy a siketek mit szeretnének. A tolmács megint menne a siket vezetéshez, és megkérdezné őket. Ők meg felmérnék az igényeket, hogy milyen tolmácsolt műsort szeretnének, és összegyűjtenék a címeiket. Ha olyan filmeket tolmácsolnának, ami érdekli a siketeket, az lenne az igazi segítség. (II/10.15 idézet)

Ezeknek a tapasztalatoknak a megélése odáig vezethet, hogy végül a siketek is lekezelően viselkednek a hallókkal, és a társalgásból kirekesztik őket. Ez történhet úgy, hogy hallók jelenlétében jelben, de szándékosan a hallók számára követhetetlenül beszélnek róluk, a siket közösséggel kapcsolatos észrevételeiket, hozzászólásaikat

⁷³ A kultúra „útmutatást ad az egyéneknek” (lásd I. rész 1. fejezet „A kultúra meghatározása” alfejezetben a 12. oldalon.), ilyen értelemben a siket kultúra összefoglalása annak a tudásnak és tapasztalatnak, melyet siketek generációi gyűjtöttek össze, és amely a frusztrációs élmények feldolgozásának lehetséges módjait is magában foglalja. A kultúra révén továbbadott tudás nemcsak túlélési stratégiákkal (lásd a II. rész 10. fejezet „Hogyan tudunk kommunikálni?” c. alfejezetének II/10.10 számú interjúrészletét a 84. oldalon.), hanem a feszültség oldásának eszközeivel (pl. a hallók értetlenségét kifigurázó viccekkel) is szolgál. Maga a közösség pedig „menedék”, ahol ezeket az élményeket nem kell átélni, ugyanakkor meg lehet beszélni őket. Ebből a kettős élményből fakad a halló és siket világ elkülönítése, és ez alapozza meg a siket közösség csoportidentitását: „a siketek között megértjük egymást, nem kell tartani semmitől, egymás között jó nekünk”.

⁷⁴ A hallók siketekkel szembeni gyámkodó fellépésére – illetve az ép társadalom fogyatékos személyekkel szembeni hasonló attitűdjére – a „paternalizmus” fogalmával szoktak utalni. Paddy Ladd (2003), siket kulturális antropológus foglalta össze először azt az álláspontot, hogy a „szakértők” (halló orvosok, tanárok, gyógypedagógusok, siketekkel foglalkozó misszionáriusok és szociális munkások) a számukra magától értetődő paternalista hozzáállással sokszor megfosztották a siketeket az önálló döntési helyzetektől, és hosszú távon állandó „gondozott” szerepre nevelték őket, így a siketek maguk is hozzászórtak, hogy nincsenek döntési helyzetben. Ezzel siketek generációi nőttek bele a kliensi szerepkörbe. Az intézményeken és szakértőkon keresztül gyakorolt paternalizmust, a siket kultúra és a jelnyelv elutasítását, valamint a siketek igényeinek, önálló törekvéseinek letörését Ladd kolonizációként (a siketek gyarmatosításaként) határozta meg. Ebben a jegyzetben az „elnyomás” (a siketek hallók által történő elnyomása) kifejezés utal több helyen ugyanerre a folyamatra. (Részletesen lásd: Ladd, Paddy: Understanding Deaf Culture, In Search of Deafhood. Multilingual Matters, Clevedon 2003.)

nem veszik figyelembe, és a közösséggel kialakított hosszú kapcsolatuk ellenére sem tekintik őket tagnak, mert hallók. Ez annak a diszkriminatív megnyilvánulásnak az inverze, amely a hallóknak a siketekkel szembeni magatartására jellemző. Ezt a viselkedést, a siketekkel szembeni diszkriminációt, az audizmus⁷⁵ kifejezés jelöli. A hallók diszkriminációja egyfajta visszavágásként fogható fel, amely pszichológiai szempontból teljesen érthető, ugyanakkor a siket közösség nem feltétlenül tartja követendőnek.

A többségi, halló társadalom passzívabb, mivel tapasztalatai szerint minden hasonló helyzetben a kisebbség idomul a többséghez. Sem érdekei, sem hagyományai nem szólnak feltétlenül amellett, hogy gesztusokat tegyen. A siketeket kiszolgáltatott helyzetük rákényszeríti az alkalmazkodásra. Történetileg a közösség kialakulását az egyének védelme, a többségi társadalom közönyének, elnyomó magatartásának kompenzálása motiválta.

A hallók és siketek közötti merev, diszkriminatív elzárkózás számos konfliktus forrása.

Az erősen egyenlőtlen helyzeteken – melyben lekezelik őket, és komoly atrocitásokat szenvednek el – a siketek látszólag rendre túlteszik magukat. Ám valójában az egymáshoz való közelítés alapmotívuma a saját integritásukért, önbecsülésük megtartásáért folyó küzdelem lesz, mely általában folyamatos konfrontációt vagy távolságtartást eredményez.

A hallókra igenis haragszom, ha a siketeket lekezelik, márpedig sok helyen ezt tapasztaltam. Például én szeretek jelelni, a siket kultúrába bevonni a hallókat, és példát mutatni. Tudom, hogy milyen a hallók világa, de a siket kultúrát sokan nem ismerik, és próbálok nekik megtanítani jelnyelven. Olyan „hallósan jelelnék”, csak szavakat, én pedig biztatom őket, hogy jeleljenek rendesen. Eleinte lelkesen jelelnék, aztán csak legyintenek, és hanyagolják az egészet. Ha ketten beszélgetnek, és megkérdezem, miről van szó, akkor csak azt mondják, hogy várjál, most nincs idő elmagyarázni, vagy csak annyit adnak át, hogy probléma van. Ez nekem nem tetszik. Soha nem láttam olyant, hogy valaki szívesen, rendesen elmondta volna, hogy miről van szó, mindig csak egész röviden, a bánatba is! (II/10.16 idézet)

A hallóknak előnyösebb a helyzete, a siketeké hátrányosabb. Néhány siket talpraesett, és szembeszáll, ők megállják a helyüket. Mondok egy példát. Az Állami Nyomdában volt mellettem egy állapotos siket nő. Szóltam, hogy állapotos, nem bírja már állva a munkát, kértem, hogy hadd dolgozzon ülve. A műszakvezető azt mondja, nem, ez egy ilyen munkahely, és kész. Így?! – mondom magamban, de nem szóltam semmit, csak írtam egy levelet, a helyi titkárnak. Senki nem mert panaszkodni, mondom, akkor én aláírom a petíciót, aztán sorban aláírta mindenki, és ki is rúgták az illetőt. Nekem megvolt a bátorságom, míg a többiek nem mertek szólani. Hát mit gondoltak ezek [hogy bármit megtehetnek]?! (II/10.17 idézet)

Én voltam a családban a kakukktojás, mindenkinek volt jogsija, apunak, anyunak, a testvéremnek is, csak nekem nem. A testvérem és anyukám mindig szekáltak, hogy miért nincs nekem is, hiszen mindenkinek van, miért nem akarok megtanulni vezetni. Mondtam, hogy fölösleges, elég nekem az utazáskor, ha csak ülök a kocsiban, vezetni fölösleges. Ha valahová kocsival kell mennem, csak szólok a testvéremnek, vagy aki még közelebb van, anyukámnak, szóval bárki el tud vinni. Mondták, hogy nem ártana, ha magam is megtanulnék vezetni, mert nyárra terveztünk egy nagyobb utazást, és jó lenne, ha a vezetés egy részét át tudnám venni én is. Na jó, legyen, ráálltam. Ehhez viszont kell egy orvosi papír is, elmentem hát a háziorvoshoz. Mondom, jogosítóványt szeretnék. Azt mondja, kell hozzá valami hallásvizsgálati eredmény is. Nem értettem, miért kell, de hát azt mondta, csatolni kell azt is. Na jó, elmentem az audiológiára, kértem időpontot. Oda megyek az adott időpontra, mondom, hogy a jogosítóványhoz szeretnék vizsgálatot. Hallásvizsgálati eredményt, kérdezték, mondom, igen, a háziorvos kérte. Bemegyek a vizsgálatra, kezdődik, nem hallok semmit, semmi, semmi, még mindig semmi. Odaadják a papírt, el kell menni vele a fülészhez, az ő aláírása kell. Oké. Elmegyek hozzá, azt mondja, üljek az orvosi székbe. Leülök. Kérdezi, hogy érthető-e, ahogy beszél. Mondom, érthető, persze. Azt mondja, meséljem el, hogyan lettem siket. Mondom, nyolc hónaposan agyhártyagyulladás stb. Azt kérdezi, miért akarok jogosítóványt. Mondom, van tüköm, szemem is van, tudnék vezetni, minden siketnek lehet jogsija. Azt mondja, jó, jó. Nem szeretném a zenét hallani? Mondom, nem. Azt mondja, megnézem a fülét. Jó. Megnézi, azt mondja, szemre nincs semmi baj vele, a hallójárat vagy mi, rendben. Mondom, igen, nincs vele semmi baj, csak hallóideg-sorvadásom van. Azt mondja, megnézi újra, és elküld koponyaröntgenre. Mondom neki, hogy az nem kell, csak a jogosítóványhoz kell a papír, csak egy aláírást kérek rá. De hát, ha már itt van, kihasználjuk a lehetőséget, mondja. Na jó, bemegyek a röntgenre, kivárom. Visszamegyek, azt mondja, nagyon szépek az erei, nagyon jó, érdemes lenne implantálni, CI-t csinálni. Mondom, nem kérek CI-t, csak egy aláírást kellene. De csak erősködik, hogy itt a jó lehetőség, nem kell fizetni semmit, az orvos mindent megcsinál. Szépen beszélnek, vagyis valamennyire szépen tudok majd beszélni, hallani fogom a zenét, jól fogok tudni vezetni közben figyelni a mentőre, meg minden. Mondom neki, hogy de ez nekem nem kell, én nem kérem, nem akarom. De csak mondja, hogy de kell a CI, mindenki halló, te vagy egyedül siket, nem hallasz semmit. Mondom, dehogyis, az egész családom siket, mind jól boldogulunk, semmi bajom sincs. De hogyan fogsz majd dolgozni, hogyan fogsz majd tanulni? Mondom, most 24 éves vagyok, van munkahelyem, iskolám, semmi bajom sincs, nekem nem kell a hallás, nem kérem.

⁷⁵ Az „audizmus” kifejezést először Humphries, siket amerikai kutató használta 1975-ben. Meghatározása szerint az audizmus a halló emberek siketekkel szembeni előítéletességét jelenti. Eszerint a siketek korlátozott nyelvi képessége miatt a hallók megkérdőjelezzik a siketek intellektuális és cselekvőképességét is és diszkriminációt vált ki. Harlan Lane (1992) tovább bővítette a fogalom jelentéskörét, meghatározása szerint az audizmus magában foglalja a siketekkel foglalkozó, a siketek életéről döntést hozó és őket megítélő teljes intézményrendszert és annak valamennyi résztvevőjét, akik nem tekintik értelmes, felelős és döntésképes embereknek a siket gyerekeket, azok szüleit és a siket felnőtteket.

De, de, így meg úgy, egyre csak győzködött. Erre rákiabáltam, hogy fejezze be, kérem azt az aláírást, és hazamegyek. Nem másért jöttem, csak egy kib*szott papírért. Mondom, nem kell, és kész. Erre bejött egy másik orvos, hogy mi volt ez, mert hát kiabáltam. És akkor ő is megpróbált rábeszélni, hogy miért nem akarok hallani, hogy ezt a lehetőséget ki kell használni. De mondom, ez nekem nem lehetőség lesz, hanem szenvedés. Éjjel nem tudok majd aludni, nem lesz egy perc nyugtom. Most, hogy itt ülök, nem hallom, hogy jön-e a villamos, nekem ez a tökéletes csönd. És csak mondja, mondja, fél órán át próbált rábeszélni. Mondom, nem kell, és kész, csak egy papírért jöttem, és kész. Na, erre végre megkaptam az aláírást. Elmentem a háziorvoshoz, leadtam a papírt, és megkaptam az orvosi alkalmassági igazolást. Nem tudom felfogni, hogy miért csinálták ezt velem. Nekem csak arra a kib*szott orvosi papírra volt szükségem, hogy igazolják, hogy valóban siket vagyok, hogy alkalmas vagyok az autóvezetésre, semmi másra. Nem tudták felfogni, hogy nem másért jöttem. Aztán feltettem ezt az esetet az iWiWre. Sokaktól kaptam pozitív meg negatív visszajelzést is. Pozitívat általában a siketektől, negatívot meg a volt munkatársaimtól, akik siketeket tanítanak a siketiskolában, és nem tudják elfogadni, hogy nekem jogom van elutasítani ezt a lehetőséget. Egyszerűen nem tudják felfogni. Ha már lehetőséged adódik CI-t csinálni, mondják, de hát én nem csináltatom meg. Nem nyíratom magam kopaszra, nem akarom, hogy matassanak a fejemben. Siket vagyok, elfogadtam, hogy siket vagyok, kész, pont. (II/10.18 idézet)

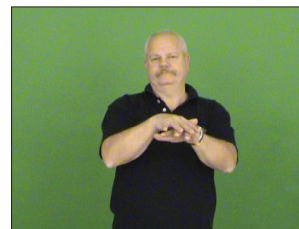
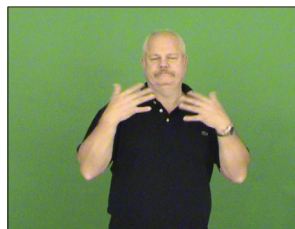
Nem fordult elő olyan, amiért haragudnom kellett volna hallókra, de természetesen volt már olyan, amikor például be mentem a boltba, illetve hallókészülék-üzletbe, ahol elemet szerettem volna venni – a vőlegényem kért meg, hogy vegyem meg neki. Egy bizonyos összeggel mentem be, mert tudtam, hogy mennyibe kerül. Közben kiderült, hogy sokkal olcsóbb lett az elem, így magamnak is szerettem volna venni, amire az eladó úgy reagált, hogy felkapta a papírt, és elkezdte kiabálni, hogy „ezt nem hiszem el”. Én szóltam, hogy „elnézést, de ezt nem teheti meg velem”. Az ilyen szituációkat nem szeretem, de ennél rosszabbra nem emlékszem. (II/10.19 idézet)

Általában a villamoson, buszon jelelünk, amire az emberek csodálkozva néznek: hogy nézd, nem tudnak beszélni a némák, akkor mindig visszaszóltam, hogy te is néma vagy, nem hallasz, hülye vagy. Erre zavarba jöttek, megijedtek, s mondták, hogy „nem ezt mondtam”; de válaszoltam, hogy bizony ezt mondta, nem én találtam ki. (II/10.20 idézet)

Miért lennének mérges a hallókra? Mert hallók? Dehogyan, halljanak csak, örüljenek. De ha szemétkednek velem, akkor persze mérges vagyok. Ha tiszteljük egymást, az rendben van. Ha buták, nincs sok eszük, arról nem tehetnek, azért nem tudok haragudni. De ha szemétkednek velem, azon nagyon fel tudom húzni magam, persze. (II/10.21 idézet)

Mi lenne, ha eltűnnének a határok?

INTEGRÁCIÓ

Integráció.

Mindkét oldal, a siketek és a hallók képviselői is kétséggel fogadják az integráció megvalósulásának lehetőségét, bár az erre vonatkozó elképzelések között egészen szélsőséges véleményeket is találunk.

A siketek gyakran megfogalmazzák azt a hallókkal szemben támasztott elvárásukat, hogy rendelkezzenek jelnyelvi ismeretekkel. Ugyanakkor a siket kultúra elismertetéséhez elengedhetetlen, hogy a siketek megismertessék a halló többséget a jelnyelvbe, lehetőséget teremtve ezzel a kultúra elfogadására is. Ennek feltételei, a jelnyelvi képzéseknek köszönhetően adóttak. A gyakorlat azt mutatja, hogy valóban egyre nagyobb számban és akár egyre magasabb szinteken tanulják a jelnyelvet a hallók. A siketek utópisztikus elképzelése⁷⁶ szerint az összes hallónak tudnia kellene jelelni, így a személyközi kommunikációs nehézségek gyakorlatilag megoldódnának, de számuk legalábbis minimálisra csökkenne.

Azzal a céllal kezdtem el jelnyelvet oktatni, az volt az álmom, hogy az egész világon mindenki jól jeleljen. Ez az álmom, ezért kezdtem tanítani. (II/10.22 idézet)

Hogy mérges vagyok-e a hallókra? Nem igazán. De amikor a halló nagyképűsködik velem, a sikettel, az nem tetszik. Legyen inkább barátságos. Szépen kérem, jeleljen, hogy megértjük egymást. Ez az egy, a kommunikáció. Nincs más. (II/10.23 idézet)

A halló munkatársak kezdetben féltek vagy nem örültek annak, hogy egy siketet, fogyatékos alkalmaznak. A főnököm szerint én változtattam meg az emberek fogyatékosokról alkotott képét. Ez őt megnyugtatta, és úgy érezte, hogy hálával tartozik nekem. Mondtam, hogy semmiség, nem csináltam semmi különlegeset, csak köszöntem, beszélgettünk, igazán nem volt nagy hűhó. De akkor is nagy a jelentősége – mondta a főnök. (II/10.24 idézet)

Ennek az elképzelésnek, a halló többség részéről megfogalmazott ellentéte az az orvosi szempontú megoldás, mely szerint minden siket embernek adjuk meg a hallás lehetőségét. A tudomány jelenlegi állása és a technika vívmányai lehetővé teszik a legsúlyosabb hallássérülésnek is bizonyos mértékű kompenzálását a digitális hallókészülékek és a cochleáris implantáció⁷⁷ (CI) segítségével. Utóbbi kínálhatná a legjobb megoldást, ám a beavatkozás lehetőségei is korlátozottak, és az eljárás megítélése is nagyon ellentmondásos. A CI nem mindenkinél javasolt, továbbá bizonyos kockázati tényezőkkel is számolni kell, például gátol a mozgásban, ami gyermekek esetében nem elhanyagolható körülmény. Magyarországon a CI általában orális orientálódással társul, azaz a rehabilitációs foglalkozások, fejlesztések során nem tanítják meg a gyermeknek a jelnyelvet, ezért a halló identitás felé terel. A siket közösségek hagyományosan elutasítják a gyermekek implantációját, mert etikátlannak tartják, hogy a szülők a gyermekek kívánságát figyelmen kívül hagyva ilyen mértékű beavatkozást kezdeményezzenek. A beavatkozásnak nincs életmentő szerepe, viszont befolyásolja a gyermek identitásának alakulását⁷⁸, az elutasítás emiatt érzelmi kérdés is.⁷⁹ Megjegyzendő ugyanakkor, hogy önmagában a CI senkit sem zár ki a siket közösségből azt, aki megőrzi a jelnyelvét, és azonosulni tud a közösséggel, mindig szívesen látják.

[A hallók] úgy gondolják, [jobb lenne] ha a világ csak egészséges emberekből állna, nincs szükségük fogyatékos emberekre. (II/10.25 idézet)

Én magam elutasítom, hogy egy siketet hallóvá operáljanak. A siket maradjon siket, a halló maradjon halló. Például ha egy halló siket szeretne lenni, és megműti, később megbánja, mert nem hallja a világot, csend van körülötte, bizonytalan lesz. El kell kezdenie jelelni tanulni. Ugyanígy a siket, ha halló lesz belőle, el kell kezdenie beszélni, kommunikálni tanulni. Nem tetszik, hogy össze-vissza műtögetnek, mert az orvosnak jó érzés műteni. Azzal nem foglalkoznak, hogy az alany mennyit szenved emiatt. (II/10.26 idézet)

Semmiképp nem akarnék halló lenni. Megszoktam már, hogy siket vagyok. Se műtétet, se gyógyszeres kezelést nem vállalnék. [A CI után] meg kell tanulni beszélni. Nálam az már késő lenne. Meg hát az 4-5 év. Az újságban olvastam, előfordult, hogy megvolt a műtét, a CI-vel elérték, hogy úgy hall, mint egy halló, de nem beszél úgy, mint egy halló. Így nincs társasága, a halló társasághoz nem sikerült kapcsolódnia. 17 évesen műtötték meg, most 29 éves, és még mindig nincs társasága. Nekem vannak kapcsolataim, mégpedig siketekkel. Ha nekem CI-t ültetnének be, hogy néznének rám a többiek. El is fordulnának tőlem. (II/10.27 idézet)

⁷⁶ Az Egyesült Államokban az amerikai jelnyelvet (ASL) felvették a közoktatásban tanulható nyelvek közé, és az érettségi vizsga, valamint az egyetemi felvételi során már idegennyelv-ismeretként is elismerik a jelnyelvtudást igazoló vizsgát. (Phyllis Pherin Wilcox & Sherman Wilcox: American Sign Language In. Handbook of Undergraduate Second Language Education, (ed.) Judit W. Rosenthal, LEA Publishers: Mahwah New Jersey London, 2000. p. 126-149)

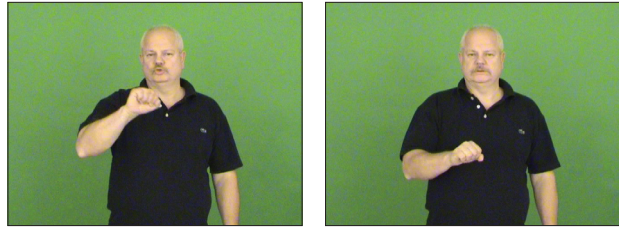
Bár az ASL-t beszélők számának meghatározása nehéz, 0,5 és 1,5 millió között becsülik számukat, és kb. a 3-4. leggyakrabban használt nyelvnek tartják az Egyesült Államokban. (Mitchell, Ross E. - Young, Trava A. - Bachleda, Bellamie – Karchmer, Michael A.: How Many People Use ASL in the United States? Why Estimates Need Updating, Sign Language Studies, Volume 6, Number 3, 2006. http://research.gallaudet.edu/Publications/ASL_Users.pdf utolsó letöltés: 2010.08.01.)

2010. július 22-én Tracy Caldwell Dyson asztronauta amerikai jelnyelven küldött üzenetet a Nemzetközi Űrállomás (ISS) híreit követő közönségnek, ha pedig már az űrben is akad, aki tud jelelni, talán nem is olyan távoli az utópia. (http://www.nasa.gov/mission_pages/station/expeditions/expedition24/sign_in_space.html, utolsó letöltés: 2010.08.01. magyarul: Jelnyelvi üzenet a világűrben, Népszabadság on-line 2010.07.28. http://nol.hu/noller/jelnyelvi_uzenet_a_vilagurbol utolsó letöltés: 2010.08.01.)

⁷⁷ Műtési eljárással a belső fülbe ültetett elektróda pótolja a csigában lévő szőrsejtek működését, így hallókészülék-viseléssel akár enyhe nagyot-hallóvá tehető az idegi eredetű súlyos hallássérült (siket) személy. A CI segítségével kialakítható hallási képesség azonban egyénenként nagyon eltérő lehet, és a halláserő soha nem annyira teljes, mint a természetesen működő hallás esetében. A kisgyermekkorban implantáltak sem válnak soha teljesen hallóvá, de a beszédelsajátításban komoly segítséget jelenthet nekik az implantáció. (A CI-ről magyarul lásd: dr. Küstel Marianna, dr. Ribári Ottó, dr. Répássy Gábor: A süketiség gyógyításának hazai eredményei és perspektívái: a cochleáris implantáció – Lege Artis Medicinæ 2002;12(4):235-9. <http://www.lam.hu/folyoiratok/lam/0204/5.htm> – utolsó letöltés: 2010.08.01)

⁷⁸ A CI-vel kapcsolatban a nemzetközi siket közösségnek is hasonló az álláspontja. A CI alkalmazásával kapcsolatos dilemmákat mutatja be a Sound and Fury (rendezte: Josh Aronson, 2000) c. film, melynek honlapján az eljárásról és az eltérő véleményekről is lehet olvasni: <http://www.pbs.org/wnet/soundandfury/index.html> (utolsó letöltés: 2010.08.02.)

⁷⁹ Az Egyesült Államokban és Nyugat-Európában már sokkal általánosabb a kisgyermek korai implantációja, és a felnőttek közül is sokan látják vonzó lehetőségnek a műtétet. A beavatkozás terjedésével a közösségekben is egyre természetesebb, hogy egy siketnek CI-je van. Megértik például azokat a fiatal nőket, akik gyermekvállalás előtt implantátumot szeretnének, és részt vesznek a hosszú rehabilitációban, hogy később gyermekük nevelésekor élvezhessék a hallás előnyeit. Azokban az országokban, ahol az implantált gyermekeket jelnyelven is tanítják, és a felnőttek a rehabilitáció után is tagjai maradnak a közösségnek, egyre kevésbé jellemző az ellenállás. (szóbeli közlés alapján)

Sinosz.

A Sinosz fogalom a siket közösségben. Nem csupán közösségi tér és az érdekvédelem hivatala, hanem az összetartozás szimbóluma is.

A formális társadalmi párbeszédben a szövetség, vagyis a Siketek és Nagyothallók Országos Szövetsége⁸⁰ képviseli a siket és nagyothalló személyeket. A szövetség célja a „siketek és nagyothallók társadalmi elfogadásának ösztönzése, életminőségük javulása érdekében szükséges döntések szorgalmazása, az önálló életvitelhez szükséges feltételek megteremtésének támogatása, a vizuális kultúrára épülő siket közösség összetartozásának erősítése, a jelnyelvben rejlő kulturális értékek megőrzése és annak közvetítése a kívül világ felé”⁸¹. Ennek megfelelően a Sinosz tanácsadó, képviselő szervként közreműködik a siketeket és nagyothallókat érintő állami döntéshozatalban, önálló életvitelt segítő szolgáltatásokat nyújt (pl. tanfolyamok siketek részére, jogsegélyszolgálat, jelnyelvi tolmácsszolgálat), és különböző nyilvános rendezvényeken, tanfolyamokon, és kiadványok által informálja a szélesebb társadalmat az érintettekről.

A legrangosabb, a halló többséget megszólító rendezvény a siketek világnapja, melyet mindig szeptember utolsó vasárnapján ünnepelnek. A világnapot az utóbbi időben igyekeznek központi elhelyezkedésű, népszerű helyszínen megvalósítani, és kifejezetten a halló érdeklődőknek szóló előadások, műsorok is szerepelnek a programban. A jelnyelv megismertetését a tanfolyamok mellett az évente megrendezett kommunikációs tábor szolgálja, melynek az is a célja, hogy a résztvevőkkel jobban megismertesse a siketek kultúráját és a közös programok során fejlessze jelnyelvi készségüket.

A tagok közéleti jártasságának elősegítésére a szövetség jogszabályokhoz jelnyelvi fordítást és emberi jogi kézikönyvet készít, illetve igyekszik utazó fórumok keretében is felhívni a tagság figyelmét az őket megillető jogokra és a számukra biztosított szolgáltatásokra.

Az ő [a hallók] bajuk, hogy nem ismerik a mi világunkat. Meg kéne ismerniük a siketeket. A Sinosz feladata lenne tájékoztatni a hallókat a siketek világáról, több információt kéne kapniuk az emberektől a siketektől, hogy ne nézzék őket hülyének, földönkívülinek; semmi bajuk nincsen, csak nem hallanak. A halláson kívül mindenre képesek. Ezért a Sinoszra haragszom, hogy nem végzi el ezt a feladatát. (II/10.28 idézet)

- Jó lenne, ha a szövetségbe mindenkit összehívának, és tartanának előadásokat, mindenféleképp: kultúráról, politikáról meg hogy mi újság a világban. És erről lehetne előadni, de ilyen nincs.
- Fórum kellene, vissza kellene állítani ezt a programot. Fórum kell. Az a lényeg, hogy mindenféleképp szóljon a siketeknek, aztán [arról is, hogy] mi történik a világban, ami segít, hogy az életszínvonal egyenlő vagy hasonló legyen. (II/10.29 idézet)

A Sinosz mint munkahely, a siketek bázisa, fellegvára. Valóban szép dolog, hogy siketeket vettek fel dolgozni. Ez hatalmas fejlődést jelent, mert régen szinte csak hallók dolgoztak a Sinoszban. Mostanra felduzzadt a siket dolgozók létszáma. A munkatársi csapat nagyon jó, mikor reggel felkelek, nem érzek kényszeredettségét, hogy dolgozni kell mennem. A feleségem szokta mondani, hogy nem is dolgozni járok, hanem bulizni a munkahelyemre. Valóban nagyon jól érzem magam, és sokat tanultam itt. (II/10.30 idézet)

A szövetség a legnagyobb eredményeket a közösség érdekeinek intézményes képviselésében éri el. A Sinosz tagja az Országos Fogyatékosügyi Tanácsnak, és számos (a fogyatékosági és szociális juttatásokat érintő) szabályozás kidolgozásában együttműködött a fogyatékos ügyekért felelős minisztériummal. Ebben a munkában két egymásnak látszólag ellentmondó célt valósított meg. Az egyik cél a siketek mint nyelvi kisebbség jogainak

⁸⁰ A Sinoszról korábban a II. rész 5. Közösség c. fejezet „Ha én ezt a klubban elmesélem” és „Ott leszek” alfejezetben már volt szó. Akkor elsősorban a közösség szervezésében betöltött szerepéről, a fővárosi és vidéki szervezetekben működő klubokról, társasági eseményekről beszéltünk. Ebben a részben a szervezet érdekvédelmi tevékenységével foglalkozunk. A szövetség működésével és céljaival kapcsolatban a szervezet honlapján lehet tájékozódni: www.sinosz.hu.

⁸¹ SINOSZ: A Szövetség küldetése, <http://www.sinosz.hu/sz%C3%B6vets%C3%A9g-k%C3%BCl%C3%A9t%C3%A9se> (utolsó letöltés: 2010.08.02.)

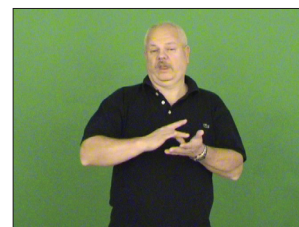
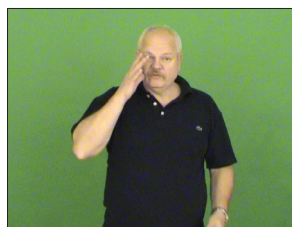
és a jelnyelvnek nyelvként való elismerése, a másik a siketeknek és nagyothallóknak mint fogyatékos személyeknek járó juttatások biztosítása. A két kívánt státusz: nyelvi kisebbség, illetve fogyatékoscsoport egymásnak ellentmond, ahogy ezt sokan kifogásolják, hiszen ha elismerik a siketeket nyelvi kisebbségként, és jogosultak az ennek megfelelő nyelvi szolgáltatásokra (jelnyelvi tolmácsolás, televíziós műsorok feliratozása, jelnyelven folyó oktatás), akkor nem igényelhetnék a fogyatékoságuk jogán további szolgáltatásokat, hiszen nem tekinthetők fogyatékos csoportnak. A siketeket képviselő szövetség álláspontja szerint azonban a nyelvi kisebbségként való elismerés – azaz például a jelnyelvhasználat joga és szabadsága – nem teszi hallóvá a siketeket. Mindaddig, amíg a társadalomban a hallás hiánya hátrányos helyzetbe hozza a siketeket, jogosultak az esélyegyenlőség eléréséhez, a hallás hiányának kompenzációjához szükséges eszközökre, támogatásokra. Ezért továbbra is fontos, hogy a segédeszközökhöz és a kommunikációs szolgáltatásokhoz támogatással jussanak hozzá.

A Sinosz tagjai jelentős utazási kedvezményben részesülnek a helyi és távolsági közlekedésben, és a szervezet egyéb piaci szolgáltatókkal is igyekszik tagjai számára kedvezményes díjsomagokat bevezettetni, pl. a telefon és fax használatához vagy a mobilszolgáltatásokhoz.

szón-k-

A siketeknek ez jár!

FŐ INGYEN

A lényeg, hogy ingyen van!

Mindenki örül annak, ha olcsón vagy ingyen jut hozzá valamihez, a siketek esetében ez a kultúrát is meghatározó elem.

A különböző kedvezmények iránt mutatott élénk érdeklődés, úgy tűnik, hogy összefüggésbe hozható a siketekre általánosságban is jellemző, bár többnyire nem tudatos elvárással, hogy kommunikációs és kapcsolati hátrányaiért kompenzációban részesüljenek. Gazdasági és társadalmi tényezőktől függetlenül tartják indokoltnak a különböző kedvezményekre való jogosultságot.⁸² Másfelől a korlátozott információszerzési lehetőségek is szerepet játszhatnak a kedvezményekről szóló információk ritka megbecsülésében. Míg a hallók számára természetes, hogy mindig utána néznek a legolcsóbb lehetőségeknek vagy tudomást szereznek róluk, a siketek számára ez is nehezen megszerezhető információ, és külön öröm, ha ilyen is a birtokukba jut.

Mondták már nekem, hogy sok siket szeretne ingyenes parkolóigazolványt. Mondtam, hogy az országos elnökségnek fel kellene mérnie, hogy a siketek valójában igénylik-e ezt a kártyát. És ha igen, akkor mivel érvelhet a minisztériumnak az ingyenes parkoló kártya igény mellett. Mondtam, hogy hívják össze a siketeket, vitassák meg velük, miért lenne jogos az igényük. Ha a siketek azt mondják, hogy azért mert nem tudnak telefonálni, mivel nem hallanak, és az esetleges kifogás a minisztérium részéről, hogy van lábuk a siketeknek, akkor mivel védekeznek? Ezért kell az összejövétel, hogy megvitassák maguk között, és a főtítkárra vagy az elnökre gyűjtse össze az érveket. Ezekkel az érvekkel menjen a minisztériumba kiharcolni a parkoló igazolványt, indokolja meg, sorakoztassa fel az érveket. És ha a minisztérium elismeri, és megadják nekünk, akkor ezáltal megvalósul az érdekvédelem, az érdekképviselet, hiszen a siketek kérték és megkapták. (II/10.31 idézet)

Már régóta küzdünk a tévé feliratozásáért. Nagyon reméljük, hogy hamarosan megoldódik ez a probléma. Az RTL, a TV2 és a Duna TV feliratoz műsorokat mostanában, de leginkább az m1 csinálja. Eddig ingyenes volt [nem kellett televízió-előfizetési díjat fizetni], most már fizetniük kell érte. De miért? Mi csak fizetünk-fizetünk, és cserébe csak azt látjuk, hogy beszélnek. Jeleztük már, hogy nekünk, siketeknek miért kell annyit fizetni. Rendben, nem kérjük ingyen, de legalább adjanak 60-70 százalékos kedvezményt, nem? (II/10.32 idézet)

⁸² Érdekes, hogy ez egyáltalán nem egyedülálló, csak a magyar siket közösség tagjaira jellemző álláspont. Angol nyelvterületen gyakran felmerül a kedvezmények és a juttatások kapcsán az alábbi vicc:

– Tudod mit jelent az, hogy D-E-A-F?

– ???

– Deaf Expect Anything Free [a siketek mindent ingyen szeretnének] (személyes közlés alapján)

Egy gonddal kevesebb

GOND KEVESEBB

Egy gonddal kevesebb.

Az akadálymentesítés különböző formái leveszik a gondot a kommunikációban és információhoz való hozzáférésben gátolt siketek válláról.

A társadalom intézményesített válasza a siketek, nagyothallók – és a többi fogyatékoscsoport – fizikai vagy szellemi hozzáféréssel kapcsolatos problémájára az infokommunikációs akadálymentesítés. A különböző jogi szabályok, intézmények, szervezetek és szakértők munkáján keresztül megvalósuló technikai megoldások és szolgáltatások azért jelentősek kulturális szempontból, mert közelítik egymáshoz a siket és a halló társadalmat, a siketek számára pedig biztosítják, hogy tájékozottabbak legyenek a világról. Az akadálymentesítés szolgáltatásai és eszközei meghatározzák a siketek életmódját, és megjelennek a siket folklórban is.

Az akadálymentesítés, a siketek számára a jelnyelv használata, az információk írott formában való megjelenítése és feliratozás⁸³ útján valósul meg. A feliratozás nem kizárólag a hallássérültek számára hasznos, és új elemként jelent meg a siket kultúrában. A feliratozás a szabadidő eltöltésének módját is erősen befolyásolja, tágítja az információszerzési és a szórakozási lehetőségek körét.

Sok dolog hiányzik. Amit a kultúrából tapasztalok, azzal nem vagyok megelégedve. Például nagy szükség van a feliratozásra, sokkal részletesebb, és ne csak a politikai műsorokat feliratozzák, hanem a jó filmeket is kéne. Nekünk ez a kultúra. Ugyanakkor sok siketnek vannak olvasási nehézségei, például múltkor az történt velem is, hogy megpróbáltam elolvasni egy három soros feliratot a képernyőn, s mire az első sort elolvastam, már eltűntek a továbbiak. Nem vagyok valami gyors olvasó, képtelenség követni így. Ez is a kultúrához tartozik. Akadályozza a fejlődésemet ez a dolog. (II/10.33 idézet)

A jelnyelvi akadálymentesítés személyes kommunikációs helyzetekben, jelnyelvi tolmácsok közreműködésével valósul meg. Rövidebb szövegek esetében, elsősorban honlapokon készítenek még jelnyelvi fordításokat is.

A jelnyelvi tolmácsok – függetlenül attól, hogyan kerültek kapcsolatba a siket közösséggel vagy a jelnyelvvvel, tagjai lehetnek a szélesebb értelemben vett siket közösségnek⁸⁴ – nemcsak a két nyelv, hanem a két kultúra között is közvetítenek, hidat jelentenek a halló és siket világ között.

Egyáltalán nem haragszom a hallókra. Egy dolgot kivéve, hogy a hallóknak minden információ a rendelkezésükre áll, miközben a siketekhez alig jut el valami, például alig vannak feliratozott filmek, nincs elég lehetőség tolmácsok használatára. Így a siketek nem kapnak elegendő információt szemben a hallókkal. Esélyegyenlőség kéne, és akkor lenne elfogadható a helyzetünk. (II/10.34 idézet)

A tolmácsoknak köszönhető [hogy ma már könnyebb tanulni], régebben ők nem voltak. (II/10.35 idézet)

– Ha hallók csúfolnak, az nem érdekel, nem törődöm vele. De például, ha a lakógyűlésen vagyunk, és a lakók beszélgetnek egymás között, akkor tudnom kell, hogy miről van szó. Mert ha megemelik a közös költséget, akkor rendszerint mérgelődnek, meg mindenfélét kifogásolnak. Ezért elhatároztam, hogy egyéni órát szereltetek be, és akkor nem kell vitatkoznom senkivel. Ha őszintén elmondják a problémákat, azzal nincs baj. Az egyik szomszédom nagyon jó, mindig elmeséli nekem a dolgokat. Különböző a lakótársak viszonyulása is.

– Nálunk a lakógyűlésen a huszonegy lakóból két-három fő mindig problémázik, őket nem érdekli semmi, hülyének nézik az egész házat. Rá is kérdeztem, hogy akkor szerintük én is hülye vagyok? Mert én nem hallok, nem tudom, hogy miről be-

⁸³ A feliratozás többféle médiumban is megjelenhet. Elsősorban a televíziós műsorok, moziban vetített és DVD-n megjelentetett filmek feliratozását jelenti, de az interneten közzétett videókat, színházi előadásokat, élő rendezvényeket, konferenciákat is lehet feliratozni.

⁸⁴ Az I. rész 2. fejezetében, a siket közösség meghatározásainál már szó esett a „jelnyelvet használó személyek” közösségéről (17. oldal). Vagyis a (tágabb értelemben vett) siket közösségnek tagjai lehetnek olyan halló személyek is, akik rokoni szálak, barátság vagy a munkájuk révén kötődnek (jelnyelvi tolmácsok, a szövetség halló dolgozói, tanárok stb.) a siket közösséghez, ismerik a jelnyelvet, és tiszteltetben tartják a siket közösség kultúráját. Fontos azonban, hogy őket nem tekintik soha „siketeknek” (inkább a HALLÓ SIKET SZERET – „halló aki szereti a siketeket” vagy HALLÓ TUD JELEL – „halló aki tud jelezni” elnevezést használják rájuk) szemben a jelnyelvet használó nagyothallókkal vagy CI-s sikekkel akiket SIKET-nek is tekinthetnek.

szélnek, nem is szoktak mesélni nekem. A közös képviselő vádolja az egyik lakót, hogy csal-lop, én meg nem tudok erre semmit se mondani. Információ hiányában nem tudok segíteni ebben, mire azt mondta, hogy tudnom kéne, hiszen tudok beszélni. Ezek után elkértem a közös képviselőtől visszamenőlegesen a jegyzőkönyveket. Megkérdezte, hogy mire kell az nekem, mire elmondtam neki, hogy nem hallok semmit, ezért nem tudom, hogy miről volt szó a vitákon. A jegyzőkönyvek elolvasása után már tisztán láttam a helyzetet. Átnéztem az elszámolásokat, és egy-két tételre rá is kérdeztem, hogy az miért annyi. De vég-eredményben annyit tudtam hozzászólni, hogy ha a lakók megszavazták ezeket, akkor nincs mit tenni. És megkérdeztem tőle, hogy tudja-e, hogy amikor szavazás szokott lenni a gyűléseken, akkor én miért szoktam mindig tartózkodni. Nyilván azért, mert nem hallom – válaszolta a képviselő. Én nem akarok senkit támogatni, csak tartózkodom. S amikor fizetni kell, közös költséget, felújítást, akkor természetesen fizetek. Apró dolgokba nem szólok bele.

Egyik alkalommal azonban tolmácsot hívtam a lakógyűlésre, és előre elmondtam neki, hogy melyik lakó milyen ember, és valami nem stimmel az egyikiüknél. A tolmács megkérdezte, hogy miért gondolom ezt, mire azt válaszoltam, hogy abból, hogy ő mindig mindent kifogásol. Én pedig mindenről tudni szeretnék, ami ott történni fog. A tolmács mindent fordított az esemény alatt. Az egyik lakó meg is kérdezte tőle, hogy miért kell tolmácsolni, meg hogy mindent lefordít-e, amit a közös képviselő mond? Erre a tolmács válaszolt, hogy természetesen, neki az a kötelessége, hogy mindent lefordítson, amit a közös képviselő mond. És utána a tolmács hozzám fordult, és csodálkozva azt kérdezte, hogy bírom ki azt az utálatos lakót? Nem félek tőle, válaszoltam, tudom, hogy kell őt kezelni. A tolmács meg elmonda, hogy ilyen emberrel ő még nem találkozott, aki így beleszólna abba, hogy nem kell tolmács, mert én tudok szájáról olvasni. A tolmács visszautasította a hallottakat, és mondta, hogy ő neki jelelve és artikulálva is át kell adni az információkat. Ezt már el kellett fogadnia a lakónak.

– Mérges leszek, ha elnyomják a siketeket.

– Az egyik lakó problémás, de nem foglalkozom vele. Nem tud köszönni, mindig csak elmegy mellettem nagy fennhéjázva. Kétszer is ráköszöntem, de csak továbbment, így harmadszor már én sem köszöntem, elmentem mellette. Nem foglalkozom vele. (II/10.36 idézet)

A tolmácsolással kapcsolatban érdekesen alakult nálam a dolog. Gyerekkorom óta a családban sosem használtunk tolmácsot. Elég jól beszélünk, na jó, apukám nem annyira kiválóan, meg anyukám se, de mindketten leírták, mit szeretnének, ha valami gond adódott a megértéssel. Miért is használtunk volna hát tolmácsot?! A szüleimtől én is ezt láttam, hogy nem használtak tolmácsot sose. Azt se tudtam, mi az, hogy tolmács. Felnőttem, jól beszéltem, amit tudtam, megoldottam. Aztán amikor tizenhat éves lettem, a szüleim elváltak. A tárgyaláson tolmács is jelen volt. Minek ide tolmács – gondoltam magamban, hiszen megértik őket, és ők is megértetik magukat a bíróságon. A tolmács segített, tolmácsolt. Értettem én magam is, hogy miről van szó, de hát ott volt a tolmács is. Nahát – gondoltam. Amikor én magam használtam először tolmácsot, pont az iskolában, már nem is tudom, mi is volt, gondoltam, na, most hívok tolmácsot. A tolmács jelelt is, intézkedett is. Mondta is, hogy „várj egy kicsit, ezt elintézem. Épp most beszélem meg vele, várj egy kicsit. Ezt meg ezt sikerült elérnem”. Nem tudtam, hogyan alkalmazkodjam hozzá, nem tudtam, neki hogyan kell viselkednie vagy a munkáját végeznie, csak nagyon örültem, és hálás voltam, hogy segít nekem. Szuper volt, mindent elintézett nekem. De jó, gondoltam, nekem kevesebb a gondom. Aztán később egyszer egy másik tolmácsot választottam ki egy munkára. Jött is, jelelt, és aztán várta, hogy mit csinállok, hogyan döntök. Mondom neki, „na, csinálj valamit”, mire ő, hogy „jó, te mit szeretnél?” Ja, mondom, ezt meg ezt. Így aztán idővel megtanultam, hogyan kell elintézni a dolgokat, és magam is változtam. Egyszer aztán újból jött a régi tolmácsom. Azt mondja, várj csak, elintézem. Erre aztán nagyon felment bennem a pumpa. „Várjál, én intézkedem, nem te döntesz! Tudni akarom, miről van szó! Mit akarsz!” „Jaj, de hát tudom én, hogyan kell csinálni, könnyű ez”, mondja ő. Mire én, „könnyű, könnyű, de hát honnan tudja ő, hogy én mit akarok?! És hogyha én később azt mondom, hogy ezt én nem mondtam, akkor mit csinál? Akkor aztán bajban van!” Erre persze nem volt mit mondania.⁸⁵ (II/10.37 idézet)

Kérdések

1. Hogyan befolyásolja a két közösség viszonyát az, hogy a hallók képességei is korlátozottak, ha siketek közé kerülnek, ahogyan a siketek kommunikációs képességei korlátozottak hallók között?
2. Milyen megoldások elképzelhetőek az alábbi helyzetre?

Ha rafinált, ha látom, hogy mást beszél [mint amit jelel/ mint ami adekvát/ mint amit az arca mutat], akkor igen [akkor mérgecs vagyok a hallókra]. Sokszor észreveszem ugyanis, hogy mást beszél, mert látszik. Egyébként, ha röviden beszél valaki, akkor értem. Ez azért változó, van, hogy értem, van, hogy nem. Ha veszekszünk, jelben veszekedni könnyebb. Hallókkal veszélyesebb a szájáról olvasás miatt, a szájáról olvasás azért rizikós. Meg azt sem lehet tudni, nem nevez-e a hátam mögött ostobának. Sikettel biztonságosabb járni, ezért dobtam [azt a halló fiút]. (II/10.38 idézet)

⁸⁵ A paternalizmus, ahogyan a „Hallók uralkodnak rajtunk” alfejezet (85. oldal) bemutatta, a siketekkel foglalkozó teljes (hallók által működtetett) intézményrendszerre jellemző attitűd lehet, ez alól a jelnyelvi tolmácsok sem kivételek. Miután a jelenséget a 90-es években felismerték, pontosabban a siket közösség felhívta rá a figyelmet, elsőként a tolmácsok szakmai szervezeteiben és képzésében igyekeztek ezt az attitűdöt megváltoztatni. (Magyarítható ez azzal is, hogy valamennyi halló szakember közül a jelnyelvi tolmácsok állnak a legszorosabb kapcsolatban a siket közösséggel.) Mára a jelnyelvi tolmácsok nemzeti és nemzetközi szakmai szervezetei etikai kódexekben és irányelvekben rögzítették azokat az etikai normákat, amelyek a siket ügyfelek személyes integritásának, döntéseinek és szándékainak tiszteletben tartását szolgálják. Az etikai irányelvek természetesen a jelnyelvi tolmácsok képzésében is megjelennek. A tolmácsok tudatos attitűdváltását a siket közösség, főként a fiatalabb korosztály elismerte és elvárja, és a normát eltérő „magát előtérbe helyező” tolmácsot a siket és a szakmai közösség is kritizálja. A változás azonban ellentmondásokat is szült: azok az idősebb siket ügyfelek, akik még a „régis stílushoz” szoktak hozzá, alkalmanként elvárják, hogy a tolmács „segítőként” is közreműködjön a megbízások ellátása során.

3. Hogyan valósul meg a halló elnyomás az alábbi idézet alapján?

Arra is allergiás vagyok, amikor egy másik sikettel jelezve beszélgetek, és egyik régi tanárom vagy egy másik halló szól nekem, hogy miért mutogatsz, hiszen te tudsz beszélni, tessék beszélni. Ettől felmegy a pumpa bennem. Már elnézést, de ha kíváncsi, hogy mit beszélünk, vagy zavarja [hogy nem érti], akkor tanulja meg a jelnyelvet, hiszen meg lehet tanulni jelezni. Viszont én soha nem fogok megtanulni hallani. Soha! Hát nincs igazam? (II/10.39 idézet)

4. Szükség van-e arra, hogy eltűnjenek a határok siketek és hallók között? Ha igen, hogyan valósulhat ez meg?

5. Az alábbi leírás alapján vélhetően miért csökkent a siket résztvevők létszáma a kommunikációs és ifjúsági táborokban, és miért kérték a tábor kettébontását?

Az ifjúsági és kommunikációs tábor a jelnyelv gyakorlása mellett integrált szórakozási és pihenési lehetőséget biztosít siket és halló résztvevőknek egyaránt. A szövetség ezt az egyetlen üdülési lehetőséget szervezte a hallássérült fiatalok számára. Ez kimondottan olyan program, mely invitálja a siket közösséggel ismerkedő hallókat, illetve épít jelenlétükre.

Csak a siketek részvétele volt korhatárhoz kötve, emiatt jellemzően nagy életkorbeli különbség alakult ki. A siket-halló arány szinte kezdettől a hallók javára mozdult el. A kommunikációs és ifjúsági tábor a siket résztvevők mindegyikét nyelvi modellként kínálta fel a halló résztvevők számára. A kommunikációs táborok szervezési és koncepcionális szempontból az utóbbi években átalakultak. A jelnyelv tanulásában érdekelt hallók nagy számban éltek a lehetőséggel, ugyanakkor a siket résztvevők száma egyre csökkent, míg végül kérésükre a szervezők két külön táborra bontották a programot.

6. A tolmács alapvetően segít a kommunikációban. Munkája végzése közben miben és hogyan akadályozhatja mégis a siket személyt?

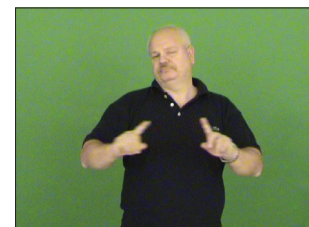
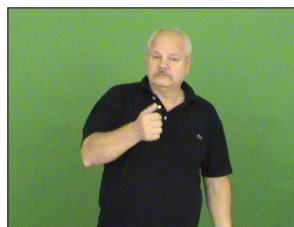
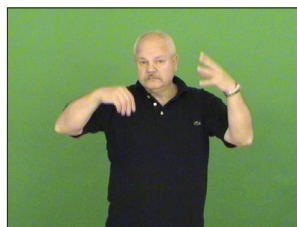
7. A fejezetben tárgyalt kérdések közül melyeket érinti az alábbi idézet?

Vidéki vagy külföldi utazás szervezésénél például, egyszer volt, hogy kedvezményrel, fél áron lehetett utazni, aminek a siketek örültek. Be is fizették a fél árat, el is utaztak. De aztán híre ment, hogy a halló [szervező] ingyen utazott, ezért a tagok felháborodtak. Mi fizettük az ő útját is! Nahát! (II/10.40 idézet)

felfújót orcák (prrrr)

11. MINDENNAPI TÁRGYAK

VILLOGÓ+++ , MOBIL, MÁS+++

Villogó fényjelző, mobil stb.

Különböző eszközök segítik a siketeket a mindennapokban, a fényjelzést kibocsátó tárgyak a legközkedveltebbek.

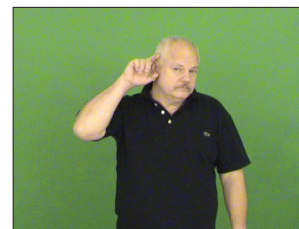
Fodrásznál

Bemegy a fodrászhoz a halló, megbeszéli, milyen frizurát szeretne, a fodrász levágja a haját, s közben beszélgetnek. A következő vendég siket. A fodrász kérdezi, milyen frizurát szeretne, a vendég jelzi, hogy siket, és elmutogatja, hogy milyen legyen a frizura. A fodrász megérti, elkezd vágni a haját, beszélgetne is közben, de eszébe jut, hogy siket, nem hallja, így csendben dolgozik. A harmadik egy nagyothalló, aki remekül beszél, el is mondja, mit szeretne. Már mosná a haját a fodrász, mikor tiltakozik, és kiveszi a hallókészülékét. Kérdezi a fodrász, hogy mi az. Újra felveszi a készüléket, és magyarázni kezdi, hogy ő nagyothalló, a készülék nélkül siket lenne. Nagyon kell rá vigyázni, nehogy víz érje. Újra kiveszi a készüléket. A fodrász bólogat, majd nekikezd a hajmosásnak. Közben beszélgetni szeretne, de eszébe jut, hogy vendége így nem hall. Felemeli az asztalról a hallókészüléket, és belebeszél. (II/11 mottó)

A hallás hiánya elsősorban a kommunikációban jelent hátrányt, de a mindennapok során sok olyan jelzés érkezik hangok formájában, melyeket érzékelhetővé kell tenni a siketek számára. A nagyothallók számára ezeket a hangokat felerősítik, látható fény- vagy tapintható vibrációs jelzésekkel helyettesítik a siketeknek kifejlesztett segédeszközök.

Hallod?

HALLÓKÉSZÜLÉK

Hallókészülék.

A siketek számára a hallókészülék jelentős segítséget többnyire nem nyújt, ezért nem jellemző igazán a használata. Legalább iskoláskorban azonban mindenki rákényszerült viselésére, ezért erős (ellen-) érzések fűződnek hozzá.

A korunkban elérhető hallókészülékek, megfelelő beállítással és a viselő felkészítésével hasznosak lehetnek a hallásmaradvánnyal rendelkező siketeknek. A siketek körében mégsem jellemző a hallókészülék használata, mert sokak számára az így hallható hangok nem nyújtanak segítséget a kommunikációban, legfeljebb a tájékozódást segítik. A hallókészülékhez, amit az iskolában kötelező volt hordani, sokaknak rossz emlékeik kötődnek, a hallókészülék levétele az iskolai kényszer alól való felszabadulást, a halló értékek elutasítását is jelenti számukra. A hallókészülék – mivel ez az egyetlen látható jele a fogyatékoságnak – stigmatizál, és viselőjét nagyothallónak nézhetik, ami félreértésekre adhat okot.⁸⁶

Én teljesen siket vagyok, de hallókészülékkel azért hallok. Nem értem tisztán a beszédet, de valamit hallok. (II/11.1 idézet)

Amikor a siketiskolába jártam, bár jó fej volt az osztályfőnököm, de az volt az elve, hogy az iskola házirendjéhez kell tartani magunkat, és hallókészüléket kell használnunk. Sokat vitatkoztunk rajta, hogy neki fogalma sincs erről. Nekem a hallókészülék csak egy fülnehezék, semmit nem hallok vele, fölösleges a fülembé rakni. Meg szemüveges is vagyok, a szemüveg-szár csak nyomja a hallókészüléket. Fölösleges. Sokszor csináltam is valamit, hogy rossz legyen a hallókészülék. Folyton nem volt elem, vagy nem raktam bele, vagy lemerült az elem, vagy valamit csináltam, csak hogy rossz legyen a készülék. Végül egy szép délutánon betelt a pohár, még egy csepp, és kicsordul, úgy éreztem. Az történt, hogy ebéd után hazamentem valami miatt, nem maradtam az iskolában. Az egyik tanárral együtt mentünk haza, mert közel laktunk egymáshoz. Együtt mentünk, és persze beszélgettünk. A Keleti pályaudvarnál leszálltam, és vártam a metrót. Mondom neki, hogy nagyon zavar a hallókészülék, mert viszkettem tőle. Erre ő, hogy az nagyon fontos, hallani kell, látod, most is hallok, hogy jön a metró. Jó, jó. Egyszer csak szóltam neki, hogy figyeljen, mutatok valamit. Levettem mindkét hallókészüléket, megvártam, míg befutott a metró, és a sínek közé dobtam a készülékeket. Jött a metró, és átment rajta. A tanár megpróbált szólni, mikor a metró elment, hogy állítsák meg a forgalmat, a következő szerelvény ne jöjjön be, próbálta menteni, ami menthető. De mondtam, hogy fölösleges, már úgys por lett az egészből. És ott a helyszínen elkezdtünk vitatkozni, hogy ez nagyon drága mulatság, 300 ezer forint, az állam miből fizeti ki, és az igazgató is mennyire mérges lesz, meg ilyenek. De nekem ez volt a legnagyobb boldogság, hogy megszabadultam tőle. Na, mikor hazamentem, nem is mondtam anyukámnak, minek, gondoltam, ő is siket, biztosan megérti. Csak olyan boldog voltam, egész estig csak vigyorogtam, mint pék kutyája a zsömlére. Végre holnap úgy fogok bemenni az iskolába, hogy nincs hallókészülékem, végre nem kell kifogásokat keresni, hogy otthon felejtettem, meg elromlott. Alig vártam, hogy másnap iskolába mehessek, előre örültem. Na, megyek az iskolába, köszönök mindenkinek. Bejött a tanár, akivel óránk volt, mondja, hogy az igazgató vár engem, hogy hívot. Mondom, hogyne mennék, szívesen bemegyek. Bemegyek, leülök, erre elkezd kérdegetni, hogy milyen vagyok, hogy tanulok, milyen rendes vagyok, milyen szép lány vagyok, milyen aranyos vagyok, megdicsérte a tanulmányi eredményemet. Már vártam, hogy mindjárt említ a hallókészüléket, már vártam. Tudtam, hogy erről van szó, ezért hívatott. Azt mondja, Mónikám, tudod, a házirendben van egy olyan szabály, hogy hallókészüléket kell viselni, és erre kérdezi, hogy hát hol van a hallókészüléked. Mondom, már nincs. Na, de hol van? Mondom, bedobtam a metró alá. De miért? Mondom, mert utálok. Beteszem a fülembé, semmit se hallok vele. Na, de akkor se kellett volna kidobni, oda kellett volna adni másnak, új illesztékkel másnak is jó lett volna. Mondom, de nem, nekem nem kell, és másnak se akarom adni, mert az a véleményem, hogy senki sem hall vele. Jól van. El kell mennem újabb hallásvizsgálatra. Ott majd megint megpróbálnak rábeszélni, hogy kell nekem hallókészülék. Jó, elmentem, kezdődött a vizsgálat, én meg csak né-

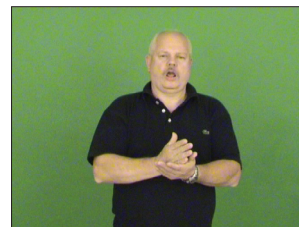
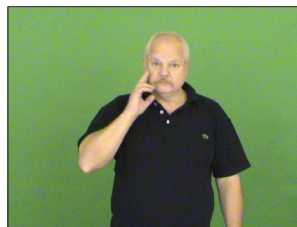
⁸⁶ Érdekes, hogy külföldön a siket identitásukra büszke fiatalok és felnőttek körében a hallókészülék ismét népszerűbb lett, pontosan azért, mert a hallókészülék megkülönböztet, és látható módon jelzi, hogy viselője nem halló, hanem siket vagy nagyothalló. (szóbeli közlés alapján) Ez magyarázható az új készülékek technikai adottságaival is. Azok, akik enyhe vagy középsúlyos nagyothallók általában kisebb, a hallójáratba vagy a fülkagylóba helyezhető, alig látható készülékeket is hordhatnak és valószínűleg a többség él is ezzel az esztétikai lehetőséggel. A súlyos mértékben nagyothallók számára azonban továbbra is csak a fül mögötti, nagyobb méretű készülékek biztosítják a hangok megfelelő felerősítését, így a nagy készülék súlyosabb hallássérülésre, siketségre utal és viselőjét nagy valószínűséggel nem nézik „beszélő nagyothallónak”.

zelődtem. Mondták, hogy ha hallok valamit, jelezzek. Én egyre nézegettem a sarkokat. Rám szóltak, hogy figyeljek oda. Mondtam, hogy mire figyeljek, nincs semmi hallásom, egyszerűen nulla. Három-négy füülészhez is elmentem, hogy mennyire hallok, mindenhol nulla lett az eredmény. Elvittem a négy orvosi eredményt [az iskolába], mondtam, hogy látjátok, semmit nem hallok, nem kérek újabb hallókészüléket. Mondták, jó, én vagyok az egyetlen az egész siketiskolában, akire nem érvényes a házirend, akinek nem kell hallókészüléket viselnie. Madarat lehetett volna fogatni velem. Az osztálytársaim, három fiú, kérdezték, hogy hogy csináltam, ők is ezt akarják, majd a busz alá dobják. Aztán új szabály került a házirendbe, hogy a következő, aki szándékosan elrontja a hallókészüléket, büntetést kap. Én voltam az egyetlen, aki nem kapott. Ez ötödik osztályban történt, és onnan kezdve egészen nyolcadik osztályig én voltam az egyetlen, akinek nem kellett hallókészüléket hordania. (II/11.2 idézet)

Á, dehogyis [akarnék én halló lenni], gyerekkorom óta siket vagyok! Ha mégis hallóvá válnék, ha mondjuk CI-vel hallóvá tennének, akkor mi lenne? Nem is tudnám, mit csináljak, már annyira megszoktam a jelnyelvet. Azt se tudnám, hol a fejem, teljesen meg lennék zavarodva, ez akkora képtelenség! Én már megmaradok siketnek! Mert a hallókészülékkel ugyan hallok én valamit, de az az összevissza zűrzavar, amikor beszélnek, olyan, mint mikor a tévében hangyás a kép. Ha hallóvá tennének..., á, olyan nem lesz soha! (II/11.3 idézet)

Ez pont jó a siketeknek

SIKETNEK ALKALMAS

Megfelel a siketeknek.

Korunk technikai vívmányai megnövelték a siketek számára alkalmas kommunikációs lehetőségek számát.

A telefon különösen fájó pont a siket közösség szemében, mivel a hallók számára felbecsülhetetlen lehetőségeket adott, pedig a feltaláló, Alexander Graham Bell eredetileg éppen a siketek számára próbált segédeszközt kifejleszteni, mégis csak ők nem élvezhették a technológia előnyeit. Jó fél évszázaddal később a siketek számára is lehetővé tette a térbeli távolságok leküzdését a fax, de Magyarországon az igazi áttörést, az azonnali és gyors kommunikáció lehetőségét a telefon után egy századdal a mobiltelefon kora hozta el, amely nem csak hangok, de szöveges üzenetek továbbítására is alkalmas. A mobiltelefonhoz hasonlóan, szerencsére a legutolsó kommunikációs forradalom, az internet lehetőségeit is ki tudják használni a siketek, hiszen az e-mail, és a chatelő programok is az íráson alapulnak. Bár az írás érzékelhető minden siket számára, igényel egy bizonyos szintű nyelvi kompetenciát, amivel nem biztos, hogy valamennyien rendelkeznek. A jelnyelven történő „távbeszélgetésre” adnak lehetőséget azok a technikai megoldásokat, melyek videotelefonálásra, élő kép továbbítására alkalmasak, mint a 3G mobiltelefonok és a webkamerát kiszolgáló kommunikációs programok.

– Mióta divat lett a mobil, kaptam a testvéremtől egyet én is. Azóta mindig küldök neki SMS-t, hogy megkérdezzem, hogy hol van már ilyen sokáig.

– Nagyon fontos és nagyon jó a mobil. Eddig hallók tudtak csak telefonálni a mentőnek, a rendőrségnek, vagy segítséget hívni, a siketek meg nem tudtak. Azóta a mobil sokat segít nekünk.

– Ezelőtt, ha beteg voltam, akkor a szomszédnak kellett szólni, hogy telefonáljon az orvosnak, ő meg átjött. Ez így rendben ment valahogy. De nagyon kevés ilyen eset volt. Kár, hogy mama nem élte meg ezt a lehetőséget, hogy így tudnánk vele kommunikálni.

– Nagy kár, biztos nagyon örült volna neki, hogy tudunk ilyen távolról is beszélgetni egymással. Biztos nagy élmény lett volna. (II/11.4 idézet)

Jó ötlet a mobiltelefon, de volt idő, amikor még nem kívántam magamnak. De amikor elutaztam Svédországba, akkor a kisebbik fiam rám erőltetett egyet, és valahogy megszoktam. Előtte volt faxom is. [És ha nincs telefon, akkor mi a megoldás?] Lábon kell mennünk mindenhova, nem kérdezzünk semmit. (II/11.5 idézet)

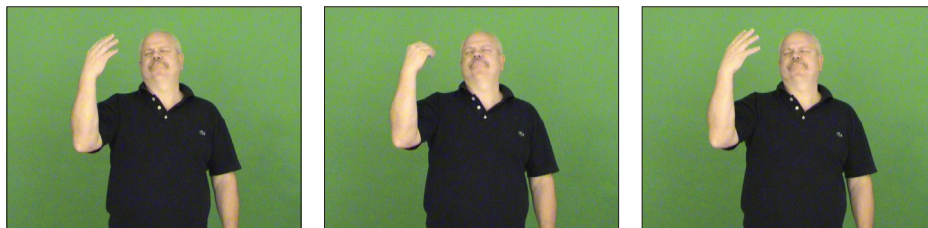
Régebben Kaposváron laktam, az ottani szomszédunk lett később a feleségem, Edinának hívják. Már egészen kicsi korunk óta ismerjük egymást. Az én apukám és az övé munkatársak voltak a katonaságnál, és szüleim távollétekor, ha épp dolgoz-

tak, vagy vendégségbe mentek valahova, akkor többször is ők vigyáztak rám. Fordított esetben pedig a szüleim vigyáztak Edinára. Ahogy növekedtünk, mindig együtt játszottunk, és a kommunikációval sem volt sose probléma. Jól artikulált, bár nem nagyon jelelt; csak néha használt egy-egy jelet a megértés végett. Mindig csak pár jelre tudott visszaemlékezni. Aztán Pécsre költöztem, és hosszú időre megszakadt a kapcsolatunk. Akkoriban még nem volt se internet, se e-mail. Sok idő elteltével, pontosabban két évvel ezelőtt az iWiWen kerestem a régi ismerőseimet, amikor Edina testvére rábukkantam, és ismerősömnnek jelöltem őt. Aztán Edina is regisztrált az iWiWre, így vele is felvettem a kapcsolatot. Levelezni kezdtünk. Pontosan tizen-nyolc éve nem találkoztunk személyesen, tehát mindketten elmeséltük életünk addigi történetét, és egyre több hosszú levelet váltottunk egymással. Majd megbeszéltük, hogy találkozzunk, és ezt meg is ejtettük; megbeszéltünk egy időpontot. Ez a találkozás szerelem volt első látásra. Ez egy márciusi napon történt, azután rendszeresen találkoztunk.

Első találkozásunkkor próbáltam beszélni hozzá, és ő mindent meg is értett. Elmondása szerint kicsi kora óta emlékszik a hangomra. Én is megértettem őt, mert lassan beszélt, és jól artikulált, így nem volt akadálya a kommunikációnak. Persze elkezdtem tanítani jelelni, amit érdeklődéssel fogadott. Napról napra tíz új jelet tanítottam neki. (II/11.6 idézet)

Látva hallunk

LÁMPA-FELÉM-VILLOG+++

Villogó ébresztőóra.

Hallás hiányában a siketek a vizualításra támaszkodnak, így nem csoda, hogy a fény szerepe meghatározó életükben.

A siket emberek hangjelzések helyett fényjelzésekkel működő, illetve vibrációs berendezéseket használnak mindennapjaikban. Az ajtócsengőt vagy a kopogást jelző készülék, a babasírási jelző, az ébresztőóra, a fax működésekor felvillanó lámpa olyan eszközök, melyek fényjelzést adnak a siket ember számára. A fényt alkalmasint vibráció is helyettesítheti, van rezgő ébresztőóra vagy -párna és jellemzően a mobiltelefont is rezgő módban használják.

A siket emberek háztartásában jellemzően megtalálhatóak a felsorolt tárgyak. Sőt, kommunikációjuk során nemcsak eszköz, de tartalmi elem is egyben, hiszen közléseikbe vagy történeteikbe beleszövik ezeket. A fényviszonyokhoz való alkalmazkodás és az említett tárgyak használata meghatározza a siketek életmódját.

Minden fény kibocsátására alkalmas eszköz hasznos lehet, amikor nem áll rendelkezésre más fényforrás. Sötétben a mobiltelefon kijelzője is világításként szolgálhat, ami ugyan meglehetősen kényelmetlen megoldás, viszont ideiglenesen áthidalja az akadályt. Mindenféle világítás – különösen az utcai – a siketek, illetve a hallóval vagy hallókkal társalgó siket ember elhelyezkedését is szervezi. A fény a jelnyelvi kommunikáció alapfeltétele, alapszükséglet. Fontos, hogy láthatóvá tegye a beszélőket, ne elvakítsa a tájékozódni, kommunikálni próbáló embereket.

Emlékszem, hogyan mentünk egymáshoz, mi siketek. Szerencsére én Budapesten lakom, és sok siket barátom is budapesti. Ha unatkoztam, csak elmentem valamelyikükhöz, és becsöngettem. Hogy otthon van-e, nem tudtam. Csak becsöngettem, s ha nem volt otthon, ott tébláboltam az ajtaja előtt. Elég vacak volt. És aztán végül kénytelen voltam hazamenni. Pár nap múlva, ha épp összefutottunk, mondtam neki, hogy voltam nálad a napokban, erre ő, hogy otthon volt. Hát akkor, mondom neki, miért nem vetted észre, hogy csengetek? Hát mert nincs villogó ajtócsengője. Erre nem is gondoltam. [...]

Emlékszem, régen, mikor még kicsi voltam, [segédeszközök] még sehol se voltak. Nem volt ám villogó ébresztőóra! Vagy mesefeliratozás! Csak ültem a tévé előtt, néztem a mesét, és semmit sem értettem belőle! A figurák mozgásból próbáltam következtetni, hogy mi jön ezután, vagy hogy függenek össze a dolgok. (II/11.7 idézet)

Kérdések

1. Rész-e a siketek tárgyi kultúrájának a hallókészülék? Miért ennyire ellentmondásos a hallókészülék megítélése a siket közösségben és a halló társadalomban?
2. A korábbi gyakorlatokat egybevetve a mai technikai eszközök kínálta lehetőségekkel mely területeken történt jelentős változás a siketek életében?
3. Hogyan biztosítják az önállóságot a fejezetben bemutatott technikai eszközök?

Nagyon jó ez a villogó ajtócsengő. Sok siketnek házilag barkácsolt csengője van, mert van villanyszerelő barátja, ismerőse. Nekem nincs. Egyszer aztán anyukám pont elvált, és a második férje épp villanyszerelő, villamosmérnök a szakmája. Én épp azon gondolkodtam, hogyan lehetne megoldani a dolgot, és ő is az akadálymentesítésen gondolkodott. Meg is csinálta nekem a villogó ébresztőt, meg az ajtócsengő jelzőt. Szuper lett, teljesen odavoltam. Most már megvan az önállóságom. Reggelente egyedül keltem fel, nem kellett a mamámnak ébresztenie. A mai napig is így van. 12 éves korom óta magam kelek az ébresztőre. Ha meg elmentem egy barátomhoz, és volt ajtócsengőjelzője, kinyitotta az ajtót, az remek volt, akkor tudunk egy jót beszélgetni. Vagy ha hozzám jött valaki, ugyanez volt. Vagy a mamám nyitott ajtót, vagy én. A mamám is örült, hogy tudok neki segíteni, nem is kell ajtót nyitnia, majd én úgyis kinyitom. Számít ám ez! (II/11.8 idézet)

4. Hogyan határozza meg a fényviszonyokhoz való alkalmazkodás a siketek életmódját? Milyen példákat említettek az interjúrészletekben?

III. Az olvasó a siket kultúráról

KÖNYV EZ SIKET KULTÚRA, ÉRDEKES LAPOZGAT GONDOLKODIK+

Könyvünket áttanulmányozva, a siket kultúráról sok érdekességet talál az olvasó, melyekről elgondolkodik.
A harmadik fejezet a korábbi részek tanulságaira építve, további kérdésekkel segít meglátni az összefüggéseket, még nagyobb teret engedve így az olvasónak az értelmezésben.

1. HERMÉSZI SZEREPKÖR

ODATESZ

Majd ő segít.

Kultúrák és eltérő nyelvű emberek találkozásánál szükség támad tolmácsra, és általában akad is olyan személy, aki képes rá, és fel is vállalja a közvetítést, vagy önkényesen kijelölik.

Ha nincs közös kommunikációs eszköz, akkor válik szükségessé a közvetítő, aki lehet jelnyelvet ismerő halló, nagyothalló, vagy jól beszélő és szájról olvasó siket is. Lényegében az adott helyzet határozza meg elsősorban, hogy ki vállalja magára a siketek és hallók közötti közvetítő szerepét.

A) Áttekintve a könyvben korábban szereplő idézeteket, hogyan valósul meg a siket egyén életének különböző szakaszaiban, színterein a közvetítés?

B) Az alábbi idézet nem csupán a közvetítőszeréről szól. Milyen, a siket kultúrára jellemző mozzanatokat fedezhetünk még fel benne?

Ritkán, nagyon ritkán volt feliratos [a mozifilm], de jó felfogásom volt, el is tudtam mesélni [hogy mit láttam]. Mikor megérkeztem [a kollégiumba] vasárnap – mert a szombat [nálunk] ünnep, akkor nem volt tanítás –, vasárnap reggel érkeztem, mindjárt kérdezték, van mozi? Mondtam, van mozi. Ha nem volt mozi, akkor elkenődtek, de ha volt mozi, felvidultak. Akkor rögtön körbeültek, én meg elkezdtem mesélni. Hoztak nekem széket, mellettem ült a felügyelő nevetve, én meg meséltem.
(III/1.1 idézet)

- a) Mi könnyíti meg egy film megértését siketek számára?
- b) Napjainkban hogyan befolyásolja ez a szórakozási és információszerzési szokásokat?
- c) Mi lehet az oka, hogy a kollégiumi társak ennyire szerették a mozi beszámolókat?
- d) Milyen típusú közvetítésről olvasunk a fenti idézetben?
- e) Jellemzően kik töltik be ezt a szerepet, miért volt erre szükség a bentlakásos iskolákban?

2. TANULNI, TANÍTANI

TANÍTJÁK, TANÍT

Előbb tanítani kell valakit, hogy aztán továbbadhassa.

A megismerés tanulási folyamat, melyben egyaránt lehet valaki a tudást átadó és befogadó fél.
Most a jelnyelv elsajátításában betöltött kettős szerepről lesz szó.

A siketek első nyelve többnyire a jelnyelv, melynek elsajátítása jellemzően nem a megszokott módon, a családban történik. Már gyermekkorukban fontos szerep hárul a siket gyerekekre a jelnyelv átadásában. A jelnyelv tanulása informális vagy tanfolyami keretek között is történhet.

A) A könyv eddigi idézetei alapján hol sajátítják el, hogyan és kiknek adják át a jelnyelvet?

B) A jelnyelvhasználaton túl mely tipikus, illetve rendkívüli jelenségekre lehetünk figyelmesek az alábbi idézetben?

Hát persze, hogy [a családban] mindenki jelel. Most volt anyukám Amerikában két hónapig, nagymamám legkisebb testvére halló, de profin jelel. Negyven éve ott él Amerikában. Már három-négy alkalommal járt itt Magyarországon, és amikor hozzánk jött, természetes volt, hogy jelelt. Mindenki csodálkozott, hogy ő halló, negyven éve él Amerikában, nem használja a magyar jelnyelvet, de ahányszor idejön, vagy amikor anyukám meglátogatja őt; mindig folyékonyan tudta használni a magyar jelnyelvet. Nem tudom felfogni, hogy hogyan tudja megjegyezni. Ha webkamerán keresztül beszélgetünk vele, néha mikrofonon keresztül is beszélünk, hiszen mi így is értjük egymást. Ha mondjuk, megkérdezem tőle: „Hogy vagy?” Azt válaszolja: „Jól vagyok, csak kicsit fáradt vagyok!” Mindig meg szoktam kérdezni tőle: „Hogyhogy nem felejt el a jelnyelvet?” Erre azt szokta válaszolni, hogy miért is felejtene el, hiszen vele született dolog a jelnyelv. Siketek között nőtt fel, neki az anyanyelve a jelnyelv. Szégyenlős volt, mikor óvodába került, akkor tanult meg beszélni, de továbbra is a jelnyelv az első neki. Én ezt hihetetlennek tartom. Nem tudom elképzelni, hogy negyven év után se felejtette el. (III/2.1 idézet)

a) Mi jellemző a családban a nyelvhasználatra?

b) Hogyan tanulhatott meg jelelni, illetve beszélni az idézetben szereplő halló rokon, és milyen helyzetben használja ma a jelnyelvet?

c) Milyen lehetőségek álltak rendelkezésre korábban a távolsági kommunikációra, és milyen lehetőségek vannak most? Melyek kedvezőbbek a siketek számára?

C) A jelnyelvhasználaton túl mely tipikus, illetve rendkívüli jelenségekre lehetünk figyelmesek az alábbi idézetben?

Elmondok egy történetet. Egyszer egy Mikulás-ünnepre hívtak meg. Nagyon sokan voltunk, jött a Mikulás, mindenki örült, tapsolt, jól éreztük magunkat. És akkor odajött hozzám egy siket ismerősöm [halló] fia. Beszél hozzám valamit, de se-hogy se értem. Mondom végül, a papájával – aki szintén siket – biztos jobban értik egymást. A gyerekek együtt odamegyünk a papájához. Mondom neki, bocsáss meg, valamit akar nekem mondani a fiad. A papa megismételteti vele, figyel, figyel, de csak nem érti, mert én meg figyeltem közben az apát, és láttam, hogy nem érti. Mintha orrba vágták volna! Mondom neki, hogy nem valami jó ez, hogy nem érted a fiadat! Látszik, hogy rosszul érzed magad emiatt, hogy úgy kell kisakkoznod, mit mond. Erre nem tudott mit mondani. Mondom neki, hogy jobb a gyerekekkel jelelni, mert a jövőre is gondolni kell. (III/2.2 idézet)

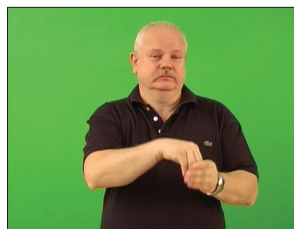
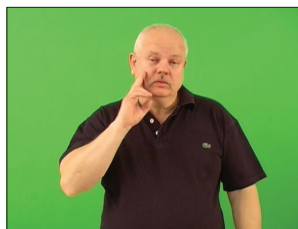
a) Milyen szempontok játszanak közre a siket szülők esetében a gyermekükkel való kommunikáció módjának a megválasztásakor?

b) Hogyan befolyásolja a kommunikáció módja a gyermek és a szülő kapcsolatát, illetve a gyermeknek a siket közösségbe való beilleszkedését?

c) Milyen típusú rendezvények teremtenek lehetőséget a siket szülők gyermekei számára a siket közösséghez való kapcsolódásra? Milyen mintákat kap itt a gyermek, és milyen kapcsolatai alakulhatnak ki?

3. HALLÓK A SIKET KÖZÖSSÉGBEN

SIKETEK BENNE HALLÓ

A siketek között vannak hallók is.

A siket közösséget nem pusztán siketek alkothatják, ám a bevont hallóknak komoly feltételeknek kell előbb megfelelniük.

A siket közösség a rá jellemző zártság dacára egyes hallókat is befogad. Jóval nagyobb számban vannak azonban azok, akik lazábban kötődnek a siketekhez. Házastársi vagy családi kapcsolatok, illetve szakmájuk révén vonódnak be a siketek világába.

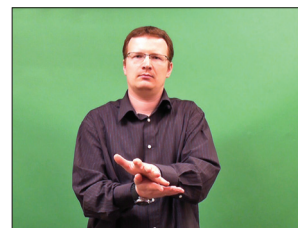
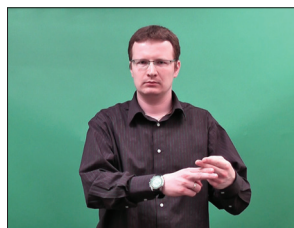
- A) A könyvben szereplő idézetek alapján milyen relációban állhatnak hallók a siket közösséggel, és a kapcsolat szorosságát mely tényezők határozzák meg?
 B) Milyen konfliktusokat hordozhat magában a halló személy(ek) bekerülése a siket közösségbe?
 C) Milyen további kérdéseket vet fel az a körülmény, hogy egy siketnek a társa halló?

Siket társaságba eljárak jelelni, persze, ha van időm. Siket társaság nélkül nem lehet megenni. ... Ha mindig hallók között vagyok, és nem jelelek siketekkel, az nekem nem megy, akkor már érzem, hogy hiányzik a jelelés. Hiába beszél nagyon jól valaki, az is visszajön, és panaszkodik. Meg az is [eljár a közösségbe], akinek halló párja van, és ez már önmagában bizonyítja [hogy mennyire fontosak a siket kapcsolatok]. Kérdezzük, hogy „hát a férjed vagy feleséged?”, erre mondja, hogy dolgozik vagy valami. [Ő meg eljön], látszik, hogy hiányzik neki a társaság, a kultúra. Én meg is értem. Lehet, hogy boldog a párjával, de mégis hiányzik neki a siket társaság. Lehet, hogy a házastársa nem akar vele jönni, hát mindenkinek más és más a véleménye. De a társaság fontos, a siketek el-eljönnek. Nem is lehet csak úgy kimaradni a közösségből. Van, aki kimarad, aztán csak szenved egyedül, és később visszajön. (III/3.1 idézet)

- Milyen szerepe van a klubnak a közösségi életben?
- Az idézet szerint mit nyújt a siket társaság a tagjainak?
- Mely tényezők „távolítják el” jellemzően a siketeket a közösségtől?
- Hogyan viszonyulhat a halló társ a siket közösséghez és fordítva?

4. SEGÍTSÉG VAGY ELYNYOMÁS?

SEGÍT / VAGY ELYNYOM

Segítik vagy elnyomják?

Bár a segítő szándék elvileg kizárja az elnyomás lehetőségét, a valóság erre gyakran rációfol. Ráadásul ugyanazt az esetet értelmezhetjük különféle képpen, nézőpontunktól függően.

A halló társadalom siketekhez való viszonyát egyaránt meghatározza a segítségnyújtás, az érdektelenség és a hatalommal való visszaélés. Ezt a siketek életük számos területén tapasztalják, de főként az egyéni érdekeik érvényesítése, az egyéni döntéshozatal és az információhoz való hozzájutás területén.

A) Áttekintve a könyvben korábban szereplő idézeteket, mi jellemzi a siket egyén életének különböző szakaszaiban-színterein a halló társadalom vagy egyének beavatkozását? Keressen példákat ambivalens kapcsolatokra a könyv idézeteiben!

B) Az alábbi idézet a továbbtanulásról szól. Milyen szerepet töltenek be a hallók ebben az esetben?

Szerettem volna cukrásznak jelentkezni, de mivel erre nem volt lehetőség, nem vettek föl. Akkor szerettem volna továbbtanulni, de arra se volt lehetőség. A gimnázium szóba se jöhetett. Akkor ipari tanuló leszek – gondoltam. Na de mit tanuljak? A pályaválasztási felelős tanár segített intézkedni. Ez az idő nagyon rossz volt, 1964 nyarán, akkor nem vettek fel. Na, most mi lesz? Anyukám mondta, hogy menjek én is varrónőnek, mint a nővérem, de én nem akartam ugyanazt tanulni, mint ő, más szakmát akartam. Kétségbeesve keresgéltem: mi lenne, ha bőrdíszműves lennék? Na jó, az leszek. Fel is vettek, de nehéz volt a felvételi. Az igazgató először is igazolást kért róla, hogy miért később, 16 évesen végeztem csak el az iskolát. Írtunk egy igazolást, hogy két év előkészítővel összesen 10 éves az iskola, sőt én még évvesztes is voltam. Elfogadta, és mivel a munkaalkalmassági vizsgálaton is megfeleltam, felvettek. Kemény volt, mert nem siketekkel [tanultam, hanem], halló vonalon, és akkoriban még tolmács se volt. Mindenki halló volt körülöttem, kérdezték, hogy tudok-e beszélni, mondtam, hogy persze, hogy tudok. „Na és hogy kell veled beszélni?” Mondom, szájról olvasok, vagy ha nem értem, akkor írástok le. Na, és amikor jött a tanár, le-föl mászkált a teremben, miközben tanított. Mondom a padtársamnak, hogy nem értem, mit mond, nem hallom. Erre odafordul a tanár hozzám, és azt mondja, miért nem figyelsz. Erre a padtársam – mert ő nagyon rendes volt – azt mondja, hogy nem tudok figyelni, ahogy beszéd közben járkál, és pár dolgot elmondott neki ez a lány, Tímeának hívták. Na, erre elővettem és kinyitottam a könyvem, és a tanár azt mondja, hogy ne zörögjek vele. Én meg csak néztem, de hát mit is csinálhattam volna. Hogy ne unatkozzak, épp amilyen órán ültem, olyan témájú könyvbe olvastam bele. Ezt így nem lehet, hogy oda kell figyelni, követni, amit a tanár beszél, miközben mászkál, pedig nem is hallok semmit! Hazamentem, sírtam, elmeséltem a nővéremnek. Eszembe jutott, hogy J. azt mondta, hogy mindig vigyem magammal egy ceruzát és egy darab papírt, és nyugodtan írjam le, csak úgy siketesen, hogy mit akarok. Ezt tanultam tőle. Oda is mentem a tanáromhoz, és elmondtam neki, hogy nem tudok végig figyelni az órán, mialatt ő járkál. A tanár nem akarta elhinni, hogy ez nem megy, Erre elmentünk az igazgatóhoz, megbeszélni, hogy hogyan oldjuk meg a helyzetet. Utána már megengedték a tanárokat, hogy olvassam az órán az anyagot, amiről éppen szó van.

A halló diákokkal se volt könnyű. Amikor valamit nem értettem, és megkérdeztem őket, azt válaszolták: „Te nem tudsz beszélni.” Még hogy én nem tudok beszélni?! „Te se tudsz!” – válaszoltam. Ugyanazzal vágtam vissza nekik. Ők meg nem értették, hogyhogy megértem őket, és visszaválaszolok nekik. Hogy lehet ez, ha egyszer nem is hallok? Mondom, hát értem a szavakat, és válaszolok. Nem féltem, bátor voltam. Néha-néha haragudtam is rájuk, és szándékosan szóltam hozzájuk, ők meg belátták, hogy lehet tőlem tanulni, és tanultak tőlem jelezni. (III/4.1 idézet)

- Kik és milyen módon vesznek részt a pályaválasztásról való döntésben?
- Milyen emberi és technikai megoldásokkal érték el a megértési nehézségek enyhítését?
- A diáktársakkal és a tanárokkal való kapcsolat alakulásában kinek milyen szerepe volt?
- Előfordulhat-e olyan eset (vagy találunk-e erre példát az idézetben), hogy jó szándéka ellenére a segítő halló valójában hátráltatja a siket fejlődését, és hátrányos helyzetben tartja?

5. ÖNÁLLÓSÁG KONTRA TÁMOGATOTTSÁG

ÖNÁLLÓ FEJLŐDIK / VAGY BELEKAROL

A maga ura vagy hagyja vezettetni magát.

A támogatás kényelmét igénylők sokszor az önállóságukról mondanak le.

Nem mindig személyes döntés eredménye azonban az egyén érdekeinek érvényesítésben kialakult helyzet.

Az iskolai évek alatt a siket gyermek természetes tapasztalatként éli meg, hogy szülei, tanárai és nevelői irányításával vagy legalábbis jóváhagyásával történik minden körülötte, és még csak nem is informálják az eseményekről. Felnőtt korukban a társadalom szintén paternalista hozzáállást tanúsít azáltal, hogy az önállóságról hamis képzeteket táplál bennük, például a siketeknek egyébként jogosan járó kedvezmények révén. A gyámkodó, helyettük intézkedő (paternalista) tolmácsok szintén csorbítják önállóságukat.

- A) A siket egyén életútjában melyek lehetnek azok a körülmények, amelyek befolyásolják, hogy önállóan cselekszik-e adott helyzetben, vagy rá van utalva segítőire?
- B) Az alábbi szöveget az előhangban szereplő történettel egybevetve, milyen lényegi különbségek figyelhetők meg?

Szóval úgy kezdődött az egész. Amikor a nagyobbik lányom elérte az iskoláskort, az első lépést persze az iskolaválasztás jelentette. Legelőször a feleségem vette fel az iskolával. Aztán úgy tűnt, hogy ez az iskola lesz az ász. Persze az iskola igazgatójának jeleztem, hogy siket miveltem miatt jelnyelvi tolmácsra lesz majd szükségem, ha valami hivatalos megbeszélés lesz, vagy bármi ehhez hasonló. Ő erre nagyon nyitott volt.

Aztán eljött a nagy pillanat. Persze az évnyitón volt az első alkalom az infokommunikációs akadálymentesítésre. Én a legelejen úgy tettem, mintha nem én lennék a megrendelő, mert úgy helyezkedtem el, hogy hátha mégiscsak van egy-két siket rajtunk kívül. (Most ebben az évben beigazolódtam, hogy igazam van. Bár nem ismerem őket, de láttam, hogy jelnyelven kommunikálnak egymással. Remélem, hogy nagyon hálásak a sorsuknak.) Tehát a jelnyelvi tolmácsot mindenki elé, jól látható helyre állítottam ki. Ennek számos oka van, így például a szemléletformálás, a tudatosítás, a befogadás, az egyenrangúság elérése stb.

Persze voltak az évnyitón vicces mozzanatok, amik feltűntek nekem. Az emberek túlnyomó többsége azt kereste, aki a tolmácsot megrendelte. Persze képtelenség megtalálni, mert szinte láthatatlanok vagyunk, mivel ugyanúgy viselkedünk, ugyanúgy öltözködünk, mint a többiek. Csak akkor vehetnek észre, ha jelelni kezdünk, de az évnyitó ünnepség alatt nem szokás beszélgetni.

Csak az osztályban kezdtem beszélni magunkról. Persze az osztály egyszerre elnémult, és úgy hallgattak, hogy közben a madár csiripelését is lehetett hallani. A jelnyelvről, illetve a siketségről beszéltem. Jeleztem, hogy aggodalomra egyáltalán nincs ok, az, hogy siket vagyok, nem azt jelenti, hogy én egyáltalán nem tudok beszélni. Hanem a stigmatizálás megszüntetése, a szemléletformálás volt a célom. Szerintem sikerült is. Hozzátettem még, hogy bizonyos körülmények között szívesen beszélek, de ezt tartósan nem lehet elvárni tőlem, arra képtelen vagyok.⁸⁷

- Hogyan magyarázható az, hogy mindkét esetben a feleség intézkedett a beiskolázáskor?
- Hogyan viszonyul siketségéhez a történetben szereplő siket édesapa, és miben érhető ez tetten?
- Miként befolyásolja a tolmács jelenléte, illetve elhelyezkedése a siket személy elfogadását?
- Milyen információkat ad siketségéről a történet elmesélője, és miért pont ezeket emeli ki?

- C) Az alábbi vicc hogyan mutatja be a siketek viszonyulását a támogatásokhoz?

Isten leszáll a Mennyből, és bemegy a kocsmába, ahol megpillant egy fogyatékosokból álló társaságot. Egy vak, egy siket és egy mozgáskorlátozott üldögél ott. Odalép a vakhoz, ráteszi a kezét. A vak azonmód meggyógyul.

– Látok, látok! – örvendezett, és hálálkodva elment. Odalép Isten a kerekesezhez, ráteszi a kezét, és azt mondja neki:

– Állj fel, fuss haza! – Felpattan, rácsodálkozik magára, és elrohan. Még mielőtt a sikethez lépne, már előre tiltakozik:

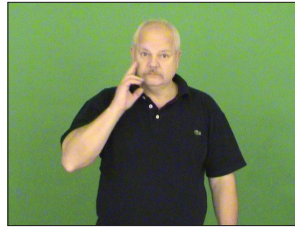
– Ne, ne, nem akarok halló lenni, nekem nagyon kell a fogyatékosági támogatás! (III/5.1 vicc)

- A vicc alapján hogyan viszonyulnak a siket emberek általában a fogyatékosokhoz és a más fogyatékos sággal élő emberekhez?
- Hogyan jelennek meg a siketek önmagukról alkotott képében azok a pénzügyi juttatások, melyekre hallás-sérülésük miatt válnak jogosulttá?
- A viccban hogyan értékelik a siketséget?

⁸⁷ A történet és a bevezetőben (6. oldal) található ikerpárja ugyanazt a helyzetet dolgozza fel. Az itt szereplő beszámoló egy siket személytől származik, a leírás e-mailben érkezett, így nem szerepel jelnyelvi változatban a DVD-n. A bevezetőben szereplő esetleírást a szerzők didaktikai szempontoknak megfelelően, korábban hallott valós történetek részleteiből állították össze.

6. BIZALMATLANSÁG ÉS KÖZELEDÉS

HALLÓ NEM / VAGY SIKET SZERET

Hallók, ha lehet, kíméljenek, kivéve azokat, akik bírják a siketeket.

A siketekre általában a hallókkal szembeni bizalmatlan attitűd jellemző, de ellentétes gyakorlattal is találkozhatunk, melyet rendszerint az vált ki, ha egy halló különös érdeklődést és odafordulást mutat.

A vélt és valós sérelmek, az önbizalomhiány, a gyakorlati nehézségek és a mindkét részről tapasztalható általános tájékozatlanság eredményeként a siketek bizalmatlanokká válnak a hallók iránt. A hallókat viszont inkább az érdeklenség jellemzi. Az érdeklődő, kommunikációs szempontból rugalmas hallókat ellenben pozitívan fogadják.

- A) A könyv idézetei alapján hol és milyen körülmények hatására válhatnak bizalmatlanná a siketek a hallók iránt?
 B) Milyen körülmények, benyomások, tapasztalatok játszanak közre abban, ha bizonyos halló személyek megkülönböztetett toleranciával és érdeklődéssel fordulnak siketekhez?
 C) Milyen akadályok állnak a kölcsönös megértés útjában?

Másképpen gondolkodunk, ezért nem jövünk ki jól egymással. Ha van valami közös téma, mint például az iskola vagy munkahely, akkor még rendben van, megvagyunk egymással; de ha már a siketség a téma, akkor azt mondom, inkább felejtjük el egymást. Inkább ne is beszéljünk erről, fölösleges, mert ő nem ért hozzá, én meg nem értem, hogy miért nem akarja megtagadni a jelnyelvet. De mit érdekel engem! Beszéljünk másról... (III/6.1 idézet)

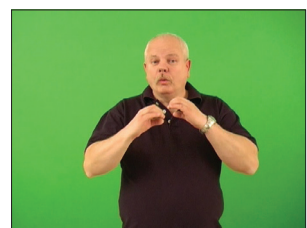
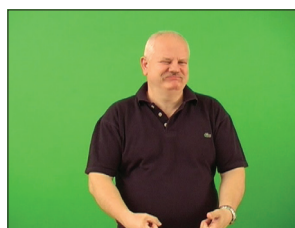
- a) Szituációk és szereplők szempontjából vizsgálva mit takar a „közös téma”?
 b) Vajon, ha a halló fél megtanulna jelelni, az mennyiben segítené a kölcsönös megértésben?
 c) Mi okoz nagyobb problémát az interjúalany számára: az, hogy eltérő módon gondolkodnak bizonyos dolgokról, vagy az, hogy mindig a siketség a központi téma?
 D) Milyen összefüggés lehet a siketek és hallók közötti történetileg is fennálló ambivalens kapcsolat és a személyes életben tapasztalt negatív élmények között?

A siketek sokszor bizalmatlanok a hallókkal. A halló szemtől szemben jópofáskodik, de vajon mi lehet valójában a fejében? Egyszer például dolgoztam a munkahelyemen, két halló munkatársam meg beszélgetett. Figyeltem őket egy darabig, de nem volt érdekes. Később újra felnéztem, megint beszélgettek, de már nem nyitották ki rendesen a szájukat. Megkérdeztem, hogy miről van szó, de csak legyintettek, hogy nem érdekes. Így van ez mindig, rólam beszélnek, ezért változott meg a beszédük, hogy ne értem őket. Mindegy, hagytam őket a francba, dolgoztam tovább. (III/6.2 idézet)

- a) Mi lehet a fő akadály a kapcsolatnak az idézet alapján?
 b) Mitől támad az a gondolat a siket félben, hogy ő a téma, nem pedig csak el akarnak titkolni előle valamit?
 c) Mivel magyarázható, hogy gyanakvása ellenére megkérdezi a hallókat, hogy miről beszélnek?
 d) Miért nagyobb a jelentősége ennek az esetnek, mint ha hallók között történik ugyanez?

7. KOMMUNIKÁCIÓS AKADÁLYOK

KOMMUNIKÁCIÓ LŐTTEK-NEKI

A kommunikáció meghiúsul.

A legalapvetőbb akadályt a kommunikáció nehézsége vagy teljes hiánya jelenti a siketek és hallók között.

Hallók és siketek között – a többnyire egyoldalú próbálkozások ellenére – a közös nyelv hiányában akár családon belül is gátolt a kölcsönös megértés. Siketek egymás között is kerülhetnek ilyen helyzetbe, amennyiben például valamelyikük nem ismeri a jelnyelvet.

A) A könyvben szereplő idézetek alapján milyen helyzetekben szembesülnek a siketek kommunikációs nehézségekkel, és milyen megoldási stratégiákkal élnek (beleértve a kölcsönös alkalmazkodást, a technikai, az emberi segítséget és a szolgáltatásokat is)?

B) Hogyan kezdődött a kommunikáció az alábbi esetben?

Én ugye siket vagyok. Eleinte anyu és apu nem tudták, hogy halló vagyok-e, vagy siket. Beszéltek hozzám, de nem értettem, csak félig hallottam őket. El kellett menni Debrecenbe [a debreceni siketiskolába], ahol meg jeleltek. Először nem tudtam, mi az, és csak mutogattam, meg olyan kezdetlegesen beszéltem, aztán már jól ment a jelelés. Nem kellett hozzá sok idő, egy év alatt belejöttem. (III/7.1 idézet)

- Vajon mennyire voltak felkészülve a szülők a siket gyermekre ebben az esetben, és honnan kaptak segítséget?
- Hogyan történt a magyar nyelv és a jelnyelv elsajátítása?
- A korábban mondottak alapján milyen lehetőségek merülnek fel a családon belüli kommunikációra? Melyik megoldás tűnik valószínűbbnek a fenti esetben?

C) A kommunikációs akadály mellett milyen kérdések merülnek fel az alábbi történetet olvasva?

Úgy két hónapja véletlenül megismerkedtem egy olasz fiúval. Van ez a Facebook nevű honlap, ahol barátságokat lehet kötni. Ez olyan, mint az iWiW Magyarországon, és fel lehetett iratkozni, hogy ki siket. Én feliratkoztam, hogy siket vagyok. Sokan vagyunk [ebben a klubban], van vagy nyolcezer tagja, néha nézegettem, de nem sokat foglalkoztam vele. Egy levelet kaptam, egy olasz siket fiútól. Megkérdezte, tudok-e angolul, mondtam, hogy igen, tudok angolul, és hogy én egy siket lány vagyok. Levelezni kezdtünk általános dolgokról, hogy hová járok, milyen az élet Magyarországon stb. Utána egy furcsa kérdést kaptam, hogy tudom-e használni a jelnyelvet. Mondtam, hogy persze, hát siket vagyok, persze, hogy tudom használni a jelnyelvet, ez az anyanyelvem. És kérdeztem, hogy miért, hiszen te is siket vagy. Erre válaszolt, hogy ő nem ismeri a jelnyelvet. Mondom, ezt hogy értsem? Siket vagy, és nem tudod használni a jelnyelvet? Kérdezem, hogy nagyothalló vagy? Mondja, hogy nem, veleszületett siket, de hallók között nőtt fel, halló iskolába járt, halló társasága van, mindenkije halló, és most akarja megtanulni a jelnyelvet. Mondom neki, hogy magyar lánytól segítséget kérni nincs értelme, én nem tudok se olasz jelnyelven, se olasz nyelven, csak az angol a közös nyelvünk, nem tudok segíteni. Mondta, hogy megpróbált olasz honlapot keresni, de nem talált. Erre elküldtem neki egy magyar honlap címét, a Hallatlanét. Nagyon tetszett neki, mondtam, hogy kár, hogy olaszul ilyen nincs. ... Nem, olaszul ilyen nincs, csak angol, német, spanyol [honlapok vannak]. Nincs olaszul sajnos, most szólt, hogy csináljanak. Mondta, hogy a magyar jelnyelv nagyon tetszik neki. Többször is kérdeztem, hogy tényleg nem tud semmit jelelni? Mondta, hogy nem. Átmentünk az MSN-re, és webkamerán jeleltem neki, hogy szia, ő is vissza tudott integetni, de mikor megkérdeztem, hogy hogy van, azt már nem értette. Olyan nincs, hogy siket, és nem tud jelelni, számomra nincs olyan! Hallók között nőtt fel, halló a családja, a barátai, mindenkije halló, de látott már siketet. Kérdeztem, hogy miért nem ment oda, mondtam, hogy azért, mert félt. Olyan furcsa volt [ez a fiú], nem tudom felfogni, egy olyan siket, aki nem tud jelelni. Nagyon sajnáltam őt. Olyan „földönkívüli”, se a hallók közé nem tartozik, se a siketek közé nem tartozik, nagyon egyedül lehet. (III/7.2 idézet)

- A fenti helyzetből kiindulva milyen kommunikációs akadályok merülhetnek fel siketek között?
- Milyen hátrányok és előnyök jellemzőek a különböző országokban élő siketek egymással való kommunikációjára általában?
- A siketség meghatározásának mely szempontjai találkoznak a történetben, és általában maguk a siketek mi alapján tartanak valakit siketnek?
- Mi befolyásolja (még) az integrációban részt vett siket fiatal vagy felnőtt beilleszkedését a siket közösségbe?

D) Az alábbi siket vicc alapján hogyan befolyásolja a siketek és hallók kommunikációját egymásról való tájékozottságuk?

Egy siket a kocsmában rendel egy italt, majd poharával a kézben támasztja a pultot, mikor megszólítja egy halló, aki a jobbán iszogot. Nem hallom – válaszol a siket. Elgondolkodik a halló, majd egy cetlire egy kérdést vet: Tudsz olvasni? Ezt az idiotát! – gondolja a siket, és írásban válaszol: Tudsz írni? (III/7.3 vicc)

- Milyen kommunikációs törvényszerűségek jelennek meg a viccben?
- Milyen utalások vannak a viccben a siketeknek és hallóknak a másik csoportról való előzetes tudására?
- Segítség vagy elnyomás?

8. FÉNYT!

ROSSZUL-LÁT

Nem látom! Mit mondasz?

A rossz látási viszonyok megnehezítik a kommunikációt. A fény pedig nem csupán alapfeltétele, de egyes esetekben eszköze is a kommunikációnak.

Siketek számára különös jelentőséggel bír a fény, mind kommunikációs mind tájékozódási szempontból. Számos esetben hangjelzés helyettesítésére szolgálnak a fényszignált adó eszközök. Tárgyi eszközök mellett azonban a kommunikációs gyakorlatban is megfigyelhető a fényviszonyokhoz való alkalmazkodás, mely szokásaikat alapvetően meghatározza.

A) Melyek azok a helyzetek, amikor a siketek maguk szervezik környezetüket, illetve hogyan alkalmazkodnak ahhoz?

- a) A mindennapi életben hogyan alakítják át környezetüket, és a fény kibocsátására alkalmas mely eszközöket alkalmaznak a süketségükből adódó hátrányok leküzdése érdekében?
- b) Milyen spontán megoldások születnek a fény segítségével a kommunikációs nehézségek kiküszöbölésére?
- c) A fényhez való alkalmazkodás milyen szokásbeli különbségeket eredményez siketek esetében pl. elhelyezkedés társaságban, szórakozóhely-választás, közlekedés stb.?

B) A siketekkel először vagy ritkán kontaktusba kerülő hallók miként reagálnak a siketek kommunikációjának fokozott fényigényére, azaz arra, hogy a kommunikációhoz folyamatosan szükségük van a megfelelő világosságra?

Mikor végre megtanultam autót vezetni, mert nehéz dolog az, le is tettem róla egy időre, de a munkám miatt – kárpitos vagyok, rengeteget kell mászkálnom – végül kénytelen voltam elmenni egy tanfolyamra, mert nagy szükségem volt egy kocsira. Az orvos [az alkalmassági vizsgálaton] azt mondja nekem, maga siket? Nem vezethet! Hát, hogyan hallja meg a mentőt? Mondom neki, ne haragudjon, én megfigyeltem a villamosból, hogyan vezetnek a hallók. Mindegyiknél ordít a zene az autóban, még a taktust is ütik a kormányon! Őket nem zavarja az üvöltő zene, ők talán meghallják a mentőt?! Erre az orvos nem tudott mit mondani, sőt, igazat adott. Mindegy, meglett a pecsét, a vizsga, és elkezdtem autózni. Nincs kivétel, persze, engem is többször lemeszeltek. Mindig sietek előre közölni, hogy siket vagyok, és szájról olvasok. A rendőr többnyire csodálkozik, meg szenved először, hogy ha siket vagyok, hogyan kommunikáljon velem, de a kommunikáció végül mindig simán megy. Egyszer viszont megesett, hogy éjszaka, sötétben állítottak meg, sehol egy lámpa a környéken! Hát hogy fogok így szájról olvasni, gondolom magamban, sehogy! Na, mindegy, majd meglátjuk. Megálltam, mert ilyenkor ugye megáll az ember, nem hajthat el. Jön a rendőr, egyáltalán nem látszik az arca. Valahol a távolban volt egy lámpa, afelé kellett fordítanom a rendőrt, nem volt mese. Ő meg se köpni, se nyelni nem tudott, miközben odaforgattam a fény felé. Nem értette, mit akarok, hogyhogy én rendezkedem. Elég röhejes, de az élet már csak ilyen. Mondom neki, bocsánat, siket vagyok, szájról olvasok, lámpafényre van szükségem. És tud vezetni? – kérdezi. Mondom, ne haragudjon, két kilométeren át követett, láttam a tükrökből, csendben, sziréna nélkül jött utánam, most indította be a szirénát. Na, erre nem tudott mit felelni. Kényszerezetten azt mondta, jó, jó. Megnézte a jogosítványt, forgalmi, mindent rendben talált. Nekem meg röhögnöm kellett, ahogy a rendőr bambán hagyta, hogy forgassam! De hát muszáj volt! (III/8.1 idézet)

- a) Hogyan viszonyulnak a történetben a hallók ahhoz, hogy siket ember vezethet-e autót?
- b) Mi lehet az oka annak, hogy a hallók általában alkalmatlannak tartják a siketeket hétköznapi tevékenységek elvégzésére?
- c) Milyen egyéb megoldások képzelhetők el hasonló látási viszonyok esetében?

9. KULTÚRA ÉS VISELKEDÉS

SIKET SZOKÁS ÖVÉ

A siketek saját szokásai.

A siketek és hallók között leglátványosabb eltérést a jelnyelv mellett a csak rájuk jellemző szokásaik jelentik.

A siket kultúra átadása a siketiskolák mellett azokban a családokban valósul meg, ahol a szülők vagy akár több generáció is siket. A kulturális elemek leginkább a közösségben nyilvánulnak meg.

A) Hol, milyen helyzetekben van lehetőségük a siket közösség tagjainak arra, hogy a siket kultúra mintáihoz igazodjanak, és a közösségben elfogadott módon viselkedjenek?

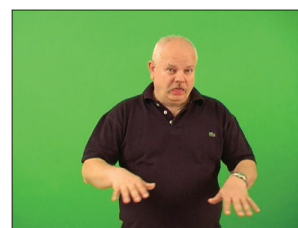
B) Az alábbi beszámoló szerint mi adja a kulturális különbséget a két siket szereplő között?

Asztalra csapkodok. Lábbal dobogok. Volt olyan párom, aki siket volt, a szülei meg hallók. Eljöttek hozzánk, az anyukám éppen az egyik sarokban volt. Hiába is kiabáltam volna rá, úgyse hallotta volna, ehelyett lámpával jeleztem neki, hogy figyeljen rám. Ez a viselkedés nagyon szokatlan volt a halló szülőknek. Vagy ha lábbal dobogtam, az túl hangos volt a barátomnak, mert nem volt ehhez hozzászokva. A fiúnak elég volt, ha azt mondja, hogy „mama”, és máris figyeltek rá; míg én hiába mondom, hogy „mama”, anyukám akkor se hallja meg. A srác mindig rám szólt, hogy legyek csendesebb: ne csapkodjam az asztalt, vagy ne dobogjak, hanem inkább menjek közel a másikhoz, és úgy jelezsek. Sőt még az is megesett, hogy amikor messze volt tőlem a párom, akkor megdobtam egy papírgalacsinnal, hogy rám figyeljen. De ő nem tudta ezt elfogadni, hanem visszaszólt, hogy „mit dobálózol?” A párom nem tudta elfogadni ezt a szokást, pedig én is siket vagyok, és úgy érzem, ebben az esetben ő viselkedett hallóként. Hiába volt siket, nem tudta elfogadni, hogy ez a siket kultúra része. Amikor együtt laktunk, próbált ebben megváltozni: végül is rájött, hogy ez a siket kultúra. (III/9.1 idézet)

- Milyen kulturális elemeket emel ki az idézetben nyilatkozó, és vajon miért pont ezeket?
- Mivel magyarázható, hogy két siket eltérő kommunikációs szokásoknak megfelelően viselkedik?
- Milyen szempontok játszanak közre a fenti konfliktus kialakulásában és rendezésében?
- Milyen viselkedésszerű sajátosságok okoznak még kultúráközi, illetve a siket kultúrán belüli feszültséget?

10. ÖNAZONOSSÁG

TÉTOVA

Hova tartozom?

Nem is olyan egyszerű kérdés, hiszen a siketek nem a halló társadalomtól teljesen elszigetelten élnek.

A dilemma már a saját családtagjaikkal való azonosulás kapcsán felmerül.

Különösen kamaszkorban okoz dilemmát a siket fiataloknak a hovatartozás kérdése, mely belső vívódás formájában jelenik meg, de a környezet erősen befolyásolja. A halló kapcsolatok a családban jelennek meg először, legkésőbb a továbbtanulás idején az iskolában, majd a munkahelyén is halló közeg veszi körül a fiatal.

A) A könyv vonatkozó idézetei alapján hogyan befolyásolja a környezet a siket fiatal identitásának alakulását?

B) Milyen különbségek és hasonlóságok fedezhetők fel az alábbi két idézetben?

Amikor a siketiskolába jártam, a hallókkal a kapcsolatom felszínes volt. Amikor a nagyothalló iskolába átkerültem; ott már más érzésem volt: ráébredtem, hogy kamasz siketként sokkal jobban el tudtam fogadni magamat, mint a kamasz nagyothallók saját magukat. Ekkortájt alakultak ki kapcsolataim hallókkal. Később a gimnáziumban jó társaság jött össze, a programozó-tanfolyamon pedig sok frusztráció, idegesség ért, csalódott voltam, hogy nem vettek fel a főiskolára. Ekkor éreztem ezt. (III/10.1 idézet)

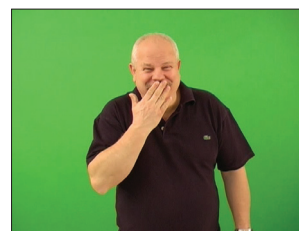
Hogy jártam-e halló fiúval? Komolyan nem, de volt egy érdekes eset. Az iskola mellett, ahová jártam – mert kiskoromban siketiskolába jártam, aztán 4.-től integráltan tanultam –, szóval az általános iskolám mellett, ahová hallókkal jártam, az utca túloldalán volt egy szakközépiskola, ahová rengeteg fiú járt, fiús szakmákat tanítottak, műszaki tárgyakat, műszerészeket stb., sokféle képzés volt. Nálunk felújítás volt, nem volt elég terem, emiatt átjártunk abba az iskolába. Nálunk a 25 tanulóból 6 fiú volt, a többi lány, mi lányok örültünk ám, hogy mehetünk a sok fiú közé. Ez egy ilyen régi iskolaépület volt, és az üvegen át mindig láttuk, ahogy jöttek-mentek, öltöztek. Volt egy fiú, akinek megtetszettem, ráadásul együtt is jártunk a busszal az iskolába reggel és hazafelé este – bejáró voltam –, és a fiú is ugyanazzal a busszal járt. Egyszer csak odajött hozzám, rémesen zavarban voltam, hogy hogyan fogjuk megérteni egymást. Ő viszont nagyon barátságos és türelmes volt. Gyereksze-relem lett belőle. Nem voltunk sülvé-főve együtt, csak időnként találkoztunk, aztán elmúlt. Ő megnősült, más városba is költözött. Azóta is időnként SMS-ezünk, nem ilyen hogy vagy, mi újság szinten, csak nagyritkán, mondjuk minden tíz évben egyszer, szinte nevetséges is, mindegy. Na szóval, amíg a siketiskolába jártam, minden jól ment, a tanárok folyton azt mondták, hogy milyen jól beszélek, és hogy milyen eszes vagyok, én meg odáig voltam. A hallók között volt ugyan gond a kommunikációval, amit rendre leküzdöttem, aztán kamasz lettem, és azt se tudtam, hova tartozom. Fülmozgást hallókészüléket kaptam, addig dobozos volt, ami nagyon ciki volt, ezzel az újjal meg valamennyire még telefonálni is tudtam, egyre jobban ment. Úgy éreztem, a hallókhoz tartozom, aztán halló iskolába is kerültem, na most már száz százalék, hogy halló leszek – gondoltam. Ha szóltak hozzám, vagy ha telefonálni kellett, az jól ment, nagyon élveztem, aztán valahogy az se ment rendesen, elbizonytalanodtam, hogy hová is tartozom, és ez nagyon zavart. Később aztán, a gyerekszülés után, eldöntöttem, hogy siket vagyok. Igen, tudok beszélni és írni is, de elfogadtam, hogy siket vagyok. Ettől fogva nem volt gond, azelőtt nagyon szenvedtem ettől, hogy hová is tartozom. Azóta megnyugodtam, siket vagyok, de a hallókkal is jó a kapcsolatom, és így megy ez. (III/10.2 idézet)

- Hogyan jelenik meg az idézetekben a siketek körében tapasztalható tipikus viszonyulás a nagyothallókhoz? (A kérdést az iskolával, az identitással és a párválasztással foglalkozó fejezetekben is tárgyaltuk.)
- A nyilatkozó hallása és beszéde miként hat identitására?
- A párválasztás során felmerülő kérdések hogyan érintik az identitás alakulását?

C) Melyek a siket kulturális identitás sajátosságai?

11. CSÚFOLÓDÁS

CSÚFOLÓDIK

Nézd már, milyenek ezek!

Leginkább gyermekkorban jellemző a csúfolódás, de felnőtteknél is előfordul, hogy kigúnyolják a hallássérült embereket; mutogatva és kinevetve céltáblává teszik őket.

A siketek és hallók viszonya nemegyszer konfliktusokkal terhes, mely megnyilvánulhat például a siket fél kigúnyolásában, provokálásában. Leginkább olyankor fordul elő a csúfolódás, amikor a felek nem kerülhetik el egymás társaságát (iskolai vagy munkahelyi közegben, lakóköznyezetben). Nemcsak a siketeket, hanem a siket közösségbe tartozó halló személyeket (tipikusan siket szülők halló gyermekeit) is érhetik sérelmek, hiszen esetükben is érvényesül a jelelés stigmatizáló hatása.

- Mi válthatja ki a hallók siketekkel szembeni intoleráns viselkedését?
- Az alábbi idézetek, a tankönyvben korábban szereplő interjúrészletek és saját tapasztalatok szerint milyen következményekkel járhat a siket gyermek vagy felnőtt csúfolása?

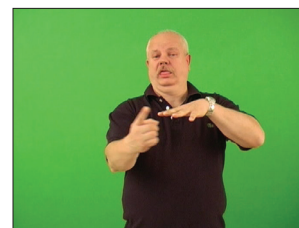
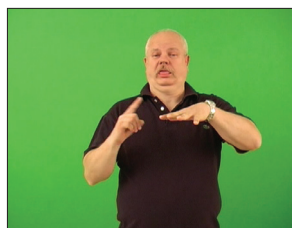
Gyerekkoromban lakótelepen laktunk. Sokat voltunk lent az udvaron, játszótéren. A halló gyerekek néha csúfoltak azért, mert nem hallok, rosszul beszélek, mutatták, hogy hülye süket. Jól behúztam nekik, akkor aztán tisztelni kezdtek, úgy vágták magukat haptákba, mint annak a rendje. Így ment ez. Meg hát barátkoztunk is. Igen, hát a verekedés oldotta meg a dolgot, nem volt más eszközöm. Siketként így tudtam kommunikálni, verekedtem, nem volt más. Aztán meg sokat játszottunk is együtt – a beszélgetés is kezdett jobban menni –, fociztunk, bicikliztünk. (III/11.1 idézet)

Hogy kikkel barátkozom? Siketekkel. Mindig csak siket barátaim voltak, hallók soha. A hallók lenéztek, csúfoltak. Nem tudtam rájönni, hogy miért, lehet, hogy a rossz hangom miatt. Mindegy, le vannak ejtve. (III/11.2 idézet)

- Milyen egyéb reakciók képzelhetőek el hasonló helyzetekben a siket, illetve halló fél részéről?
- A csúfolás hatására vagy annak ellenére hogyan alakulhatnak a hallók és siketek közötti kapcsolatok?

12. TÁRSAS MAGÁNY VAGY KÖZÖSSÉG?

CSOPORTOT-KÖRBEJÁR

Kívül reked.

A beilleszkedés szinte lehetetlen azoknak, akik merőben eltérnek a többségtől. Próbálkozásaik során keresik a helyüket, de ritkán van részük sikerélményben.

A legtöbb siket gyerek halló családba születik, mely magában hordozza azt, hogy egyedül ő más, mint környezete. A siketek nagy része az integrált továbbtanulás során vagy a munkavállaláskor biztosan olyan közegbe kerül, ahol rajtuk kívül mindenki halló. Hallók között meg kell küzdeniük a kulturális és kommunikációs különbségből fakadó problémákkal, és rendszerint többet kell teljesíteniük ahhoz, hogy elfogadják vagy elismerjék őket. Nem mindenki törekszik azonban erre, van aki inkább kerüli a hallókkal való érintkezést, és a siket közösségekben keresi helyét.

- Mely életszakaszok és -helyzetek állítják leginkább döntés elé a siket egyént a közösség megválasztása szempontjából?
- Mivel járhat egy siket számára, ha egyedül, sorstársak nélkül van halló közegben?
- Mi biztosítja a siketek közösségi érvényesülését halló közegben?

Hát kommunikálni, azt nem tudtam velük [a halló osztálytársaimmal]. Amikor bekerültem az osztályba, mindenki megbámult, de én nem törődtem ezzel, elvoltam magamban. Ketten voltunk siketek, a Z-vel. Az ebédlőben, a kapcsolatok végett mindig köszöntem mindenkinek, de fütyültek rám. Így ment ez egy jó darabig. Aztán jött az iskolai foci-házibajnokság, és a hallók nagyon szenvedtek, hogy összeálljon a csapat, mert kevesen voltak. Nekem is szóltak: Jössz focizni? Hát, mondom. Tudsz focizni? Valamicskét, mondom. Mindegy, az a lényeg, hogy beállsz. Meg is lett a csapat, kezdődött a meccs, én rúgtam sorra a gólokat, a hallók meg csak bámultak. Ezzel meg is lett a kapcsolat köztünk. Én meg úgy vágtam vissza, hogy amikor bajnokságra hívtak, mindig mondtam, hogy adjanak két pohár tejet, régen volt az a poharas tej, na, abból kettőt, meg két szendvicset, mert a kollégiumban ehetetlen volt a kaja, tízórai sose volt, csak reggeli. Na, azt benyomtam, és mehattunk focizni. Ez volt a „hozzájárulás”. Erős volt a kapcsolat köztünk akkor már, én lettem a „vezér”, a király. Mindig hívtak is focizni, és azóta is megvan a kapcsolat. (III/12.1 idézet)

- A kapcsolat létrejötte érdekében kinek milyen nyitási kísérletei voltak?
- Mi a jelentősége a történetben az elbeszélő és a halló focicsapat kapcsolatában a „hozzájárulásnak”?
- Az egymásra utaltság kérdésében milyen hasonlóságokat, illetve eltéréseket mutat ez az eset a Végre valaki c. alfejezetben bemutatottakkal?

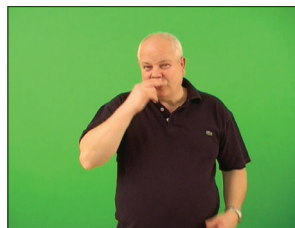
D) A következő idézet alapján milyen előnyökkel jár a halló közeg?

A Tungsram gyárban négyen voltunk [siketek], de az [gyári] óvodában persze egyedül. Jobb is, mert többet tudtam tanulni ilyen körülmények között. Hogy mit tanultam? Hát például azt, hogy hogyan él a halló világ, hogyan lehet gyereket nevelni, milyenek a gyerekek szülei, szóval sok érdekes dolgot. Sok tapasztalatot szereztem, amitől valahogy erősebb lettem. (III/12.2 idézet)

- Vajon mitől vált hasznosabbá a halló közeg a siket munkatársaknál a nyilatkozó számára?
- Mire vonatkozhat az „erősebb lettem” kifejezés az idézetben?
- A fenti két idézet alapján mit profitálhat egy siket a hallókkal való kapcsolat során?

13. INFORMÁCIÓÉHSÉG

INFORMÁCIÓ ÉHES

Ki van éhezve az információra.
Az információk hiányából adódó űr betöltésére való igyekezet lehet a magyarázata a siketekre oly jellemző kíváncsiszkodásnak.

A siketek a hallás és a megfelelő magyar nyelvi kompetencia hiányából adódóan jóval kevesebb információhoz jutnak hozzá, mint a halló emberek, ezért különösen fontos számukra minden hír. Mivel az akadálymentesítés sosem lehet teljes, az egymástól szerzett információk – beleértve a hiteles információkat, a gyakorlati jelentőségűeket és a pletykát is – felértékelődnek, és akinek valamilyen hír a tudomására jut, kötelességének érzi a többiek tájékoztatását.

- Hogyan befolyásolja a siket emberek hallókkal való kapcsolatát az a körülmény, hogy nemcsak az információkból, de sokszor a történetekből is kimaradnak?
- Hogyan hat az információéhség a közösségi életre?

Hogy mi a siket kultúra? Na kérem szépen. Az első dolog, ami mindenkire jellemző, legyen akár okos, akár egyszerűbb ember, hogy hazamennie, vagy egy találkozás után elindulnia nagyon nehéz. Beszélgetünk, aztán mondja valaki, hogy sürgősen haza kell indulnom, nagyon elment az idő, aztán mégis ott marad még két órát. Hiszen nincs információja, ezért beszélget ennyit. Hiába, hogy ma is találkozunk, és tudjuk, hogy holnap is fogunk, mégis két órát beszélgetünk. Akár az ajtóban vagy az utcán, pl. ha eljönnek hozzám, jól elbeszélgetünk, aztán mondják, hogy na most már késő van, elég volt, induljunk haza, holnap dolgozni kell, kilenc óra van már. Elindulnak, az előszobában felöltöznek, és kabátban még egy órát át beszélgetnek. Aztán belesülnek a kabátba, elegük lesz, elindulnak kifelé. A kapuban megállnak, még ott is beszélgetnek egy órát, bár majd megfagynak. És mindenki ilyen, még több információt akarnak. Ha minden áldott nap találkozunk, akkor is így van ez, másnap is így lesz, és harmadnap is. Ha valami nagyon fontos, halaszthatatlan kötelessége van valakinek, dolgoznia kell pl., akkor persze nem. De ha csak haza kell indulni, akkor így történik, és ez mindenkire érvényes. (III/13.1 idézet)

- Milyen társasági szabályok, szokások magyarázhatóak még az információéhséggel?
 - Siketek esetében mi a különbség az információcsere szempontjából a személyes és a távkommunikáció között?
- C) Az információhoz való hozzájutás mértéke miként befolyásolja a siket emberek életét?

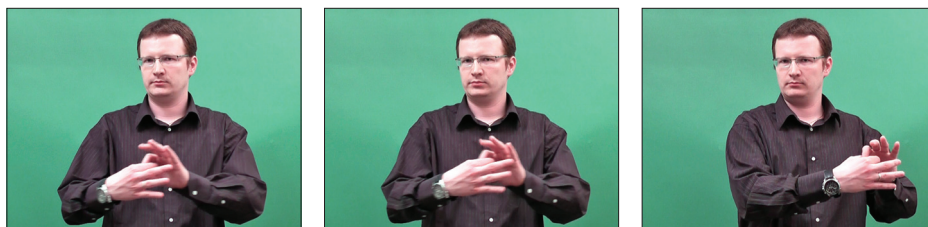
A siket kultúra lényegében maga a közösség. Én úgy vettem észre, hogy [a siket közösségen belül] szorosabb a kapcsolat, mint hallók között. Őszintébbek, mint a hallók, akik csak hímeznek-hámoznak. Mi viszont pontosabban akarjuk tudni a dolgokat, kíváncsiabbak vagyunk, mert kimondottan éhezünk az információra, míg a hallók nemtörődomséggel állnak a dolgokhoz, mindegy nekik. A jelnyelv miatt is közelebb állunk egymáshoz, meg az is számít, hogy nem hallunk, vagy nem is tudom. (III/13.2 idézet)

- Miként mutatja be az idézet a hallókat? Mi lehet ennek a háttere?

- b) Hogyan hatnak a hallók viselkedéséről szerzett negatív tapasztalatok a siketeknek a saját közösségükről alkotott véleményére?
- c) Mi tartja össze a siket közösséget az idézet szerint, és miért?
- d) A közösség kapcsolattartási szokásain túl milyen életmódbeli vonatkozásai lehetnek az információéhségnek?

14. KAPCSOLATOK

KAPCSOLAT-MINDENKIVEL

Kapcsolati háló.

A siketek ismerkedési és kapcsolattartási lehetőségei korlátozottabbak, mint a halló embereké, éppen ezért kapcsolataik állandóbbak.

A siketek rendszerint egymás közül választanak társat és barátokat. A kapcsolatok kezdetben a siketiskolában szövődnek, majd a szövetség jelenti a közösségi élet fő színterét. Az ismerkedés többnyire spontán történik, esetenként közvetítői segítséggel. A közösség tagjai gyakran költöznek más városokba tanulás, munkavállalás és családalapítás céljából.

A) Hogyan valósul meg a siket közösség térbeli koncentrációja?

B) Összevetve az alábbi két idézetet, a párválasztás milyen jellemző vonásai fedezhetők fel?

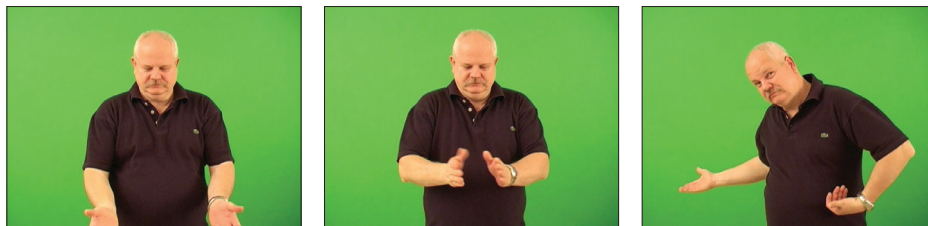
A siket társaságok régen úgy alakultak meg, 20-30 évvel ezelőtt – ezeket a szüleimet figyelve szűrtem le –, hogy az iskolai kapcsolatok alapján szerveződtek, az osztálytársakból és az iskolatársakból lettek az ismerősök. Az iskolában először erősen összetartozik az osztály, de amikor kilépnek az Életbe, szétszélednek. Más-más barátokat szereznek maguknak, vagy megházasodnak, elköltöznek, és ahova kerülnek, ott új barátokra tesznek szert. A családból – ugye nálunk mindenki siket – mindegyik férfi Budapesten járt iskolába, míg a nők Vácon tanultak. Apám és anyám megismerkedésük után megházasodtak. Anyukám apám baráti körébe került, korábbi társaságával már nincs kapcsolata. Anyukám a váci ismerőseivel néha szokott találkozni, vagy ünnepi nagy összejöveteleken beszélgetnek, de mély kapcsolat már nincs köztük, inkább csak a budapestiekkel van. Szóval az alap az iskola, aztán szétválnak útjaik. Csoda, ha egy-két régi iskolatársával megmarad valakinek a kapcsolata, többnyire inkább új barátai lesznek, más iskolából. Ebben a szövetség is segít. Ha én vidéki vagyok, mondjuk Gyulán lakom, a helyi szövetségben sokszor találkozom szegedi, debreceni [iskolában végzett] siketekkel Ismeretségünkől mélyebb kapcsolat is lehet. A társaságban kártyázunk, bulizunk. Ugyanígy megy Budapesten is, csak ott vegyes a társaság, mert ott vidékiek is összejönnek. A debreceni siketek például az iskola után állás hiányában ide költöznek Budapestre. (III/14.1 idézet)

A feleségemmel a szövetségben találkoztunk először. Minden évben szoktunk karácsonyi és újévi bulit rendezni, amire a vidékiek is felutaztak. Ő vidéken dolgozott mint dajka, gyermekekre vigyázott. Az ottani főnöke a rokona volt. Mindig vidéken tartózkodott, csak karácsonykor járt fel Pestre, mivel egyébként a szülei is itt laktak, akik az Egyetemi Könyvtárban dolgoztak portásként a Ferenciek terén. Hozzájuk jött fel mindig. A feleségemnek vannak testvérei, például K.V., W.L. felesége. Összesen öt lánytestvére van, és egy fiú. V. mutatta be nekem őt mint húgát, ő meg csak félénken ült. Elég tetszett nekem, jól megnéztem magamnak. Röviden beszélgettünk, még nem jeleltünk, csak finoman, szépen beszélgettünk egymással. Kiderült, hogy hamarosan hazamegy, ezért elkértem tőle a címét, és szóltam a mamámnak, hogy tetszik nekem ez a lány, és segítsen nekem levelet fogalmazni, mert nekem az nehezen megy. Persze ő segített is. A levelet elolvastva jónak találtam, és elküldtem neki. Meg is jött a válasz, amiben meghívott magához a falujába. Húsvétkor el is mentem hozzá: vonattal, majd át kellett szállnom buszra, végül lovas kocsival jutottam el hozzájuk. A kocsizás közben hirtelen ránk szakadt az égbolt, és nem volt esernyőm, így csurom vizesen érkeztem meg hozzá. Átöltöttem nála, kaptam kölcsön ruhákat. Körbenéztem a faluban. Nem tetszett a munkája, mivel minden nap emelkedőn kellett a kútról hordania a vizet. Sajnáltam emiatt, de elsőre nem szóltam semmit. Hazajöve elmeséltem mamámnak, hogy szeretném, ha hazajönné. A mamám segítségével meg is írtunk neki, hogy jöjjön fel. Ő megkérdezte, hogy miből él majd meg, mire azt válaszoltam, hogy majd találunk valamilyen munkát. Erre ő fel is jött, mire a mamája kikelt magából, hogy hogyan fog kijönni anyagilag. Végül sikerült munkát találni, a RICO Egészségügyi Intézetben [Kötszergyár], ahol vattákkal, gézekkel foglalkozott. Én is ott dolgoztam egy darabig, aztán otthagytam, átmentem az Egyesült Izzógyárba, míg a feleségem ottmaradt a RICO-ban. (III/14.2 idézet)

- a) Melyek az ismerkedés és a kapcsolatok ápolásának főbb színterei és mi ezek további jelentősége a párválasztásban?
- b) Melyek a párválasztás legmeghatározóbb szempontjai a siketek körében?
- c) Hogyan, milyen helyzetben valósul meg a közvetítés a történetekben?

IV. Útravaló

KÖNYVET-ÖSSZECSUK, GYERTEK

Csukjuk be a könyvet, és induljunk!

A könyv tanulmányozása után következzen az igazi megismerés! Útra fel!

A könyv gondos áttanulmányozása a kérdések megválaszolásával, reméljük, közelebb vitte az Olvasót a siketek világához. A tényyszerű ismeretek már önmagukban gondolkodásra készítenek, mégis a személyes történetek teszik igazán hitelessé a tartalmat. A siket közösség karakterisztikus történeteit és jellemzőit bemutató életút-részek mellett, hogy alátámasztják a tudományos elméleteket, az empatikus megértést is szolgálják. Kollektív portrét rajzoltunk a SIKET NÉP-ről⁸⁸ annak érdekében, hogy megismerjük különböző vonásait, ugyanakkor igyekeztünk bemutatni az ok-okozati összefüggéseket is, melyek elengedhetetlenek a megértéshez.

Útravalót kívánunk adni azoknak, akik úgy döntöttek, hogy szívesen nekivágnak a felfedezőútnak. A siketek kultúrájának megismeréséhez az első lépés lehet a szakirodalom tanulmányozása, a jelnyelv elsajátítása vagy a siketekkel való kapcsolat.

Végezetül személyes beszámolók következnek olyan halló személyektől, akik valamilyen módon kapcsolatot alakítottak ki siketekkel, mely meghatározó lett az életükben. Útjaik különbözőek, de járhatóak. Merítsen belőlük a kedves Olvasó az elinduláshoz bátorságot, keresse saját útját a siketek közé!

A siket szülők gyereke

Én siket szülők gyermekeként nőttem fel így számomra a siket közösség és a siket kultúra valamint a siket gondolkodás volt a meghatározó. Ötévesen kerültem óvodába, mivel akkor már kötelező volt iskola előtt legalább egy évet óvodába járni. Addig főleg siketek között mozogtam, kivéve a szomszédainkat és a szüleim családját, akik halló emberek voltak, és ők természetesen elfogadták, hogy a szüleim siketek. Az óvodában nem nagyon beszélgettem a halló gyerekekkel, nem vettem részt a csoportos foglalkozásokon. Az óvónénin lógtam, csak egy-két gyerekkel beszélgettem, furcsának találtam a zajt, a zibongást. Általános iskolában az ősben nem voltam vezéregyéniség, saját halló társaimnak felső tagozatra nyíltam meg. Nyolcévesen is inkább tolmácsoltam a szövetségben a szüleimnek, mint hogy kirándulni mentem volna a többi gyerekkel az iskolából. A siketek szövetségében viszont igen eleven és nagyszájú gyerek voltam a többi hallássérült szülő halló gyerekeivel együtt. A szövetségben rengeteg program volt, csoportosan jártak kirándulni, ahová én is mindig mentem a szüleimmel. Klubfoglalkozások, mozifilmvetítések voltak, és különböző előadások, amiket nekem is meg kellett hallgatnom, ha tetszett, ha nem. Így csöppentem bele a tolmácsolásba.

Az általános iskolában folyamatosan bántottak, én voltam a „siketek”, illetve a „néma” lánya, gyereke. Vidéki kisvárosban éltünk, nem volt egyszerű, sokáig így is maradt. Hetedik-nyolcadik osztályban már megnyíltam, és kezdtem vezéregyéniség lenni. Szerveztem programokat, részt vettem a csapatmunkákban, de ez mind az akkori osztályfőnökömnek volt köszönhető, aki egy fiatal kezdő tanító néni volt, és nagyon szeretett. Aztán annyira kinyíltam, hogy nagyszájú lettem, néha kezelhetetlen.

Siketek között éreztem magam igazán jól, ott volt mindenem, mindenkim, a családom, az ottani fiatalok voltak a barátaim. 14 éves koromtól a siket fiatalokkal ifjúsági klubot szerveztem, és rengeteg programot, bulit éltem velük végig, egészen 22 éves koromig, amíg férjhez nem mentem és családot nem alapítottunk. Gátlásos voltam, de siketekkel nem. A szabadszájúság rám ragadt a siket közegből, ha kell, vissza tudom fogni magam, de ebben a közegben nőttem fel, így számomra ez volt a természetes. Miután férjhez mentem, illetve míg a férjem udvarolt, egyre több halló barátom, barátunk lett, és egyre jobban eltávolodtam a siket közösségtől. De a szüleimet nem hagytuk magukra, ők még éltek, velünk laktak. Én pedig egyre kevesebbet jártam a szövetségbe, és nem igazán érdekelt a tolmácsolás sem már. Majd 12-13 év múlva a siketek kerestek meg, hogy menjek vissza a Szövibe [szövetségbe], és dolgozzam ott, mint titkár, mert az akkori titkár idős volt, és már nagyon betegeskedett.

⁸⁸ Szűk körben bár, de elterjedt kifejezés a siketek közösségére, annak a korábban ismertetett szemléletnek megfelelően, mely etnikumként tekint a siketekre. (Lásd az I. rész 2. alfejezetét a 17. oldalon.)

Visszamentem először úgy, hogy munka mellett dolgoztam ott 1 évig, heti 2 alkalommal (kedd és csütörtöki napokon du. 4-4 órát). Aztán annyira belejöttem ismét a szervezésbe és a tolmácsolásba, hogy 1993 márciusában felvettek főállású titkárnak, és azóta ismét ebben a közösségben dolgozom. Szervezek, kirándulok, programokra járok, és nagyon jól érzem velük magam én is, a családom is. Már nem jelent problémát, hogy halló közösségben is ugyanúgy jól érezzem magam, csak az a probléma, hogy néha elengedem magam, megfedkezem róla, hogy a siket kultúra más, mint a halló társadalom kultúrája.

Az élettárs

Lakótelepen lakom gyerekkorom óta. A szomszéd háztömbben él egy többgenerációs siket család. A szülők siketek, és három gyermekük is hallássérült. Spontán játék alakult közöttünk a játszótéren, így ismerkedtünk meg. Nagyjából azonos korú gyerekek voltunk, ezért könnyen barátkoztunk. Leginkább a játékokra szorított a kapcsolat, és ebben nem jelentett gondot a megértés. A három gyerek közül kettő siket volt, és nagyothalló testvérük segített főleg a közvetítésben. Később már komolyabb dolgokról is szerettem volna beszélni velük, és ez már nem ment olyan könnyen az ő tolmácsolása nélkül. Néhány jelet eltanultam, de igazán csak ifjúkoromban tanultam meg jelelni.

Az iskolában, ahová jártam pár napig volt egy nagyothalló osztálytársam, ami nekem már egyáltalán nem volt furcsa.

Szakközépiskolában az egyik tanárom volt nagyothalló, és később a hallássérültek szövetségében találkoztam vele, amin meg is lepődtünk mindketten.

Úgy alakult, hogy 17 éves koromtól siket barátnőim voltak. Az első ilyen kapcsolatomban érdekes előzménye volt. Barátkozás indult erdőtüz oltás kapcsán egy rendőrszakiskolás fiúval, akinek a húga siket volt. Ezzel a lánnyal hosszú évekig voltam együtt. Aztán a család vidékre költözött, és így szétváltak útjaink, de mai napig jó a viszony, és szoktunk találkozni, beszélgetni.

Későbbi élettársam szintén siket, és tőle gyermekem is született. Ebben az időben édesanyám lakását akadálymentesítettem, hiszen gyakran voltunk otthon. Részeről a fogadtatás nyílt, normálisnak volt mondható, egyáltalán nem zavarta például, hogy a világításra kötöttem be a csengőt, hogy az már hangjelzést nem is adott.

Barátságok hallássérültekkel folyamatosan szövődtek, az egyik barátom néhány hónapig még lakott is édesanyám lakásában bérlőként. Siket barátokkal leginkább beszélgetni szoktunk, de van, akivel feliratos filmet is meg tudunk nézni a moziban, és ha nem is tud mindent elolvasni, a történetet tudja követni. Siket társaságban nem okoz gondot nekem a kommunikáció, a sokéves ismeretsegekből adódóan jól megértem őket, és ők is engem. Ettől még jobban befogadnak maguk közé. Csak nagyon ritkán tapasztaltam, hogy gyanakvóak, a beszédből való kirekesztettség miatt. Ez úgy gondolom kivédhetetlen egy halló számára siketek körében. Párkapcsolatban pedig a féltékenység erősebben jelentkezhet, és egy-egy vitás helyzet könnyen fordulhat odáig, hogy a halló felet az a vád éri, hogy a másik háta mögött csinált vagy mondott valamit, bár én személy szerint ezt csak egyszer tapasztaltam.

Sokkal erősebb elfogadást tapasztaltam az életben siketek részéről, mint hallóktól, ezért inkább velük van kapcsolatomban. A kapcsolattartás személyesen is működik, mert az internet sokat segít ugyan, de nem pótolja a személyes találkozásokat.

A kommunikációs tanfolyamok elvégzése után a jelnyelvi tolmácsolást is elvégeztem. Civil munkáim mellett a hallássérültek esélyegyenlőségéért és a kommunikációs akadálymentesítésért dolgozom.

A segítő osztálytárs

Középiskolában volt siket az osztályunkban, egyikük a padtársam lett. A többiek is valahogy rám maradtak, mert bár ők is egy-egy halló mellett ültek, azt az információt, ami tőlük jött, nem fogadták el úgy, mint ami tőlem jött. Egy idő után azt éreztem, hogy minden infó rajtam megy keresztül, ez idővel nekem sok volt. Az érettségim is én voltam, aki segített, ami megterhelt. Nem mintha nem akartam volna segíteni, hanem nekem ott más dolgom volt. Ezután pihenni vágytam. A kapcsolatunk nem szakadt meg, a barátnőm hozzám fűződő hálája miatt. Ha rajtam múlik, talán megszakadt volna..., de tőle minden születésnapomra ajándékot kaptam stb. A padtársammal alakult ki szoros kapcsolatomban először, aztán az ő baráti körébe kezdtem el járni. Ott húzódozott, hogy én halló vagyok, nem mondták ki, de ott volt. De mint halló embert elfogadtak, szerettek és bíztak bennem. A többiekkel egy-egy e-mailt váltunk, néha véletlenül találkozunk. Siketek között országos cimborám azért nem lett, olyan bizalmi kapcsolatomban, mint a halló barátaimmal, nem alakult ki, bár a volt siket padtársammal mély a kapcsolatunk. Ő vitt be a Sinoszba, a bálokra, elfogadtak mint a padtársam halló barátját. Több év elteltével, mikor visszatértem a jelnyelvhez, több siket emlékezett rám, mint ahányra én emlékeztem. Hiányzott ez a közeg, az életem részévé vált a négy év alatt. Létszükséglet volt, hogy hagyjam pihenni, de ugyanilyen létszükséglet volt visszatérni is. Olyan belső erő ez, amit nem lehet szavakkal magyarázni, ösztönből jön, hogy ez az út, amin járni kell.

Amikor a tolmácsszolgálatnál kezdtem dolgozni, először négy órában, sokat vacilláltam, hogy szabad-e ezt csinálnom. Az ügyfelek erősítették meg, hogy szükségük van rám, és maradjak. Nem tudom, hogy a szakma választott engem vagy a siketek, hogy egyáltalán volt-e beleszólásom, vagy az egész millió választott engem, és én csak rábólintottam.

Ami ott tart, az a bizalom, amiért nagyon hálás vagyok, és amivel élni szeretnék, nem visszaélni. Kommunikációs táborban tapasztaltam, hogy vannak a „felsőbb rétegben” siketek, akik tanultak, vezető pozícióban vannak, és akik arról számoltak be, hogy nem bíznak a tolmácsokban, hogy nincs olyan, akiben maximálisan bízni tudnának. Ez engem teljesen megdöbentett, hogy ők nem bíznak, de akik minket vagy engem választanak, ők száz százalékban megbíznak, néha azt érzem, hogy az egész életét odatenné az én kezembe, és ettől én is maximálisan bízom benne. A mi ügyfeleink között nagy összetartást tapasztalok, és emiatt az összetartás miatt jó közöttük lenni, pedig van köztük analfabéta, akinek a megértéséért napi küzdelem megy.

A kollégából lett tolmács

Szeretetem és elköteleződése a siketek felé nyolc évvel ezelőtt kezdődött. Előtte semmilyen kapcsolat, ennél fogva tapasztalat sem volt a hallássérültek irányában.

Munkát kerestem és mivel jó néhány Magyarországon élő külföldi barátom volt, egyikük ajánlására keresett meg egy nemzetközi alapítvány, amely hallássérültekkel foglalkozott. Irodavezetői munkakör betöltése volt a feladat. Így kerültem először siketek közösségébe. Hogy munkámat el tudjam végezni először alapfokon el kellett sajátítanom az amerikai jelnyelvet, mivel ezt használták munkatársaim is, akik egy kivételével mind siketek voltak. Bevezettek a hallássérültek világába, oktattak kultúrájukra. Bár kezdetben sok nehézséggel találtam szembe magam, az emberek megismerésének vágya, a nyitottság átsegített ezeken. Nagy örömmel tanultam és kezdtem ellátni feladatomat. Mivel itt Európa és Ázsia több országából is tanultak siketek csodálatos volt megtapasztalni a kultúra és viselkedés sokszínűségét. A jelnyelv elsajátítása és használata számomra egészen újszerű volt. Megtanított arra, hogyan fejezhetem ki arcom mimikájával, kezeim mozdulataival gondolataimat, érzéseimet. Ezek után már szinte természetes volt, hogy elkezdtem a magyar jelnyelvet is tanulni. A Siketek és Nagyothallók Országos Szövetségében végeztem el az alap és középfokú tanfolyamot. Ahogyan egyre jobban tudtam jelezni és egyre több siket ismerősöm lett, sokszor kerültem olyan helyzetbe, amikor segítségemet kérték ügyes-bajos dolgaik intézésében. Szívesen tettem eleget ezeknek a kéréseknek, de tudtam, ahhoz, hogy ilyen feladatokat a magam mércéje szerint is jól tudjak ellátni, tanulnom kell. Ezért végeztem el a tolmácsképzőt is.

Időközben a nemzetközi alapítvány elköltözött az országból, de ezután is olyan területen helyezkedtem el, ahol a siketekkel foglalkozhatom, és tolmácsként is dolgozhatok.

Sokat tanultam és tanulok ma is siket barátaimtól. Nyelvük és kultúrájuk megismerése engem is gazdagabbá tett.

A tudományos érdeklődésű

Anyukám, aki enyhén nagyothalló, már gyerekkoromban is érdeklődött a siket világ iránt. Emlékszem, együtt láttuk mozi-ban az Egy kisebb isten gyermekei című filmet. Ez a dolog szentimentális oldala.

Egyetemista koromban nyelvészeti tanulmányaim során találkoztam a jelnyelvészettel, és talán valami gyermekkori feltörés eredményeképp, nagyon érdekelni kezdett. Láttam, hogy a terület akadémiai szemmel nézve is érdekes és hasznos lehet.

A kezdetektől adtam elő hallgatói fórumokon, s igyekeztem konkrét témát találni magamnak, még jobban azonban akkor kezdtem megismerni a siket közösséget, amikor később egyre több személyes kapcsolatom lett. Főként egy nyári jelnyelvi tábor után, amikor egyebek közt csatlakoztam egy siket–halló színi csoporthoz. A próbák utáni kocsimázások során sok tapasztalatot lehet szerezni. Persze én is feltettem magamnak a kérdést, hogy mi is a siket kultúra a mindennapokban. Tudnék sorolni jól ismert jegyeket, pl. elbeszélői kultúra, a szexualitásról szabadabban beszélünk, mondjuk, van 20 ilyen jellemző, ezzel együtt számomra még mindig nehéz meghatározni, hogy mit jelent a siket kultúra, s úgy láttam, erről siket ismerőseimnek sem mindig egyezik a véleménye.

Számomra talán lényegesebb, hogy egy kétnyelvű kisebbségi környezetről van szó, rendkívül változékony, dinamikus identitásokkal, s ez a kétnyelvűség–kétkultúráság a mindennapi helyzetekben is előjön változatos formában. Szoktam szórakozni azon, amikor pl. a „kakaós csigát” szóösszetételként jelelik a csiga mint állat jelével, meg amikor az idiómákat használják, és a szavak kulturális tartalma felsejlik. Ezek két világhoz való hozzáférésekről árulkodnak nekem.

Végül talán kiemelnék még egy érdekességet. A siketek szerte a világon csodálatos művészi produktumokat tudnak alkotni az ő vizualításra épülő világukról. Ezzel együtt azt látom, hogy a színpadi szereplések nagyon gyakran kimerülnek dalok jelezésében, valahogy a hangra, a zenére alapuló művészi formák utánzásában. Szerintem nem ilyen utánzatokra lenne szükség, hanem sokkal több autentikus vizuális, jelnyelvi formákon alapuló alkotásokra, pl. valódi jelnyelvi költészetre. Paradox dolognak érzem, hogy nagyon kevés ilyen van, nem tudok vele mit kezdeni, nagyon régóta foglalkoztat ez a kérdés.

- Abonyi Nóra: *Körkép a budapesti hallássérültek társadalmi helyzetéről* (kézirat). Budapest, Siketek és Nagyothallók Országos Szövetsége, 2000.
- Abonyi Nóra: *Szociológiai ismeretek*. Budapest, Fogyatékosok Esélye Közalapítvány, 2003.
- Baker, Charlotte és Robbin Battison (szerk): *Sign Language and the Deaf Community: Essays in honour of William C. Stokoe*. MD, National Association of the Deaf. 1980.
- Baker, Charlotte és Carol Padden: *American Sign Language: A Look at its Story, Structure and Community*. Silver Spring Md.: TJ Publishers. Inc. 1978.
- Bell, Alexander Graham: *Memoir Upon the Formation of a Deaf Variety of the Human Race*. New Haven CT: National Academy of Sciences. 1883.
- Bernstein, Lynne E. – Edward T. Auer, Jr.: *Speech Perception and Spoken Word Recognition*, in. *Oxford Handbook of Deaf Studies, Language and Education*. (szerk.) Marschark, M. & Spencer P. E. p.379-391. Oxford University Press. 2003.
- Carmel, Simon J.: *A Study of Deaf Culture in an Urban Deaf Community*. Ann Arbor MI, University of Michigan, 1987.
- Claude Lévi-Strauss: *Faj és történelem*. Budapest, Napvilág, 1999.
- Cokely, Dennis *A tolmácsolás szociolingvisztikai modellje*. Fogyatékosok Esélye Közalapítvány, 2003.
- Croneberg, Carl G.: *The Linguistic Community in*. William C. Stokoe, Dorthy C. Casterline, Carl G. Croneberg: *A Dictionary of American Sign Language on Linguistic Principles*, Linstok Press, Silver Spring. 1965.
- Csányi Yvonne (szerk.) *Bevezetés a hallássérültek pedagógiájába*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1993.
- Csányi Yvonne (szerk.): *Pedaaudiológia*. Budapest, Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola, 1995.
- Eriksson, Per: *The History of Deaf People, A Source Book*, TRYCKMAKARNA i Örebro AB, 1998.
- Galambos Ernő: *Siketek Sport Clubjának 50 éve 1912-1962. Siketek és Nagyothallók Országos Szövetsége*, Budapest, Siketek Sport Clubja. 1962.
- Gannon, J: *Deaf Heritage*, Silver Spring MD: *National Association of the Deaf*. 1981.
- Goldin-Meadow, S. - Feldman H. *The Development of Lanugage-like Communication without a Language Model*. *Science* (197:401-403.)
- Gordosné Szabó Anna, Dr.: *Gyógypedagógia történet II. Magyar gyógypedagógia-történet a XX. századig*, Kézirat, Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola, Tankönyvkiadó, Budapest, 1993.
- Göllész Viktor (szerk.): *Gyógypedagógiai kórtan*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1990.
- Higgins, Paul C.: *Outsiders in a Hearing World*, Sage, Newbury Park, CA. 1980.
- Hochenburger Emil: *A gyakorlati audiológia kézikönyve: Halláspanaszok, hallásvizsgálatok, hallásjavítás, hallókészülék-ellátás, zajártalom és védekezés, kártalanítás, hallás- és zajproblémák határterületei*, Budapest, Kossuth Kiadó, 2003.
- Holcomb, Roy K -. Holcomb, Samuel K – Holcomb, Thomas K.: *Deaf Culture Our Way*, DawnSignPress, California, San Diego 1994.
- Hodson, Len: *Cartoons and Comicstrips on Deaf Humour and Non-Deaf Humour*, szerzői kiadás, 1999.
- Hodson, Len: *Every Picture Tells a Story*, szerzői kiadás, 2003.
- Johnson, R.E., és Erting, C.: *Ethnicity and socialization in a classroom for Deaf children* In C. Lucas and C. Valli (eds) *Sociolinguistics of the Deaf Community*. Academic Press, San Diego, CA. 1989.
- Jokinen, Markku: *“The Sign Language Person” – a term to describe us and our future more clearly?* In Leeson, Lorraine (szerk.). *Looking forward: EUD in the 3rd millennium – the deaf citizen in the 21st century*. p. 50-63. Coleford: Douglas Maclean, 2001.
- Kálmán, Zsófia – Könczei, György: *A Taigetosztól az esélyegyenlőségig*. Osiris Kiadó, 2002.
- Kottak, Conrad Phillip: *Window on Humanity: A Concise Introduction to Anthropology*, McGraw-Hill. 2004.
- Központi Statisztikai Hivatal: 12. A fogyatékos emberek helyzete, Értékelés In. *Népszámlálás 2001*. http://www.nepszamlalas.hu/hun/kotetek/12/12_2_ert.pdf (utolsó letöltés: 2010.06.01)
- Központi Statisztikai Hivatal: *A Népszámlálás 2001 kiadványokban használt fogalmak*. <http://www.nepszamlalas.hu/hun/kotetek/fogalmak.html> (utolsó letöltés: 2010.06.30)
- Központi Statisztikai Hivatal: *Tájékoztatási adatbázis* <http://statinfo.ksh.hu/Statinfo/index.jsp>. Technikai azonosító: FE1A09_W (utolsó letöltés: 2010.06.30)
- Küstel Marianna dr., dr. Ribári Ottó, dr. Répássy Gábor: *A sükettség gyógyításának hazai eredményei és perspektívái: a cochlearis implantáció – Lege Artis Medicinae* 2002;12(4):235-9. <http://www.lam.hu/folyoiratok/lam/0204/5.htm> (utolsó letöltés: 2010.08.01)
- Ladd, Paddy: *Understanding Deaf Culture, In Search of Deafhood*, Multilingual Matters LTD, Clevedon. 2003.
- Lancz, Edina: *A Magyar Jelnyelv Szótára*, (szerk.) Steven Berbeco, Siketek és Nagyothallók Országos Szövetsége, SHL Hungary, Budapest. 1990.
- Lane, Harlan: *Ethnicity, Ethics, and the Deaf-World*. The Journal of Deaf Studies and Deaf Education, 10 (2005:3)
- Lane, Harlan: *The Mask of Benevolence: Disabling the Deaf community*, New York: Knopf, 1992.

- Lane, Harlan: *When the Mind Hears*, Random House Inc. New York, 1984
- Marschark, Marc – Patricia E. Spencer: What We Know, What We Don't Know, and What We Should Know. in. *Oxford Handbook of Deaf Studies, Language and Education* (szerk.) Marschark, M. & Spencer P. E. p.491-494. Oxford University Press. 2003.
- Mitchell, Ross E. - Young, Travis A. - Bachleda, Bellamie - Karchmer, Michael A.: How Many People Use ASL in the United States? Why Estimates Need Updating, *Sign Language Studies*, Volume 6, Number 3, 2006. http://research.gallaudet.edu/Publications/ASL_Users.pdf (utolsó letöltés: 2010.08.01.)
- Mongyi Péter - Szabó Mária Helga: *A jelnyelv nyelvészeti megközelítései*, Jelnyelvi Tolmácsképzés sorozat, Budapest, Fogyatékosok Esélye Közalapítvány, 2003.
- Moores, D: *Educating the deaf: Psychology, principles, and practices*. Boston: Houghton Mifflin. 2001.
- Murray, Joseph J.: Coequality and Transnational Studies: Understanding Deaf Lives. in. Bauman, H-Dirksen L. (szerk.) *Open Your Eyes: Deaf Studies Talking*. University of Minnesota Press. 2007.
- NOL: *Jelnyelvi üzenet a világúrból*, Népszabadság on-line 2010.07.28. http://nol.hu/noller/jelnyelvi_uzenet_a_vilagurbol (utolsó letöltés: 2010.08.01.)
- Padden, Carol: The Deaf Community and the Culture of Deaf People In. *Sign Language and the Deaf Community*, (szerk.) Baker and Battison p.92. Silver Spring MD, NAD. 1980.
- Padden, Carol - Humphries, Tom: *Deaf in America, Voices from a Culture*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1988. (magyarul: *Hangok egy kultúrából, Siketek Amerikában*, Jelnyelvi tolmácsképzés sorozat, Fogyatékosok Esélye Közalapítvány, 2003.)
- Perlusz Andrea (szerk.): *Fogyatékos gyermekek integrált nevelése hazai kísérletek tükrében* Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola, 1995.
- Sacks, Oliver: *Hangokat látok. Utazás a siketek világába*, Fogyatékosok Esélye Közalapítvány, 2003.
- Shaver Arnos, Kathleen and Katy Downs: A Cultural and Historical Perspective on Genetics and Deafness in. Carol J. Erting et.al. (eds.) *The Deaf Way: Perspectives on the International Conference on Deaf Culture*. International Conference on Deaf Culture. 1989: p. 295-301. Washington D.C. Gallaudet University Press. 1994.
- Magyar Jelnyelvi Programiroda: *Siket gyermekek kétnyelvű oktatásának lehetőségei és korlátai című kutatás eredményei*, 2009 <http://www.fszk.hu/mjp/szakmai-anyagok/szakmai-anyagok.htm> (utolsó letöltés: 2010.06.30.)
- Siketek és Nagyothallók Országos Szövetsége: *A Szövetség küldetése* <http://www.sinosz.hu/sz%C3%B6vets%C3%A9g-k%C3%BCldet%C3%A9se> (utolsó letöltés: 2010.08.02.)
- Smith, Anthony D.: *The Ethnic Origins of Nations*, Oxford, Blackwell. 1986.
- Spradley, J és McCurdy, D: Culture and the Contemporary World. In *Conformity and Conflict: Readings in Cultural Anthropology*. p.13. Spradley, J. and McCurdy, D. (szerk.) Boston & Toronto: Little, Brown. 1987.
- Stokoe, William C. - Dorothy C. Casterline, Carl G. Croneberg: *A Dictionary of American Sign Language on Linguistic Principles*. Linstok Press, Silver Spring. 1965.
- Sutton-Spence, Rachel – Donna Jo Napoli: *Humour in Sign Languages: The Linguistic Underpinnings*, CDS/SLSCS Monograph No.3. Centre for Deaf Studies, Trinity College, Dublin 2009.
- Szabó Mária Helga (szerk.): *A jelnyelv helyzete a kutatásban, az oktatásban és a mindennapi kommunikációban*. Budapest–Pécs: PTE Nyelvtudományi Doktori Iskola és Siketek és Nagyothallók Országos Szövetsége. 2003.
- Szabó Mária Helga: *A siket gyerek kommunikációs környezete*. In: Fejlesztő pedagógia 11. (2000: 1-2.) p. 78-81. http://w3.oszk.hu/repser/wwwi32.exe/%5Bin=rpsr2.in%5D/?SFI=FEJLESZTO_PEDAGOGIA (utolsó letöltés: 2010.08.19.)
- Szepessyné Judik Dorottya (szerk.): *A Taigetosz árnyékában, Siketek és nagyothallók képes története*, Siketek és Nagyothallók Országos Szövetsége, 2009.
- Timmermans, Nina: The Status of Sign Languages in Europe. Strasbourg, Council of Europe, 2005.
- Turner, Graham H.: How is Deaf Culture?: Toward a revised notion of a fundamental concept, *Sign Language Studies*, 83 (1994: Summer)
- Tylor, Edward Burnett: *Researches into the Early History of Mankind and the Development of Civilization* 1865.
- Vasák Iván (szerk.): *A siketek és nagyothallók egyesületi életének krónikája*, Siketek és Nagyothallók Országos Szövetsége, 1997.
- Vasák Iván: *A világ siket szemmel*, Fogyatékosok Esélye Közalapítvány, 2003.
- Wilcox, Phyllis Pherin & Sherman Wilcox: American Sign Language In. *Handbook of Undergraduate Second Language Education*, (ed.) Judit W. Rosenthal, LEA Publishers: Mahwah New Jersey London, 2000.
- World Federation of the Deaf: *Policy on Education Rights for Deaf Children* (2007) http://www.wfdeaf.org/pdf/policy_child_ed.pdf (utolsó letöltés: 2010.08.19.)

VI. Függelék: Viccgyűjtemény

A siket fa

A favágók kimennek dolgozni, mindenki beáll a maga helyére. Egyikük kivág egy fát, tapsol egyet, a fa kidől. Kivág a másik is egy fát, tapsol egyet, az is kidől. Kivág a harmadik is egy fát tapsol egyet, semmi. Kétszer-háromszor is tapsol, de a fa meg se moccan. Mi ez? – kérdezi. Hívja az orvost. Jön az orvos, megvizsgálja a fát, és megállapítja, hogy siket. Mit van mit tenni, hívják a jelnyelvi tolmácsot. A tolmács lejeleli a fának, hogy legyen kedves kidőlni. A fa erre kidől.

(VI/1 vicc)

Nászút

Siket pár az esküvő után nászútra megy. Megnézik a környéket, majd visszamennek a hotelbe, ahol a fáradt feleség rögvést elalszik. A férj unalmában elfoglaltságot keres, ezért lemegy a kocsihoz, mert eszébe jut, hogy benne maradt az újságja. De mire felér az emeletre, elbizonytalanodik, mert nem jegyezte meg a szobaszámot. Ekkor támad egy ötlete. Visszamegy a kocsihoz, és veszettül elkezd nyomni a dudát. A hotel lámpái sorra gyúlnak fel a zajra, de egy ablak sötét marad. Á, ez lesz az! Ott van a feleségem – mondja, és felmegy hozzá.

(VI/2 vicc)

Sötétben haza

A siket család új lakásba költözik. Költözködés után elrendezik a bútorokat, és elkezdik kipakolni a dobozokat. A gyerek nagyon unatkozik, kéri az apját, hogy hadd menjen le focizni. A papája leengedi azzal a kitéttel, hogy legyen óvatos, és még sötétedés előtt, 7-kor jöjjön haza. A gyerek megígéri, fogja a labdát, és indul játszani. Míg a szülők pakolásznak, a kisfiú lelkesen focizik. Időközben besötétedik, a gyerek észbe kap, hogy már el is késett, fogja a labdát, és sietne haza. Igen ám, de minden ház, és minden ablak egyforma, elképzelése sincs, melyik lehet az övé. Bömbölni kezd. Minden ablakban fény gyullad, egyet kivéve. A gyerek fellelegzik, és hazaindul.

(VI/3 vicc)

Tartalom és forma

A halló és a siket jó barát kirándulni megy. A halló egyszer csak odaszól a siketnek, hogy rájött a szükség, és félrevonul, hogy elvégezze a dolgát. Mikor visszamegy a barátjához, az meg akarja nézni, hogy milyen lett a produktum. Meg is nézik a kupacot, és tovább ballagnak. Egy idő múlva, a siket is szól, hogy csikar a hasa. Ő is félrevonul. Barátja is kíváncsiskodni kezd, azt a kupacot is megtekintik. Érdekesképp kifejezetten briósforma lett. Mit gondoltok, miért? Szabad a gazda? A siket ugyebár nem hall, viszont figyelnie kellett, hogy ha valaki közeledik, észrevegye; ezért miközben a dolgát végezte, körbeforgott. Hát ez a magyarázat.

(VI/4 vicc)

A siket gén

Egy siket házaspár gyereket szeretne. Az ismerős siket párok közül az egyiknek siket gyereke született, egy másiknak halló, egy harmadiknak is halló, és aggódva értesülnek róla, hogy egy negyedik párnak is halló gyereke lett. Ők azonban siket gyereket akarnak! El is mennek az orvoshoz, és közölik vele, hogy azt szeretnék, ha siket gyermekük születne. Az orvos bólint, és egy üvegcsét nyom a férfi kezébe, azzal, hogy a többi csak bízza rá. Az orvos mikroszkóp alatt megvizsgálja a mintát, majd nagyot kiált és tapsol. A hímvarsejteket egy kivételével szétrebbentek. Az orvos kiválasztotta azt az egyet, amely helyben maradt, és így lett a párnak siket gyereke.

(VI/5 vicc)

Tolmáccsal a vonaton

Négy ember utazik a vonaton, egy kubai, egy orosz és egy magyar siket a tolmácsával. Az orosz egyszer csak előveszi a flaskát a belső zsebéből, meghúzza, majd kidobja az ablakon. Miért dobtad ki? – kérdezik az utastársak. – Á – mondja –, Oroszország bővelkedik vodkában. Utaznak tovább. Egyszer csak a kubai elővesz a mellényzsebéből egy szivart, és rágyújt. Egy-kettőt pőfékelt, majd kidobja az ablakon. – Miért, miért? – kérdezik a többiek. – Á – mondja –, Kuba bővelkedik szivarban. És utaznak tovább. Egyszer csak a siket elkezd beszélgetni a tolmácsával. Jelel neki valamit, mire a tolmács jelesített magyarban válaszol. Erre a siket fogja a tolmácsot, és kidobja az ablakon. – De hát miért, miért? – kérdezik a többiek döbbenetben. – Á – mondja –, Magyarország bővelkedik jelesített magyart⁸⁹ használó tolmácsokban.

(VI/6 vicc)

⁸⁹ Lásd a II. rész, 6. fejezet Pertu c. alfejezetében (56.o)!

Piszkos meló

A maffia pénzt akar szállíttatni egy bizonyos helyre. Valakinek eszébe jut, hogy van egy nagyon megbízható siket. Hívadják is.

– Ebben a táskában pénz van, sok pénz, erre a címre kellene elvinni.

Mutatják kis cetlin a címet, neki is indul a pénzes táskával. Egyszer csak az ötlik a siket eszébe, hogy egy nagy túróst szállítja ő ki a pénzt, neki kell, majd szépen elássa. El is ássa egy titkos helyre a harmadik fa alá. Senki se látta, ha kell, majd letagadja, és kész. Közben a maffiához beérkezett a hír, hogy a pénzt hiába várják, nem érkezett meg. Rettenetesen felbőszülnek, hogy na jól rászedett a kis barátunk. Kerestetik a siketet, elkapják, és vallatni kezdik, ő meg adja az értetlent, hogy nem hallja. Erre mit lehet tenni, dühösen tolmácsot hívatnak.

– Kérdezd meg tőle, hogy hol van a pénz, amit rábízunk!

A tolmács lejeleli a siketnek. A siket azt válaszolja, hogy nem tudja. A tolmács letolmácsolja a választ.

– Még egyszer és utoljára kérdezem, hol van a pénz, mondd meg.

– Hol a pénz? – jeleli a tolmács.

– nem tudom.

– Nem tudja.

– Harmadszor, és legutoljára kérdezem, hol a pénz! Ha nem mondod meg, kinyírlak.

– Ha most sem vallasz, le fog lőni. – A siket erre elárulja, hová rejtette a pénzt.

– A harmadik fánál elástam a földbe.

Mire a tolmács: – Azt mondja, nem fél a haláltól.

Erre lelövik.

(VI/7 vicc)

Tudsz olvasni?

Egy siket a kocsmában rendel egy italt, majd poharával a kézben támasztja a pultot, mikor megszólítja egy halló, aki a jobbán iszogat. Nem hallom – válaszol a siket. Elgondolkodik a halló, majd egy cetlire egy kérdést vet: Tudsz olvasni? Ezt az idiótát! – gondolja a siket, és írásban válaszol: Tudsz írni?

(VI/8 vicc)

Hogy hívnak?

Amerikában a siketiskolában szokás, hogy a gyerekek ruhájába a nevüket belevarrják egy kis címkén. A tanár megkérdezi, mi a neved. A fiúcska megnézi, mi van a gallérjánál az ingbe írva, és betűzi, hogy J-O-N. Hát neked? – fordul a másik gyerekhez. Ő is megnézi, és betűzi: L-A-C-O-S-T-E. A tanár jót derül.

(VI/9 vicc)

Fogyatékosok temetése

Ha egy halló meghal, a temetése a megszokott módon történik. Ha egy vak hal meg, akkor viszont vele együtt eltemetik a fehér botját. Ha egy mozgáskorlátozott hal meg, akkor a kerekesszékét teszik mellé. Ha egy nagyot-halló, akkor a hallókészüléket temetik vele. És ha egy siket hal meg? A tolmácsát.

(VI/10 vicc)

Végrendelet

Az idős férfinak már romlik a hallása, ezért elmegy az orvoshoz. Elpanaszolja, hogy nem jól hall. Az orvos megvizsgálja, és hallókészüléket ad neki azzal, hogy próbálja ki, és két-három hét múlva jöjjön vissza kontrollra. Haza is megy, majd két-három hét múlva visszamegy az orvoshoz, aki újból megvizsgálja. A bácsi azt mondja neki:

– Igazán kiválóan hallok veled.

– A családja biztosan nagyon örül neki.

– Á, dehogy, nem mondtam nekik semmit, csak fülelek, és már harmadszor módosítom a végrendeletemet.

(VI/11 vicc)

Munkahelyen

A munkahelyén egy siket asztalost a halló főnöke arra utasítja, hogy vágjon le 20 db 7 centis fadarabot. Még vissza is kérdez, hogy 20 darabot, majd munkához lát. Viszi a főnöknek a kész anyagokat, a főnöke pedig tájékozva mondja és mutatja, nem két (2), hanem hét (7) centiseket kértem! A fenébe is, fenébe is, pedig én úgy láttam, hogy két centit mond! – gondolja csalódottan a siket asztalos.

(VI/12 vicc)

Két siket vitája

– Hogyan kell véget vetni annak, ha két siket veszekszik?

– ???

– Egyszerűen. Le kell oltani a lámpát.

(VI/13 vicc)

Csak a felét hallom

Elmegy az ember az orvoshoz, és elpanaszolja, hogy csökken a hallása, már csak félig hall.

– Olyan nem létezik, valaki vagy hall, vagy nem hall semmit. Olyan, hogy csak a felét, olyan nincs – mondja mérgesen. – De azért nézzük meg, és a beteg fülébe súgja, hogy 88. A beteg visszamondja a számot: – Negyvennégy. (VI/14 vicc)

Fülésznél

Egy siket elmegy az orvoshoz azzal, hogy fáj a füle. Az orvos megvizsgálja, és megállapítja, hogy a füle be van gyulladva. Kenőcsöt tesz a fülébe, majd egy vattát dug a fülébe.

– Mennyivel tartozom? – kérdezi a beteg.

– Kétezer.

– Mennyi? Négyezer?

– Igen, hétezer.

(VI/15 vicc)

Fodrásznál

Bemegy a fodráshoz a halló, megbeszélnek, milyen frizurát szeretne, a fodrász levágja a haját, s közben beszélgetnek. A következő vendég siket. A fodrász kérdezi, milyen frizurát szeretne, a vendég jelzi, hogy siket, és elmutogatja, hogy milyen legyen a frizura. A fodrász megérti, elkezd vágni a haját, beszélgetne is közben, de eszébe jut, hogy siket, nem hallja, így csendben dolgozik. A harmadik egy nagyothalló, aki remekül beszél, el is mondja, mit szeretne. Már mosná a haját a fodrász, mikor tiltakozik, és kiveszi a hallókészülékét. Kérdezi a fodrász, hogy mi az. Újra felveszi a készüléket, és magyarázni kezdi, hogy ő nagyothalló, a készülék nélkül siket lenne. Nagyon kell rá vigyázni, nehogy víz érje. Újra kiveszi a készüléket. A fodrász bólogat, majd nekikezd a hajmosásnak. Közben beszélgetni szeretne, de eszébe jut, hogy vendége így nem hall. Felemeli az asztalról a hallókészüléket, és belebeszél.

(VI/16 vicc)

A repülőgépen

Utazik a siket Amerikába. Jön a légiutas-kísérő, és újságot kínál neki. A siket utas elkezd lapozgatni, és jelben megköszöni. Később a légiutas-kísérő felszolgálja az ételt. A siket utas jelben megköszöni, és hozzálát a falatozáshoz. Idővel újra jön a légiutas-kísérő, és megkérdezi, hogy szeretne-e valami frissítőt. A siket utas kólát kér, és jelben megköszöni. Földet érnek, az utas magához veszi a csomagját, és a tömegben araszolni kezd kifelé a gépből. A légiutas-kísérő megállítja, és megkérdezi tőle:

– Miért küldözgetett csókokat neki?

– Á, nem erről van szó, nem csók volt az, hanem köszönetet mondtam.

– Vagy úgy...

(VI/17 vicc)

Milyen volt?

Egy siket autózik, mikor sötétedni kezd. Hirtelen egy macska ugrik az útra, az autó elüti. A sofőr kiszáll, és látja, hogy az állat kimúlt. Szólni kellene a gazdájának – gondolja az ember –, de kié lehetett? Becsönget egy közeli házba.

– Elnézést, van macskája?

– Igen, van. Hogy néz ki a macska?

– Az oldalán fekszik, a nyelve kint, és lógnak a belei.

– Nem, nem, előtte hogy nézett ki?

– Hátsó két lábán állt a félelemtől megmerevedve, kidülledt szemekkel és felborzolt szőrrel.

(VI/18 vicc)

Minek ide hangtompító!

A maffia két nagyothalló bérgyilkost bíz meg. Rá is állnak, és elkezdik tervezgetni az akciót.

– Hogyan fogjuk kivitelezni a gyilkosságot? Nem kéne nagy zajt csapni. Kénytelenek leszünk hangtompítót beszerezni.

– Minek az ide?! Elég, ha kikapcsoljuk a hallókészülékünket.

(VI/19 vicc)

Siketek a börtönben

A börtönben két kezüknél fogva bilincselik ki az embereket. Ez nem probléma, mert így is tudnak beszélni. A siketeknek azonban jelezniük kell, ezért más a rendszer, őket a lábuknál fogva bilincselik ki, így fejfelé lógva ugyan, de jelelhetnek. Az amerikai siketeknek elég, ha szabadon hagyják az egyik kezüket, azzal tudnak daktílozni⁹⁰.

(VI/20 vicc)

King Kong udvarol

Az emberek a tengerparton pihennek, egyszer csak feltűnik King Kong. Jön a hatalmas természetével döngő léptekkel. Mindenki fejvesztve menekül, csak egy siket lány marad a parton, nyugodtan napozik. Érti, hogy valami elárnyékolja a napot. Felnéz, hogy mi az, és megrémül. King Kong észreveszi a szép lányt, óvatosan a tenyerébe veszi, és azt mondja neki: Szeretnék feleségül venni. A lány mutat a fülére, és rázza a fejét, hogy ő siket, ezért nem hallja. King Kong erre jelezni kezdi, hogy el akarlak venni feleségül, de jeleivel szétlapítja a lányt, és undorodva megtörli a tenyerét.

(VI/21 vicc)

Fő, hogy ingyen van!

Egy siket az utcán sétálgat épp, mikor egy fodrászat kirakatában az alábbi feliratot veszi észre: „Egy héten át fogyatékosoknak ingyen hajvágás.” Bemegy, hogy éljen a lehetőséggel. Megnyírják, majd a végén megkérdezi, hogy mennyit fizet. – Semennyit – mondja a fodrász –, mivel egy héten át ingyen vágunk hajat fogyatékosoknak. Nagy hálálkodva elmegy. Másnap reggel siketek hosszú sora állt a bolt előtt.

(VI/22 vicc)

A siket oroszlán

Valaki baráti körben afrikai útról mesél. Többiek érdeklődve hallgatják szerencsés megmenekülése történetét. Éppen a sivatagban sétált, mikor szembejött egy oroszlán. Na végünk! – gondoltál, s búcsúzóul valami szép melódiát szerettek volna hallani. Hát legyen! – mondta egyikük, és elővette hegedűjét. Az oroszlán a zene hatására lenyugodott, majd továbbállt. Tyű, micsoda szerencse! – gondolták.

Nahát! – mondta a siket. – Nemsokára én is megyek Afrikába, majd én is viszek magammal hegedűt.

– Igen, igen, hegedűt okvetlen vigyél magaddal! – hagyták jóvá a többiek.

Később el is utazik, és ő is találkozik egy oroszlánnal.

Á, tudom mit kell tenni – gondolja magában, és előkapja a hegedűt. Elkezd játszani rajta, de az oroszlán nekirohan, és megtámadja.

– Mit gondoltok, mi lehet a magyarázat? Hát, hogy az oroszlán siket.

(VI/23 vicc)

Három kívánság

Egy siket a messzi tengeren hajótörést szenved, de sikerül kiúsznia egy lakatlan szigetre, így életben marad. Kétségbeesik, hogy most aztán mi lesz ővele. Elindul körbe a szigeten, s egyszer csak észrevesz egy lámpát, tudjátok, miféle. Üres ugyan, de egy próbát megér, elkezd dörzsölni, ahogy kell. Ki is jön belőle egy dzsinn, köszönti, és megkérdezi:

– Mi a kívánságod?

– Várj, nem hallok – feleli.

A dzsinn ezt jeleli:

– Semmi gond, tudok jelezni. Mit szeretnél? Én három kívánságod teljesítem.

– Ez jól hangzik! Várj csak, hadd gondolkodjam! Leginkább egy CI-re lenne szükségem.

– Minek neked CI?! – kérdi a dzsinn.

– Ha álomban meg találna támadni valami vadállat, hallanám, és védekezni tudnék.

– Rendben van! – mondja a dzsinn, és már teljesült is a kívánsága.

– És mi lenne a második kívánságod?

– Hm, lássuk csak – gondolkodik el. – Szeretném, ha jól tudnék beszélni! Ha például közeledik egy hajó, tudjak neki kiabálni, és mikor partra szállnak, tudjak velük beszélni.

– Tessék, teljesült a kívánságod.

Máris kiválóan tud beszélni.

– Most aztán vigyázz, jól gondold meg, hogy mire használsz fel a harmadik kívánságodat! – jeleli a dzsinn.

– Tessék? Nem értem! – feleli a hajótörött.

(VI/24 vicc)

Isten és a fogyatékosok

Isten leszáll a Mennyből, és bemegy a kocsmába, ahol megpillant egy fogyatékosokból álló társaságot. Egy vak, egy siket és egy mozgáskorlátozott üldögél ott. Odalép a vakhoz, ráteszi a kezét. A vak azonmód meggyógyul.

– Látok, látok!” – örvendezett, és hálálkodva elment. Odalép Isten a kerekesszékeshez, ráteszi a kezét, és azt mondja neki:

– Állj fel, fuss haza! – Felpattan, rácsodálkozik magára, és elrohan. Még mielőtt a sikethez lépne, már előre tiltakozik:

– Ne, ne, nem akarok halló lenni, nekem nagyon kell a fogyatékosági támogatásom!”

(VI/25 vicc)

Madarak a dróton

Egy halló ember házához közeli villanydróton zsinatolnak a madarak. Annyira bosszantja az embert, hogy egyszer csak arra gondol, azt hiszitek, tűröm én ezt? Hát nem! – és fogja a puskáját, és közéjük lő. Szétrebbennek a madarak, csak egy marad a dróton. Vajon miért? Hát mert az a madár siket.

(VI/26 vicc)

Mi lett a kutyaival?

Munka végeztével a siket mindig hazasiet, a kutya pedig már az ajtóban várja, és örömmel üdvözlö. Történt egy napon, hogy mikor az ajtót nyitja, a kutya sehol. Kérdezi rögtön:

– Mama, hol a kutya?!

– Kidobtam az ablakon, elegendő lett belőle!

– Miért, mi történt?

– Folyton csak ugatott!

– De hát maga nem is hall!

– De szájról olvasni, azt tudok!

(VI/27 vicc)

Mi lett a macskával?

Együtt lakik a papa, a mama, a gyerekük és a macska. A szülők elmennek dolgozni, a fiú otthon marad a macskával. Mikor hazajönnek, kérdezik, hogy hol a macska. Kérdezik a gyereket, hogy hol a macska. Azt mondja:

– Kitekertem a nyakát és kidobtam.

– Miért? Elment az eszed?

– Örökké csak nyávogott! Már elegendő volt belőle!

– De hát te siket vagy!

– Igen, de tudok szájról olvasni!

(VI/28 vicc)

Mi lesz az ebéd?

Egy halló férfi nyugtalanodik a felesége hallása miatt. El is megy a fülészetre.

– Kérem, adjon tanácsot! Olyan, mintha a felségem nem hallana jól. Mit lehetne tenni?

– Tesztelje a hallását! Kérdezzen valamit a háta mögött, tőle 15 méterre, ha nem válaszol, menjen közelebb, 10 méterről is kérdezze meg, ha így sem válaszol, 5 méterről is próbálja meg, utána egyenesen a fülébe mondja bele. Ezután jöjjön be, és újra megbeszéljük a dolgot.

– Rendben.

A férfi otthon ki is próbálja. A felesége éppen főz, a férje a háta mögül, tőle 15 méterre megkérdezi:

– Hahó, mi lesz az ebéd?

Az asszony nem válaszol. A férfi közelebb megy, és 10 méterről újra kérdezi:

– Hahó, mi lesz ma az ebéd?

Újra semmi válasz. 5 méterről:

– Hahó, mi lesz ma az ebéd? Mit főzöl?

Megint semmi válasz. Egészen közelről, a fülébe mondja. Mire a válasz:

– Már negyedszer mondom, hát nem érted? Krumplileves lesz.

(VI/29 vicc)

Esélyegyenlőség

– Miért van a fignak szaga?

– ???

– Szabad a gazda? Hogy a siketek is élvezhessék. Mert a hallók hallják, de a szagot legalább a siketek is élvezik.

(VI/30 vicc)

⁹⁰ A daktil a jelnyelvben használatos betűzési eljárások egyike. Az amerikai jelnyelvben előszeretettel használják.

A Siket-szigeten

Egy halló ember nyaralni készült. Lapozgatta a katalógust, egyszer csak egy különleges hirdetésre lett figyelmes: Siket-sziget. Az pont megfelel – gondolta. Telefonon lefoglalta, majd az irodában megérdeklődte az utazás részleteit, megtudta, hogy két hét múlva indulhat, és ki is fizette a nyaralást. Két hét múlva repülőre szállt, és megérkezett a Siket-szigetre. Csomagjával kijött a repülőtérre, ahol barátságosan köszöntötték. A reptér előtt taxit fogott. Mondta a címet, de a sofőr mégis megkérdezte jelelve, hogy hová megy. Újra bemondta a címet. A sofőr ebből rájött, hogy halló az utas, hiszen nem tud jelezni. Leírta egy cetlire a kérdést, és az utas orra alá nyomta, az meg kicsit meglepődött, de felírta a hotel nevét. Megérkezett a hotelba, de a recepció épp nem talált senkit. Megnyomta a pulton lévő csengőt, mire egy lámpa vad villogásba kezdett. Bosszúsan jött is a recepciós, jelelte, hogy hagyja már abba a csengetést, ha egyszer-kétszer megnyomja a csengőt, az éppen elég. A vendég nem értette, ebből a recepciós rájött, hogy hallóval van dolga, és egy papírra leírta neki: hogy mi a neve, és mutassa meg a foglalásról szóló igazolást. Kitöltötte a papírokat, majd hívott egy hordárt, és odaadta a 8-as szoba kulcsát. Gesztusokkal megértette a vendéggel, hogy kövesse a hordárt. A szobába felérve kipakolt, és szemrevételezte a szállást. Ekkor érezte, hogy majd kilyukad a gyomra az éhségtől, és inna is valamit. Rendelek valamit – gondolta, és a falon lévő telefonhoz indult. Felvette a kagylót, mire a videotelefon képernyőjén megjelent az operátor, és jelelve megkérdezte, hogy mit szeretne. A vendég döbbenten és tehetetlenül helyezte vissza a kagylót. Lement hát, és helyet foglalt az étteremben. Jött a pincér, kérdezte, hogy mit parancsol. Mivel a vendég nem értette meg, a pincér kitálalta, hogy halló az illető, és egy képes menüt hozott neki. Abból kiválasztotta a megfelelő vacsorát, elfogyasztotta, majd fizetni akart. A pincér kihozta a számlát, és megmutatta rajta a végösszeget, a vendég pedig kifizette. Milyen érdekes, hát ilyenek a siketek – gondolta magában, majd nyugovóra tért. Másnap vásárolni és sétálni támadt kedve. Furcsán érezte magát, hogy egyedül csak ő beszél itt. Meglátott egy szép pulóvert, amit meg is vett gyorsan. Valami ábrák voltak rajta, amit nem tudott kivenni, de alapvetően tetszett neki, ezért le is cserélte azonnal a régit. Büszkén feszített benne, de feltűnt neki, hogy a járókelők nevetnek rajta. Mikor visszaért a hotelbe, írásban megkérdezte a recepcióst, hogy mi nem stimmel vele. A szálló dolgozója látva, hogy mi a helyzet, felvilágosította, hogy az van a pólójára írva, hogy a gazdája bolond. Dühében letépte magáról, és elhatározta, hogy máris hazautazik. A recepciós sajnálatát fejezte ki a történetek miatt, de nem marasztalta. A vendég gyorsan összecsomagolt, taxival kiment a reptérre, és várta a járatát, a 6-os kapunál, ahogy le volt írva neki. Közben látta, hogy jön valaki és integet. Tudniillik értesítették az utasokat, hogy a beszállás mégsem a 6-os, hanem a 4-es kapunál lesz. Az utasok mind átvonultak, csak a halló utas maradt a helyén. Nem nagyon értette, mi történik körülötte, de mivel semmit nem mondtak be a hangosbemondóba, gondolta, nem lehet különös jelentősége. Egész addig üldögélt, míg elérkezett az indulás ideje. Ekkor aggódva megkérdezte, hogy hol a gép, hiszen már indulnia kéne. Válaszképp sajnálkozva megmutatták neki a felszálló gépet.

(VI/31 vicc)

Ki lesz a bajnok?

A békák gyorsasági hegymászóversenyt rendeznek. Startpisztolyra elindul a mezőny. A békaközönség közben hangosan azt kuruttyolja, hogy ez nem fog menni, lehetetlenség megcsinálni, túl messze a cél, sosem érnek oda. Ahogy haladnak előre a versenyzők, valóban egyre többen adják fel a küzdelmet. Sorra esnek ki, a tömeg meg egyre azt hajtogatja, hogy fel fogják adni, nem jut fel senki a csúcsra, képtelenség teljesíteni. Újabb versenyzők esnek ki, már csak néhányan maradtak, és még mindig nagyon messze a cél. A közönség továbbra is azt szajkózza, hogy lehetetlen célba érni. A végén csak egy béka marad, akinek sikerül felkapaszkodni a csúcsra. Miért pont ő volt rá képes? Hát, mert ő volt egyedül siket a mezőnyben. A többiek mind hallók voltak, akik hallották, hogy mit kiabál a közönség, ami így be is következett. Elhitték, amit róluk mondtak, és feladták. A siket béka viszont nem hallotta mindezt, így nem is volt mi eltérítse a céltól, ezért sikerülhetett neki.

(VI/32 vicc)

VII. Mottók és idézetek jegyzéke

Mottók

mottó száma	cím	előadó	oldal
II/1.	A három kívánság	Mongyi Péter	19
II/2.	A siket gén	Mongyi Péter	22
II/3.	Hogy hívnak?	Mongyi Péter	29
II/4.	Romantikus kettes	Mongyi Péter	36
II/5.	Két siket vitája	Mongyi Péter	42
II/6.	Milyen volt?	Mongyi Péter	47
II/7.	A siket fa	Mongyi Péter	53
II/8.	King Kong udvarol	Mongyi Péter	60
II/9.	Munkahelyen	Mongyi Péter	65
II/10.	A vonaton	Mongyi Péter	70
II/11.	Fodrásznál	Mongyi Péter	82

IDÉZETEK FEJEZETENKÉNTI MUTATÓJA

II. Siketek a siket kultúráról

1. Kezdetek

oldal	idézet száma	megszólaló	
20	II/1.1	„Születésemkor halló ...”	Turóczy Erika
20	II/1.2	„A családban mindenki ...”	Cserni Mónika
21	II/1.3	„Hogy hogyan lettem ...”	Juhász Ferenc
21	II/1.4	„Anyukám próbált ...”	Gárdonyi Csaba
22	II/1.5	„Úgy emlékszem, ...”	Varkoly Zoltán
22	II/1.6	„Van egy tökéletesen halló ...”	Szőke Mihály
22	II/1.7	„A lányom szintén ...”	Weltner György

2. A család

oldal	idézet száma	megszólaló	
23	II/2.1	„A családban sajnos ...”	Barcza Kálmánné
23	II/2.2	„Szüleim nem gondoltak ...”	Váradi Tamás
24	II/2.3	„Amikor az öcsém ...”	Juhász Ferenc
24	II/2.4	„Emlékszem, amikor ...”	Mongyi Péter
24	II/2.5	„Kiskoromban ...”	Nagy Magdolna és Németh Lászlóné Nagy Ibolya
24	II/2.6	„Hogy a családban hogyan ...”	Mongyi Péter
25	II/2.7	„A testvéremmel nincs ...”	Szabó Szilveszter
25	II/2.8	„És hogy hogyan ment ...”	Vincze Tamás
26	II/2.9	„Anyukámmal ...”	Nagy Magdolna és Németh Lászlóné Nagy Ibolya
26	II/2.10	„Testvéremmel együtt ...”	Vincze Tamás
26	II/2.11	„Húgom olyan, ...”	Juhász Ferenc
26	II/2.12	„[Dóra lányommal] ...”	Mongyi Péter
26	II/2.13	„Anyukámtól kérdeztem, ...”	Weér Szabolcs
26	II/2.14	„Amiket a siketiskolában ...”	Csernyák Hajnalka
26	II/2.15	„Amikor Magyarországra ...”	Weér Szabolcs
27	II/2.16	„Eleinte úgy tűnt, ...”	Kazainé Baráth Mariann
27	II/2.17	„Siket szüleim vannak, ...”	Majoros-Mongyi Laura
27	II/2.18	„[Gesztussal mutattam, ...”	Barcza Kálmánné
28	II/2.19	„A bátyám tizenegy évvel ...”	Mongyi Péter

3. Élet az iskolában

oldal	idézet száma	megszólaló	
29	II/3.1	„Láttam, hogy akinek ...”	Weltner György
30	II/3.2	„A siketek óvodájába ...”	Vincze Tamás

30	II/3.3	„Mielőtt az első napon ...”	András Péter
30	II/3.4	„3-4 évesen, ...”	Tóth József
30	II/3.5	„Az iskolában bejáró ...”	Mongyi Péter
30	II/3.6	„Úgy emlékszem, ...”	Cserni Mónika
31	II/3.7	„Bentlakó voltam. ...”	Vincze Tamás
31	II/3.8	„Először – az igaz, ...”	Barcza Kálmánné
31	II/3.9	„Hiába laktam Pesten, ...”	Turóczy Erika
31	II/3.10	„Bentlakó voltam ...”	Szabó Szilveszter
32	II/3.11	„A tanárok elég szigorúak ...”	Szalkai Iván
32	II/3.12	„Az iskolában tilos volt ...”	Nagy Magdolna és Németh Lászlóné Nagy Ibolya
32	II/3.13	„Megtanultunk beszélni, ...”	Nagy Magdolna és Németh Lászlóné Nagy Ibolya
32	II/3.14	„A társaságban a legtöbbet ...”	Ruff Róbert
32	II/3.15	„Szerencsém volt, ...”	Cserni Mónika
32	II/3.16	„Gyerekkoromban ...”	Juhász Ferenc
32	II/3.17	„Jelenleg siketiskolában ...”	Vincze Tamás
33	II/3.18	„A szüleim siketek. ...”	Ruff Róbert
34	II/3.19	„Amikor kisdiákként ...”	Nagy Magdolna és Németh Lászlóné Nagy Ibolya
34	II/3.20	„Az iskola első és második ...”	Barcza Kálmánné
34	II/3.21	„Az iskolában ...”	Szőke Mihály
34	II/3.22	„Másodikos ...”	Varkoly Zoltán
35	II/3.23	„Valójában nagy ellensége ...”	Mongyi Péter
35	II/3.24	„Ötödik osztályban ...”	András Péter
35	II/3.25	„Az osztályom igazán ...”	Turóczy Erika

4. Pályaválasztás

oldal	idézet száma	megszólaló	
36	II/4.1	„Szakmaválasztásnál ...”	Turóczy Erika
37	II/4.2	„Az általános iskola ...”	Ruff Róbert
37	II/4.3	„Általános iskola utolsó ...”	Kovács László
37	II/4.4	„[Egyszer beszélgettem ...”	Nagy Magdolna és Németh Lászlóné Nagy Ibolya
37	II/4.5	„[Általános iskola után] ...”	Orbán Zoltán
38	II/4.6	„Mikor ipari iskolába ...”	Turóczy Erika
38	II/4.7	„A programozó ...”	Csernyák Hajnalka
38	II/4.8	„Az egyik tanárt ...”	Ruff Róbert
39	II/4.9	„A gimnáziumi ...”	Csernyák Hajnalka
39	II/4.10	„Szakközépiskolai éveim ...”	András Péter
39	II/4.11	„Amikor ipari tanuló ...”	Turóczy Erika
40	II/4.12	„Az volt bennem, ...”	András Péter
40	II/4.13	„Igazi lelki jó barátom, ...”	Vincze Tamás
41	II/4.14	„Főiskolára menni ...”	András Péter
41	II/4.15	„A [főiskolán] ...”	Vincze Tamás
41	II/4.16	„Azért nem tudnak ...”	dr. Tapolczai Gergely
41	II/4.17	„A gyógypedagógiai ...”	Ruff Róbert
41	II/4.18	„Végig tolmács nélkül ...”	dr. Tapolczai Gergely
41	II/4.19	„Hogy eddig hogyan ...”	Herbszt Róbert
41	II/4.20	„A szegedi [siketiskolai] ...”	Barcza Kálmánné
41	II/4.21	„Felsőfokon nem ...”	Mongyi Dóra
41	II/4.22	„A szakközépiskolában ...”	Vincze Tamás

5. Közösség

oldal	idézet száma	megszólaló	
42	II/5.1	„A nagymamám ...”	Varkoly Zoltán
43	II/5.2	„Általában a szövetségbe ...”	Farkas Judit
43	II/5.3	„Nagyon fontos, ...”	Mongyi Dóra
43	II/5.4	„Halló társaság kellene ...”	Juhász Ferenc
43	II/5.5	„Hogy barátkozom-e ...”	Kazainé Baráth Mariann
43	II/5.6	„Mind a két társaság ...”	Weltner György
43	II/5.7	„Siket barátom ...”	Nagy Magdolna és Németh Lászlóné Nagy Ibolya
44	II/5.8	„A papám mesélte, ...”	Herbszt Róbert
45	II/5.9	„Amikor szakmunkásba ...”	Kovács László
45	II/5.10	„Ha a siket szövetségben ...”	Nagy Magdolna és Németh Lászlóné Nagy Ibolya

45	II/5.11	„Ez egy kicsi, ...”	András Péter
46	II/5.12	„Gyerekkoromban a sport ...”	Petke Lajos
46	II/5.13	„Homályosan emlékszem ...”	Vincze Tamás
46	II/5.14	„A siketeknek a sport ...”	Herbszt Róbert
46	II/5.15	„Társaságom elsődlegesen ...”	Turóczy Erika

7. Identitás

oldal	idézet száma	megszólaló	
54	II/7.1	„Szüleim siketek, ...”	Herbszt Róbert
55	II/7.2	„Olyan siket, ...”	Cserni Mónika
55	II/7.3	„A három különböző ...”	Herbszt Róbert
55	II/7.4	„A barátaim, ...”	Kazainé Baráth Mariann
55	II/7.5	„Az ipari iskola alatt ...”	Mongyi Péter
55	II/7.6	„Először nem voltam ...”	Juhász Ferenc
56	II/7.7	„Nem vagyok haragtartó, ...”	Kazainé Baráth Mariann
56	II/7.8	„Ott van a tévém, ...”	Boros Klára
57	II/7.9	„[Hallónak lenni] ...”	Váradi Tamás
57	II/7.10	„Én siket vagyok, ...”	Szőke Mihály
57	II/7.11	„A politikáról is ...”	Nagy Magdolna és Németh Lászlóné Nagy Ibolya
57	II/7.12	„A hallóknak mindig ...”	Vida Gábor
57	II/7.13	„A hallók egy egészséges ...”	Turóczy Erika
58	II/7.14	„Nem tudom, hogy ...”	Kazainé Baráth Mariann
58	II/7.15	„A régi egri ...”	Szőke Mihály
58	II/7.16	„Azzal a céllal ...”	Petke Lajos
58	II/7.17	„A sportklubba felkérték ...”	Vida Gábor
59	II/7.18	„Voltak nagyothalló ...”	Boros Klára
59	II/7.19	„Egerben laktam ...”	Szőke Mihály
59	II/7.20	„Hogy mi a legnagyobb ...”	Mongyi Dóra
59	II/7.21	„Nincs nagy különbség ...”	Gárdonyi Csaba
59	II/7.22	„A siket kultúra ...”	Vincze Tamás
59	II/7.23	„Inkább nagyothalló ...”	Farkas Judit
59	II/7.24	„Az életem legrosszabb ...”	Turóczy Erika

8. Saját család

oldal	idézet száma	megszólaló	
61	II/8.1	„Például volt olyan ...”	Váradi Tamás
61	II/8.2	„[Hallóval] úgy igazán ...”	Petke Lajos
61	II/8.3	„Rájöttem, hogy kell ...”	Turóczy Erika
61	II/8.4	„Emlékszem, anyukám ...”	Weér Szabolcs
61	II/8.5	„A családom halló, ...”	András Péter
61	II/8.6	„Eddig vártam, ...”	Szalkai Iván
61	II/8.7	„Mindegy ...”	Varkoly Zoltán
61	II/8.8	„Volt egy élettársam, ...”	Turóczy Erika
62	II/8.9	„A családomban ...”	Kazainé Baráth Mariann
62	II/8.10	„Megmondom őszintén, ...”	Szőke Mihály
62	II/8.11	„Nagyon fiatalon ...”	Ruff Róbert
62	II/8.12	„Gyerekeimmel ...”	Szabó Szilveszter
63	II/8.13	„[A] gyerek gondolkodása ...”	Juhász Ferenc
63	II/8.14	„Mielőtt megszülettem ...”	Turóczy Erika
63	II/8.15	„Amikor a fiam ...”	Váradi Tamás
64	II/8.16	„Akkor ...”	Barcza Kálmánné
64	II/8.17	„Egyszer baráti ...”	Juhász Ferenc
64	II/8.18	„Családom, férjem ...”	Nagy Ibolya
64	II/8.19	„Hogy hogyan ...”	Mongyi Péter

9. A munka világa

oldal	idézet száma	megszólaló	
66	II/9.1	„Egyszer egy siket ...”	Nagy Magdolna és Németh Lászlóné Nagy Ibolya
66	II/9.2	„Amikor az Athenaeum ...”	Weltner György
66	II/9.3	„Három évig ...”	Szőke Mihály
67	II/9.4	„Rossz kiejtésem ...”	Mongyi Dóra

67	II/9.5	„Ott maradtam dolgozni ...”	Orbán Zoltán
67	II/9.6	„A halló munkatársak ...”	Barcza Kálmánné
68	II/9.7	„Az Egyesült Izzóban ...”	Vida Gábor
69	II/9.8	„Abban van igazság ...”	Cserni Mónika
69	II/9.9	„1996-ban jelentkeztem ...”	Orbán Zoltán
69	II/9.10	„Hát, 1989-ben ...”	Váradi Tamás
69	II/9.11	„Harmadik csoportos ...”	Bújdosó Lajos
69	II/9.12	„Mikor szóltak, ...”	Vincze Tamás
69	II/9.13	„Nem vagyok ...”	Varkoly Zoltán
70	II/9.14	„Hogy most van-e ...”	Bújdosó Lajos

10. Kapcsolat a halló társadalommal

oldal	idézet száma	megszólaló	
71	II/10.1	„Persze, hát másképp ...”	Barcza Kálmánné
71	II/10.2	„Például, ha halló ...”	Majoros-Mongyi Laura
71	II/10.3	„Például foci után ...”	Petke Lajos
72	II/10.4	„Volt olyan ...”	Petke Lajos
72	II/10.5	„A hallók tudnak ...”	Ruff Róbert
72	II/10.6	„Érdekes, ...”	Váradi Tamás
72	II/10.7	„Néha picit ...”	Szalkai Iván
72	II/10.8	„Mondták már ...”	Cserni Mónika
72	II/10.9	„Hallókkal ...”	András Péter
72	II/10.10	„A siketek, ahogy ...”	Mongyi Péter
73	II/10.11	„Megtapasztaltam ...”	Nagy Magdolna és Németh Lászlóné Nagy Ibolya
73	II/10.12	„Amikor gyerek ...”	Petke Lajos
73	II/10.13	„Vegyük például ...”	Cserni Mónika
74	II/10.14	„Vagy azt is ...”	Mongyi Péter
74	II/10.15	„Egyszer például ...”	Mongyi Péter
75	II/10.16	„A hallókra igenis ...”	Weér Szabolcs
75	II/10.17	„A hallóknak előnyösebb ...”	Weltner György
75	II/10.18	„Én voltam a családban ...”	Cserni Mónika
76	II/10.19	„Nem fordult elő ...”	Majoros-Mongyi Laura
76	II/10.20	„Általában a villamoson, ...”	Nagy Magdolna és Németh Lászlóné Nagy Ibolya
76	II/10.21	„Miért lennék ...”	Turóczy Erika
76	II/10.22	„Azzal a céllal ...”	Petke Lajos
77	II/10.23	„Hogy mérges ...”	Orbán Zoltán
77	II/10.24	„A halló munkatársak ...”	Szabó Szilveszter
77	II/10.25	„[A hallók] úgy gondolják, ...”	Cserni Mónika
77	II/10.26	„Én magam ...”	András Péter
77	II/10.27	„Semmiképp nem ...”	Varkoly Zoltán
78	II/10.28	„Az ő [a hallók].”	Cserni Mónika
78	II/10.29	„– Jó lenne, ha ...”	Nagy Magdolna és Németh Lászlóné Nagy Ibolya
78	II/10.30	„A Sinosz ...”	Szabó Szilveszter
79	II/10.31	„Mondták már nekem ...”	Mongyi Péter
79	II/10.32	„Már régóta ...”	Nagy Magdolna és Németh Lászlóné Nagy Ibolya
80	II/10.33	„Sok dolog ...”	Vida Gábor
80	II/10.34	„Egyáltalán nem ...”	Gárdonyi Csaba
80	II/10.35	„A tolmácsoknak ...”	Ruff Róbert
80	II/10.36	„– Ha hallók ...”	Nagy Magdolna és Németh Lászlóné Nagy Ibolya
81	II/10.37	„A tolmácsolással ...”	Herbszt Róbert
81	II/10.38	„Ha rafinált, ...”	Nagy Ibolya
82	II/10.39	„Arra is allergiás ...”	Mongyi Péter
82	II/10.40	„Vidéki vagy ...”	Mongyi Péter

11. Mindennapi tárgyak

oldal	idézet száma	megszólaló	
83	II/11.1	„Én teljesen siket ...”	Váradi Tamás
83	II/11.2	„Amikor a siketiskolába ...”	Cserni Mónika
84	II/11.3	„Á, dehogyis ...”	Weér Szabolcs
84	II/11.4	„– Mióta divat ...”	Nagy Magdolna és Németh Lászlóné Nagy Ibolya
84	II/11.5	„Jó ötlet ...”	Barcza Kálmánné

84	II/11.6	„Régebben Kaposváron ...”	Szalkai Iván
85	II/11.7	„Emlékszem, hogyan ...”	Juhász Ferenc
86	II/11.8	„Nagyon jó ez ...”	Juhász Ferenc

III. Az olvasó a siket kultúráról

1. Hermészi szerepkör

oldal	idézet száma	megszólaló	
87	III/1.1	„Ritkán, nagyon ...”	Boros Klára

2. Tanulni, tanítani

88	III/2.1	„Hát persze, hogy ...”	Cserni Mónika
88	III/2.2	„Elmondok egy ...”	Juhász Ferenc

3. Hallók a siket közösségben

89	III/3.1	„Siket társaságba ...”	Ruff Róbert
----	---------	------------------------	-------------

4. Segítség vagy elnyomás?

90	III/4.1	„Szerettem volna ...”	Nagy Magdolna és Németh Lászlóné Nagy Ibolya
----	---------	-----------------------	--

5. Önállóság kontra támogatottság

91	III/5.1	„Isten leszáll ...”	Mongyi Péter
----	---------	---------------------	--------------

6. Bizalmatlanság és közeledés

92	III/6.1	„Másképpen gondolkodunk ...”	Cserni Mónika
92	III/6.2	„A siketek sokszor ...”	Mongyi Péter

7. Kommunikációs akadályok

93	III/7.1	„Én ugye siket ...”	Várad Tamás
93	III/7.2	„Úgy két hónapja ...”	Cserni Mónika
93	III/7.3	„Egy siket a kocsmában ...”	Mongyi Péter

8. Fényt!

94	III/8.1	„Mikor végre ...”	Juhász Ferenc
----	---------	-------------------	---------------

9. Kultúra és viselkedés

95	III/9.1	„Asztalra csapkodok. ...”	Cserni Mónika
----	---------	---------------------------	---------------

10. Önazonosság

96	III/10.1	„Amikor a siketiskolába ...”	Csernyák Hajnalka
96	III/10.2	„[A barátaim] mind ...”	Kazainé Baráth Mariann

11. Csúfolódás

97	III/11.1	„Gyerekkoromban ...”	Szabó Szilveszter
97	III/11.2	„Hogy kikkel ...”	Szőke Mihály

12. Társas magány vagy közösség?

97	III/12.1	„Hát kommunikálni, ...”	Petke Lajos
98	III/12.2	„A Tungsram ...”	Barcza Kálmánné

13. Információéhség

98	III/13.1	„Hogy mi a siket ...”	Kazainé Baráth Mariann
98	III/13.2	„A siket kultúra ...”	Turóczy Erika

14. Kapcsolatok

99	III/14.1	„A siket társaságok ...”	Herbszt Róbert
99	III/14.2	„A feleségemmel ...”	Vida Gábor

Idézetek megszólalónként

oldal idézet száma

András Péter

30	II/3.3	„Mielőtt az első napon ...”
35	II/3.24	„Ötödik osztályban ...”
39	II/4.10	„Szakközépiskolai éveim ...”
40	II/4.12	„Az volt bennem, ...”
41	II/4.14	„Főiskolára menni ...”
45	II/5.11	„Ez egy kicsi, ...”
61	II/8.5	„A családom halló, ...”
72	II/10.9	„Hallókkal ...”
77	II/10.26	„Én magam ...”

Barcza Kálmánné

23	II/2.1	„A családban sajnos ...”
27	II/2.18	„[Gesztussal mutattam, ...”
31	II/3.8	„Először – az igaz, ...”
34	II/3.20	„Az iskola első és második ...”
41	II/4.20	„A szegedi [siketiskolai] ...”
64	II/8.16	„Akkor ...”
67	II/9.6	„A halló munkatársak ...”
71	II/10.1	„Persze, hát másképp ...”
84	II/11.5	„Jó ötlet ...”
98	III/12.2	„A Tungsram ...”

Boros Klára

56	II/7.8	„Ott van a tévém, ...”
59	II/7.18	„Voltak nagyothalló ...”
87	III/1.1	„Ritkán, nagyon ...”

Bújdosó Lajos

69	II/9.11	„Harmadik csoportos ...”
70	II/9.14	„Hogy most van-e ...”

Cserni Mónika

20	II/1.2	„A családban mindenki ...”
30	II/3.6	„Úgy emlékszem, ...”
32	II/3.15	„Szerencsém volt, ...”
55	II/7.2	„Olyan siket, ...”
69	II/9.8	„Abban van igazság ...”
72	II/10.8	„Mondták már ...”
73	II/10.13	„Vegyük például ...”
75	II/10.18	„Én voltam a családban ...”
77	II/10.25	„[A hallók] úgy gondolják, ...”
78	II/10.28	„Az ő [a hallók].”
83	II/11.2	„Amikor a siketiskolába ...”
88	III/2.1	„Hát persze, hogy ...”
92	III/6.1	„Másképpen gondolkodunk ...”
93	III/7.2	„Úgy két hónapja ...”
95	III/9.1	„Asztalra csapkodok. ...”

Csernyák Hajnalka

26	II/2.14	„Amiket a siketiskolában ...”
38	II/4.7	„A programozó ...”
39	II/4.9	„A gimnáziumi ...”
71	III/10.1	„Amikor a siketiskolába ...”

Farkas Judit

43	II/5.2	„Általában a szövetségbe ...”
59	II/7.23	„Inkább nagyothalló ...”

Gárdonyi Csaba

- 21 II/1.4 „Anyukám próbált ...”
 59 II/7.21 „Nincs nagy különbség ...”
 80 II/10.34 „Egyáltalán nem ...”

Herbst Róbert

- 41 II/4.19 „Hogy eddig hogyan ...”
 44 II/5.8 „A papám mesélte, ...”
 46 II/5.14 „A siketeknek a sport ...”
 54 II/7.1 „Szüleim siketek, ...”
 55 II/7.3 „A három különböző ...”
 81 II/10.37 „A tolmácsolással ...”
 99 III/14.1 „A siket társaságok ...”

Juhász Ferenc

- 21 II/1.3 „Hogy hogyan lettem ...”
 24 II/2.3 „Amikor az öcsém ...”
 26 II/2.11 „Húgom olyan, ...”
 32 II/3.16 „Gyerekkoromban ...”
 43 II/5.4 „Halló társaság kellene ...”
 55 II/7.6 „Először nem voltam ...”
 63 II/8.13 „[A] gyerek gondolkodása ...”
 64 II/8.17 „Egyszer baráti ...”
 85 II/11.7 „Emlékszem, hogyan ...”
 86 II/11.8 „Nagyon jó ez ...”
 88 III/2.2 „Elmondok egy ...”
 94 III/8.1 „Mikor végre ...”

Kazainé Baráth Mariann

- 27 II/2.16 „Amikor a fiam megszületett ...”
 43 II/5.5 „Hallóval igazi mély barátságban ...”
 55 II/7.4 „Hogy jártam-e halló fiúval? ...”
 56 II/7.7 „[A hallókra] nem haragszom. ...”
 58 II/7.14 „A siketek nagyon sokfélék...”
 62 II/8.9 „A családban ...”
 96 III/10.2 „Hogy jártam-e halló fiúval? ...”
 98 III/13.1 „Hogy mi a siket ...”

Kovács László

- 37 II/4.3 „Általános iskola utolsó ...”
 45 II/5.9 „Amikor szakmunkásba ...”

Majoros-Mongyi Laura

- 27 II/2.17 „Siket szüleim vannak, ...”
 71 II/10.2 „Például, ha halló ...”
 76 II/10.19 „Nem fordult elő ...”

Mongyi Dóra

- 41 II/4.21 „Felsőfokon nem ...”
 43 II/5.3 „Nagyon fontos, ...”
 59 II/7.20 „Hogy mi a legnagyobb ...”
 67 II/9.4 „Rossz kiejtésem ...”

Mongyi Péter

- 24 II/2.4 „Emlékszem, amikor ...”
 24 II/2.6 „Hogy a családban hogyan ...”
 26 II/2.12 „[Dóra lányommal] ...”
 28 II/2.19 „A bátyám tizenegy évvel ...”
 30 II/3.5 „Az iskolában bejáró ...”
 35 II/3.23 „Valójában nagy ellensége ...”
 55 II/7.5 „Az ipari iskola alatt ...”

64	II/8.19	„Hogy hogyan ...”
72	II/10.10	„A siketek, ahogy ...”
74	II/10.14	„Vagy azt is ...”
74	II/10.15	„Egyszer például ...”
79	II/10.31	„Mondták már nekem ...”
82	II/10.39	„Arra is allergiás ...”
82	II/10.40	„Vidéki vagy ...”
91	III/5.1	„Isten leszáll ...”
92	III/6.2	„A siketek sokszor ...”
93	III/7.3	„Egy siket a kocsmában ...”

Nagy Ibolya

64	II/8.18	„Családom, férjem ...”
81	II/10.38	„Ha rafinált, ...”

Nagy Magdolna és Németh Lászlóné Nagy Ibolya

24	II/2.5	„Kiskoromban ...”
26	II/2.9	„Anyukámmal ...”
32	II/3.12	„Az iskolában tilos volt ...”
32	II/3.13	„Megtanultunk beszélni, ...”
34	II/3.19	„Amikor kisdíákként ...”
37	II/4.4	„[Egyszer beszélgettem ...”
43	II/5.7	„Siket barátom ...”
45	II/5.10	„Ha a siket szövetségben ...”
57	II/7.11	„A politikáról is ...”
66	II/9.1	„Egyszer egy siket ...”
73	II/10.11	„Megtapasztaltam ...”
76	II/10.20	„Általában a villamoson, ...”
78	II/10.29	„– Jó lenne, ha ...”
79	II/10.32	„Már régóta ...”
80	II/10.36	„– Ha hallók ...”
84	II/11.4	„– Mióta divat ...”
90	III/4.1	„Szerettem volna ...”

Orbán Zoltán

37	II/4.5	„[Általános iskola után] ...”
67	II/9.5	„Ott maradtam dolgozni ...”
69	II/9.9	„1996-ban jelentkeztem ...”
77	II/10.23	„Hogy mérges ...”

Petke Lajos

46	II/5.12	„Gyerekkoromban a sport ...”
58	II/7.16	„Azzal a céllal ...”
61	II/8.2	„[Hallóval] úgy igazán ...”
71	II/10.3	„Például foci után ...”
72	II/10.4	„Volt olyan ...”
73	II/10.12	„Amikor gyerek ...”
76	II/10.22	„Azzal a céllal ...”
97	III/12.1	„Hát kommunikálni, ...”

Ruff Róbert

32	II/3.14	„A társaságban a legtöbbet ...”
33	II/3.18	„A szüleim siketek. ...”
37	II/4.2	„Az általános iskola ...”
38	II/4.8	„Az egyik tanárt ...”
41	II/4.17	„A gyógypedagógiai ...”
62	II/8.11	„Nagyon fiatalon ...”
72	II/10.5	„A hallók tudnak ...”
80	II/10.35	„A tolmácsoknak ...”
89	III/3.1	„Siket társaságba ...”

Szabó Szilveszter

25	II/2.7	„A testvéremmel nincs ...”
31	II/3.10	„Bentlakó voltam ...”
62	II/8.12	„Gyerekeimmel ...”
77	II/10.24	„A halló munkatársak ...”
78	II/10.30	„A Sinosz ...”
97	III/11.1	„Gyerekkoromban ...”

Szalkai Iván

32	II/3.11	„A tanárok elég szigorúak ...”
61	II/8.6	„Eddig vártam, ...”
72	II/10.7	„Néha picit ...”
84	II/11.6	„Régebben Kaposváron ...”

Szőke Mihály

22	II/1.6	„Van egy tökéletesen halló ...”
34	II/3.21	„Az iskolában ...”
57	II/7.10	„Én siket vagyok, ...”
58	II/7.15	„A régi egri ...”
59	II/7.19	„Egerben laktam ...”
62	II/8.10	„Megmondom őszintén, ...”
97	III/11.2	„Hogy kikkel ...”

dr. Tapolczai Gergely

41	II/4.16	„Azért nem tudnak ...”
41	II/4.18	„Végig tolmács nélkül ...”

Tóth József

30	II/3.4	„3-4 évesen, ...”
----	--------	-------------------

Turóczy Erika

20	II/1.1	„Születésemkor halló ...”
31	II/3.9	„Hiába laktam Pesten, ...”
35	II/3.25	„Az osztályom igazán ...”
36	II/4.1	„Szakmaválasztásnál ...”
38	II/4.6	„Mikor ipari iskolába ...”
39	II/4.11	„Amikor ipari tanuló ...”
46	II/5.15	„Társaságom elsődlegesen ...”
57	II/7.13	„A hallók egy egészséges ...”
59	II/7.24	„Az életem legrosszabb ...”
61	II/8.3	„Rájöttem, hogy kell ...”
61	II/8.8	„Volt egy élettársam, ...”
63	II/8.14	„Mielőtt megszülettem ...”
76	II/10.21	„Miért lennék ...”
98	III/13.2	„A siket kultúra ...”

Váradi Tamás

23	II/2.2	„Szüleim nem gondoltak ...”
57	II/7.9	„[Hallónak lenni] ...”
61	II/8.1	„Például volt olyan ...”
63	II/8.15	„Amikor a fiam ...”
69	II/9.10	„Hát, 1989-ben ...”
72	II/10.6	„Érdekes, ...”
83	II/11.1	„Én teljesen siket ...”
54	III/7.1	„Én ugye siket ...”

Varkoly Zoltán

22	II/1.5	„Úgy emlékszem, ...”
34	II/3.22	„Másodikos ...”
42	II/5.1	„A nagymamám ...”
61	II/8.7	„Mindegy ...”

- 69 II/9.13 „Nem vagyok ...”
 77 II/10.27 „Semmiképp nem ...”

Vida Gábor

- 57 II/7.12 „A hallóknak mindig ...”
 58 II/7.17 „A sportklubba felkértek ...”
 68 II/9.7 „Az Egyesült Izzóban ...”
 80 II/10.33 „Sok dolog ...”
 99 III/14.2 „A feleségemmel ...”

Vincze Tamás

- 25 II/2.8 „És hogy hogyan ment ...”
 26 II/2.10 „Testvéremmel együtt ...”
 30 II/3.2 „A siketek óvodájába ...”
 31 II/3.7 „Bentlakó voltam. ...”
 32 II/3.17 „Jelenleg siketiskolában ...”
 40 II/4.13 „Igazi lelki jó barátom, ...”
 41 II/4.15 „A [főiskolán] ...”
 41 II/4.22 „A szakközépiskolában ...”
 46 II/5.13 „Homályosan emlékszem ...”
 59 II/7.22 „A siket kultúra ...”
 69 II/9.12 „Mikor szóltak, ...”

Weér Szabolcs

- 26 II/2.13 „Anyukámtól kérdeztem, ...”
 26 II/2.15 „Amikor Magyarországra ...”
 61 II/8.4 „Emlékszem, anyukám ...”
 75 II/10.16 „A hallókra igenis ...”
 84 II/11.3 „Á, dehogyis ...”

Weltner György

- 22 II/1.7 „A lányom szintén ...”
 29 II/3.1 „Láttam, hogy akinek ...”
 43 II/5.6 „Mind a két társaság ...”
 66 II/9.2 „Amikor az Athenaeum ...”
 75 II/10.17 „A hallóknak előnyösebb ...”

